

MASUM İMAMLARIN FİKRÎ VE SİYASÎ HAYATI

Hüccet'ül İslam RESUL CAFERİYAN
Çeviren: Cafer BAYAR

KEVSERBİRİNCİ CİLT İÇİNDEKİLER

Takdim

Üstad Allame Seyyid Cafer Murtaza'nın Önsözü

Yazarın Önsözü

İMAM ALİ (a.s.)

Ali'nin (a.s.) İman Edişi

Ali (a.s.) Peygamber'in (s.a.v.) Yanında

İmam'ın Siyasi Metodu

Hz. Ali'nin (a.s.) Hilafeti

Hükümeti Boyunca İmam'ın Temel Siyasetleri

a) İslamî Hakimiyeti İslah Etmek, Müşriklerle Savaşmaktan Daha Önemlidir.

b) Yanlışlıkları Düzeltmede İslamî ve Ahlakî Yöntemlerden Yararlanma

c) İslam'ı Korumak –Bütün Faaliyetlerin Mihveri-

Emir'ül Müminin'in (a.s.) Hükümetinde Siyasetin Yazgısı

İmam'ın Dini Diriltmek Uğrındaki Hareketi

İmam Ali'nin (a.s.) İlmî Boyutu

İmam'ın Yaşam Tarzı

İMAM HASAN (a.s.)

İmam'ın Cemel, Sıffin ve Nahrevan Savaşlarına Katılması

İmamet Sorumluluğu

İmam'ın Kesin Kararı; Muaviye İle Savaşmak

Irak'ın Kasitin İle Savaşmadaki Gevşekliği
Muaviye'nin Tahmilî Barışı ve Bunun Nedenlerinin Değerlendiriliği
Tahmil Edilen Barış ve Onun Maddeleri
İmam'ın, Muaviye Kufe'ye Geldikten Sonraki Konuşmaları
İmam, Muaviye ve Haricilerle Savaş
İmam Hasan'ın (a.s.) Özellikleri
İmam'ın Şehadeti

İMAM HÜSEYİN (a.s.)

İmam Hüseyin (a.s.) ve Yezid'e Biat
Kerbela Vakiasının Meydana Gelmesinde Dinî Tahrifatın Rolü
Ehl-i Beyt'e İtaat, Cemaatı Korumanın Gerekliliği ve Biattan Dönmenin Haram
Oluğu

Cebre İnanmak
Kerbela Vakiasına Karşı Kufelilerin Tutumu
İbn-i Ziyad'ın Kufe Halkı Üzerindeki Baskısı
Halkın Kaçıp İmam'ın Ordusuna Katılmaları
Halkın Malî Bahşışlere Bağlılığı
Irak'a Sefer Etmenin Değerlendiriliği
İtiraz ve Eleştirilere Cevap
Kerbela Vakiasında Gayb Unsuru
Şia'nın Oluğu ve Yapılanmasında Kerbela Vakiasının Etkisi

İMAM SECCAD (a.s.)

İmam Seccad'ın (a.s.) Annesi
İmam'ın İmameti
İmam'ın İlmî ve Ahlakî Şahsiyeti
İmam Seccad ve Şiiler
İmam'ın Tevvabin İle İlişkisi
İmam'ın Muhtar İle Rabıtası
İmam Seccad (a.s.) ve Ashabı
İmam'ın Emevilere Karşı Tutumları
İmam Seccad'ın (a.s.) Dua Silahından Yararlanması
İmam Seccad (a.s.) ve Köleleri Celbetme

İMAM BÂKİR (a.s.)

İmam Bâkır'ın (a.s.) İlmî Derecesi
İmam'ın İslamî Fırkalar Arasında Olan Fıkhî İhtilaflarla Mücadelesi
Yahudi Düşünce ve İnançlarıyla Mücadele
İmam Bâkır'ın (a.s.) Kültürel Mirası
İmam Açısında Şia'nın Durumu
İmam ve Siyasî Konular

İMAM SADİK (a.s.)

İmam Sadık'ın (a.s.) Ahlakî ve Fıkhî Şahsiyeti
İmam Sadık'ın (a.s.) Şiaları
İmam Sadık (a.s.) ve Gulat

- Şia Fıkhının Ehl-i Beyt Hadislerine Dayanması
İmam Sadık (a.s.) Döneminde Hadis Tekvini
İmam Sadık (a.s.) ve Ehl-i Sünnetin Fıkhî İhticacları
Şialar Üzerindeki Siyasî Baskı
İmam Sadık (a.s.) ve Siyasî Olaylar
- a) Zeyd'in Kıyamı
 - b) İmam Sadık (a.s.) ve Ebu Seleme ve Ebu Müslim'in Daveti
 - c) İmam'ın Mansur'a Karşı Tutumu
 - d) İmam'ın Muhammed b. Abdullah b. Hasan'a Davranış Tarzı

TAKDİM

Bugüne kadar müslümanlar, bilhassa biz Ehl-i Beyt mensupları, Masum İmamları yolumuza ışık tutacak ve aydınlatacak bir şekilde tanıyamamışız. Tanımışsak da onlar hakkındaki bilgimiz mantıkî ve aklı yönden daha ziyade atifî bir yön taşımaktadır.

Bunun nedenini anlamak için İslam toplumuna, bizzat Şii toplumlarına hüküm süren siyasetleri incelemek gerekir. Masum İmamlar, halifelerin İslam toplumunu Medine-i fazıladan uzaklaştıran, öz Muhammedî (s.a.v.) İslam'ı gerçek rotasından saptıran yanlış tutum ve tavırları karşısında her yönlü bir mücadele başlatmışlardı. Haliyle hilafetin temelini sarsacak bir mahiyette olan bu mücadeleye karşı halifeler de ellerinden geleni yaptılar. Bu doğrultuda Masum İmamlara zulüm ve haksızlık ettiler, onların toplum arasındaki itibarını düşürmek ve Şiiliğin temelini kazımak için geniş çaplı bir karalama politikası seçtiler. Bununla da kalmayıp Ehl-i Beyt mensuplarını katletmeye başladılar... Kısacası hakim düzenler Ehl-i Beyt İmamlarını halktan koparmak, en azından faaliyetlerini kontrol edebilmek için engel üstüne engel çıkardılar, halkın bilinçlenmesini önlediler ve buna paralel olarak da itibar kazanmak için zulüm saraylarının vitrinine satılmış, şartlanmış alimleri de kattılar. Böylece de tarihimize, günümüze ve gelecek nesillerimize ışık tutan, yön veren bu mücadeleyi bir ibham girdabında tutmaya çalıştılar ve bu doğrultuda nispeten başarı sağladılar. Masum İmamların mazlumiyeti, tarihin bütün dilimlerinde doğal olarak Şiaların atife ve duygularını coşturmuşsa da onların kendi İmamlarına karşı duydukları gerçek sevgi ve bağlılıklarını sergileyen bu doğal tavır bile egemen siyasetçilerin ard niyetli saldırılarına maruz kalmış ve hatta bazen onun pasifleştirici yönü daha çok ağırlık kazanmıştır.

İmam Humeyni (r.a.) önderliğinde İran İslam İnkılâbının başarıyla sonuçlanması, İslam'ın siyasal, toplumsal, kültürel, iktisadî ve askerî metod ve ilkelerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirirken, aydın kesimin dikkatini, Masum İmamların yaşantısını daha dikkatli incelemeye, daha derinden düşünüp araştırmaya çekti. Özellikle de yukarıda belirtilen alanların, bu İmamların veya Mukaddes İslam Cumhuriyeti düzenindeki yetkililerin bizzat hayatlarının her yönünde tamamen parlaması öz Muhammedî (s.a.v.) İslam'dan güzel bir örnek sergilemektedir bizlere.

"Masum İmamların Fikrî ve Siyasî Hayatı" adındaki kitabımız bu doğrultuda olup, Masum İmamların hayatlarını siyasî ve fikrî açıdan maharetle incelemeyi üstlenmektedir.

Toplumumuzda Masum İmamların bu yönü müphem kaldığından, daha doğrusu gizli tutulduğundan dolayı, İslamî faaliyetlere yön vermesi için KEVSER Yayıncılık olarak bu boşluğu doldurmak istedik. İnsanımıza faydalı olmasını diliyoruz.

Tevfik Allah'tandır
KEVSER YAYINCILIK
Ocak 1994

Üstad Allame Seyyid Cafer Murtaza'nın Önsözü

Masum İmamların tarihleri etrafındaki bazı önemli hususlar:

Masum İmamların yaşantısı, amel ve tavırları hakkında inceleme yapmak, fertlerin bireysel özelliklerinden ve onların şahsiyetini belirleyen özelliklerinden bahsetmek değil; bilakis İslam'ın çeşitli boyut ve alanlarından ve de onca kapsamlılık, asalet ve derinliği ile onların özelliklerinden bahsetmektir.

Bu durumda hiçbir tarihçi ve araştırmacı İslam'ın bütün hakikatlerini doğru bir şekilde ve derinden idrak etme gücüne sahip olmadıkça, İslam'ın İmamların bütün yaşamında ve şahsiyetlerinin özünde yarattığı gerçek etkiye vakıf olmadıkça ve bu etkilerin, onların kendi etraflarına karşı yaptıkları amellere, hal ve tavırlara nasıl yansıdığını bilmedikçe, İmamların hayatına tamamen aşına olamaz ve onların takındıkları tavır ve davranışlarındaki hassas noktaları, canlı şahsiyetlerini gerçek ve kamil bir şekilde aktaramaz.

İmamların düşünce, ilim, fazilet, ihlas ve ruhsal özelliklerine sahip olmak için belli bir yol katetmiş birinden başka, hiçbir kimsenin İmamların bu alanlarındaki makam ve mevkisine varma aşamasında olduğunu ya da bu yüce makama varmaya muvaffak olmuş olduğunu iddia ettiğini sanmıyoruz. Biz nerede, onlar nerede, hatta bunlardan bir derece aşağı kimseler nerede?

Aynı zamanda bu, aciz kalarak onlardan yararlanmadan kaçınmamız anlamına gelmez. Mecburen bu konunun derinliklerine inmeli, coşkun dalgalarına atılmalı ve bu konunun hayır, bereket, ibret ve öğütlerinden yükümüzü tutmalıyız ki gücümüzün yettiği kadar ve imkanımız elverdikçe yararlanalım. Bunun kendisi doğruluğa götürür, hayrın esas ve temelini yüceltir.

Değerli kardeşimiz Hüccet-ül İslam Caferiyan sadece kalbini aydınlatmak, akıl ve ruhunu bu nur denizine daldırmak ve ondan hayır ve bereket almak için çaba sarf etmiş ve bu nurların coşkun denizine atılmıştır. Allah çabası karşılığında onu mükafatlandırsın ve hayır, doğruluk, kurtuluş ve temizlik yoluna iletin.

KONUNUN UFUKLARI

İmamlar ve onların hakkındaki olaylar üzerinde inceleme yapmanın, fertlerin tarihi olmadığını bilakis onun, Allah'ın, insan tarihi boyunca peygamberlerin dilek ve çabalarının tecelli etmesini istemiş olduğu insanın "ilahi hidayet ve eğitim" tarihi olduğunu öğrendik. İmamlar yeryüzünde (kelimenin tam anlamı ve bütün yönleriyle) ilahî halifelüğün canlı tecessümü ve yüce örneğidirler. Evet kamil şahsiyet onlarda tecelli ve tecessüm etmiş ve öyle kamil birer insan olmuşlar ki bilinç, irade, hikmet ve mukavemet ile yaşamın bütün zorluklarına göğüs germişler, yaşam da bütün olumsuz yönleriyle, içinde taşıdığı felaket, zorluk, bela ve sıkıntılarla onları karşılamıştır. Ancak hayat, ilahi iradenin devamı olan bu ilahi insanın iradesine boyun eğmiş ve bu insanın bilinci karşısında teslim olmuştur. O ilahi gözle bakar, onun hikmet ve dayanıklılığı yaşamın zorluğuna, kahrına karşı koyduğu için böyle bir üstünlük sağlamıştır, bu başarı ilahi talim ve himaye yardımı ve Allah'ın tevfiik ve teyidiyle gerçekleşmiştir.

İmamların hayatlarını, onlar için özel bir durum doğuran ve onları her alanda onunla yaşamaya ve karşılaşmaya mecbur eden bütün şart ve durumları tanıma ve idrak etmeye olan ihtiyacımız işte burdan aydınlığa kavuşmuş oluyor. Bu ihtiyaç, ister bazalarına göre imamların özel yaşamlarının belli bir alanında sınırlı tutmalarından kaynaklan-

miş olsun, isterse bizim ele aldığımız siyasi, sosyal, ahlakî vs. gibi öğretilerden ibaret olan toplumun genel hayatının geniş bir dairesinde ele alışımızdan kaynaklansın, zaruri bir meseledir.

Bu söylenenlerin tümü bir gerçeği teyit ediyor, o ise imamların geniş kapsamlı ufuklarına küçük dahi olsa bir baca açmak isteyen her araştırmacının gerekli şahit ve delillerin en azıyla yetinmek istese bile karşılaşıacağı zorluk ve zahmetten ibarettir.

İKİ SORU:

Bunları göz önünde bulundurarak önce şu soruya hemen cevap vermek gerekir; elde bulunan belge ve kaynaklar böyle önemli bir konuyu halletmemiz ve bu amaç ve gayenin gerçekleşmesi için yeterli midir?

Eğer sorunun cevabı olumsuz ise başka bir soru yönelmeli. Elimizde bulunan belge ve kaynaklardan çok yönlü, geniş ve istenen bir düzeyde yararlanabilir miyiz?

Bu sorunun cevabı da önceki sorunun cevabı gibi olumsuz olacaktır. Elimizde bulunan kaynaklarla onların hayatını anlam ve yaşantılarının geniş ufuklarına ulaşma sahasında başarı elde edemeyeceğimizi herkes bilmektedir. Yapmamız gereken işin durum ve hallerini belirleyip bu işlerde yararlanacağımız araçlar için bir ön hazırlık yapamadığımızı söylersek aşırı gitmiş sayılmayız. Hatta düzenli ve modern bir üslupla genel bilgileri sunmak ve sahip olduğumuz değerli mirasın gerçek değerini tanımaya bizi yönelten kısa biri fihrist bile gösterememiş. Olduğumuz gibi ilk kaynakları araştırmaya, arındırmaya, daha sonra da onlarla temel kaynaklar arasında bağlantı kurmaya ve ayriyeten onların dikkate alınan sonuçlardaki etkilerini sınırlı bir alanda bile olsa bilimsel ve faydalı bir şekilde inceleyememiştik. Orda burda kendileri üzerinde bahs ve istişare etmede başarılı olamadığımız dağınık işaretler görüyor isek de bu işaretler karşılıklı olarak aralarında var olan diğer konu ve etkilere karşı olan bağlılıklarını belirleyememişlerdir.

APAYRI İKİ TARİH

İşi daha da zorlaştıran ve engel icad eden şey İmamların hayatını, onların içerisinde yaşadıkları tarihi aşamaların olaylarını zapteden tarihin yanında inceleme mecburiyetidir. Biz, bu iki tarihi olayları farklı siyasetleri ve tarihî değişimleri doğru bir görüş edinmek için önceden hiçbir araştırma tecrübesine sahip olmayan bir araştırmacının önüne sererek dolayısıyla bu iki tarihin hiçbir bütünlük ve bağlılığı olmadığını anlayacak, İmamların bu olaylar ortamında yaşamadıklarını, etraflarında olup bitenlerden habersiz olduklarını, dışı kapalı ve başkalarıyla hiçbir ilişkisi olmayan kendilerine özgü bir alemde yaşadıklarını, başkalarının da İmamların dünyasıyla uzaktan yakından hiçbir bağlantısı olmayan daha başka bir dünyada yaşadıklarını sanacaktır. Oysa ki bu gelişme ve değişimlerin hakikatine vakıf olan ve siyasetin farklı alanlardaki rolünü algılayabilen şuurlu ve bilinçli bir araştırmacının tasavvuru kesinlikle öncekinin tam tersi olacaktır. O, İmamların olaylarla yakından ilgilendiklerini ve etraflarında olup biten her olay karşısında yol gösteren uyandırıcı risaletlerinin rolünü ifa ettiklerini, çoğu zamanlar da toplum ve ümmet düzeyinde onların siyasi, kültürel ve ahlaki hayatlarını etkileme yönünden en derin tavır ve tutumlara sahip olduğunu anlayacaktır. Böylece onların ilk bakışta, yaşamış oldukları ve karşılaşıacakları bilinen sahalarda bıraktıkları derin etki daha iyi anlaşılır.

UYDURMA VE ASALET

Bu iki tarih arasında bulunan ihtilafın sebeplerini idrak etme alanında bir hakikate

dayanmalı, o da şundan ibarettir: İmamların yaşamının bir bölümünü ve onların takındıkları hal ve tavırları zapteden bir grubun, imamların da, içerisinde yaşamış oldukları genel tarihi yazan başka bir grupta mefhum, hedef ve beklentileri anlamada ve aynı şekilde kendi gaye ve amaçları bakımından pek fazla büyük bir farklılık var. Bundan daha önemlisi, bu iki gruptan her birinin kendisi için benimsediği ve onun doğrultusunda hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan ayırarak farklı tarihî olayları red veya kabul etmede ve onlara giriş çıkışta kabullendikleri ölçü ve esaslarda açıkça bir bağdaşmazlık söz konusu. Öyle ki bu ölçü ve esasların temel olduğunu ve bu zaman dilimlerinin genel tarihini yazmış, ona "İslamî Tarih" adını vermiş ve onun doğrultusunda hareket etmiş olan kimselerin yazdıkları bu tarihin uydurma ve saptırıcı olduğunu ve bunların sapıklığı tespit, tekit ve cevaz verme, daima ayakta tutmak ve sağlamlaştırmak istediklerini görmekteyiz.

Biz, bu sözü taassuba dayanarak ve bir itham olarak tarihe ve tarih yazarlarına mal etmiyoruz. Herkesin, bu mevcut ve yazılı tarihin millet ve ümmetlerin tarihi olmadığını itiraf ettikleri bir hakikattir. Bu nedenle ümmetlerin yaşantılarındaki hareketlenmeleri ve onların içine düştükleri elemeleri bizlere açıklayamaz. Bu tarih sultanların, hakimlerin ve onlara bağlı olan çevrelerinin tarihidir. Hatta bu kitaplar sultanların tarihinde bile onların hayatının hakikatini dikkatli ve güvenilir bilgilerle sergileyemez. Çünkü sultanların hoşnut oldukları, onların maslahatlarını temin ve sultalarını sağlamlaştıran şeylerden başkasını yazmaya kâdir olamamışlardır, hatta bunlar tamamen saptırılmış ve gerçek dışı olsa bile. Bu nedenle hür ve özgürce kendi yazılarını düzenleyen bir tarihçi mevcut olamamış veya pek az bulunmuş. Çünkü böyle bir tarihçi sadece Ali'nin (a.s.) bir faziletini riayet eden birinin nasıl sultanların gazabına uğramış olduğunu ve yüzlerce kırbaç vurulduğunu veya Neseî gibi Muaviye'nin faziletlerini söylediği için kavmî asabiyetlerden dolayı 300 hicri yılında Şam'da öldürüldüğünü veya Taberi gibi ömrünün sonlarında Hz. Ali'nin (a.s.) faziletlerini nakletmeye birazcık meyillendiğinde Hanbeliler tarafından evinin taş yağmuruna tutulduğunu bilmektedir.

Tarihçilerden biri Adem ile Musa'nın tartışması hakkında bir rivayet nakleder, daha sonra Adem'in ölümü ile Musa'nın doğumu arasındaki yüzlerce yıl zaman mesafesini görür, bu yüzden de Adem ile Musa nasıl karşılaşmış olabilirler sorusunu dile getirir, ancak tarihi rivayetlere bu gibi eleştiriler yöneltilmesin diye zamanın halifesi onun için celladı sesler.¹

Araştırma ve zaman sarf etme ile daha nice örnekler elde edilebilir. Bu konuya ilaveten, yazılmış olan o miktar bile hurafî, yanlış ve muğlak olarak yazılmıştır. En azından onların çoğu, değer taşımayan ve aklî mantıkla bağdaşmayan çirkin taassuplar veya mezhebi bağlılıklarla etkilenmiş ve yazar, izah ve tashih için bahs ve tartışmanın en iyi üslup ve metod olduğu inancını taşııyordu. Bu meselelerin yanı sıra, yazarların gayri meşru ve sorumsuzca heves ve arzular taşımaları, kendi maksat ve hedeflerine ulaşabilmeleri için tahrif ve aldatmaya neden olmuştur.

Bu konu ve diğer konuları dikkate almakla bir araştırmacının tarih kitaplarında, sultanların ve çirkin planlarının karşısında duran kimselerin gerçek şahsiyetlerini göreme-

¹ Tarihi Bağdat, c: 14, s: 7/8/El-Bidayetu ve En-Nihayetü, c: 10, s: 215/Tarih-ul Hülefa, s: 285/El-Basairu ve z-Zehairu, c: 1, s: 81.

mesi doğal bir şeydir. Onların mezhebî bağılıklarının, kavmî asabiyetlerinin ve sapıklıklarının bazı mutaassıp taraftarları karşısında duran kimseler toplumun siyasî, sosyal, ilmî ve ahlakî hayatı esnasında pek derin ve önemli etkiler yaratan şahsiyetlerdir.

Bu şahısların gerçek yüzlerini gösterebilen güvenilir kalem sahiplerinin görüşlerini benimsememiz gerektiğini burdan anlıyoruz. Aynı şekil bazı sultanların dikkat etmemeleri, söylenmesinden tehlike görülmeyen veya onları nakleden tarihçilerin başka bir amaç peşinde olmaları gibi bazı nedenlerden dolayı bu kitaplarda dağınık bir şekilde yer alan birçok önemli ve gerçek noktaları da toplamamız gerek.

İFRAT VE TEFRİT

Burada şu konuya değinmemiz gerekir; bazıları İmamların tarihini ve onların takip ettikleri siyaseti anlayıp beyan ettiklerinde, İmamların "Gayb"tan yararlandıklarını açıklarken aşırı gidip ifrat etmişler ve onları yaşamın hakikatinden ve değişimlerinden uzak tutmuşlardır. Bu gibi insanlar imamları öyle tanıtıyorlar ki, sanki imamlar yaşamı (rayına oturmuş) kendi haline bırakmışlar ve remzli ve perde arkasından onunla ilgileniyorlarmış. İmam hakkındaki bir mevzu bunlara anlatılarak sonuç almak istendiğinde bunlar hemen, onun imam olduğunu ve kendine has bir hükmü olduğunu belirtiyorlar adeta imama uyulmaz ve onun söz, amel ve tavrı bizlere delil değilmiş gibi.

Bu söz, bu metodu seçen kimselerin imamlar hakkında ve Allah'ın onlar için dikkate aldığı rol hakkında yanlış bir değerlendirme yaptıklarında, sıkıntıda olduklarını bildiriyor sadece. Bu rol peygamberin üstlendiği rolden ibarettir; Allah onu tebliğ eden, öğreten, terbiye eden, önder, hüküm veren, hakim olarak ve Kur'an'ın ve peygamberlerin te'kid ederek sağlamlaştırdıkları "Allah'ın elçilerinin insan oldukları" hususuna dikkatle bakmamışlar. Mesela şu ayetler:

Rabb'inin şanı yücedir. Ben, sadece elçi olan bir insan değil miyim? De ki: Rabbimi tenzih ederim, ben peygamberlikle gönderilmiş insandan başka bir şey miyim ki.

Eğer onu melek olarak halk etseydik, yine bir erkek şeklinde halk ederdik, yine düşükleri şüpheden kurtulamazlardı.

Bu metodun karşısında, İmamlara karşı sırf maddi bir gözle bakan, gayb ve ilahi kerametler unsurunu dikkate almadan İmamların yaşamı, tutum ve tavırlarının tefsirine koyulan başka bir metodu da kabullenmiyoruz. İmamların tarihini maddiyat ve riyazi (dünya zevklerinden el çekmek suretiyle nefsi tezkiye etme) muhasebeler doğrultusunda tamamen doğal ve maddi eser ve neticelerle anlamaya çalışan kimseler, bizce çok yanlışlar.

Böyle kimseler bu hususta bir çok kaynakları elde edebilecekleri halde, mesela: "İmam Hüseyin (a.s.) şehid edildiği gün Beyt-ül Mukaddes'te kaldırılan her taşın altından bir miktar da kan belirliyordu" gibi hususlara yaklaşmıyorlar. Aynı şekil "Aşûra gününde gökyüzünde beliren kırmızılık" rivayeti veya Hz. Zeyneb'in (a.s.) söylediği "Gökyüzü kan ağlarsa şaşmayın" sözü gibi. Ancak en azından Hz. Zeyneb (a.s.) olan bir şeyden haber vermek değil de bir ihtimal olarak bu olayı konu edinmiş olsa bile bu şahıslar bu rivayetleri araştırmaya girişmemiş ve onun teyidinde veya reddinde bir şey söylememişler.

Aynı şekil İmam Hüseyin'in mızrak ucundaki başının konuşması veya Resulullah'ın (s.a.v.) vefatından hemen sonra Hz. Fatime'nin (a.s.) kocasına eziyet edildikten, hakkı gasbedildikten, kendisine tokat vurulduktan ve çocuğunun düşürülmesinden sonra onla-

ra lanet etmek isterken mescidin duvarlarının yükselmesi gibi rivayetleri. Ve de Kur'an'ın peygamberlere isnat etmiş olduğu mesela Musa'nın âsası, Sebe' kraliçesinin tahtının getirilmesi gibi kerametlerin İmamlar hakkında gerçekleştiğini, onların da böyle kerametlere, hârikulâde amellere sahip olduklarını ve Allah'ın gizli lütuflarının onlara nasip olduğunu bildiren diğer bazı kaynaklar. Bu gibi araştırmacılar bu kaynaklara bakmıyor, onları incelemeye ve eleştirmeye teşebbüs etmiyorlar. Adeta onları kabullenmek istemiyor ve hatta bazen onların varlığından utanç bile duyuyorlar. Aynen bazıların yetersiz ve asılsız mazeretler getirerek "Gâib İmam" konusunu kendi kitaplarında konu edinmedikleri gibi. Bu rivayetlerin doğruluğu kesinleştikten sonra böyle şahısların, onları İmamların tarih ve yaşamının bir kısmı olarak kabul edip etmeyeceklerini bilemiyoruz.

Biz, bu iki grup karşısında masum imamların, insanın insaniyeti için "ilahi hidayet ve terbiyet" tecessümü oldukları hakikatini vurgulamalıyız. Onlar başka her insan gibi maddi vücut ve hakikate sahip olmalarına rağmen aynı zamanda bu maddi vücudu Allah'a doğru yükselmiş ve layık olduklarından dolayı Allah da apaydın kerametleri gizli ve sınırsız lütuflarıyla onlara lütufta bulunmuş.

İmamların toplumdaki rolünü, ahlakî, toplumsal veya bazı siyasi hareketlenmeler gibi alanlarda sınırlayan, kendi görüş ve düşüncelerini sınırlı bir kalıba yerleştiren kimselerin, İmamların hayatlarını başkaları için sergiledikleri tablo istenilen asıl temel meseleleri beyan etmekten yoksundur. Ama bir zaman diliminde belli bir konuyu aktarmak ister veya bir zaruret, bir konuyu ele almayı gerektiriyorsa bu çelişki oluşturmaz.

İMAMLARIN TARİHLERİNDEKİ ANA HATLAR

Ben kendi hissemce İmamların yaşam boyutlarından bazılarını içeren konulara değinmek istiyordum. Dolayısıyla böyle bir arzu benim için değerli ve çok kıymetlidir ve bazı hususlarda bir takım çalışmalarım da var. Önceleri İmamların tarihinin esas boyutları olarak bazı noktaları not etmiştim, ancak bunlar zaruri konulara oranla kesinlikle çok yönlü değildi. Bu notlar olduğu gibi kalmışlardı, şimdi ise onları olduğu gibi siz değerli okuyuculara takdim etmeye karar verdim. İmamların yaşamı etrafında inceleme ve araştırmaya muvaffak olan kimselerin bu hususlardan yararlanmasını arzu ediyorum.

ÖNEMLİ HUSUSLAR

1. İlk mevzu İmamların yaşam zamanını belirlemektir. Doğum ve ölüm günü, doğum ve ölüm ay ve yılı, yaşadıkları yer, çocukları, eşleri, ashabı ve şahsî yönleriyle bağlantısı olan diğer hususlar. Tabiatıyla bunlar araştırma ile, ilmî bir şekilde ve bu husustaki şüpheleri giderecek bir şekilde olmalıdır.

2. İmamlar neden sayılıdırlar? Bu, cevap verilmesi gereken bir sorudur. Her imamın siyaset ve hattını doğrudan aydınlatan amel ve hareketlerine dikkat etmek, bu konuyla ilgilidir. Biri daha çok akaîde, diğeri fıkha, başka biri de ümmetin farklı dönemlerdeki ihtiyacından doğan siyasete ve başka işlere önem vermişler. Aynen İmamlardan bazılarının farklı boyutlarda aynı zamanda faaliyet ettikleri gibi.

3. Müslümanlar arasındaki fikirsel sapmaların ıslahı için İmamların seçtikleri yollar. Mesela akaîd, fıkıh, Kur'an tefsiri veya insanî ve ahlakî tutumlar veya hassas ve kader tayin eden hususlarda takındıkları tavırlar hakkında örnekler vermek.

4. İmamların tasavvuf gibi ruhî riyazete başlayarak kültürel ve bilimsel konuları terk etmek aynı şekil ruhî yönlerden ve gaybî bağılıklardan yoksun olan sadece bir

takım görüşleri ve pasif mefhumları taşıyan kültürel ve bilimsel İslam teorisi gibi olmanın ve aynı zamanda gayb ile bağlantılı olan pratik İslam planlanması doğrultusundaki çalışmalarını tanımak.

5. Onların hadis ehli, Mutezile, başka fikirsel hareketler ve sapık fakihler ve fırkalar karşısında takındıkları tavırların hakikatini incelemek.

6. Aynı şekilde onların "Kur'an'ın mahluk olması" konusunda susarak tavır koymalarına ve Şiaları bu konuya atılmamakla görevlendirmelerinin nedenine, bu konunun gündeme getirilmesinden kastedilen hedeflere ve onun doğurduğu sonuçlara kısaca değineceğiz.

7. Aynı şekilde tercüme ve müslümanların fetihleri sonucunda diğer kavimlerle karşılaşmaları yoluyla meydana gelen yabancı kültürlerle karşı İmamların tutumları, tavırlara ve o kavimlerin sahip oldukları düşünce ve mezheplerden haberdar oluşları hususuna dikkat etmek.

Ayrıyeten İslam'ı zahirde kabul eden Yahudiler ve Hıristiyanlar, şöhret ve mal peşinde olan kıssa nakledenler ve hadis ehli tarafından İslam'ın iç içe düştüğü tahrifler ve de İslam'ı kendi şahsî, kavmî veya coğrafî maslahat, mezhep ve siyasî hedeflerine uygun göstermek için İslam'ı tahrif etmeye çalışan sultan ve hakimler karşısındaki tutumlarını dikkate almak.

8. Kur'an tefsiri hakkında ve peygamberlerin sünneti üzerinde oynanan oyun hususundaki tutumlarını ele almak. Ayrıca halkın yanlış kaynaklardan sakınmaları, Ehl-i Beyt Şialarının İslam dışı şeylerin etkisinde kalmadan Kur'an'ı doğru bir şekilde anlama gücüne sahip olmaları için Ehl-i Beyt'in kendilerinin uydurdukları ve halkı onlara doğru hidayet ettikleri ve aydınlattıkları ölçü ve miyarları açıklamak.

9. Ayrıca onların kendilerinden sonra yazılı eserler geriye bırakmamalarının veya Emir-ül Müminin Ali'nin (a.s.) yazmış olduğu ancak bunun, onların yanında kalmasının ve başkalarına ulaşmamasının ya da onların döneminde ilimlerin yazılı olarak toplanmasının öncelerden beri olagelmesinin ayrıyeten onların kendi ashabını ilimleri yazılı olarak toplamalarına dair meyillendirdikleri ve teşvik ettikleri hususların nedenini ayrıntılarıyla ve de derlemenin o zamanda derlenmiş olan ilimlerin ve onun nasıl bir düzeyde olduğunun tarihçesini kısa olarak dikkate almak mecburiyetindeyiz.

10. Keramet ile mucizenin farkını açıkladıktan sonra Ehl-i Beyt'in kerametleri hususuna değinmek ve Ehl-i Beyt'in, kerametlere ne gibi ihtiyaçları vardı sorusunu cevaplamak. Sûfilerin kerametleri, murtazların (Hint fakirleri) yaptıkları olağanüstü amellerin hakkında ve bu gibi işler anlatılırken yapılan abartmaları reddetme hususunda açıklamada bulunmak. Ehl-i Beyt'in, kerametler alanından sayılabilen gelecekte haber vermeleri özellikle de Hz. Ali'nin bu gibi haberlere, halkın onu itham edecekleri kadar ehemmiyet vermesine değinmek, sonraları gerçekleşen bu haberlerden bazılarını göstermek ve siyasî anlayış doğrultusunda ileri sürülen gaybî haberlerle gaybî kaynakla bağlılıktan doğan haberler arasındaki farkı aydınlatmak.

11. Ehl-i Beyt'in ilim sınırını açıklamak ve onların sahip oldukları ama başkalarının yoksun olduğu ilim ve öğretilere daima tekit etmelerine, o ilimleri vahiy kaynağından aldıklarına örneğin cifr ve cam'e ilmin, Hz. Ali'nin (a.s.) kitabına, Fatime'nin (a.s.) mushafına ve bunlardan başkalarına sahip olduklarına dair tasrih ettikleri şeylere ve bu konunun nedeninin ne olduğuna dikkat etmek.

12. Çeşitli örnekler göstererek bütün ayrıntılarıyla onların şahsiyetini tarif etmek, onların ruhî faziletlerini, insanî ve ahlakî tutumlarını öğrenmeye, özel yaşamlarından bir tablo sergilemeye, evlatlarına ve ailelerine karşı davranışlarını, ev içindeki hareketlerini, hatta evlerine misafir olarak gelen kimselere karşı davranış tarzları, onları hoşnut eden veya hüznülendiren ve üzen şeylere karşı davranışlarını tamı tamına vasfetmeye çalışmak.

13. Daha sonra servetleri konusunu, mallarının ne kadar olduğunu, nereden ve nasıl kazandıklarını, onları nasıl infak ettiklerini veya harcadıklarını dikkate almak. Onların, sultanların bahşişleri karşısındaki tutumlarını ve bazılarının neden onun kabul ettiklerini incelemek. Acaba bahşişleri reddetmeleri sultanların hükümetlerine karşı savaş ilan etmek anlamına telakki edilmez miydi? Eğer evet, savaş anlamındadır cevabı verilirse dolayısıyla bu konuya dair deliller gösterilmelidir. Aynen Emir-ül Müminin Ali (a.s.)'nin Kûfe'de iken Medine'deki mallarından yararlanmasının nedenini de bilmek gerek. Aynı şekil Ehl-i Beyt'in, tarlada veya diğer işlerde doğrudan doğruya kendilerinin çalışmalarında neden ısrar ettiklerini de kavramak ve onların humustan veya diğer şer'i hukuklardan yararlanıp yararlanmadıklarını ve bunun nedenini araştırmak gerek.

14. Onların Şialar hakkındaki eğitsel metodlarını, onlara karşı davranış yollarını ve üsluplarını, Şiaların da Ehl-i Beyt ile sevgi ve fikir yönü taşıyan akidevî bağlılıklarının kurulma yolları ve metodlarını, Ehl-i Beyt'in evinden çıkan her şey toplumun genel ruhuna ve Şialar arasındaki bütünlüğe ziynet olduğu için Ehl-i Beyt'ten fikrî yararlanma doğrultusunda kurulan merkezleşmenin tesirini, bunun onların tutumları üzerinde bıraktığı etkiyi ve onların önemli konularda genel olarak ilgilenmelerinin niteliğini tanımak.

Şialar ile Ehl-i Beyt'in diğer bölgelerdeki vekilleri arasında dikkatle tanzim edilen bağlılığa ve bu vekillerin görevlerini belirlemelerine dikkat etmek. Bir şehirden imamın huzuruna getirilen malın, imamın o şehirdeki vekiline verilmesi için imam tarafından sahibine gönderilmesine ve Ehl-i Beyt'in vekilleri arasında bulunan sorunları ve çekişmeleri halletmelerine değinmek. İmam Sadık (a.s.) zamanında bazı şahısların herhangi bir ilim dalında ihtisas sahibi olması mesela birinin mütekellim, bir başkasının fakih vs. yetiştirilmesi için nasıl çalışıldığını ve herkesin ihtisas haddinden öteye geçmemesinin ve başkalarının da ihtiyaç duyulduğu zaman mütehasıslara müracaat etmesi gerekçesini konu edinmek.

Abbasi halifeleri döneminde toplumun kültürel tabakasının ilk derecede Şialar ve Ehl-i Beyt'in yetiştirdiği kimseler arasından çıktığına ve onların ümmetin bilgili düşünlülerinden, alimlerinden olduklarını dile getirmek.

15. Ehl-i Beyt'in, şer'i hükümlerin nedenlerini açıklamaya önem verdiklerini, Merhum Muhammed Şeyh Saduk'un (r.a.) bu hususta "İlel-üş Şerai" adında bir kitap telif edecek kadar neden onca çaba harcadıklarını izah etmek. Ayrıca bu kitapta nakledilen rivayetlerin içeriklerinin hükümlerin nedeni mi yoksa hikmet mi, genel olarak ne olduğunu ve bu rivayetlerin dayandıkları mevzuların neler olduğuna işaret etmek.

16. İmamların, bazı hassas noktaları gizlemekten sakınmalarının ve kendilerine pahalıya mal olsa dahi, mesela kendilerinin herkesten daha çok imamete layık oldukları hususunda takkiye etmemelerinin nedenini ve onların halkı ikna etmek için ne gibi metodlar kullandıklarını göz önünde bulundurmamak. Onlar bu doğrultuda apaydın iki yola adım attılar. Biri, onların beraberinde bulunan bazı ilimlerin insanlar arasından sadece

onlara mahsus olduğunu belirtip ispatlamaları ve diğeri de nassın mevcut olma hususu.

17. İmamların en sıkı şartlar altında tutulmalarına veya zorla bazı merkezlerde bekletildiklerine veyahut da zindanda olduklarına rağmen halk merkezleriyle, aynı şekil Şialarla nasıl temas kurduklarına dikkat etmek.

Şiaların büyükleri bu irtibatı sağlamak için ne gibi araçlar kullanıyorlardı?

Ehl-i Beyt'in bu durumdaki faaliyetleri neler idi ve bu faaliyetlerin hacmi ve miktarı ne idi ki Yahya b. Halid Bermeki, Musa b. Cafer'in (a.s.), halifenin (Raşid'in) taraftarlarının kalplerini onların aleyhine çevirdiğini Raşid'e şikayet ediyor.

18. İmam Seccad'ın (a.s.) kölelere ilgi gösterip kültürlerini geliştirmesinin, onlara ilim öğretmesinin ve daha sonra onların işledikleri günahları bir kenara yazarak toplamasının ve daha sonra günahlarını kendilerine göstererek onları özgür etmesinin nedeni neydi? İmam onlara karşı nasıl davranıyordu ve bu davranışın netice ve eserleri neydi? Ve bu tutumun Emevilerin, arapları tamamen gayri araplara üstün tuttıkları bir dönemde oluşunu göz önüne almak. Gayri arapların, Ehl-i Beyt'in öğretilerini yaymak doğrultusundaki katkıları ve bunun, İslam'ın diğer ümmetler arasında yayılmasındaki etkileri neler idi ve diğer ümmetlerin İslam ile olan bağlantıları nasıl idi?

Bu hususta göz önünde bulundurulacak nokta, Ehl-i Beyt'in arap olmayan kadınlarla evlenmelerinin nedenini dikkate almak; öyle ki Ehl-i Beyt'in bazılarının anneleri arap değildi. Ayrıca Ehl-i Beyt'in farklı dilleri bilmeleri ve bunun eser ve neticeleri hakkında bilgi edinmek.

19. İmam Mehdi'nin (a.s.) gaybeti için nasıl bir ortam yaratıyor ve son zamanlarda halk ile daha az temas kuruyorlardı. İmam Cevad (a.s.) aynen İmam Mehdi (a.s.) gibi küçük yaşta nasıl imam oluyor?

20. "İmamlar ve yeni ilimler" hakkında araştırma yapmak. Onların yeni ilim seferberliğinde katkıları var mıydı? Yeni ilmin doğmasına yardımcı olan konulara ehemmiyet veriyorlar mıydı? Bu hususların neler olduğuna dair kesin konulara değinmeli ve bu alanda onlara uygun öğretiler yazılmalı.

21. "İmamlar ve dua" hakkında özellikle de Emir-ül Müminin Ali (a.s.), İmam Hüseyin (a.s.), İmam Seccad (a.s.) ve İmam Kâzım (a.s.) açısından duanın etki ve tepkilerini dikkate almak. Sahife-i Seccadiye ve onun hedefleri hakkında ciddi bir şekilde özel olarak bahsetmek onun siyasî, itikadî, ahlakî ve eğitsel vs. konularını bu dönemdeki İslam ve müslümanların karşı karşıya oldukları yaygın bilgisizliği, tahrif eylemini ve halkın cahil yetiştirilmesi hususunu göz önüne alarak açıklamak. Bu dönemde iş bir yere varmıştı ki Beni Haşim (Haşim oğulları) vahiy merkezine herkesten daha yakın olmalarına rağmen İmam Bâkır'ın (a.s.) imametinden yediyi geçtikten sonra nasıl namaz kılacaklarını, hacc farizasını nasıl yerine getireceklerini bilmiyorlardı.

Ayrıca İmam Seccad'ın (a.s.) "Hukuk Mektubuna", İmam Rıza'nın (a.s.) "Risale-i Tayyibe-i Zehebiyye'sine" ve İmam Ali'nin (a.s.) Malik Eşter'e yazmış olduğu "Ahdname" dayanmak.

22. Bir zamanlar İmam Seccad'ın (a.s.) imametini üç veya beş kişinin inandığı ve itiraf ettiği nakledilmektedir. İmam bunun karşısında ne yaptı ki İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık (a.s.) mektebi için uygun bir ortam yarattı?

İmam Seccad'ın (a.s.) on yıla yakın bir zaman çölde yaşadığını bildiren rivayet doğru mudur? Eğer doğruysa bunun nedeni ve faydaları neydi? Aynı şekil Ehl-i Sünnetin,

İmam Seccad (a.s.) karşısında saygılı davranışlarının nedenini araştırmak, İmam (a.s.) hükümeti almaktan vazgeçtiği için mi saygı gösteriyorlar, yoksa bunun başka bir nedeni mi var?

23. Şii fırkalarının mesela Gulat hareketlerinin, Haricilerin kıyıamlarının ve daha başkalarının hakikatini göstermek, Emir-ül Müminin'in (a.s.), kendinden sonra Hariciler ile savaşmaktan nehyetmesinin nedenini, bu fırkaların meydana gelmelerinin nedenlerinin ne olduğunu ve İmamlar ve Şiaların bunlara karşı nasıl davrandıklarını araştırmak.

24. Ehl-i Beyt'in sultanlara ve sultanların da Ehl-i Beyt karşısındaki tutumları neydi? Hükümetin, çatıştığı her fırka ve mezhebi, hatta gevşek hadis Ehli fırkasına oranla daha güçlü ve fikirsel sebata sahip olan mutezile gibi bir fırkayı yok etmesine rağmen Ehl-i Beyt Şialığı canlı korumayı nasıl becerdi? Hükümet, halkı İmamlardan ayırmak için ne gibi siyaset kullanıyordu ki bunlar, görünürdeki hedefin aksine halkın İmamları sevmelerine ve gönülden bağlanmalarına neden oluyordu. Bunun nedeni neydi? Ayriyeten hükümet meselesinden ve İmamlar açısından halifeler ve onların tutumlarından her yönlü bir tablo sunmak

25. Zeydiye, halifeler aleyhine nasıl kıyam ediyordu da İmam Hüseyin'den (a.s.) sonraki Şia İmamları bunu yapmıyorlardı? İmamların Zeyd'in, ondan sonraki Zeydiye'nin ve diğer Şii kıyıamları hakkındaki görüşleri neydi? Ve bu kıyıamların sürdürülmesini niçin istiyor ve kendi Şialarına, "Zeydiye sizin için bir siperdir" diyorlardı. Yine "Âl-i Muhammed'den biri çıkıp kıyam ettiği müddetçe ben de sağım, benim Şialarım da" vs. buyurmalarının nedeni neydi? İmam ile Zeydiye'nin ve diğer ayaklananlar arasında bir çok anlaşmazlıklar varken kendisinin kıyam etmediğini görüyoruz. Neden acaba?

Aynı şekil Hurre ve başkaları gibi din ve adalet uğrunda kıyam eden gayri Şiilerin özellikle de Muhtar'ın kıyâmı hakkındaki tutumlarının ne olduğunu bilmek.

26. İmamların, takiyye kalıbında olsa bile Yaktin'in oğulları gibi bazı Şia şahsiyetlerinin hükümetin hassas merkezlerine girmelerini sağlamak için yaptıkları çabalar hakkında bilgi edinmek. Hatta İmamların döneminden sonra bile bazı Şialar bu alanda çalışıyorlardı. Ancak İmamlar diğer birçok yerlerde de buna engel oluyorlardı. Mesela deveci Sefvan'ı bundan menetmişlerdi. Bu çelişki nasıl yorumlanabilir?

27. Ehl-i Beyt'in tebliğ metodlarının dua mı, şiir mi, keramet mi, gaybî haberler mi olduğunu öğrenmek. İmamlar bazen şairlere fazla bir miktarda para veriyorlardı; şairler bu paraya fakirlerden daha mı layık idiler? Ve neden? Daha sonra Emir-ül Müminin Ali'nin (a.s.) Kufe mescidi sahasında Gadir Hum hadisi hakkında şahitlik dilemesi olayını dikkate almak.

İmam Bâkır'ın (a.s.), dünyadan göçtükten sonra sekiz yıl Mina'da Kurban Bayramı günü kendisine yas tutulması için sekiz yüz dirhem bırakması hususunu, İmam Hüseyin (a.s.) için yas tutulmasına dair verilen emir mevzuunu ve meşru metodlardan olan bütün üslupları izah etmek.

28. Birinci asırda Ehl-i Beyt ile muhalefet etme ve hadis uydurma, sonraki asırlardan daha çok olduğu için Ehl-i Beyt'in bu asırda daha az fikhî hadislere değinmelerini, daha çok genel ve umumî hadisler buyurmalarına dikkat etmeliyiz. Bu asırda Şiiliğin zarif ve cüz'î konuları daha az gündeme getirilmiştir. Ama ikinci asırda İmam Bâkır'ın (a.s.) imametinden yedi yıl geçtikten sonra Beni Ümeyye döneminin sonlarına doğru

hassas ve zarif konular gündeme getiriliyor. Gerçi Emir-ül Müminin Ali'nin (a.s.) döneminde bu konuya başka dönemlerden daha çok önem veriliyordu.

29. Gaybet konusuna, onun eser ve neticelerine aynı şekilde önceki İmamların Hz. Mehdi (a.s.) hakkında yaptıkları hazırlıklara rağmen gaybet sonucunda Şiaların karşılaştıkları zorluklara dikkat etmek de zorunludur.

CAFER MURTAZA AMİLİ

YAZARIN ÖNSÖZÜ

"De ki: Sizden tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum, istediğim, ancak yakınlarıma sevgidir." (Şura, 23)

EHL-İ BEYT (a.s.)

Bu kitapta amaçladığımız tek şey, sadece Ehl-i Beyt'in ölçütü ve Resulullah'ın (s.a.v.) ve Emir-ül Müminin'in (a.s.) evlatları olan Şia İmamlarının fikrî ve siyasî çalışmalarını sergilemektir. Önemli olan tek şey şu ki, neden bu kadar Ehl-i Beyt'e istinat ediyor, dayanıyor, nasıl onları "imam" olarak kabulleniyor ve sadece onların "vilayeti-ni" asıl vilayet biliyoruz?

Nasibîler hariç, Ehl-i Sünnetin de Ehl-i Beyt'i candan sevdikleri ve onlara büyük bir ölçüde ihtiram gösterdikleri bir gerçektir. Ancak onlara karşı duyulması gereken bu "sevgi" ve "aşkın" hangi esas ve temelden kaynaklandığı asıl meseledir. Eğer sadece onları sevdiğimizi belirlemekle yetinir ve bunu zahiri ihtiramlar kalıbında özetlersek gerçekten onların sevgisine varmış olabilir miyiz? Geniş bir çapta Ehl-i Beyt'in faziletleri¹ ve onları sevmeğe dair verilen emirler hakkında Resulullah'tan (s.a.v.) bize gelip çatan hadislerden amaç sadece meselenin zahiri yönü ve Ehl-i Beyt'in methinde birkaç beyit şiir yazıp okumak mıdır? İnsan aklının bu sorulara olumlu cevap vermesi ve Resulullah'ın (s.a.v.) ancak ve ancak bizden istediği şeyin onun yakınlarını sevmemiz olduğunu, bu sevmenin ardında hiçbir şeyi kastetmediğini ve biz de sadece, onlar Peygamber'in yakınları oldukları için Peygamber'in hürmetine onları sevdiğimizi bildiriyoruz demesi pek garip bir şeydir.

Müslümanlar arasında Ehl-i Beyt'e olan ilgi aslında Resulullah'tan (s.a.v.) bize ulaşan tavsiyelerden kaynaklanmaktadır. Ehl-i Sünnetin mühim hadis kaynaklarında geniş bir çapta mevcut olan bu rivayetler Aziz Peygamberin, Ehl-i Beyt'i Kur'an'dan sonra dinin iki esasî temellerinden biri olarak saydığını dile getirmektedir. Ve bu nedendir ki kimse Ehl-i Beyt'e karşı ilgisiz kalmaya cüret edememiştir. Sadece arapça dilinde, Ehl-i Sünnet yazarları tarafından Ehl-i Beyt'in hakkında yedi yüze yakın kitap yazılmıştır.²

Ama asıl eleştirilecek husus şu ki, bunca sahih faziletlerin mevcut olmasına rağmen nasıl olurda onların çoğusu tahrife uğramış ve sonraları bazı hadisçilerin ve de Muhammed b. İdris-i Şafîî gibi bazı fakihlerin ısrar etmesi nedeniyle bu mevzu sadece "sevmek" haddinde noktalanmıştır.³ Öyle ki Şafîî şöyle demiş:

Ey Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'i, sizi sevmek, Allah'ın indirdiği Kur'an'da farz kılınmıştır. Bu yücelik ve azamet size yeter, ki size salat ve selam göndermeyenin namazı, namaz değildir.⁴

¹ Ayetullah Firuz Abadi'nin "Fezail-ul Hamse Fi Sihah-is Sitte" bakınız.

² "Türâsuna" dergisinin "Ehl-ül Beyt fil-Mektebet-il Arabiye" makalesine bakınız. Bu makaleyi Seyyit Abdul Aziz et-Tebatebai yazmıştır. Şimdiye kadar alfabe harfleri sırasıyla 340 kitaptan fazlası yazılmıştır, ama kendisinin de söylemiş olduğu gibi alfabetik harflerin sonuna kadar yedi yüze yakın kitap olmaktadır.

³ Hz. Ali'yi (a.s.) dördüncü halife olarak tespit edenin Ahmet b. Hambel olduğunu ve kendi zamanına kadar, bugün bazı farklarla, sünen adını kendilerine veren Osmaniyenin bu mevzuya inanmadıklarını bilmekteyiz (Tabakat-ül Hanebile, c: 1, s: 45) bakınız.

⁴ El-Kadr, c: 3, s: 173/Sevaik-ül Muhrike, s: 87/Şerh-ül Mevahib, c: 7, s: 7/Meşarik-ül Envar, s: 88/el-ithaf, s: 29/el-İs'af, s: 119.

Peygamber'in zamanındaki ve ölümünden hemen sonraki ve aynı şekil hicri ikinci asrının ortalarına kadar gerçekleşen olaylara dikkat etmek, bu sorunun cevabını biraz da olsa kolaylaştırır. Peygamber'in (s.a.v.) zamanından itibaren Kureyş'in Resulullah'ın (s.a.v.) yakınlarına karşı öfke ve gazap beslediklerini bildiren bir rivayet elimizde bulunmaktadır.

Resulullah'ın (s.a.v.) amcası Abbas Peygamber'e, "Kureyş birbirleriyle karşılaştıklarında güler yüz gösteriyorlar; ama bizi gördüklerinde, tanımadığımız yüzlerle karşılaşıyoruz" dedi. Resulullah (s.a.v.) öfkelenip şöyle buyurdu:

Muhammed'in canını elinde buldurana ant olsun ki birileri sizi Allah ve Resülü için sevmedikçe onların kalbine iman girmemiş demektir.¹

Bu rivayet Kureyş'in son zamanlarda Peygamber'in yakınlarından hoşnut olmadığını gösteriyor. Kabileler hakkında söylenen bir misalde, dört kabile hakkında dört şeyin imkansız olduğu söylenmiş: "Zübeyri'nin" cömert, "Mahzumi'nin" alçak gönüllü, "Şami'nin" nasebinin sahih olması ve "Kureyş'i'nin" Muhammed'in (s.a.v.) evlatlarını sevmesi.²

Bu rivayetlerden, Resulullah'ın (s.a.v.) yakınlarına ve akrabalarına karşı rekabet ve düşmanlıkların mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Sakife vak'asında ensarın iç rekabeti gibi farklı delillerle Ebu Bekir'e biat edildikten, Ömer'in şiddet ve hiddetle muhaliflerin biat etmelerini istemesinden ve bu arada Ali (a.s.), Zübeyr ve başkaları biat etmedikleri takdirde kendileriyle birlikte evlerini yakacağına³ dair tehdit ettikten sonra Ehl-i Beyt'e karşı sert bir tutum gösterileceği tabii idi. Bu tutum, İmam'ın altı ay Ebu Bekir'e biat etmeyerek yaptığı muhalefetiyle ve Hz. Fatime'nin (a.s.) halifeye karşı dargın olmasıyla⁴ gitgide genişledi ve nitekim müslümanların arasında ilk ayrılığa neden oldu. Bu ayrılığın semeresi de Ehl-i Beyt'in mazlumiyeti idi ve bu mazlumiyet ise Kerbelâ'da tam doruğuna ulaştı.

Peygamber'in, Ehl-i Beyt'in fazileti hakkında genel olarak ve bizzat onların her biri hakkında özel olarak buyurmuş olduğu sayısız sözlerinden başka, defalarca halkın arasında açıkça onlar hakkında tavsiyede bulunup, kendi Ehl-i Beyt'ine karşı iyi davranmalarını istemiş olduğu halde bu vak'alar gerçekleşiyordu.

"İbn-i Ebi Şebih" Abdurrahman b. Avf'dan müstenit olarak şöyle nakletmiş: Peygamber (s.a.v.) Mekke'nin fethinden sonra Tâif şehrini fethetmek için on sekiz veya on dokuz gün bu şehri kuşattı ama Tâif fethedilemedi. Bu sırada bir gün veya bir gece yürürken durup:

Ey insanlar! (Benim ölümüm yaklaşıyor), itretime iyilik etmenizi vasiyet ediyorum, Kevser havuzunda bana kavuşacaksınız, nefsimi dinde tutan (Allah'a) and olsun.⁵

Başka bir hadiste de Peygamber (s.a.v.), Allah'ın kitabını tanıttıktan ve ona sarılma-

¹ El-Fesva-l Ma'rife vet-Tarih, c: 1, s: 295-497-499/İbn-i Kesir'in "el-Bidaye ve'n-Nihaye"si, c: 2, s: 257.

² Zimaşeri'nin "Rabi'-ul Ebrar"ı, c: 3, s: 423.

³ İbn-i Kutaybe'nin "el-İmametü ves-Siyaset", c: 1, s: 11-13/İbn-i ebi-Hadid, c: 2, s: 8-19.

⁴ Fezâil-ul Hamse, c: 3, s: 156.

⁵ İbn-i ebi Şaybe, c: 14, s: 508/İbn-i Asâkir'in "Tarih-i Dimâşk"i, c: 2, Hadis no: 875 (İbn-i ebi Şebih'in) dipnotundan naklen/el-Ma'rifetu vet-Tarih, c: 1, s: 288-283. Peygamber (s.a.v.) kendi rihletinin yakınlığına değinerek onları ifret ile iyi geçinmeye vasiyet etti ve Ali'nin (a.s.) kendinden veya kendi nefsinin mertebesinde olduğunu bildirdi.

nın farz olduğunu bildirdikten sonra şöyle buyurdu:

"Ehl-i Beyt'im hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum." Bunu üç defa tekrar etti.¹

Bu tavsiyelerin tümü Kur'an'ın, Ehl-i Beyt'in tathirini (arınmış olduklarını), Peygamber'in yakınlarının hissesini ve Resulullah'ın (s.a.v) Muhammed'e ve onun evlatlarına salavat olarak tefsir ettiği, Peygamber'e salavatı vurgulamasıyla ve Peygamber'in de kendi tebliği karşısında kendi yakınlarını sevmeleri mükafatını halktan istemesiyle birlikte bunların tümünü, Sadr-ı İslam toplumunun siyasetçilerinin aşırı tutumları nedeniyle bir kenara bırakıldı. İş bir yere vardı ki Emir-ül Müminin "Onların tutumu neticesinde, biz tamamen halkın hafızasından silindik" buyurdu.²

Ebu Süfyan karanlığın doruğundayken, Kâbe'nin yanında tevhid feryadını yükselten Resulullah'ın ezeli dostu Ebuzer, Ehl-i Sünnetin hadis kaynaklarında defalarca nakdedilen bir rivayete göre Kâbe'nin halkasını tutup şöyle feryad etti: "Ey millet! Ben Ebuzer'im; tanıyanlar, hiç tanımayanlar varsa bilsinler ki ben Ebuzer-i Gifari'yim"

Size sadece Resulullah (s.a.v.)'tan duyduğumu anlatacağım. Peygamber'den duydum, diyordu ki: **"Ey insanlar, aranızda iki değerli emanet bırakıyorum; Allah'ın kitabı ve itretim, Ehl-i Beyt'im. Bunların biri öbüründen daha üstündür, o da Allah'ın kitabıdır. Bunlar havuzun başında bana gelip çatıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar. Bunlar Nuh'un gemisine benzer, binen kurtulur, binmeyen ise boğulur."**³

Bu iki hadis, Ehl-i Beyt'in müslümanlara önderlik etmedeki büyük rollerini vurgulayan meşhur "Sageleyn" ve "Safine" hadisidir. Resulullah'ın (s.a.v.) **"Gökyüzü Ebuzer'den daha sadık, daha doğru birinin üzerine gölge düşürmemiş ve yeryüzü de ondan daha doğru birinin ayakları altına serilmemiştir"** buyurduğu Ebuzer, tevhid feryadı ettiği zaman Mekke dönemindeki Sadr-ı İslam'ın hatıralarını diriltecek bir şekilde halkı Ehl-i Beyt'e böyle davet ediyordu. O gün, müşrikler ona, eziyet ettiler, daha sonra ise başkaları onu sürgüne gönderdiler. Ebuzer sadece İmam Ali'nin (a.s.) kısa hilafet sürmesinde Ehl-i Beyt'in gerçek mevkiini açıklayabildi. O, Kûfe mescidinin avlusunda yeniden Gadir hadisini diriltti* ve ondan sonra defalarca Ehl-i Beyt'in faziletlerini sıraladı. Onun, Ehl-i Beyt'in yüce makamı hakkındaki güzel cümleleri Nehc-ül Belaga'da ve diğer hadisî ve edebî kaynaklarda zikir edilmiştir. Biz de onun bazı bölümlerini başka bir yerde derledik.⁴

Ama Muaviye'nin ve diğer Süfyan ve Mervan boyunun başa geçmesiyle ve minberlerde Ali (a.s.) ve evladına açıkça küfretmeleriyle ve hatta Ehl-i Beyt'in gündeme getirilmemesi için Abdullah b. Zübeyr'in Peygamber'e selam göndermemesiyle Ehl-i Beyt'in faziletlerinin Peygamber'in dilinden halkın arasında söylenmesi nasıl beklenilebilir. Bu siyasetin neticesi sadece Ehl-i Beyt'i unutturmak değil, hatta halkın Ehl-i Beyt'i

¹ El-Ma'rifetü vet-Tarih, c: 1, s: 536.

² İbn-i Ebil Hadid'in "Nehc-ül Belaga şerhi" c: 9, s: 28-29 ve c: 20, s: 299.

³ El-Ma'rifetü vet-Tarih, c: 1, s: 538. Her iki "Sageleyn" ve "Safine" hadisi mütevatirdir. Bakınız: Abakat-ül Envar 12.cildin ikinci kısmı- İsfahan baskısı- Yıl: 1341.

* Gadir hadisini nakleden yolların çoğunun Ehl-i Sünnet kaynaklarından olmasının sebebi İmam Ali'nin (a.s.) Kûfe mescidi avlusunda başlattığı hareketten kaynaklanmaktadır. İmam bunu yapmasaydı, hadisçiler, diğer bir çok şeyler gibi bunu da unutacaklardı.

⁴ "Siyasi İslam Tarihi" başlangıçtan kırk hicriye kadar, s: 433-434.

kabullenmezliğini de icad etmek idiye de halkın onlara karşı duydukları bağılılığı korudukları sonraları belli oldu.

Hız. Ali'nin (a.s.) yadigârı olan bir tek Kûfe –dolayısıyla orada da kendisine karşı kin duyuluyor ve düşmanlık gösteriliyordu- Ali'nin (a.s.) hatırasını canlandırdı ve Hız. Ali'nin (a.s.) evladını üstün gördü ve batınlarında Ehl-i Beyt'in hilafetini beslediler, hatta Hişam b. Abdul Melik, onların Ehl-i Beyt'e itaat etmeyi kendilerine farz bildiklerine tekid etti¹ ve hatta diğerkaynaklarda da halkın onların hilafetini kabul etmeğe hazır olduklarına itiraf edilmiştir.² Daha sonraları Beni Abbas bu fırsattan yararlanarak kendilerini Ehl-i Beyt adına cahil halka tahmil ettiler.

Ama hakikat gizli kalmadı ve sadece birazcık insafı olan hadisçiler arasında Ehl-i Beyt'in faziletleri, özellikle de Gadir hadisi korunabildi. Ve biz bugün "el-Gadir" kitabı gibi büyük bir mirasa sahibiz ama olmaması gereken şey gerçekleşti. İslam toplumunun rotası Ehl-i Beyt ve itretin ilim ve amelinden yararlanmakla eğitilmesi gerekirken başkalarının yanlış ve hatalı bir takım amellerine dayandırıldı, mazlum Ehl-i Beyt ise kendi çalışmalarını Şialara yönelik belirli bir düzeyde sürdürdüler. Fakat Ehl-i Sünnet de bazı yerlerde onların sözlerinden yararlanıyorlardı.

Onca baskı, istibdat ve daraltılan atmosfere rağmen Ehl-i Beyt-i Athar düşünce ve amel sebatını sürdürdü ve şahsiyetlerinin yüceliği, Kur'an ve itrete dayalı Şii mirasının korunmasına neden oldu. Ebuzer'in feryad ettiği şeyi, Şia amelen gerçekleştirdi ve fıkıh, tefsir, ahlak ve siyasette Yüce İmamların yolunu devam ettirdi.

Ehl-i Sünnetin Ehl-i Beyt'i sevdiklerini gösterdiklerini ve bu sözlerini ispat etmek için Ehl-i Beyt'in faziletleri ve hatta on iki İmamın yaşantılarını açıklama hakkında kitap yazdıklarına değinmiştik.³ Ama bunlar, Gadir vak'asının sadece Ali'yi (a.s.) sevmenin ispatı için mi olduğunu ve hiçbir köken ve esasa dayanıp dayanmadığını asla kendilerinden sormuyorlar. Tevatür olduğu tespit edilen "Sekaleyn" hadisi sadece sathi olarak Ehl-i Beyt'i izlemenin farz olduğunu bildiren ve "Sefine" hadisi onlara itaat etmenin farz olduğunu gösteren en açık bir teşbih değil midir?

İnsanı hayrete düşüren şey Suyuti ve başkalarının, "el-Eimmetü İsna Eşer" (İmamlar on iki tanedir) hadisinin reddedilemez bir hadis olmasına ve âlimlerin ortak kabul etmelerine rağmen⁴ yanlış yere bunu bazı halifelere yorumluyor ve bazen de "dördü gelmiş ve diğerkleri de gelecek" gibi vade vermesidir. Bu rivayet Şia İmamlarından başkası hakkında yorumlanabilir mi? İmam Askeri'nin (a.s.) zamanında henüz İmam hayattayken Cahiz'in, on bir imamı "alim, zahid, nasik, şuca ve tahir" lakaplarıyla ve kendi görüşün-

¹ İbn-i A'sem'in "el-Futuh"u, c: 4, s: 23, Tevvabin'in kıyamı ve Muhtar'ın hareketi de açıkça bunu göstermektedir. Siyasi İslam Tarihi'nde kırkinci yıldan yüzüncü hicri yılına kadar bölümünde ayrıntılarıyla bu konuyu ele almışız.

² Müberrid'in "el-Kâmil-u fil-Edeb"i, c: 1. Bu rivayette Halid b. Yezid, Abdul Melik Mervan'ı, Haccac'ın, Abdullah b. Cafer'in kızıyla evlenmemesi gerektiğini söylüyor. Çünkü halk arasında Beni Haşim hakkında bazı söylentiler var ve bu evlilik Beni Ümeyye'nin yok olmasına ve Haccac'ın başa geçmesine neden olacak. Abdul Melik de Irak halkının Beni Haşim hakkındaki inancından korkarak Haccac'ı, Abdullah b. Cafer'in kızını boşamaya mecbur ediyor.

³ Tezkiret-ül Havass, el-ithaf, Yenabi'ul-Meveddet ve İbn-i Tulu'nun yazdığı el-Eimmet-ül İsna Eşer ve "Turasuna" dergisindeki Tebatebai'nin gösterdiği fihristteki diğerk kitaplar.

⁴ Tarih-ul Hulefa, s: 10-12/Es-Sevaig-ul Muhrike, s: 8-10 bakınız.

ce hilafete layık görüp methettiği kimseler Şia İmamları değil midirler?¹ Bu İmamlar o kadar azametlidirler ki İmam Rıza'yı (a.s.) "Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib" unvanıyla veliahd olarak tanıtmak istediklerinde "Ant olsun Allah'a eğer bu isimler sağır ve dilsiz kimselere okunursa Allah'ın izniyle şifa bulurlar" dediler.²

Bu hanedanın ehemmiyetini sadece az bir grup idrak edebiliyordu ama çoğu da Ehl-i Beyt'in bu makamından hoşnut değillerdi. Bir rivayette, hadisçilerden olan "Zâide"ye "Neden Cabir Cu'fi'den, İbn-i Ebi Leyla'dan ve Kelbi'den hadis nakletmiyorsun?" denildi. O dedi: "Ben Kelbi'nin yanına gidip Kur'an okuyordum, bir gün şöyle dediğini duydum: Bir süre hastalanıp ezberlediğim her şeyi unuttum "Âl-i Muhammed'in (s.a.v.)" yanına gittim, ağzının suyundan ağzıma bırakınca unuttuğum her şeyi hatırladım." Zâide, "Bunu duyunca artık ondan bir şey nakletmedim" diyor.³ Zâide'nin Kelbi ile olan düşmanlığının nedeni malumdur. Şehristani de Ehl-i Sünnet ve cemaatten olmasına rağmen Ehl-i Beyt'in azametinin yüceliğine ve bizzat Kur'an ilminin Ehl-i Beyt'in yanında olduğuna inanmaktadır.⁴

Resulullah'ın sünnetinin gerçek koruyucularının Ehl-i Beyt olduğu bir hakikattir. Ve bu nedenle Peygamber onlara Kur'an'ın yanında yer verip onların birbirinden ayrılmasının imkansız olduğunu buyurdu. Bu sünneti koruma hususu, Şia İmamlarının fikirsel hayatı hakkındaki tarihi araştırmalarımız boyunca titizlik gösterdiğimiz konulardan biridir. Peygamberin sünnetini, Ehl-i Beyt'in nasıl koruduğunu aydınlığa kavuşturmak için burada üç örneğe değiniyoruz:

Emir-ül Müminin Ali (a.s.) "Din görüş ile değerlendirilecek olursa ayağın altının meshedilmesi, üstünün meshedilmesinden daha evladır; ama ben Resulullah'tan ayağın üstünü meshettiğini gördüm" buyurdu.⁵ Bu tutum "görüş ve ra'y" hükümeti karşısında Resulullah'ın (s.a.v.) sünnetini korumanın ta kendisidir.

◆ Ebu Musa Aş'ari şöyle diyor:

Ali (a.s.) Camel (savaşı) günü Peygamber'in namazını hatırlatan bir namaz kıldı, oysaki biz onu unutmuş veya bile bile terk etmiştik.⁶

◆ İmam Seccad (a.s.) ezan söylendiğinde "hayye alel felah" cümlesine geldiği zaman –Ehl-i Sünnetin terk etmiş oldukları- "Hayye ala hayril amel" cümlesini söylüyor ve başkalarının bu cümleyi atmakla ezanı tahrif ettiklerini bilmeleri için "ilk ezan böyle idi" buyuruyordu.⁷ Resulullah'ın sünnet ve tutumuna dayalı bu gibi tavırların benzerleri Ehl-i Beyt'in arasında pek fazladır. Şia'nın, Ehl-i Beyt'i bu kadar sembol edinmesi, bir taraftan Peygamber'in onca tekidinden ve diğer bir taraftan da Ehl-i Beyt'in dinin esasını korumadaki siyerinden dolayıdır. Burada, gerçekçi ve gereği arayan bütün ehli sünnete,

¹ Asar-ul Cahiz, s: 235, "İmam Rıza'nın Hayatı"ndan naklen, s: 147, Cahiz, ehli sünnetin üçüncü asırdaki büyük yazar ve edebiyatçılarındandır.

² "Uyumu Ahbar-ır Rıza" (Merhum Saduk'un) c: 2, s: 47-145/Mekatil-ut Talibin, s: 375/Menakib-i İbn-i Şehr Aşub, c: 2, s: 339

³ Tarih-i Yahya b. Müin, c: 1, s: 281.

⁴ "Turasuna" dergisinin 12.sayısı. Doktor Azerşeb'in "Şehristani'nin Tefsiri" hakkındaki makalesine bakınız.

⁵ İbn-i Ebi Şaybe'nin "Müsennef'i, c: 1, s: 181.

⁶ Adı geçen eser.

⁷ Aynı kaynak, c: 1, s: 215.

Ehl-i Beyt hakkında daha çok araştırma yapmalarını ve bilhassa fezâilin gerçek anlamında ve onun fikirsel semerelerinde düşünmelerini tavsiye etmek yerinde olur bizce. Belki de inşaallah böylece hepimiz Ehl-i Beyt'e sarılarak hidayet yolunu bulur ve Hakk Teala'nın bize lütuf edeceği tevfik ile sırat-ı mustakim'de yürürüz.¹

Değerli Üstadım Allame Seyyit Cafer Murtaza'ya, bu mecmuaya değerli bir önsöz yazdıklarından dolayı çok teşekkür ediyor ve Ehl-i Beyt'in hayatı hakkındaki bu muhtasar araştırmamı Ehl-i Beyt-i Athar'ın yolunu izleyenlere takdim ediyorum.

Resul Caferiyan
12/10/1368 (Hicri Şemsi)

¹ Burada iki kitap tanıtılabilir: Biri Muhammed Taki Rahber'in tercüme edip İslami Tebliğler Teşkilatının bastığı Dar-ut Tevhid'in yayınladığı "Ehl-i Beyt Mektebinde", diğeri de Merhum Şehabuddin İşraki ve Ayetullah Fazıl Lenkerani'nin yazdıkları "Ehl-ül Beyt veya Parlak Simalar". Bu kitap "İslami Kültür Yayım Bürosu" tarafından yayınlanmıştır.

İMAM ALİ

İMAM ALİ

(Aleyh-is Selam)

Hasan Basri İmam Ali'nin (a.s.) vafında şöyle demiş:

"Onlara yolu gösterdi ve din saptırılmışken dini ihya etti."¹

Emir-ül Müminin Ali b. Ebi Talip hakkında daha çok bilgi sahibi olduğumuzu iddia ediyoruz ve belki de Hz. Ali'yi (a.s.) diğer imamlardan daha iyi tanıyoruz fakat hakikatte O Hazretin gerçek hayatı hakkında daha az bilgimiz var, bunun asıl nedeni, O Hazretin hayatının pek parlak ve çok boyutlu olduğundan genel ve değişmeyen bir derlemeyle onu göstermek çok zordur. Ama çoklukta bir "tek" ve hakikatte bir "tek" şeklinde olan bir çokluk olarak farklı boyutlarda onu algılayamayız ancak olabildiğince geniş çaplı ama hareketleri, huyları, sıfatları, amaçları, sözleri ve tutumlarını bir araya toplayarak ve titizlikle düşünmeliyiz. Bunu yapmış olsak bile O Hazretin şahsiyetinin sadece bir kısmını, o da eksik olarak tanımış ve onu tanıma yolunda henüz bir sokakta kalmış olduğumuzu anlayacağız...

KISA BİR BİLGİ

Adı Ali (a.s.), babasının adı Ebu Talib (gerçi aslında Ebu Ali olmalıydı), annesi, Esed'in kızı Fatıma, doğum yeri Mekke-i Mükerrreme'deki Kâbe, doğum tarihi Peygamber'in hicretinden takriben 24 yıl önce, eğitildiği yer Peygamber'in evi, Resulullah'ın (s.a.v.)'in kızı ve Hz. Hatice'nin kucağı.

... Çocukluk dönemini Peygamber'in evinde tamamladı, çünkü babası çok nüfuslu ailesinin yaşam şartlarını yüklenemediğinden, Peygamber onun evlatlarından birinin, kendi evinde büyümesini istedi ve kendisine Hz. Ali'yi aldı. Bu, Ebu Talib'in önceleri – öksüz bir çocuk olarak- onun hakkında yaptığı iyiliklerin karşısında, kendisinin Ebu Talib'e yaptığı bir yardım idi; aslında bu iftiharın Ali'ye (a.s.) nasip olması Allah'ın dileği idi. Bir iftihar ki, Fatıma'dan (a.s.) başka hiçbir kimse bu iftihara sahip olmadı.

ALİ'NİN (a.s.) İMAN EDİŞİ

En güvenilir, en asil tarih ve hadis kaynaklarınca Peygamber'e iman eden ilk şahıs Emir-ül Müminin idi. Gerçi daha sonraları siyaset pençesi bu hususta bir takım şüpheler yaratmak istemişse de –eski ve yeni- tarih ve hadis kitapları açıkça bu konuyu belirtmiş, hiçbir şüphe ve tereddüde yer bırakmamıştır.²

Bazıları bunu kabul ederek, o koşullar altında bir çocuk olarak İmam'ı tanıtmakla böyle bir işin ehemmiyetini azaltmaya çalışıyorlardı.³ Ama İmam'ın o durumdaki düşünce olgunluğunu bildiren yeterli deliller mevcuttur ve hatta İmam'ın yaşı da bu sorunu iyice aydınlatıyor.

Muhammed b. Abdullah el-İskafi, değerli "el-Mi'yarü vel- Müvazene" kitabında bu hususu ele almıştır. Özet olarak aktarıyoruz. Şöyle yazıyor:

Peygamber'in (s.a.v.) Ali'yi (a.s.) İslam'a nasıl davet ettiğini gördüğümüzde o zaman kendisinin bâliğ ve âkil olduğunu ve Peygamber'in açısından İslam'ı kabul etmesi-

¹ İbn-i Ebi Şebih'in "El-Müsennef"i c: 12, s: 83.

² "El-Gadir" kitabı, c: 3, s: 221'den itibaren/İmam'ın kendisi birçok yerlerde "Resulullah'a ilk olarak teslim olan, iman eden benim" buyurmuştur. İbn-i Ebi Hadid'in Şerh-i Nehc-ül Belagası, c: 3, s: 258, Beyrut baskısı/veya Resulullah'ın beraberinde ilk namaz kılan benim" –"el-İstîab, c: 2, 458/veya "Halk İslam'a gelmeden yedi yıl önce ben İslam'a yöneldim"– er-Riyaz-un Nazire, c: 2, s: 158.

³ İbn-i Ebi Ya'li'nin "Tabakat-ul Henabile"si, c: 1, s: 34.

nin ona farz olduğunu iyice idrak edebiliyoruz. Çünkü O, çocuk olsaydı üzerine bir hüküm farz olmazdı; özellikle ki o zaman İslam'ın başlangıcı idi, halkın kendi çocuklarını İslam'ı kabul etmeleri için eğitmelerini gerektiren İslamî bir toplum mevcut değildi. Peygamber o dönemde İslam'ı, bilinç ve şuurla kabullenecek kimselere ihtiyaç duyuyordu.

Daha sonra şunları ekliyor:

Eğer biri, "O nasıl bulûğ çağına ermiş olabilirdi oysaki İslam'da erkek çocuğu on beş yaşında bâliğ olabilir" derse cevaben şöyle denilebilir: İslam'da bulûğ çağına ermenin en son haddi on beş yaşındır, çünkü bu yaşta akli en az olan erkekler bile bâliğ olurlar. Bu son merhalenin ilk ve orta merhalesinin de bulunduğu malumdur. O halde on beş yaşından önce de birinin bulûğ çağına ermesi kabul edilebilir. O Hazret İslam'ı kabul ettiğinde on üç yaşında idi ve bu dönem de bâliğ olmanın ilk merhalesidir.

İskafi sözünün devamında Ehl-i Sünnetin, «Ali (a.s.) Peygamber'in namazını görünce bu amel hakkında Peygamber'den sordu. Peygamber (s.a.v.), "Ya Ali! Bu, Allah'ın dinidir" buyurdu ve daha sonra bunu kabul etmesini Ali'den istedi. Ali b. Ebi Talib (a.s.) "Bunun hakkında bir gece düşünmeme müsaade et" dedi» rivayetini ekleyerek, "böyle bir cevap bir çocuktan beklenmez" söylüyor.¹

İmam'ın kaç yaşında iman ettiği hususunda, yedi yaşından on altı yaşına kadar muhtelif görüşler var. Yukarıdaki ibarete İbn-i İskafi on üç yaşını kabullenmektedir.²

İmam'ın yaşının azaltıp çoğaltması bunun ayrıntılı olarak bilinmemesinden kaynaklanabilir ancak bunun yanı sıra başka bir takım özel amaçların da mevcut olduğu dikkati çekmektedir. Mesela, onun İslam'ı kabul etmesini değersiz göstermek için onu bâliğ olmayan bir çocuk olarak tanıtmaları veya onun cahiliyet dönemi hakkında hiçbir ahdi olmadığı (hatta on üç yaşında olduğunu kabul etsek bile yine durum değişmiyor) neticesini almaları için onu bir çocuk olarak tanıtmaları gibi; aynen yaşını çok göstermede de bunun aksi söylenebilir.

Eğer "evset-ul umuru" (her işte orta yolu) seçmeyi kabul edersek dolayısıyla İskafi'nin sözünü yani, Ali b. Ebi Talib'in (a.s.) on üç yaş civarında olduğunu kabullenmeliyiz, bilhassa "İnzar vak'asında"³ yakınlarına yemek vermediği istediğinde yemek hazırlama görevini Ali'ye (a.s.) verdi ve bisseten üç yıl geçtikten sonraki bu vak'ada kesinlikle Ali (a.s.) bu görev kendisinden beklenilecek bir yaşta olmalıydı.

ALİ (a.s.) PEYGAMBER'İN (s.a.v.) YANINDA

İmam'ın hayatı birkaç zaman dilimine bölünebilir. Birinci bölüm: İmam'ın, Resulullah'ın (s.a.v.) kendi denetimi altında eğitilmesinden başlayıp, Aziz Peygamber'in ölümüne dek devam ediyor.

Bu zaman diliminde Ali'nin (a.s.) Peygamber'le (s.a.v.) omuz omuza olmadığı bir zaman çok az bulunabilir, Ali'nin (a.s.) olmadığı bir sahne çok az gerçekleşebilir. Daha sonraları Peygamber-i Ekrem'in (s.a.v.), kendisi ile Ali (a.s.) arasında meydana getirdiği kardeşlik bağından gerçekçi bir yorum göstermek istersek kardeşliği, bu iki şahısın ay-

¹ "el-Mi'yaru vel-Müvazene" s: 67'den itibaren, Beyrut basımı, Mahmudi'nin tahkiki.

² "el-İmam Ali b. Ebi Talip" Tarih-i Dimeşk'ten çeviri, c: 1, s: 41 ila 46.

³ Peygamberin, davetini duyurmak için yakın akrabalarını davet etmesi "İnzar Vak'asıyla" meşhurdur, aynı zamanda bu tabir "yakınlarını uyar, korkut" ayetine de işarettir.

nen iki kardeş gibi yaşamın bütün aşamalarında sürekli beraber ve yan yana oluşlarının bir örneği, alameti olarak kabul etmeliyiz.

İmam bu beraberliği birçok cümlelerde ve güzel teşbihler kalıbında açıklayarak bu beraberliğin eserleri olan, Resulullah'ın (s.a.v.) ilim ve amelinin Ali'ye (a.s.) aktarılmasını ve Resulullah'ın (s.a.v.) kemalatının, İmam'da tecelli etmesini şöyle anlatıyor:

"Ben, annesini takip eden bir deve yavrusu gibi Peygamber'i izliyordum"¹

Bunların arasında olan böyle derin ve sağlam bağlılığın neticesini İmam'ın kendisi şöyle izah ediyor:

"Allah'ın ve Resul'ünün karşısında bir lahza bile muhalefet etmedim (tereddüde düşmedim)."²

Bu yakınlık İmam'ın, Resulullah'ın (s.a.v.) uçsuz bucaksız ilim ve bilim denizinden yeterince faydalanması için bir fırsat idi. Kendisi şöyle buyuruyor:

"Karşılaştığım her meçhul konu hakkında Peygamber'den sorup cevabını ezberledim."³

Peygamber (s.a.v.) ilmin şehri, Ali (a.s.) de onun kapısı olması doğaldır. Çünkü Ali (a.s.) böyle bir ilim deryasıyla daima doğrudan bağlantısı olan tek şahıs idi.

Ve bu bağlılığı daha da sağlamlaştırmak için Peygamber (s.a.v.) onu kendine kardeş edindi ve bu eşitlik ve kardeşliği şöyle dile getirdi: "Ali bendendir". Cebrail de, "Ben de siz ikinizdenim" dedi.⁴ Böyle bir bağlılığı gören halk, kendileri ile Peygamber (s.a.v.) arasında Ali'yi (a.s.) vasıta kılıp kendi sorularını onun aracılığıyla Peygamber'den (s.a.v.) soruyorlardı.⁵

Ebu Said-i Hudri bu bağlılığı şöyle vafediyor:

"Peygamberle (s.a.v.) görüşmek için Ali'nin (a.s.) özel bir vakti var idi ve ondan başka hiçbir kimse bu makama sahip değildi."⁶

Ali'den (a.s.) "Neden diğer sahabelerden daha çok Peygamber'den hadis naklediyorsun?" sorulduğunda, şöyle cevap veriyordu:

"Çünkü ondan soru sorduğumda cevabımı veriyordu ve suskun durduğunda ise kendisi söze başlıyordu."⁷

Peygamberle olan böyle bir bağlılığın ve bu bağlılığın İmam'ın ilminde yarattığı besbelli etkileri vurgulayan delillerden biri de İmam'ın, Kur'an ayetlerinin iniş sebeplerini ve onların tefsirini inceden inceye bilmesidir.

"And olsun Allah'a inen her ayetin kimin hakkında ve nerede indiğini biliyorum."⁸

Peygamber (s.a.v.) tebliğ ve risaletini duyurmaya meşgul olduğu süre boyunca, İmam, ona fedakar bir yaver ve yardımcı olmaya çalışıyordu. Peygambere, açıkça inzar (uyarı) emri verildiğinde ve O da yakınlarını İslam'a davet etmek istediğinde, Ali (a.s.) Peygamber'in sağ kolu olarak bu toplantıyı düzenledi ve kendisi de o topluluğun içinde

¹ Nehc-ül Belağa-Hutbe: 190, Tesnif-i Nehc-ül Belağa, s: 355.

² Hutbe: 195, Tesnif-i Nehcül Belağa, s: 357.

³ Nehc-ül Belağa, Hutbe: 208.

⁴ Hayat-us Sahabe, c: 1, s: 559.

⁵ Et-Teratib-ul İdariyye, c: 1, s: 58-59.

⁶ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 98, Mahmudi'nin tahkiki/Müsennef-i Abdurrezzak, c: 10, s: 141.

⁷ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 98.

⁸ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 99.

vefadarlığını yeniden sağlamlaştırdı.

Ebuzer gibi şahıslar Mekke'de şaşkın şaşkın Peygamber'in evini ararlarken, Ali (a.s.) şecaatli, cesaretli bir genç olarak bütün korunma yöntemlerine titizlikle riayet ederek onları gizlice Resul-i Ekrem'in (s.a.v.) bulunduğu yere götürüyordu.

Peygamber, ekonomik ambargoya ve Kureyş ile aile bağlarının kesilmesine müptela olup Ebi Talib deresinde kuşatılmışken, Peygamber ve beraberindekilerin yiyeceklerini temin etmek için binlerce zahmete katlanıp zor ve çetin yolları kat eden kimselerden biri de Ali (a.s.) idi.¹

Peygamber, kendi görevi olan ilahi daveti duyurmak için Taife ve Mekke'nin etrafındaki diğer bölgelere gittiğinde, Peygamber tek kalmasın ve muhtemel zorluklar ve sıkıntılarda yardım etsin diye onun yanında giden de Ali idi.

Müşrikler, Peygamber'in tebliği baskısında kalıp Resulullah (s.a.v.) davetine devam ettiği takdirde kendi güçlerini kaybedeceklerini anlayınca Peygamber'i öldürmek için bir komplo düzenlediler. Resulullah'ın (s.a.v.) fedakar dostu Ali (a.s.), Peygamber ile birlikte bu komploya karşı koymak için fedakarlık gerektiren bir plan hazırladılar. Ali (a.s.) Peygamber'e o kadar aşık idi ki Resulullah'ı (s.a.v.) tehlikeden kurtarmak için kendini tehlikeye atmayı canı gönülden kabullendi. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman halkın Peygamber'e en yakını Ali (a.s.) olduğundan, emanetleri sahiplerine teslim etmek vazifesine ilaveten, müşriklerin tehdidinde maruz kalan Peygamber'in ailesini de birkaç gün sonra alıp Medinet-ün Nebi'ye doğru yola düştü. Peygamber ise kardeşi Ali (a.s.) ile birlikte Medine'ye girmek için Ali (a.s.) gelinceye kadar Yesrib'in yakınında onu bekledi.

Bu bağlılık Ali'nin (a.s.), Resulullah'ın (s.a.v.) kızı Fatıma Zehra (a.s.) ile evlenmesiyle daha da kök saldı. Bu mübarek evliliğin semeresi de, Peygamber'in bütün vücuduyla sevdiği ve onlara "kendi evladım" diye hitap ettiği kimseler oldu.² Bunun nedeni sırf Fatıma (a.s.) değil, Ali'nin (a.s.) de katkısı vardı. Çünkü Peygamber kendisini ve Ali'yi (a.s.) bir ağaçtan ve başkalarını ise diğer, farklı ağaçlardan biliyordu.

Aişe'den "Resulullah'ın (s.a.v.) yanında halkın en sevilenleri kim idi?" diye sorulunca şöyle dedi:

"Erkeklerden Ali ve kadınlardan ise Fatıma'ydı."³

Ali'nin (a.s.) evi Resulullah'ın (s.a.v.) evine öyle yakın idi ki Abdullah b. Ömer bunu, Ali'nin (a.s.) Peygamber (s.a.v.) ile çok çok yakın bağlılığına bir şahit olarak telakki ediyordu.⁴ Zeyd b. Sabit, Ali (a.s.) ile olan onca muhalefetine rağmen bu bağlılığı kabul ediyordu.⁵

İmam'ın Sadr-ı İslam'daki savaşlara katılması hakkında yeterince söz söylenmiştir. Bedir, Uhud, Hendek ve daha sonraları gerçekleşen Huneyn savaşı, İmam'ın fedakarlık, şehamet, (akıl ve zeka ile birlikte olan cesaret) ve candan geçmişiyle dolu sahnelerdir. Bedir savaşında müşriklerin ölümlerinden yarısını O öldürdü. Uhud savaşında çoğu

¹ El-Mi'yarü vel-Müvazene, s: 88.

² Beni Ümeyye ve Beni Abbas sonraları bunu inkar ettiler... el-Hayat-us Siyasiyye lil-İmam-il Hasan (a.s.) bkz.

³ Tarih-i Cürcan, s: 218/Rabi'ul Ebrar, c: 1, s: 821.

⁴ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 180-181.

⁵ Müsennef-i Abdurrazzak, c: 10, s: 141/Futuh-u İbn-i A'sem, c: 2, s: 165.

müslümanlar meydandan kaçmalarına rağmen Ali (a.s.) başka birkaç kişi ile Resulullah'ın (s.a.v.) yanında kalıp O'nu ve İslam'ı korudular. Hendek savaşında Amr b. Abdüvud'u öldürmekle cinlerin ve insanların ibadetinin sevabı kadar kendi sevabını artırdı ve çoğu savaşlarda İslam ordusunun bayraktarı Ali (a.s.) idi.¹

Ali'nin (a.s.) Peygamber'in yanındaki yaşantısı hakkında bilgisi olan biri, O'nun İslam'ı yaşatmak ve yaymak uğrunda nice zahmetlere katlandığını iyice anlayabilir. Evet, İslam'ı ve Peygamber'i korumak için halkın arasında en çok çaba sarf eden sadece Ali, babası Ebu Talib ve kardeşi Cafer idi.²

Savaşlarda Ali'nin (a.s.) gösterdiği yiğitlik o derede idi ki bazı araplar "Ali'nin (a.s.) aralarında bulunduğu bir grup bize saldırdığında biz birbirimize vasiyetimizi ediyorduk" diyorlardı.³

Ahmet b. Hanbel Ali'yi (a.s.) vafsetmek istediğinde şöyle diyordu:

"Ali'den başka (a.s.) hiçbir sahabe sahih senet ve yollarla Peygamber'den (s.a.v.) fazilet nakletmemiştir."⁴

Aynı şekil dört Ehl-i Sünnet mezheplerinden birinin imam ve önderi olan ve Ehl-i Sünnetin yanında değer verilecek bir ilmî şahsiyete sahip bulunan Ahmet b. Hanbel'in yanında Ali (a.s.) ile diğer halifeler arasında mukayese edildiğinde şöyle diyordu:

"Ebu Talib'in oğlu ile kimse kıyaslanmaya layık değildir."⁵

Hanbelilerin imamı tarafından tefsir edilen İmam Ali'nin (a.s.) faziletlerinden birini nakletmek yerinde olur. Muhammed b. Mansur et-Tûsi şöyle diyor: Ahmet b. Hanbel'in yanında idik; bu anda biri ondan sordu: "Ali'nin (a.s.) söylediği rivayet edilen "Ben cennetle cehennemi bölenim" hadisi hakkındaki görüşünüz nedir?"

Ahmet "Neden inkar ediyorsunuz? Peygamber'in (s.a.v.) Ali (a.s.) hakkında "Müminden başka biri seni sevmez, münafıktan başkası da sana düşmanlık beslemez" buyurduğu hadisi kendimiz de rivayet etmemiş miyiz?", dedi.

Dedik: "Evet". Dedi: "Müminin yeri neredir?" Dedik: "Cennet". Dedi: "Münafık nasıl?" Dedik: "Cehennem" Dedi: "O halde Ali (a.s.) cennet ile cehennemi bölendir".⁶

Daha sonraları Beni Ümeyye bu fazileti nakletmeyi yasakladı ve sadece çok az kimseler bunu nakletmeye cüret edebiliyordu. Emevi hükümdarlarından olan Ömer b. Abdul Aziz'in babası Abdul Aziz oğluna, "Eğer bu eşek millet bizim Ali'nin hakkında bildiklerimizi bilselerdi, onlardan iki kişi bile bize uymazlardı" diyordu.⁷

İMAM'IN SİYASİ BOYUTU

Emir-ul Müminin'in (a.s.), Resulullah ile olan rabıtarını ve İslam'ın ilk günlerinden itibaren Peygamber'in ölümüne kadar İslam için gösterdiği özveri ve fedakarlıktaki büyük rolünü nazara alınca bu Hazretin, Resulullah'ın (s.a.v.) hayatı döneminin etkili ve

¹ Hayat-us Sahabe, c: 2, s: 514-515/Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 91-94.

² İbn-i Ebil-Hadid'in Şerh-i Nehc-ul Belağası, c: 7, s: 174.

³ Rabi'ul-Ebrar, c: 3, s: 319.

⁴ Menakib-i Ahmet b. Hanbel, l-ibn-il cûzi, s: 160-163/İbn-i Ebi Ya'li'nin "Tabakat-ul Hanabile"si, c: 1, s: 319.

⁵ İbn-i Cüzi'nin telif ettiği, Menakib-i Ahmet b. Hanbel, s: 160-163.

⁶ İbn-i Ebi Ya'li'nin "Tabakat-ul Hanabile"si, c: 1, s: 320, "Seni ancak mümin sever" hadisi Emir-ul Müminin Ali'nin (a.s.) faziletini bildiren mütevatir hadislerdendir. Rabi'u-l Ebrar, c: 1, s: 488 bkz.

⁷ Zimaşeri'nin Rabi'u-l Ebrarı, c: 1, s: 499.

şahsiyetli kimselerden biri olduğu iyice anlaşılacaktır. Bu özel mevkie rağmen başkaları –bu gibi bir makama sahip olamadıkları halde kendi yerinde açıklanmış olan bazı nedenlerden dolayı- İmamı baskı altında tutup bir takım özel siyasi yöntemleri uygulayarak kudreti ellerine alabildiler. Bu doğrultuda onların en önemli eylemlerinden biri Ali'nin (a.s.) genç İslam toplumundaki seçkin ve tartışma kabul etmeyen makamını yok etmek idi. Bu nedenle ellerinde bulunan imkanları dikkate alarak Ali'nin (a.s.) şahsiyetini zayıflatmaya koyulup, O Hazreti münzevi ettiler. Bu konuya gerek İmam'ın kendisi ve gerekse başkaları açıkça ve güzel bir şekilde değinmişlerdir.¹ İmam hakkının elden çıktığını görünce önce itirazda bulundu ama Ceziret-ül Arabın (Arap Yarımadasının) köşe bucağından İslam'ın aleyhine bir takım muhalefetler yükseldiğinde, İmam İslam'ı korumak için kendi muhalefetinden el çektiyse de sonraları hilafetin sadece kendi hakkı olduğu hakikatini defalarca dile getiriyordu.² İmam, halifeler tarafından istişareye muhatap olduğu veya hukukî meseleler hakkında kendisine başvurulduğunda fırsatlardan yararlanarak gerekli gördüğü yerlerde onlara yol gösteriyordu ama aynı zamanda yardımlaşmaya davet edildiği bazı hususlarda, kendi görüşünce doğru olmadığı zamanlar yardımlaşmaktan sakınıyordu ve bu nedenle de onların yerme ve itham seline maruz kalıyordu.³ İşte bu yüzden üçüncü halifeyle olan ilişkisi daha da gerginleşti ve bunun nedeni ise halifenin bir çok fetvaları hakkında İmam'ın muhalif görüşler öne sürmesiydi.⁴

HZ. ALİ'NİN (a.s.) HİLAFETİ

Zamanın akışıyla meydana gelen karmaşık sorunlar, zorluklar ve olaylara uygun olarak halife ve onun ilmî ve siyasî yardımcıları onları çözümlenmekten aciz kalıyor ve defalarca o Hazrete muhtaç olup el açıyorlardı ve bu da O'nun, İslam toplumundaki ilmî makamına herkesin nazarını çekmeye ve halkın sadece O'nu İslam'ın kurtarıcısı ilim ve esrarının hazinesi olarak tanımalarına neden oluyordu. Siyasi açıdan ise, uygulanan siyasetleri İslam maslahatlarına aykırı olarak teşhis eden toplumun bir grup şuurlu şahısları, O Hazreti hilafete aday olarak nazara aldılar. Bunların yanı sıra ortayı münasip gören Şiiler de İmam'ın gerçek yüzünü tanıtmaya ve onu başa geçirme doğrultusundaki siyasi faaliyetlerine daha da hız kazandırıyorlardı. Ve diğer halk tabakaları da bir takım nedenlerden dolayı bu otorite sistemini dini ve siyasi açıdan kendi amaç ve gayeleriyle çelişkin gördüklerinden üçüncü halifeden yüz çevirip Emir-ul Müminin'e (a.s.) meyillenme, biat ve fedakarlık gösterdiler. Bu etkenler mecmuası Osman'dan sonra halkın, Hz. Ali'yi (a.s.) "hilafet kürsüsüne oturtmak" için onun evine akın etmelerine neden oldu. Önceleri halifeler hilafete geçtikten sonra halk onlara biat ediyorlardı ama bu defa öncelerin aksine halk ilk etapta İmam'a biat ettiler ve bundan sonra İmam resmi halife olarak yetkiyi ele aldı.

HÜKÜMETİ BOYUNCA İMAMIN TEMEL SİYASETLERİ

Emir-ul Müminin'in (a.s.) beş yıllık hükümetinin en önemli semerelerinden biri, dinî kurallar üzerine kurulan ve köklü insanî değerlerle şekillenen İslamî siyasetler ge-

¹ Şerh-u Nehc-ul Belağa (İbn-i Ebi-l Hadid) c: 9, s: 28-29, c: 20, s: 299/el-Camel (Şeyh Müfid), s: 92.

² El- Ğarat, c: 1, s: 307.

³ Eĝani (Eb-ul Futuh İsfahani) c: 1, s: 289/el-İzah (İbn-i Şaran), s: 90, Beyrut basımı.

⁴ Müsned (Ahmed b. Hambel) s: 100, c: 1.

reğince devleti yönetmeye ve önemli toplumsal sorunları onlara göre tanzim etmeye detaylı bir şekilde çalışması ve bir zerre dahi bunlardan dönmeye hazır olmamasıdır. Biz burada bu siyasetlerden bazılarını örnek olarak kısaca konu edineceğiz.

İslamî Hakimiyeti İslah Etmek Müşriklerle Savaşmaktan Daha Önemlidir

İmam'ın hükümeti dönemindeki bütün çalışmaların kalıbını oluşturan bu siyasetlerden biri İmam'ın, müslümanlar arasındaki siyasi fesatları ıslah etmeye, fethetmelerden ve toprak almaldan daha çok öncelik tanınması idi. Ve bu siyaset doğrultusunda İslam hükümetinin şimdilik sahip olduğu coğrafya sınırlarında baki kalmasında ısrar ediyor, hükümet içinde siyasi fesadın hakim olmamasını ve dinî ve siyasî liyakatlarında hiçbir şüphe ve tereddüt edilmeyen kimselerin halka hükümet etmesini tercih ediyor. Bu nedendir ki bazıları kendisine "Muaviye ve Muaviye gibilerinden vazgeç ve onlarla anlaşması" önerisinde buldukları zaman İmam şöyle buyuruyor:

"Ben bu iki yoldan birine mecburum: Ya bu kavimle (Kasitin:) savaşmalıyım veya hut da Muhammed'in (s.a.v.) risaletini inkar etmeliyim."¹

Yine buyuruyor:

"Allah, sapıkları güç ve yardımcı edindiğim bir durumda asla beni görmesin."²

Ve bu nedendir ki kendi imameti boyunca, fethetmeleri bırakıp kendi siyasetlerini uygulamaya çalıştı. Ve Nakisin (ahdinden dönenler) gibi kimseler muhalefete kalkışınca da Irak'a hicret etti ve Küfelilerden³ yardım alarak onlarla savaşmaya koyuldu ve başlatılan savaşta ahdinden dönenlerin önderleri öldürülünce deve üzerindeki komutan da savaştan geriledi ve böylece bu kargaşalık da yatıştırıldı. İmam, dahildeki fesatçı unsurlarla savaşmayı kendine vazife biliyor ve defalarca şöyle buyuruyordu:

"Ahitlerinden dönenlerle (Talha ve Zübeyr gibileriyle), zalimlerle (Muaviye ve Amr b. As gibileriyle) ve dinden çıkanlarla (Havaric gibileriyle) savaşmakla görevliyim."⁴

İmam, Muaviye'nin ve hatta kendi zamanında bir saat bile Şam valisi olmasını kabul etmedi. Muaviye'yi İslam için büyük bir tehlike görüyor ve onu yok etmek için bütün himmet ve çabasını gösterdi ve bu doğrultuda bir yere kadar büyük başarılar da elde etti. Ama Irak halkı taviz verdiklerinden ve Muaviye'nin aldatıcı şiarlarına kandıklarından dolayı Muaviye'yi yok edecek kadar ilerleyemedi. Dolayısıyla Kûfe ordusunun savaş moral ve yeteneğini sifira indiren böyle bir fikirsel za'fın mahsulü, İmam'ın şehadetinden sonra Muaviye'nin Irak'a hakim olması oldu. Ama İmam'ın Kasitîn ve zalimîn ile savaşındaki sünnet, bütün müslümanlar tarafından dinî bir ilke olarak makbul görüp tuğyan ve isyan edenlerle savaşmak hususunda şer'i hükümlerin temeli, kökeni sayıldı.

Marikîn⁵ ile savaş olayında da İmam, Kur'an ayetlerinin yanlış tevillerine aldanıp İslam toplumunu fesada çeken bir grubu görünce onların cemaatını dağıtmak için nizâmî girişim ve kabiliyetlerini bozguna uğrattıysa da sonraları Beni Ümeyye'nin yanlış ve zalimâne hakimiyetinden dolayı Haricilerin yozlaştırıcı düşünceleri yeniden yayılıp

¹ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 236, Mahmudinin Tahkiki/el-Miyaru vel Müvazene, s: 136-54/El-Futuh, c: 2, s: 266 bkz.

² Vak'at-us Sıffin, s: 52/Taberi, c: 3, s: 460.

³ Futuh, c: 2, s: 268.

⁴ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 138.

⁵ "Dinden çıkan kimseler"

siyasi çalışma alanları genişletildi. Ancak Ali'nin (a.s.) mukabilinde kendilerini gösteremeyip bastırıldı, bozguna uğratıldılar.

İmam bu cihad ve çabalarını, dinî yozlaşmaya duçar olup (bilerek veya bilmeden) münafık şeklinde şeytanın tuzağına düşen bir grup müslümanlar karşısında gerçekleştiriyordu. Kendisi bu hususta şöyle buyuruyor:

"...Biz bugün sapıklıklara, hatalara, bâtil şüphe ve tevellere düşen din kardeşlerimizle savaş halindeyiz."¹

Ama, hükümeti gasbetmek amacıyla fırsat arayan müslümanlar arasındaki müfsit unsurları ıslah etmek için böyle bir savaşı kendine ebedi bir vazife olarak telakki edip şöyle buyuruyor:

"Allah'a kavuşuncaya kadar, İslam'a saygısızlık eden kimselerle savaşmak inancındayım. Dostlarımın çokluğu benim izzetimi arttırmayacağı gibi etrafımdan dağılmaları da beni korkuya düşürmeyecek."²

Muhafiflerle uzlaşmak mümkün olsaydı ve onlar İmam'ın tavsiyelerini nazara alarak teslim olsalardı tabiatıyla İmam onlarla savaşmaya teşebbüs etmezdi ama onların çıkardığı koşullar karşısında, İmam, savaşmaktan başka biri çare yolu bulamadı. Nasıl ki bunu, Tarık b. Şahab Hazretin kendisinden nakletmiş:

"And olsun Allah'a savaşmaktan başka çare bulamadım."³

Yanlışlıkları Düzeltmede İslamî ve Ahlakî Yöntemlerden Yararlanma

İmam'ın köklü siyasetlerinden başka biri de, bu doğrultuda gayri İslamî metodlardan yararlanmamasıdır. İleri gelenlerin muhalefet etme tehlikesinden güvencede olmak ve onlardan da destek almak için defalarca onlara ikram etmesi için O Hazrete öneride bulunuldu ama İmam böyle bir yöntemi kabullenmekten sakındı.⁴ Eğer böyle yapmak isteseydi, Muaviye ile uzlaşması da yerinde olurdu ancak Hazret kendi hakimiyetinde defalarca şu cümleyi önemli bir ilke olarak dile getiriyordu:

"Beni zulüm ederek başarı elde etmeye mi sürüklemek istiyorsunuz."⁵

Ali'nin (a.s.) genel tutumu, kendi siyasetlerini halka açıklamaya çalışmasıydı. Bu yüzden hilafeti boyunca uzun uzadıya hutbelerde ilmi siyasetinin ana hatlarını halka anlatıyordu. İmam, halkı şuurla ve özgürce hareketlendirmeye çalışıyordu, bir şeye karşı muhalefet ettiklerinde ise onları aydınlatıyordu; ama kabul etmedikleri takdirde, kendi isteklerini onlara yüklemiyor ve şöyle buyuruyordu:

"Hoşlanmadığınız bir şeyi size yüklemek bana yakışmaz."⁶

Başka bir yerde de çeşitli İslamî metodlarla halkı ıslah etmek isteyip ancak ıslah olmadıklarını görünce şöyle buyuruyor:

"Sizi ıslah edebilecek tek şey kılıçtır ama ben sizi ıslah etmek için kendimi fesada müptela etmem."⁷

İmam böyle bir kurala uyuyordu ve bu yüzden halkı ıslah etmek ile bir önder olarak

¹ Tasnif-i Nehc-ül Belağa, Hutbe: 120, s: 501

² Tasnif-i Nehc-ül Belağa, Hutbe: 275, s: 388.

³ Et- Tarih-ul Kebir (Buhari), c: 2, s: 67.

⁴ El-Ğarat, c: 1, s: 45.

⁵ El-Ğarat, c: 1, s: 675/Nehc-us Sebağa, c: 12, s: 196.

⁶ Neh-ül Belağa, Hutbe: 208.

⁷ İrşad, s: 134, İslamiye baskısı.

kendini mahvetmek gibi iki yol ayırımında kaldığında halkı ıslah etmek için zorbalık üsluplarından yararlanmamakla liyakatını korumaya karar verdi.

O, hile ve desiseden yararlanmakla kendi siyasetini yürürlüğe sokmayı ve böylece halk arasındaki yerini sağlama almayı asla istemiyordu.

Fahri şöyle yazıyor:

"Ali'nin (a.s.) tutumunda hile ve desiseye rastlanmıyordu."

Ancak Muaviye böyle değildi ve bu yüzden İmam siyasi görüş zayıflığıyla suçlanırken, Muaviye etkili görüş sahibi olarak tanıtıldı. İmam bu hususta şöyle buyurdu:

"Muaviye benden daha zeki değil; ancak o hıyanet ve fitne ehlidir. Eğer hıyanetin çirkinliği (münkerliği) olmasaydı kimse benden daha zeki olamazdı."¹

İbn-i Abbas da buna dayanarak şunu söylüyordu:

"Ali (a.s.) ile kıyaslanacak hiçbir önder görmedim."²

İslam'ı Korumak –Bütün Faaliyetlerin Mihveri (Çarkı)

İmam'ın temel siyasetlerinden biri de, İslam'ı korumak için yapmak istediği her işin sadece İslam'ın korunması için bir mukaddeme olmasını dikkate almasıdır. Peygamberden sonra Sakife olayı çıkınca, İmam kendi hakkının nasıl yok edildiğini sadece seyrediyordu fakat Arap Yarımadası halkının yeni filizlenen imanını sarsılmasını ve aziz İslam'a darbe inmesini diye susuyordu. Kendisi Muhammet b. Ebi Bekir'e gönderdiği mektupta şöyle yazıyor:

"İslam ve müslümanlara yardım etmediğim takdirde İslam'a incek olan darbenin, birkaç günden fazla olmayan size hükümet etmeği kaybetmenin musibetinden daha ağır bir musibet olacağından korktum."³

Bu da İmam'ın, hilafetin sadece kendi hakkı olduğunu ortaya koymaktan asla çekinmediği bir halde idi.⁴ Durmadan kendisi ve Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'inin faziletlerini saymakla kendilerinin başkalarından daha evla olduklarını hatırlatıyordu. Bu hususta Nehc-ül Belağa'daki mevcut cümleler yeterince bu konuyu aydınlatıyor. Buna ilaveten İmam, farklı yol ve yöntemlerden girerek kendi ilahi imametinin temellerini sağlamlaştırmaya da çalışıyordu.⁵

Emir-ül Müminin'in (a.s.) Hükümetinde Siyasetin Yazgısı

Emir-ül Müminin'in (a.s.) hükümeti boyunca, halkın kendisine adet ve onun doğrultusunda hareket ettiği şey ile sahih ve salim önderlik sistemi arasında köklü bir tezat mevcut idi. İmam, bir taraftan toplumu dini ölçüler doğrultusunda ıslah etmek ve halkının toplumsal bağlılıklarındaki dini kuralların ehemmiyetini sağlamlaştırmak istiyordu ve dolayısıyla bu gibi bir eylemi gerçekleştirmek için de kendine özgü İslamî ve ahlakî metodunu uyguluyor ve söylendiği üzere din sınırından hariç bir şeye el atmıyordu. İşte bundan dolayı hedeflerine varmak için amelen özel bir yöntem uygulaması gerekiyordu.

Başka bir taraftan da halk, uzun yıllardan beri diğer bazı ölçütleri sembol edinmişlerdi; bu ölçütler, refaha düşkün ve cahiliyet döneminin değerlerini diriltmeye yönelik

¹ Tasnif-i Nehc-ül Belağa, Hutbe: 198, s: 376/el-Miyar vel-Müvazene, s: 166/el-Ğarat, c: 1, s: 296.

² Uyun-ul Ahbar, c: 1, s: 110.

³ El-Ğarat, c: 1, s: 307/Bakınız: Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 281, Mahmudinin tahkiki/Nehc-ül Belağa, 62. Mektup.

⁴ Bakınız:Tasnif-i Nehc-ül Belağa, s: 419 ila 422-426-427/Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 177.

⁵ Bakınız: Kırkıncı hicri yılına kadar Siyasi İslam Tarihi, s: 430 ila 435.

bir toplum kalıbında şekillenmişti. Böyle bir sembolize iki şeyden kaynaklanabilir:

Sürekli fetihler ve bolca ganimetler.

Halkın asıl dinî terbiye edilmesine hakimlerin önem vermemeleri.

Netice olarak halk bir şey istiyordu, İmam ise başka bir şeyi, tezat da burada idi. Bu nedenle onlar kılıçtan başka bir şeyle ıslah edilemezlerdi ve Ali (a.s.) de kılıca sarılmadan onları İslam'a hidayet edemezdi. Böyle bir siyasetin sonu nereye varabilirdi? İmam hatta onları aydınlatarak yol göstermeye, akıllarını başlarına getirmeye ve dine davet etmeye çalıştı ve takvanın esaslarını açıklamakla onları uzaklaştıkları mukaddes ülküye kılavuzluk etmek için çaba sarf etti, ama iç savaşların çıkmasıyla git gide halk baskıda tutuluyordu. Bu baskılar o günün refaha düşkün toplumunun ruhsal niteliklerine uygun olmamakla kalmayıp tezatta bile idi. Çünkü o savaşlar ganimet getiriyordu. Bu savaşların ise halka hiçbir yararı dokunmuyordu. Bir süre geçtikten sonra dinin uygulanmasına zahiren özen gösteren çoğu kimseler bile sözlerini tutmadılar ve bu yüzden dönüp muhalefet ettiler; İmam'a ve yoluna gerçek bilgisi olan kimseler hariç Ali'yi (a.s.) yalnız bıraktılar.

Böyle bir günün geleceğini Emir-ul Müminin'in (a.s.) kendisi de açıklamada bulunmuştu ve bundan dolayı önce böyle bir halka hüküm sürmek yükünü yüklenmek istemiyordu. Çünkü kendi planlarını uygulamak için bu halkı sebatlı ve dayanıklı görmüyordu.

"Beni bırakıp başka birini arayın. İleride, kalp ve akıllarının kendileri karşısında dayanamayacağı, sabit kalamayacağı bir takım muhtelif boyut ve çehrelere sahip olan bir durumla karşılaşacağız."¹

İmam bu cümleyi işin başında buyurmuştu; sonunda da önceki görüşünü tekid eden başka bir cümle dedi ama bu defa İmam'ın görüşü bir tecrübe olmuş idi:

"Bilin ki sizi yapılmasından sakındırdığım şey şimdi gerçekleşmiştir. Bu fitne bir ateş gibidir; alevleri çoğaldıkça eteği daha da genişliyor. Ben de korunması mümkün oluncaya kadar bunu korumaya çalışacağım."²

Nitekim daima halkın mazlum ve hakim zalim olageldiği insan topluluklarında hüküm süren sünnetin aksine bu defa hakim mazlum, halk ise zalim olmuşlardı. Halk O'nun emirlerini kabul edeceği yerde halk O'na emir olmuş idi ve böyle bir hükümeti ne gibi bir yazgının beklediği malum idi.

"Geçmiş ümmetler arasında halkın hakimlerin zulmünden korkmaları adet idi ama bu gün ben kendi halkımın bana yapacağı zulümden korkmadayım."³

İtaatten itaat etmemeye dönüş sünneti üç iç savaş boyunca daha da şiddetlendi.

İşin başlangıcında halk biat etmek için O'nun evine öyle akın yaptılar ki neredeyse çocukları halkın ayağı altında ezileceklerdi ve nihayet halkın ısrarı ve üstelemesi sonucunda hilafeti kabul etti ve kabullenmesinin nedenini şöyle tevzih etti:

"Tedirgin olmamın asıl nedeni, bu ümmete hüküm süreceğ olan kimselerin sefahatli ve günahkar kimselerin olması, Allah'ın malını kendi aralarında paylaşmaları, Allah'ın kullarını kendilerine köle edinmeleri, salih kullar karşısında durmaları ve fasık kimse-

¹ Nehc-ül Belağa (Süph-is Salih), s: 136.

² Futuh (İbn-i A'sam), c: 2, s: 272.

³ Nehc-ül Belağa, Hutbe: 95, Tasnif-i Nehc-ül Belağa, s: 382.

lerle birleşmeleri idi."¹

Ama, ilk biat edenler için hemen başlangıcında ve herkesten önce muhalefetlerini duyurdular. Bunların tedricen sonraki muhaliflerden olmaları tabii idi. Camel savaşında emrine uydular, gerçi Ebu Musa Eş'ari Kûfe'de isyan edip halkı kıyam etmemeğe davet etti. Bu sırada başka kimseler de kıyam etmeyenlerin safına katılıp kendi sanılarınca kendi dinlerini korumuş ve dolayısıyla da bâtila yardım etmemiş oldular. Ama İmam detaylı bir şekilde onları şöyle vafsetti:

"(Gerçi) bâtila yardım etmediler ama halkı azamet tahtından aşağı indirdiler."²

Sıffin'de önce kendi yollarına inançlı oldukları halde savaşın baskısı yavaş yavaş inançlarını zayıflatıp önceki sözlerini ayak altına almalarına neden oldu. Öyle ki Muaviye'nin sözünü Ali'nin (a.s.) sözüne tercih ettiler. Muaviye'yi Kur'an yanlısı ve ona amel eden, Ali'yi (a.s.) ise, böyle olmayan biri olarak teşhis ettiler.

Sonraki merhalede karşılarında başka bir muhalif saf oluşturdular. Sıffin'de Muaviye'ye karşı O'nun yanında hazır olmadıysa, bu defa O'nun kendisine karşı isyan edip dinden çıktılar.

Son günlerde ise İmam herhangi bir harekette hatta Muaviye'nin onun hükümeti altındaki topraklara saldırmaları karşısında bile savunmada bulunamıyordu. Halk da imanlarının zayıflığından dolayı İmam'ın sözlerini dinlemeye hazır olmuyorlardı ve hatta Muaviye'nin saldırılarının baskısında kalarak, Irak topraklarını savunmaktan kendilerini aciz görüyorlardı.

Bu cahil mukaddes görünen mutaassıp Hariciler, din için çalışıyorlardı ama ne dini tanyıyorlardı ne de dindarı ve onun mantığından da habersiz idiler. Nihayet korkunç bir cinayete el atıp beşeri toplumun Ali (a.s.) gibi başka bir örnek göstermekten akim kaldığı insaniyetin kamil sembolü Ali'nin (a.s.) kanını yere akıttılar ve bu Emir-ül Müminin'in (a.s.) hükümet hayatının sonu idi.

-Aynen imamın önceden söylemiş olduğu- böyle bir netice kendi ilk rotasından saptırılan bir toplum için olağan bir sonuç idi. Böyle bir toplum, temelleri gevşek ama duvarları çok sağlam olan bir yapıya benzer; böyle bir yapıdan yararlanmak ise intihar hükmündedir. Halkın, İmam'ın evine akın etmesiyle İmam sahneyi terk edemezdi çünkü böyle yapmış olsaydı, halkın isteğine aldırış etmemekle suçlanacaktı. Bu tecrübenin kalması ve başka bir taraftan da İmam kendi İmamet vazifesini yerine getirmesi için sahneden çekilmedi. Halkın isteğini kabul etmemedeki İmam'ın ısrarı, İmam'ın hükümet hayatı hakkında böyle bir görüşe sahip olduğunu kanıtlayan en önemli delilimizdir.

Bu hükümetin ürünü, ilerideki uygun fırsatlarda insani topluluklarda uygulanması gereken siyasetin İslamî temellerini atmak ve gelecek toplumlarda bu siyaset doğrultusunda kendilerini dünya isteği uçurumundan takvanın doğru yoluna iletip ilahi emirleri uygulamak için gerekli öğütler idi. Zalimlerin, Haricilerin ve sözünden dönen her grup hakkında söylenen hutbeler, her biri dünyaca şuur ve görüş içeren kısa cümlelerin vb. tümü, Emir-ul Müminin'in (a.s.) beş yıllık hakimiyetinin belki de en önemli semerelerinden olan kültürel, dini ve siyasi sermayelerdir.

¹ Nehc-ül Belağa, 61. Mektup.

² Tasnif-i Nehc-ül Belağa, s: 571.

İMAM'IN DİNİ DİRİLTMEK UĞRUNDAKİ HAREKETİ

... Peygamber'den sonra fetihler meselesi başlangıcında hükümetin gaye ve himmeti daha çok toprak almak ve İslam devletini daha bir genişletmek idi. Ama bu arada müslüman kitlelerin küfür ve şirke karşı savaşmada kendilerinden gösterdikleri yoğun telaşlara rağmen maalesef ki birçok nedenlerden dolayı art niyetlilikten ve bazen de bilgisizliklerden kaynaklanan dini yozlaşmalar uçurumundan kendilerini kurtaramadılar. Zamanın akışıyla gün geçtikçe bu sapıklıklar daha da yayıldı ve Resulullah'ın (s.a.v.) sünneti Allah'ın kitabının yanında terk ediliyor ve bid'at ve (dine sonradan giren dindenmiş gibi yapılan) ra'y, bidat-ı hasene (güzel bid'at) unvanıyla onun yerini (düşünce sonucu verilen hüküm) alıyordu.

Halk, ganimet elde etmek ve refaha kavuşmak için bu mevzuya daha az ehemmiyet veriyorlardı. Ve sadece sayısız savaş ganimetlerinin, müslümanların halifesinin (Osman'ın) hanedanı arasında kendileri olmadan bölündüğünü hissettiklerinde muhalefet ediyorlardı. Halkın arasında, halifenin temsilcileri tarafından farklı şehir ve bölgelerde kendilerine yapılan zulüm ve baskıdan kurtulmak için ayaklanan şuurlu müslümanlar da bulunmaktaydı. Ali'nin (a.s.) ashabı da, gerçek İslam'ı uygulamaktan ibaret olan arzularını gerçekleştirmek için bu harekete katıldılar.

Emir-ul Miminin (a.s.) imamet ve hilafet tahtına oturduğunda –önceden de söylendiği üzere- iç fesatları ıslah etmek için gayret gösterdi. İmam'ın zamanındaki meşhur savaşlara yol açan siyasi ıslahatı bir yana İmam, dinî ıslahat doğrultusunda da kapsamlı bir mücadele başlattı.

En önemli dinî yozlaşma halkın görüş yeteneğinin yok olması ve dinî şuurlarının azalması idi. Bu da, Din-i Mübin'in hedeflerini gerçekleştirmek doğrultusunda değil, beyt-ül maldan daha çok pay alabilmeleri için çalışmalarına ve kendi yaşam şekil ve mahiyetini bu cihete göre ayarlamalarına neden oluyordu.

İmam, din uğrunda olmayan amaçları yok etmek için derin ve detaylı hutbeler okumaktan yardım alıyordu. Konuşmalarda, Cuma namazı hutbelerinde veya diğer yerlerdeki söylediği cümlelerde, sözlerinin en önemli dayanağı takva idi. Halkı dünyaya dalmaktan sakındırıyor ve kendi beliğ sözleriyle dünyayı ve dünyaya tapanları kınıyordu. Takva hakkında bir fihrist derlemek isteyen herkes, Nehc-ül Belağa'yı gözden geçirmekle en faydalı mefhum ve sözleri orada bulacak. Nasihat etmek ve takvaya davet etmek gerçi gerekli ve aynı zamanda her hutbede söylenecek normal bir şeydir ama imanın ısrarı ve takva hakkındaki onca açıklamaları, gayri dini amaçlar taşıyan ve hedefi din değil de mal kazanmak, ganimet toplamak ve beyt-ül maldan daha çok pay almak olan bir toplumun ıslahı için dile getiriliyordu.

Nehc-ül Belağa takvanın yanı sıra, dini açıklama doğrultusunda çok değerli olan bir takım ilmi gerçekleri de içermektedir. Mesela, güzelliği Nehc-ül Belağa'nın hoş ve çekici simasını oluşturan ayrıntılı, derin, aklî ve ilmî bir şekilde söylenen Allah'ı tanıma hakkındaki hutbeler.

İmam (a.s.) farklı dinî sahalarda da Kur'an'ı ve Resulullah'ın (s.a.v.) sünnetini diriltmeğe ve bid'atların çıkmasına ve ilahi sünnetlerin ortadan kalkmasına neden olan özel fikirsiz siyasetleri önlemeye çalışıyordu. Hadise ehemmiyet verilmediği zaman

İmam, hadislerin hatırlatılmasına¹ emrediyordu ve bir takım anlamsız nedenlerden dolayı hadis yazmayı yasaklayan kimselerin karşısında ise minber üzerinde şöyle haykırıyordu:

"Kim bir dirheme bir kağıt olmakla benim naklettiğimi yazarak ilim almak istiyor?"

Haris-i A'ver bir kağıt alarak ona şöyle yazdı:

İmam buyurdu:

"Ey Kûfeliler, yarım bir kişi size galip oldu."²

Aynı şekil Hasan b. Ali (a.s.) de evlatlarına hadisi yazmayı tavsiye ediyordu; ancak başkaları yazmış oldukları hadisleri yırtıyorlardı. Biz bu facia yaratan vak'ayı başka bir yerde anlatmışızdır.³

Bu nedenle Resulullah'ın (s.a.v.) gerçek hadisi Ehl-i Beyt'in dilinden yazılı olarak da nakledildi ve böylece şia hadisi, Ehl-i Sünnet hadisinin yolu üzerine kurulan saptırma ve tahrifattan mahfuz kaldı.

Kitap ehlinin kültürü İsrailiyat (hurafeler) kalıbında İslam toplumuna sirayet edildiğinde ve bazıları da onları yaymak için güler yüz gösterdiklerinde, İmam açıkça kendi muhalefetini duyurup halkı ehli kitap eserlerine uymaktan sakındırıyordu.⁴

İmam, bu dini tahrifatı açıkça bildiriyor ve kendi zamanının toplumunu, cahiliyet döneminin geleneklerini yeniden tecrübe eden bir toplum olarak görüyordu:

"Bilin ki bugün içinde bulunduğumuz bela Peygamber'in (s.a.v.) meb'us olduğu günlerdeki belaların ta kendisidir."⁵

Başka bir sözünde de şöyle buyuruyordu: "Ey millet! Bilmiş olun ki, siz hicret ettikten sonra yeniden cahiliyet geleneklerine döndünüz, aranızda vilayet bağlılığı gerçekleştikten sonra yeniden tefrikaya düştünüz."

"Siz, İslam'ın adından başka bir şey taşıyor ve imanın şeklinden başka bir şey tanımıyorsunuz. İslam'a olan bağlılığımızı kopardınız, ilahi hududu bıraktınız (Allah'ın sınırlarına riayet etmediniz) ve ahkâmını ise ortadan kaldırdınız."⁶

İmam'ın bu sözü, o toplum hakkındaki görüşünü açıklamakta ve dini ihya etme doğrultusunda hareketini iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. İmam'ın kendisi de bu hareketi hakkında şöyle buyuruyor:

"Sizin aranızda iman bayrağını ben diktim ve ilahi hükümlerin helal ve haramını ben size öğrettim."⁷

Gökyüzünün, kendisinden daha sadık birinin üzerine gölge düşürmediği ve yeryüzünün ayakları altına serilmediği Peygamber (s.a.v.) ve Ali'nin (a.s.) gerçek öğrencisi olan Ebuzer, Ali'yi (a.s.) bir kelimeyle vasfetmek istediğinde şöyle diyordu:

"Ali (a.s.) dinin kıvamıdır."⁸

Halka şunu söyleyen de yine Ebuzer'in kendisi idi:

¹ Et- Teratib-ul İdariyye, c: 2, s: 22.

² Takyid-ul İlm, s: 90/Rabi'ul Ebrar, c: 3, s: 226-294.

³ "İlim nuru" dergisi, sayı: 9-10-11 (ikinci yıl) bakınız.

⁴ El- Teratib-ul İdariyye, c: 1, s: 76.

⁵ Nehc-ül Belağa (Süph-is Salih) s: 57.

⁶ Şerh-ü Nehc-ül Belağa (İbn-i Ebil Hadid), c: 13, s: 179.

⁷ Aynı adres, c: 6, s: 373

⁸ el- Fâik-u fi Garib-il Hadis, c: 2, s: 108.

"Yakın bir zamanda bir fitne kopacak; o zaman hayatta olursanız, Allah'ın kitabına sığınıp Ali'nin (a.s.) eteğine sarılın."¹

Bu mektebin başka bir güzide öğrencisi olan Ammar b. Yasir, en güzel tabirlerinden birinde Ali'nin (a.s.) çabasını şöyle izah ediyor:

"Ali (a.s.) secde vaktindeki iki tekbiri ihya etmekten başka bir şey yapmamış olsa dahi, bununla çok büyük bir fazilete ermiştir."²

Bu ibaret, Ali (a.s.) ve dostlarının açısından en önemli işin Peygamber'in dinini ihya etmek olduğunu göstermektedir. Hatta Ammar'ın naklettiği gibi bir işi İmam'ın gerçekleştirmesi, Ammar'ın görüşünce İmam'ın elde ettiği en büyük değerlerden biridir. Bu yüzden Ömer de tanıdığı kadarıyla Ali (a.s.) hakkında şöyle diyor:

"Eğer O, ümmetin başına geçerse sizi Allah'ın yoluna hidayet edeceğine inanıyorum."³

Maalesef ki halifenin kendisi bile, kendi görüşünün amelen gerçekleşmesi için İmam'ın ortam hazırlamasına tahammül edemedi. Ömer başka bir yerde de Ali (a.s.) ile hasmı arasında hakemlik ederken İmam'a künyesi ile hitap ettiğinde İmam, hasmının karşısında neden bana saygı gösteriyorsun diye itiraz edince, İmam'a şöyle arz etti:

"Babam size feda olsun! Allah sizin hatırıma bizi hidayet etti ve sizin elinizle bizi karanlıklardan çıkarıp nura ilettiler."⁴

İmam, din hususunda çok titiz idi ve bunun nedeni de dini, toplumda korumaktan başka bir şey değildi. Kendisi şöyle buyuruyordu:

"And olsun Allah'a dinim hakkında kimseye yaranmam."⁵

İmam'ın ashabı Ali'yi (a.s.) vasfetmek istedikleri zaman şöyle bir şiir söylerlerdi:

"Dinimizden bize örtülü olan hükümleri açıkladın, Allah sana bizden taraf iyi mükafat versin, ihsanda bulunsun."⁶

Emir-ul Müminin hakkında pek de müspet nazarı olmayan Hasan Basrî, İmam'ı vasfetmek istediğinde bir cümle de şöyle dedi:

"Ali (a.s.), halka yolu gösterdi; din eğrilmişken onu doğrulttu."⁷

Bu söz, imametini boyunca dini ihya etmek doğrultusunda İmam'ın yapmış olduğu çabanın onun en önemli teşhisi olduğunu göstermektedir. İmam kendi vazifesini, Peygamber'in sünnetini tamamen iletmede görüyordu ve bu yüzden şöyle feryad ediyordu:

"And olsun Allah'a Peygamber'in size duyurmuş olduğu her şeyin kendisini aynen ben de duyuruyorum."⁸

İmam, kendisini Peygamber'in (s.a.v.) siyerini bilinçli ve gerçekçi olarak uygulayan biri görüyordu ve bazı halkın serkeşliğini müşahede ettiğinde ise şöyle buyuruyordu:

"Sizin aranızda Resulullah'ın (s.a.v.) yöntemine uygun olarak kim hareket edecek

¹ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 118. Aynı söz İbn-i Abbas'tan da nakledilmiştir. Bakınız: Tarih-i Dimeşk, "Ali, b. Ebi Talib" hayatı tercümesi c: 1, s: 89, el-Mahmudi'nin Tahkiki.

² Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 179-180/Müsennef-i İbn-i Ebi Şaybe, c: 1, s: 240.

³ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 214/Edeb-ul müfret (Buhari) s: 149.

⁴ (Zimahşeri) Rabi'ul-Ebrar, c: 3, s: 595.

⁵ Nehc-üs Saadet, c: 2, s: 202.

⁶ Keşfü'l Gumme, s: 25-26.

⁷ Müsennef-i İbn-i Ebi Şaybe, c: 12, s: 83.

⁸ Nehc-ül Belağa (Süph-is Salih), s: 122/Tasnif-i Nehc-ül Belağa, s: 391.

(tabi olunacak) benden başka kim var ki?"¹

Bundan dolayı Peygamber'in (s.a.v.) siyerini farklı alanlarda halka hatırlatmaya ve bu siyeri halk arasında bir sünnet olarak uygulamaya ısrar ediyordu.²

Peygamber'in (s.a.v.) vefatından yirmi beş yıl geçtikten sonra İmam Ali'ye (a.s.) ik-tida ederek namaz kılan Ebu Musa şöyle dedi:

"Ebu Talib'in oğlu, Resulullah'ın (s.a.v.) namaz kılma tarzını bize hatırlattı."³

Bu geçen şahitler nazara alınmakla İmam'ın, bir siyaset ve yaşam sorunlarıyla man-tıksal bir tutum olarak hayatı boyunca çok önem verdiği hususlardan birinin dinî usul ve furu'u korumak olduğu, Allah'ın kitabını ve Resulün sünnetini kendinin ve halkın faali-yetlerinin tek mihveri olarak karar kıldığı iyice anlaşılabilir.

İMAM ALİ'NİN (a.s.) İLMÎ BOYUTU

Kur'an-ı Mecit'ten ve Peygamber'in (s.a.v.) sözlerinden başka Emir-ul Müminin'in (a.s.) sözleri gibi sözlerin bulunamayacağını çok duymuşuzdur. Sadece Emir-ul Mümi-nin'in (a.s.) sözlerinin bir kısmını oluşturan⁴ Nehc-ül Belağa'ya bakmakla bu söz daha iyi idrak edilebilir.

İmam'ın Allah tanımı, din tanımı, sosyal ve siyasi konular özellikle de ahlak ilmi hakkındaki sözlerinin her teki kendi yerinde gerçekten eşsizdir ve bunlardan dinî akâidin temelini atmak, İslamî siyaset hattını sergilemek ve mezhebî ahlak ilkelerini düzenlemek için esaslı bir proje olarak yararlanılabilir.

Bu konu Peygamber'in (s.a.v.) sahabesi tarafından İmam'ın kendi hayatında muhte-lif şekillerde teyit edilmiştir. Örneğin:

"Kitap ve sünneti herkesten daha iyi bilen Ali (a.s.)'dır."⁵

Peygamber (s.a.v.), Ali'ye (a.s.) öyle güveniyordu ki ona şöyle emretti:

"Abdest almayı ve sünneti öğret."⁶

Ve henüz çok genç iken Peygamber (s.a.v.) onu kadılık etmek için Yemen'e gön-derdi. Sahabeden biri bunu teyit ediyor:

"Biz kendi aramızda kadılık hususunda Ali'yi (a.s.) Medine halkının en bilgisi ola-rak tanıyorduk."⁷

Yine söylüyordu:

"Dinî farizeleri herkesten daha iyi bilen Ali (a.s.)'dır."⁸

Ali'nin (a.s.) kendisi de şöyle buyuruyordu:

"Allah'ın ve Resul'ünün (s.a.v.) sözlerini herkesten daha iyi bilen biz Ehl-i Beyt'iz."⁹

Yine buyuruyordu:

"(İster hadis, ister gayri hadis) Peygamber'den duyduğum hiçbir şeyi unutmadım."¹

¹ El- Müsennef (Abdurrazzak), c: 10, s: 124.

² Nehc-üs Saadet, c: 2, s: 100.

³ Tarih-ul Kebir (Buhari), c: 4, s: 33.

⁴ Son zamanlarda değerli araştırmacı Üstad Şeyh Muhammet Bâkır Mahmudî'nin telaşıyla Nehc-ül Bela-ğa'nın müstedreki 8 ciltte yayınlanmıştır.

⁵ El- Mi'yaru vel-Müvazene, s: 102. Ayşe'den de şöyle nakledilmiş: "Ali (a.s.), Peygamber'in sünnetini en iyi bilendir." Bkz: Tarih-ul Kebir (Buhari) c: 2, s: 255.

⁶ Tabakat-ul Kubra, c: 4, s: 52.

⁷ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 97/el-İstiâb, c: 1, s: 9/Tabakat, c: 2, s: 338-339.

⁸ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 112.

⁹ Tabakat-ul Kubra, c: 6, s: 240.

Aynı şekilde şöyle buyuruyordu:

"Ant olsun Allah'a, inen her ayetin kimin hakkında ve nerede indiğini biliyorum."²

-Hadisçiler arasında yüce bir makama sahip olan- Abdullah b. Abbas şöyle diyordu:

"Muvassak biri Ali'den (a.s.) fetva naklettiği zaman ondan geçmiyoruz (ona amel ediyoruz)."³

İmam kendini öyle bir ilim makamında görüyordu ki şöyle diyordu:

"Allah'ın kitabı hakkında istediğiniz şeyi sorun. Gece mi, gündüz mü; çölde mi, dağda mı indiğini bilmediğim hiçbir ayet yoktur."⁴

Yine Ali (a.s.) kendi hakkında şöyle buyuruyor:

"Fatıha suresinin tefsiri hakkında yetmiş deve yükü kadar söz yazmak istersem, yazabilirim."⁵

Tabii ki eskilerden beri alimlerin yanında şu söz meşhur idi:

"Sorun istediğinizi beni kaybetmeden" demeye Ali'den (a.s.) başka kimse cüret edememiştir.⁶

Bu yüzden ikinci halifenin, hilafeti süresi boyunca Ali'yi (a.s.), kendine ilim kaynağı edinmesi tabiidir. Ama maalesef ki yakışır ve gerektiği şekilde İmam'dan yararlanamadı.

Ömer'in kendisi şöyle diyordu:

"Allah, Ali'nin (a.s.) olmadığı bir yerde, çözümlenmesi gereken bir sorunla beni karşı karşıya bırakmasın."⁷

Mütevâtir olarak ikinci halifeden şöyle rivayet edilmiş:

Ömer'den "Ümreyi nereden yerine getirmeliyim?" sorulunca, "Ali'nin (a.s.) yanına git, ondan sor" dedi.⁸

Bunlara ilaveten –edebi ilim dallarının en önemlilerinden biri olan- nahv ilminin kurucusu da yine İmam'dır.⁹

Daha sonraları bu ilim sebebiyle en önemli işlerden biri olan Kur'an'ın hareke (i'rab) tahrifatından korunması gerçekleşti.

Bu söylenen sözler, İmam'ın ilmi hakkında edilen itirafların çok az bir parçasıdır. Dolayısıyla biz de söylenen bu gibi sözlerin hepsini bir araya toplama niyetinde değiliz. Bu itiraf ve rivayetlerden hiçbiri olmasaydı bile sadece Resulullah'ın (s.a.v.) buyurmuş olduğu, Şia ve Sünni arasında mütevâtir olan şu rivayet yeterli idi:

"Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır."

İMAM'IN YAŞAM TARZI

... İmam'ın yaşamı kesinlikle beşeriyetin şimdiye kadarki hayatı boyunca tecrübe

¹ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 121.

² Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 99/Hilyet-ül Evliya, c: 1, s: 67.

³ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 99/Tabakat-ul Kubra'nın haşiyesi, c: 2, s: 338/Dimeşk Tarihi, "Ali'nin (a.s.) Hayatının Çevirisi", c: 38, s: 25.

⁴ Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 99.

⁵ Et-Teratib-ul İdariyye, c: 3, s: 183.

⁶ Cami'u Beyan-il İlm, c: 1, s: 137. Said b. Müseyyeb'den "Hiçbir sahabenin böyle dememiş olduğu" nakledilmiştir. Bakınız: Tarih-i Yahya b. Müîn, c: 3, s: 143.

⁷ Tabakat, c: 2, s: 339/Ensab-ul Eşraf, c: 1, s: 100.

⁸ Ğarib-ul Hadis, c: 3, s: 406.

⁹ Hayat-us Sahabe, c: 3, s: 217/el-Besâiru vez-Zehâir, s: 183.

etmiş olduğu en iyi yaşam tarzlarından biridir. Bu yaşam, bütün beşer fertlerinin en hakiki, en ilahi bir sembolü ve yeryüzünde kendilerine ilahi halife anlamını taşıyan insan ismini bırakmaya layık olan pek az kimselerden biri sayılan kamil bir insanın yaşamıdır. Bu yaşam o denli çekicidir ki onu seveni, sevginin doruğuna ulaştırır ve düşmanını ise, düşmanlığın en son haddine vardırır. Ali (a.s.), Peygamber'in (s.a.v.) onun hakkında şöyle buyurduğunu bildirir:

"Senin hakkında iki grup helak olacaklar: Aşırı derecede seni sevenler (Gulat) ve aşırı derecede seninle düşmanlık edenler (Nasibiler)."¹

Ona taraftar olanlar (Şiî), Rafizilik haddine kadar yücelir² ve eğer gaflet ederse aşırı inançların içine de düşer. Hayatı boyunca kendisine ilahlık isnat edilen bir şahıs çok az görülmüştür ama Ali (a.s.), Allah'ın, Resulullah'ın (s.a.v.) beşer olduğuna onca tekit ettiği bir toplumda bu gibi isnatlara maruz kaldı; ama İmam buna karşı tersleyici bir tavır aldı.

İmam'ın yaşamının en önemli örneklerinden biri, boydan boya O Hazretin yaşamını kapsayan "zühd"dür. –Zahid, bütün dünyaya sahip olan aynı zamanda dünyada olan her şeyden kaçınma anlamınadır- Yetinmeyi tercih eden ve zorluklar karşısında, sabrı kendine köle eden bir zühd.

Bir grup, Ömer b. Abdül Aziz'in yanında zahidler hakkında söz açıp, en zahid kim-senin kim olduğunu soruyorlardı. Orada bulunanların bazısı Ebuzer de dahil olmak üzere birkaç kişiyi saydılar. Ömer b. Abdül Aziz şöyle dedi:

"Halkın en zahidi Ali b. Ebi Talib'dir."³

İmam, fakirleri kendi etrafına toplayarak onlara karşı şefkatli davranıyordu⁴... Çoğu zaman namaz için hazırlanırken sadece sahip olduğu tek gömleğinden su damlar bir halde hutbe okuyordu.⁵

İmam, hükümetin başında olmasına ve hükümetinin ve hükümetine bağlı olan çok geniş toprakların vergileri o hükümetin hazinesine dökülmesine rağmen yemeklerin en sadesiyle yetiniyordu, öyle ki kendisine şöyle diyorlardı:

"Nimetlerin bol olduğu Irak'ta en çok ve en iyi yemekler bulunduğu halde yine kendini böyle sıkıyor muydun?"

Ama bu, İmam için bir iftihar sayılıyordu.⁶ Hz. Ali'nin (a.s.) kendisi şöyle buyuruyordu:

"Dünyaya meyletmeyen benim"⁷

Beyt-ül malı halk arasında paylaştırırken kendisine bir şey almaz ve eli boş eve dönerdi. Öyle ki bazıları onu insanların en zâhidi mi yoksa⁸... bilmekte tereddütte idiler. Haliyle o kendi sözünün en iyi şahidi idi:

¹ El-Mi'yarü vel-Müvazene, s: 32, (Nehc-ül Belağ'a'da Ali'nin (a.s.) kendisi şöyle buyuruyor: (Benim hakkımda iki kişi helak olacak: Birisi aşırı sevenler, birisi de aşırı derecede düşmanlık edenler).

² Biri Şii rafizi olur, Bkz: el-Mi'yarü vel-Müvazene, s: 33.

³ El-Mi'yarü vel-Müvazene, s: 240.

⁴ El-Mi'yarü vel-Müvazene, s: 240.

⁵ El-Mi'yarü vel-Müvazene, s: 241.

⁶ El-Mi'yarü vel-Müvazene, s: 249.

⁷ Hayat-us Sahabe, c: 2, s: 310.

⁸ El-Ğarat, c: 1, s: 55.

"Sözlerin en iyisi, amelin teyit ettiği sözdür."¹

Asved b. Kays şöyle diyor: Ali (a.s.) Kûfe mescidinin avlusunda halka yemek veriyor ve bitirdikten sonra da evine dönüp evinde yemek yiyordu. Ashabından biri dedi: Ali (a.s.) kendi evinde, halka dağıttığı yemekten daha iyisini yiyor, diyerekten yemek yemeği bırakıp onun peşine takıldım. Bana, "Yemek yedin mi?" dedi. "Hayır" dedim. "Öyleyse benimle gel" dedi. Ben de onunla birlikte evine gittim. Evinde "Ya Fizzle!" diye seslenince, bir cariye'nin odaya girdiğini gördüm. Ali (a.s.) ona "Bize yemek getir" dedi. O da bir parça ekmek ile bir tabak ayran getirerek buğdayın kabuğu kolayca görülebilen ekmeği doğrayıp ayrına kattı. Emir-ul Müminin'e (a.s.) "Buğday kabuğu olmayan ekmek getirmesini söyleseydin daha iyi olmaz mıydı?" deyince, İmam ağlamaya başlayıp "And olsun Allah'a, Resulullah'ın (s.a.v.) evinde kabuksuz ekmek hiç görmedim" dedi.²

Ukbet İbn-i Alkame şöyle rivayet etmiş:

"Ali'nin (a.s.) yanına gittim ve karşısına, çok ekşi ve sulu olmasıyla beni rahatsız eden bir ayran kabı bırakmış olduğunu gördüm. "Bu ayrandan içiyor muydunuz?" dedim. İmam "Ya Eb-el Habub! Peygamber'in bundan daha kötüsünü yediğini ve giydiğim elbisemden daha kalınını giydiğini gördüm, onun yapmış olduğunu yapmadığım takdirde ona kavuşamayacağımdan korkuyorum" dedi.³

Adiy b. Sabit, "Ali'ye (a.s.) falûde (bir nevi ferahlatıcı soğuk tatlı) getirdiler; fakat Ali (a.s.) onu yemekten sakındı" diyor.⁴

Ebu İshak Sakafî "el Ğarat" kitabının bir çok sayfalarında Ali'nin (a.s.) giyecek, yiyecek, beyt-ül mala karşı davranışı, iktisadi konulardaki tasarrufu ve ilahi sınırları titizlikle riayet etmesi hususundaki zahitliği hakkında pek çekici ve dikkate alınması gereken numuneler sergilemiştir.

İmam, öyle yüce bir şahsiyete sahip idi ki Muaviye bile özel oturmalarında onu methediyordu.⁵

Ebu Saîd Hudri şöyle rivayet ediyor:

Resulullah (s.a.v.) kendi zamanında ensardan birinin cenazesinin yanı başına gelip "Bunun birine borcu var mı?" buyurdu. "Evet" dediler. Peygamber dönünce Ali (a.s.), O Hazrete "Bunun borcunu ben üstleniyorum" dedi. Peygamber Ali'ye (a.s.) buyurdu:

"Müslüman kardeşini zorluktan kurtardığın gibi Allah da seni kurtarsın."⁶

İmam kendi malını böyle bağışlıyordu ama beyt-ül maldan, hakkı olmayan en yakın Şialarına bile az bir miktar dahi vermeğe katlanmıyordu.⁷

¹ El-Ğarat, c: 1, s: 249.

² Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 187. Bkz: el-Ğarat, c: 1, s: 85-87-88.

³ El-Ğarat, c: 1, s: 85.

⁴ El-Ğarat, c: 1, s: 88.

⁵ El-Kâmil-ul fi Züefâ-ir Rical (İbn-i Adi) c: 5, s: 1824.

⁶ Rabi'ul-Ebrar, c: 3, s: 619.

⁷ Rabi'ul-Ebrar, c: 3, s: 77.

İMAM

HASAN

İMAM HASAN (a.s.)

Hız. Hüseyin b. Ali'ye şöyle denildi: "Sende azamet var." Buyurdu: "Hayır, azamet değil izzet var bende. Allah buyuruyor ki, izzet Allah'a, Resul'üne ve müminlere münhasırdır."

(Rabi'ul-Ebrar, c: 3, s: 177)

Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i Beyt'inden bir diğerinin mazlumiyeti söz konusudur; geniş bir çapta tarihin zulüm ve dikkatsizliğine maruz kalan –insan ve İslam düşmanı Emevi hakimlerin şayia yaymaları kendilerini satan ya da aldatılmış alim görünen kimselerin menfaat gütmeleri sonucunda– eşsiz şahsiyeti ve de kısa hükümeti ve şehadeti dönemindeki siyasetinin ana hatları bir iphâm çemberinde gizli kalan İmam'ın mazlumiyeti.

Nakledilen bir rivayete göre: İmam Hasan (a.s.) dünyaya geldiğinde Emir-ül Müminin (a.s.) "Harb" adını kendisine vermek isteyince Peygamber'in "Harb de ne demek, o Hasan'dır"¹ itirazıyla karşılaştı.

Ali'nin (a.s.) bu tabiri kullanması, birkaç yönden kendi şahsiyetinin eleştirilmesine neden olmuştur. Mesela:

O, atılgan ve cesaretli bir asker değildi fakat savaşa karşı gösterdiği ilgi onun zatında var idi ve esasen kaba ve maceracı bir şahsiyete sahip idi (Bu görüş Cahiz'den nakledilmiştir).

İmam'ın gerçekten böyle bir şahsiyete sahip olduğunu tasarlamamız çok safça bir şeydir. Çünkü insanlık tarihine has bir güzellik veren o hazretin hayret edici şefkat ve insan severliği böyle sinsice, haince vasıflarla bağdaşamaz. O, savaş meydanında kahraman bir asker idi. Ama yenilen düşman karşısında methe layık Avf sahibi, perişan dul kadın ve öksüz çocukları besleyen ve dertlerine ortak olan ... biri idi. Birinin, çelişkin sıfatlara sahip olması ve şahsiyetine has bir vasfın hakim olmaması, yaratılışın hayret edici sırlarındandır. Cahiz ve Cahiz gibileri, Beni Ümeyye'nin kendilerinin gözleri önüne sergilediği görüş açısıyla Emir-ül Müminin (a.s.) gibi birinin şahsiyetini haliyle doğru bir şekilde vasfedemezlerdi; özellikle de İmam'ın bu ismi İmam Hüseyin'e (a.s.) bırakılması hususunda da ısrar etmiş olduğunu söyleyenler vardır.

İmam Hasan (a.s.), Hz. Resulullah (s.a.v.) gibi büyük bir Peygamberin, Hz. Ali (a.s.) ve Hz. Zehra (a.s.) gibi bir baba ve annenin kucağında eğitildi. Peygamber, ona ve kardeşi Hüseyin'e oğul diye hitap ediyor ve bu hususta, halifelik iddiasında bulunan Beni Ümeyye ve Beni Abbas'ın ileride Ehl-i Beyt'in aleyhine başlatacakları tebliğ ortamını² tamamen yok etmek ve bu profesyonel siyasetçilerin, Emir-ül Müminin (a.s.) ve Hasaneyn'in (a.s.), Peygamber (s.a.v.) ile olan en asil ve en güçlü ruh ve soy bağlılığını zedeleyememeleri ve Ehl-i Beyt'in sevgisini halkın kalbinden çıkartamamaları için çok ısrar ediyor ve açık konuşuyordu.

İmam Hasan'ın (a.s.) ve kardeşi Hüseyin'in (a.s.) mübahalede bulunmaları ve "oğullarımız"³ tabirinin onların hakkında söylenmesi, onlar için ebedi bir iftihar olup zati temizliklerini bildirmektedir.

¹ Tabakat-ul Kübra (İbn-i Sâ'd), Hasan b. Ali'nin Hayatının Tercümesi, "Turasuna" dergisi, sayı: 11, s: 128.

² El-Hayat-us Siyasiyye lil-İmam-il Hasan (Allame Seyyid Cafer Murtaza) s: 27 ve sonrası.

³ Âl-i İmran, 61.

Tathir ayetinin onların (Peygamber, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin aleyhim-us selam) hakkında inmesi bu konuyu daha çok kuvvetlendiriyor; öyle ki İmam da buna işaret ediyordu.¹

Enes b. Malik'in de rivayet ettiği gibi sima bakımından Ehl-i Beyt'in hiçbiri onun kadar Resulullah'a (s.a.v.) benzemiyordu.²

Peygamber (s.a.v.), en güzel tabirlerle onu methediyor ve öyle üstün tutuyordu ki, Ehl-i Beyt'in düşmanları bile sonraları, Resulullah'ın (s.a.v.) ona nasıl davrandığını hatırladıklarında ister istemez kendisine karşı derin bir saygı duyuyor ve karşısında tevazu eder bir halde duruyorlardı.

Ümeyr b. İshak şöyle diyor: Ebu Hüreyre'yi Hasan b. Ali (a.s.) ile karşılaşmış ve şöyle diyorken gördüm:

"Gömleğini kaldır da Resulullah'ın (s.a.v.) öptüğü yeri ben de öpeyim. İmam gömleğini kaldırdı ve Ebu Hüreyre de o Hazretin bedenini öptü."³

Ebu Hüreyre'nin ve benzerlerinin böyle bir davranışı, Peygamber'in (s.a.v.) O Hazreti övmeleri ve kendisine gösterdiği muhabbet karşısında beklenmedik bir şey değildir.

Aynı şekilde Peygamber (s.a.v.) onun hakkında şöyle buyurdu:

"Eğer akıl, insan şekline girmek isteseydi, muhakkak Hasan'ın şeklinde görünürdü."⁴

Resulullah'ın (s.a.v.) bu iki kardeşi üstün tutması, ikram etmesi sırf akrabalık bağından kaynaklanmıyordu. O Hazretin halkın gözleri önünde, minber üzerinde ve namaz esnasında (İmam Hasan (a.s.) çocukluk döneminde, Peygamber (s.a.v.) namazda secde ederken, O Hazretin sırtına biniyor ve kendisi ininceye kadar da peygamber sabrediyor) İmam Hasan'a ihtiram göstermesinin, onu okşamasının başka bir nedeni vardı. Bu neden, Peygamber'den (s.a.v.) sonra Hasan Müçteba'nın (a.s.) ve kendi Ehl-i Beyt'inin hilafet ve İslam ümmetinin önderliği hususundaki hakkaniyetini tespit ediyordu.

İmam Hasan, Emir-ul Müminin'in (a.s.) şahadetinden sonra minberde konuşurken ve halkı kendisine biat etmeye hareketlendirecek, coşturacak bir etkene de ihtiyaç duyulurken "Azd" kabilesinden biri kalkıp bağırarak:

"Resulullah'ın (s.a.v.) Hasan b. Ali'yi yanına oturtup şöyle buyurduğunu duydum: 'Beni seven herkes onu (Hasan'ı) da sevmelidir.' Bunu duyanlar, duymayanlara ilettiler. Eğer Resulullah'ın (s.a.v.) emri olmasaydı bunu kimseye söylemezdim" deyip daha sonra oturdu.⁵

O Hazrete edilen biatın nedenlerinden biri, kesinlikle bu hadis idi. Ama daha sonraları, yeri geldiğinde değinilecek nedenlerden dolayı halk O Hazreti himaye etmede za'f gösterdiler.⁶

¹ Tabakat-ul Kübra (İbn-i Sâ'd), s: 167/Keşf-ül Ğummet (İrbili) c: 1, s: 538.

² Tarih-i Ebu Zür'e ed-Dimeşki, c: 2, s: 587.

³ Mesned-i Ahmet, c: 2, s: 427 ve 448/el-Mü'cem-ül Kebir (Tabrani), c: 3, s: 19. Hadis no: 2580/Müstedrek-i Hakim, c: 3, s: 168/ Siyer-u A'lam-un Nübela (Zahabî), c: 3.

⁴ Ferâid-us Simteyn, c: 2, s: 68.

⁵ Et-Tarih-ul Kebir (Buhari), c: 3, s: 428/Mesned-i Ahmed b. Hambel, c: 5, s: 366/Müstedrek-i Hakim, c: 3, s: 173/Tabakat-ı İbn-i Sa'd ("Turasuna" dergisi, sayı: 11, s: 138).

⁶ Bu Hazretin fazaili hakkında pek çok rivayetler mevcuttur ama burada, hülasa olarak geçmek istediğimiz için bundan fazlasına gerek görmedik. Bu gibi hadisleri görmek isteyenler, hadis derlemesi çağının başlangıcından şimdiye kadar yazılmış olan "Hadis kitaplarına bakarak sahih senetli bolca hadis fihristi"

Emir-ül Müminin'in (a.s.), İmam Müçteba'ya (a.s.) kendi oğlu olarak sevgi göstermesinin yanı sıra, Resulullah'ın (s.a.v.) neslinin sürdürülmesi de buna ve kardeşinin hayatına bağlı olduğundan dolayı, savaşlarda kendisi düşmanlar arasında savaşla meşgul olduğu halde bunların canının tehlikeye düşmesine izin vermiyordu.¹

İMAM'IN CEMEL, SİFFİN VE NAHREVAN SAVAŞLARINA KATILMASI

İmam'ın Nakisin savaşındaki etkin rolü, kendisinin toplumdaki siyasi üstünlüğünü sağlayan en önemli sahnelerden biriydi. Emir-ül Müminin (a.s.), nakisinin hakk hükümete karşı ayaklanması hususunda Kûfe halkını aydınlatmak ve Emir-ül Müminin'in (a.s.) ashabına karşı savunmasına faal bir şekilde katılmaya davet etmek için İmam Hasan'ı kendi temsilcisi olarak Kûfe'ye gönderdi.² O Hazret önce kan akıtılmasını önlemek bahanesiyle halkın Emir-ül Müminin'in (a.s.) davetini kabul etmelerine engel olmak isteyen Ebu Musa Aş'ari'yi azledip daha sonra coşturucu, tahrik edici sözleriyle savaşa katılmak için Kûfe halkından on bin kişiyi biraraya topladı.

İmam Hasan (a.s.), Sıffin savaşında da halkı Kasitin'e karşı tahrik etmede göz doldurucu faaliyeti olan askerlerden biri idi. İmam bir defa Kûfe askerlerini savaşa ve dayanıklılığa teşvik etmek amacıyla onlara şöyle hitap etti:

"Karşınızda dizilen düşmanlarınızla (Muaviye ve askerleriyle) savaşmada el ele ve rin ve asla taviz göstermeyin; çünkü taviz, tembellik kalbin kökünü keser."

İmam'ın Camel ve Sıffin Osmanlıları karşısındaki bunca açık tutumuna rağmen ba-ba ve oğulu birbirinin karşısına dikmek ve onlardan her birinin tutumunu bahane ederek diğerinin tutumunu ezmek isteyen garezci tarihçi ve yazarlar, bir defa oğulu azimsiz ve "zelil", başka bir defa da babayı "kan döken ve savaşçıl" tanıtmak için İmam'ın tutumu-nu babasının konumuyla farklı göstermeye çalışmışlar. O, babasını Osman'ın öldürül-mesine katılmakla suçladı diyorlar.³ Oysa ki, İmam Hasan'ın (a.s.), babasının emriyle nasıl Osman'a su götürdüğüne, kardeşi Hüseyin (a.s.) ve büyük sahabenin oğullarından bir kaçıyla Osman'ın koruyucusu ve halkın onun evine saldırmasını engelleyici olarak Osman'ın evinin dışında beklediğine –ve kendilerinin de yazdığı gibi- halkın izdihamını önleyemeyip neticede Osman öldürülünce babası Ali (a.s.) tarafından nasıl kınandığına bütün tarihi kaynaklar tanıktır.

Bu gibi kimselerin böyle bir sonuca varmak için yararlandıkları –Emevi cahiliyet kültürünün mahsulü olan- bahane, Muaviye ile barış meselesidir. Bu hususta bir takım yalan sözler uydurarak, bir çok hile ve tahrifata el atarak sözü geçen tahlil yorum doğ-rultusunda onu alet edinmeye çalışmışlar.

Biz bu bahsin devamında bu tahmil edilen barışa ve İmam'ın mazlumiyetine değ-i-neceğiz.

bulabilirler. İmam Hasan'ın (a.s.) özellikle de hayatını ve sergüzeştini yazan kitaplardan "Tabakat-ul Küb-
ra" ve "Tarih-i Dimaşk"tan çevirilen İmam Hasan'ın (a.s.) hayatı sayılabilir. Bu kitaplar, konumuz hak-
kındaki rivayetleri geniş bir şekilde ve bir çok senetlerle yazmıştır.

¹ Bkz: Rabi'ul Ebrar, c: 3, s: 537.

² (Nasr b. Müzahim' Vak'at-u Sıffin, s: 15. Bu, halkın Hasan b. Ali'ye (a.s.) Resulullah'ın evladı olarak duyduğu muhabbetten kaynaklanıyordu.

³ Ensab-ul Eşraf (Belazeri) Mahmudinin tahkiki, Beyrut basımı, c: 2, s: 12.

Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilen "Hasan bendendir, Hüseyinse Ali'den"¹ gibi sözlere dayanarak İmam Hasan'a (a.s.) Peygamber'in (s.a.v.) yanında, Yezid'in Emevi hükümeti karşısında durup ölümsüz Kerbela Vak'asını yaratan Hüseyin'e (a.s.) ise – beşeriyet tarihinin büyük cinayetkarı Muaviye ile savaşmış olan- Ali'nin (a.s.) yanında yer vermek suretiyle, Peygamber (s.a.v.) ile Ali'nin (a.s.) siyaset hattının birbirleriyle muhalif olduğunu göstermeye çalışıyorlar.

Yine yazıyorlar: İmam Hüseyin (a.s.) kardeşine "Keşke benim kalbim senin, senin dilin de benim olsaydı"² dedi. Bu cümle ile de bir başka boyuttan İmam Hasan (a.s.) hakkında, saptırıcı bir görüş açısı ortaya konmak istendiğine aziz okuyucumuz dikkat etmelidir.

İmam'ın tamamen babasının yolunda olduğunu; ama babası da, hükümetinin son yılında Muaviye'nin Hicaz, Irak ve Yemen topraklarına tecavüz etmesini gördüğü halde onun karşısında hiçbir tepki göstermemeye mecbur olduğu nedenlerin aynısı İmam Hasan'ın (a.s.) da daha kötü koşullar altında hükümetten el çekmesini ve tek başına Medine'ye gitmesini mecbur ediyordu.

Başka bir taraftan da, Emir-ul Müminin'in (a.s.) muhaliflerinin yanlış tebliğleri, gü-rültü ve yaygaraları neticesinde milli bir çehre kazanan Muaviye'nin hakim-i mutlak olarak iş başına geçip çirkin yüzünden maskenin kaldırılması ve korkunç Emevi şahsiyetini göstermesi için ve Müslümanların da İslam'ı himaye etmek ve devleti yönetmek taşıını göğsüne vuran nasıl korkunç bir düşmanla karşı karşıya olduklarını bilmeleri ve Muaviye'nin de İslam'ın ilerlemesi, İslam devlet ve ümmetinin yapılanması karşısında tehlikeli bir engel olup İslam ve müslümanlar için Bedir ve Uhud gibi üzücü hadiseler yaratan Ebu Süfyan gibi biri olduğunun bilinmesi için Muaviye'ye de böyle bir fırsatın verilmesi gerekiyordu.

İMAMET SORUMLULUĞU

Kûfe'nin en kötü şartlar altında varlığını sürdürdüğü bir zamanda Emir-ül Müminin (a.s.) şehid edildi. Kûfeliler Camel savaşında eskiden beri rekabette buldukları Basralılara karşı zafere ulaşıtlarsa da çok geçmeden, Sıffin savaşında gösterdikleri şecaat ve yiğitliklere rağmen zafere tam bir adım kalmışken düşmanın oyununa kapılıp ağır bir şekilde yenildiler; hem de çok öncelerden beri Kûfe için korkunç bir rakip sayılan Şamlılar karşısında. Şimdi Kûfe, gerçek İslam ve onun yürürlüğe sürülmesi için başlarında (cahiliyet sembolü) Muaviye bulunan Şam ordusuyla savaşmaktaydı ama taviz vermelelerinden, za'f göstermelerinden dolayı onların varlığını kabullenmekle kalmayıp üstünlüklerine bile boyun eğdiler.

Bu, sadece işin başlangıcı idi; Kûfe'de mevcut olan bu depresyon ve küçümsenme duygusu, Harici adında yozlaşmış ve inatçı bir grubun çıkmasına neden olmuştu. Bunlar, Muaviye tarafından önerilen "Kur'an hakimiyeti"ni Emir-ül Müminin'e (a.s.) kabulendirmekte direndiler ama, yaptıkları işin reaksiyonunu görünce İmam'ı, haince tenkit, itiraz ve ithamlar yağmuruna tuttular. Neticede Kûfeliler sahip oldukları silahları kendilerine karşı kullandılar ve böylece Kûfe'nin birlik ve bütünlüğüne başka bir derin darbe de inmiş oldu.

¹ Zehâir-ul Ukba, s: 132.

² Keşf-ül Gümnet (İrbili), c: 2, s: 243.

Kûfe, içinde olduğu bu şartlar altında işini yürütemez oldu. Emir-ul Müminin (a.s.) Kûfelileri Muaviye'yle savaşılmaya hazırlamak ve İslam'ın mukaddes vücudundaki bu kanser urunu kazımak için her ne kadar ısrar ettiyse de bunlar kendilerinden bir rağbet göstermediler; hiç, hatta Irak'ı savunmaya bile katlanmadılar. Muaviye'nin vali ve komutanları durmadan Irak'a tecavüz ediyor, Kûfeliler ise, buna karşılık hiçbir tepki göstermiyorlardı. Ne İmam'ın nasihatları ve ne de sert çıkışları onların aklını başlarına getiremedi. Çünkü Kûfelilerin tembellek ve saflıklarının doğurduğu bu ruhsal za'f, onları herhangi bir hareketlenmeden aciz ve felç etmiş bulunuyordu.

İmam, Kûfe'de ve böyle acı şartlar içinde şehit edildi. Bu şehadetin mazlumiyeti toplumda bir dalga coşturmasına rağmen Kûfeliler, ihtilafları ve ne de yapacaklarını bilmemeleri neticesinde felakete uğramış, Muaviye ve Şam ordusu da aynen bir kabus gibi Iraklıları öyle bir vahşete düşürmüştü ki Emir-ül Müminin'in (a.s.) mukaddes cesedi gizlice toprağa gömüldü ve o Hazretin defnolunduğu yeri herkesten gizlediler ve nitekim Şia İmamları Ali'nin (a.s.) mezarını halka gösterdiler.

Bu mazlumiyet dalgası, Kûfeliler arasında güçlü bir tepki yarattı. Irak zayıflatılmış, sarsılmıştı doğru; ama bu tezlikte Şam rejiminin zulmüne boyun eğmiyor ve bu kolaylıkla Şam'a teslim olmayı kendileri için bir leke ve yüz kızartısı olarak görüyorlardı; ve bu nedenle aniden toplanıp dikkatleri kendine çeken nispeten güçlü bir teşekkül ve yapılanma Kûfe'de meydana geldi. Şimdi Kûfeliler, biat etmek için Emir-ül Müminin'in (a.s.) planlarını uygulayacak ve onun siyasetini izleyecek bir önder peşindeydiler. Ali'nin (a.s.) oğlundan başka hiçbir kimse bu yolu sürdürmeye layık olmadığından İmam Hasan'a (a.s.) biat ettiler ve sırf Muaviye'yle savaşmak şartıyla kendisine biat ettiklerini ısrar ettiler. Fakat İmam onları denemiş olduğundan dolayı –kendi maslahat gördüğüne amel etme şartıyla- hatta bir takım koşullar gereğince Muaviye ile barış etmeye mecbur olsa bile kimsenin itiraz hakkı olmadığına dair onların biatini kabul etti.

Bu defa da Irak halkı ilk etapta ciddi ve kesin bir karara vardılar ama her zaman olduğu gibi kısa bir süre geçtikten sonra kararlarından dönüp kabullenmekten çekindikleri leke ve yüz kızartısını kolaylıkla kabul ettiler.

(Bazı hususlara değinmeden biraz ileri atıldık) İmam'a biat etmek, İmam'ın topluma önderlik etmedeki meşhur liyakat ve kabiliyetine ilaveten, esasen O Hazretin İmameyi ve liyakati hususundaki Peygamber (s.a.v.) ve Ali'nin (a.s.) tenkitlerinden kaynaklanmaktaydı.

Resulullah (s.a.v.) İmam Hasan'ın (s.a.v.) ve kardeşinin hakkında şöyle buyurmuşlardır:

"Hasan (a.s.) ve Hüseyin (a.s.) ister imamet görevlerini yerine getirsinler, ister bazı engel veya maslahatlarından dolayı yapmasınlar her ikisi de imamdırlar."¹

Emir-ül Müminin (a.s.) de O Hazreti kendi halifesi olarak tayin buyurmuştu ve İmam Hasan (a.s.) da Muaviye'ye yazdığı bir mektupta şöyle belirtmiştir:

" Emir-ül Müminin (a.s.) dünyadan göçerken, beni kendinden sonraki hükümete halife tayin buyurdu."²

Abdullah b. Abbas halkı, O Hazrete biat etmek için davet etmek istediğinde şöyle

¹ Keşf-ül Gümnet (İrbili), c: 2, s: 159/İrşad (Şeyh Müfid), s: 220

² Mekatil-ut Talibin (el-İsfahani), s: 55/Muruc-uz zeheb (Mes'udi), c: 2, s: 432.

dedi:

"Bu şahıs, Peygamberinizin evladı ve İmamınızın vasiyyi ve halifesidir; kendisine biat edin."¹

O Hazrete biat etmek isteyen Kûfe'nin ileri gelenlerinden bir grubu O'nun, babasının halifesi olduğuna dayandılar:

"Sen, babanın halifesi ve vasiyyisin; biz de senin emrindeyiz."²

Bu yukarıdaki sözler, Hasan Müçteba'nın (a.s.) babası tarafından İmametini ve vasiyy oluşunu gösteren delillerinden birkaç örnektir sadece."³

İmam, biat edilen günün ertesi, Kasitine karşı koymak için halkı hazırlamaktan ibaret olan asıl hareketini başlattı.

İMAM'IN KESİN KARARI; MUAVİYE İLE SAVAŞMAK

Irak Halkının Sarsılmış Tutumu Karşısında

Hakikatte İmam'ın ve aynı şekilde Irak halkının en önemli işi Muaviye'nin teklifini tayin etmek ve onun ile savaşmaktan ibaret idi. O dönemde İslam topraklarının birbirinden ayrılmaları bir mefhum taşımıyor ve bütün İslam ülkelerinin vahdeti her müslüman fert açısından gerekli ve kat'i bir eylem olarak görünüyordu. Irak'ın Şam'dan ayrı olmadığı gibi, Şam da Irak'tan ve aynı şekilde Hicaz ve Mısır birbirinden ayrı olamazdı... Bu yüzden İslam toprakları üzerindeki mutlak hakimiyet çözümlenmeliydi.

İmam ve Şiilerine göre Muaviye dinî açıdan hakimiyet sahnesinden çıkarılması gereken fasit bir unsur idi ve Emir-ül Müminin (a.s.) hükümetin başına geçtiği günden itibaren bunu kendine en önemli bir vazife olarak görmüş ve her şeyden çok buna ağırlık vermişti. İmam Ali (a.s.), "Muaviye'yle savaşmak" veya "Allah'ın indirdiğini inkar etmek"ten birini seçmesi gerektiğine tasrih etmişti. Böyle bir tutum haliyle büyük oğlu ve de kendi Şiaları için edinilmişti. Ve esasen böyle bir görevi yerine getirmek, gerekli bir güce sahip olduğunu ve uygun şartlar elverdiği takdirde İmam'ın üzerine farz olurdu.

Başka bir taraftan da, hilafet hususunda o günün "makbul siyasi örfü" gereğince halifeyi tayin etmesi gereken muhacir ve ensar, Ali'ye (a.s.) oy vermiş idiler ve şimdi ise ensarın çoğunluğu ve hayatta olan bir grup muhacir Kûfe'de İmam Hasan'a (a.s.) biat etmiş bulunuyorlardı. Bu yüzden Muaviye amelen asi sayılıyordu ve o dönemin makbul kaide ve kuralları açısından tutunacak hiçbir dayanağa sahip olmadığından dolayı onun teklifi de belirlenmeliydi.

Buna ilaveten, Irak halkı Muaviye'nin hilafet makamını ele geçirmeyi tasarladığına ve o günün mevcut durumu onun için elverişli olmadığından kesinlikle bu hususta bazı girişimlerde bulunacağına da emin idiler. Böyle bir durumu düşünmek "Irak" halkına çok ağır geliyordu ve dolayısıyla Şamlıların Kûfelilere karşı zafere ulaşması Kûfelilerin yenilgisi, hatta Şamlıların Kûfelilerden intikam alması sayılıyordu.

Bu gibi sorunlar, İmam Hasan'ın (a.s.) hükümetinin başlangıcından beri bizzat biat edenlerin bir kısmının Haricilerden oluşu, bunların savaşa çok ısrar etmeleri ve savaş ile hükümet arasında kopmayan bir bağlılığa inanmaları, savaş meselesiyle bağlantılı olmasına neden oldu.

¹ Mekatil-ut Talibin (el-İsfahani), s: 34/A'lam-ul Vera (Tabersi), s: 209.

² Bihar-ul Envar (Allame Meclisi) c: 44, S: 43.

³ El-Hayat-us Siyasiyye lil-İmam-il Hasan (Allame Seyyit Cafer Murataza), s: 47 ve sonrasına bakınız.

Ama maalesef ki, her şeyin istenen bir şekilde ilerlemesine rağmen toplum, batınî, fikrî ve sosyal boyutlardaki saptırıcı eğitim ve inançların yanı sıra özel bir yorgunluktan bitkin ve perişan idi; bu nedenle de savaş için kesin bir karar veremiyordu. Bu zahir ve batın, birbirleri karşısında o denli hareket ediyordu ki İmam Hasan'a edilen biat hızıyla –hatta daha hızlı bir şekilde ve daha geniş bir çapta- Muaviye'ye de biat edildi.

İşin başlangıcından itibaren İmam Hasan (a.s.), Muaviye'nin mahiyetini tanımasına rağmen kendi dinî tutumu doğrultusunda, önce Muaviye'nin tecavüz etmekten el çekmesini ve kendi kanunî hükümetine uymasını ondan istedi.

İmam bu mektupta Peygamber-i Ekrem'in (s.a.v.) vefatından sonra çıkan İmamet hususunda ümmetin ihtilafına değinerek kendisinin ve Şialarının önceki hükümetleri resmiyeten tanımadıklarını ve bu makamın sadece Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'ine mahsus bir hak olduğunu hatırlattı ve Ehl-i Beyt'in o dönemdeki bir takım maslahatlar gereğince sükut etmelerine ve Muaviye'nin onların kesin hakkına tecavüz etmesine dayanıp, bu tecavüz hakkındaki şaşkınlığını ortaya koyduktan sonra onun biat etmesini istedi. Biat ve itaat etmediği takdirde elinde olan bütün imkanlarıyla onunla savaşacağına dair Muaviye'yi tehdit etti.

Muaviye, İmam Hasan'ın (a.s.) mektubunun cevabında cahiliyet düşüncelerini dikate alarak ve yaşının büyüklüğüne dayanmakla bunu, siyasi konularda İmam Hasan'dan (a.s.) daha aydın görüşlü olmasına bahane ederek İmam'ı, kendine biat etmeye davet etti ve mektubunun sonuna da şunları ekledi:

"Benimle senin meselen, aynen Peygamber'in vefatından sonra Ebu Bekir ile senin babanın meselesi gibidir."¹

Böyle köklü bir ihtilafın bu yolla çözümlenemeyeceği tabii idi. Bu işin kaderini tayin etmek için ancak savaş meydanında amansız bir çatışma gerekiyordu, bu yüzden İmam Hasan (a.s.) çelik yapılı bir iradeyle Kasitin ile savaşmak için ordu hazırlamaya koyuldu. Bu arada Muaviye de şehirlerdeki valilerine mektuplar yazarak, Irak'ın karışıklığından yararlanmakla Kûfe'ye saldırıp onu fethederek İmam Hasan'ın (a.s.) hükümetini devirmek için kendisine ordu göndermelerini istedi.² Muaviye bütün İslam topraklarında kök salan düzenli ve geniş çaplı bir casusluk örgütüne sahip olduğundan kesinlikle Irak'ın durumu hakkında detaylı ve doğru haberler elde ediyordu.

IRAK'IN KASİTİN İLE SAVAŞMADAKİ GEVŞEKLİĞİ

Başlangıçta ve Hz. Ali'nin şehid edildiği günlerin kargaşalığında Kûfeliler, Şam ordusunun saldırısı korkusuyla İmam Müçteba'ya (a.s.) biat ettiyseler de amelen Emir-ül Müminin'e (a.s.) davrandıkları ve Muaviye'nin saldırılarına karşı koymak için O Hazretin ısrar ve uyarıları karşısında acizcesine evlerine tıkanıp, yakışır bir tepki göstermedikleri gibi şimdi de İmam Hasan (a.s.), Muaviye'ye karşı hazır olmalarını kendilerinden isteyince kimse olumlu bir cevap vermedi³ ve nitekim Adıyy b. Hatem'in kendisi tek başına ordugâha gidince "Tayy" kabilesinden ve diğer kabilelerden bir grup da mecburen onun peşine takılıp gittiler.

İmam'ın onca tebliğinden ve peş peşe konuşmalarından sonra ve O Hazretin "Nu-

¹ Ensab-ul Eşraf (Bilazeri), c: 2, s: 31, Mahmudi'nin tahkik ettiği baskı.

² Makatil-ut Talibin (el-İsfahani), s: 38.

³ Makatil-ut Talibin (el-İsfahani), s: 39.

hayle"ye giderek Kûfelileri gevşek görüp Kûfe'ye döndükten sonra sadece on iki bin civarında bir ordu "Nuhayle"de toplandılar.¹

Bazı tarihçiler, " Emir-ül Müminin'in (a.s.) şehadetinden sonra kırk bin kişi Muaviye'yle savaşmak için ona biat ettiler" sözünü yazmış olduklarından, başka bir grup da hataya düşüp bunların hepsini İmam Hasan Müçteba'nın (a.s.) ordusunda olduklarını sanmışlar.²

Haddi zatında böyle bir rivayet abartılmış, müsamaha edilmiş ve doğrulunda da şüphe vardır. Ve bunun ispatında Hz. Ali'nin (a.s.) durmadan Kûfe halkını kınaması, yeniden toplanarak Muaviye'nin çıkardığı fitneyi bastırmak için Şam'a saldırmanın gerekliliğine dair ettiği tekid ve ısrar hususundaki cümlelerini gözden geçirmemiz ve onların böyle hayatî bir konu hakkındaki önemsemezliklerini, vurdumduymazlıklarını ve O Hazrete uygun bir cevap vermekten kaçınmalarını ve gerekli hazırlığı kendilerinden göstermemelerini görmemiz yeterlidir. Ve böyle bir iddianın doğruluğunu farz etsek bile bu, haliyle bu sayılı bir ordunun İmam Müçteba'nın (a.s.) kenarında olmasına delil olamaz, bilhassa tarihçiler, İmam Hasan'ın (a.s.) on iki bin kişilik bir ordusu olduğunu sahil olarak kaydetmişlerdir.

İmam, Übeydullah b. Abbas'ı komutan ve :Kays b. Sa'd b. Übade'yi de ona muavin seçip altmış bin kişilik Şam ordusuna doğru gönderdi. Kendisi de yine ordu toplamak için Medain'de ikamet etti.

Ordu ile İmam birbirlerinden ayrı olduklarından dolayı Muaviye bir takım şayialar yayarak onları, birbirlerinin kararından habersiz bıraktı ve böylece onların arasında gerginlik çıkardı. İmam'ın ordusunda İmam'ın sulh ettiği yayılmıştı. Muaviye bu karışıklıktan yararlanarak İmam'ın ordu komutanından, kendisine katılmasını ve böylece bir milyon dirhem ödül almasını istedi.³

Kötü bir ruhsal bunalım geçiren, savaşmak için güçlü bir hedef gütmeyen ordu bu şayia ve oyunlara kapılıp Muaviye'nin peşine takıldılar. Sadece dört bin kişi Kays b. Sa'd'ın yanında kalıp Muaviye'ye karşı direndiler. Muaviye bu defa onu aldatmaya kalkıştı; fakat Kays, Muaviye'nin bu gibi şayia ve vadelerine kanmayacak kadar, uyanık biriydi.

İmam'ın ordusunun kaçıp Muaviye'ye eklenmesinin Medain'de büyük bir etki yaratmasının yanı sıra İmam Hasan'dan (a.s.) barış isteğinde bulunmak üzere İmam'ın huzuruna gelip red cevabı alan Muaviye'nin elçileri de dönerken, İmam'ın barışı kabul ettiğini halkın arasında yaydılar. Bu şayia ve yalan⁴ halkı bunalıtmış ve Muaviye'yi kabul etmek için tamamen hazır bir duruma getirmişti. Bu sırada Muaviye'nin karşısında mukavemet eden yegane güç, Kays b. Sa'd'ın barışı kabul etme şayiasının şehirde ağızdan ağıza dolaşmasının⁵ kendisi de öldürücü bir darbe gibi Kûfe'nin ruhsal bunalımına inmiş ve en son mukavemet nefesini de ortadan kaldırmıştı.

Böyle bir ortamda ve Irak halkının haince davranışları karşısında İmam'ın hükümet-

¹ Tarih-i yakubi, c: 2, s: 214/Makatil-ut Talibin, s: 40/Tarih-i Dimaşk (İbn-i Asakir) İmam Hasan'ın Hayatı, s: 176, Mahmudi Basımı.

² Tarih-i Taberi, c: 6, s: 94/İbn-i Esir, c: 3, s: 61.

³ İrşad (Şeyh Müfid), s: 170/Şerh-u Nehc-ul Belağa (İbn-i Ebil Hadid), c: 16, s: 42.

⁴ Tarih-i Yakubi, c:2, s: 215.

⁵ El-Bidayetü ven-Nihayet (İbn-i Kesir), c: 2, s: 14.

ten el çekmekten başka bir çaresi yok idi. Çok az ashabından başka kimse Kasitin ile savaşmaya ısrar etmeyince ve bu savaşa katılmayacağını bildirince dolayısıyla O Hazret etkili bir girişimde bulunamazdı. Bu yüzden, Muaviye birkaç defa İmam'ın barışı kabul etmesini isteyince İmam da mecburen sulhu kabul etti.

MUAVİYE'NİN TAHMİLİ BARIŞI VE BUNUN NEDENLERİNİN DEĞERLENDİRİLİŞİ

İmam Ali'nin (a.s.) hükümetinin son dönemlerinde Irak halkının O Hazrete karşı gösterdiği muamele onların uzun bir savaş için özellikle de ganimeti olmayan bir savaş için zayıf ve dayanıksız bir ruhiyeye sahip olduklarını gösteriyor ve Emir-ül Müminin'in (a.s.) düşmanları da bunun hakkında bir takım saptırıcı şüphe ve yorumlar halka aşıyorlardı. Böyle bir tutumun aynısı İmam Hasan'ın hükümeti döneminde de O Hazrete karşı tekrarlandı. Kûfeliler, Muaviye ile savaşmak istemediklerini gösterdiler ve kabilelerin birbiri ardınca Muaviye'ye katılmaları,¹ İmam'ın onlara güvenemeyeceğini ve Muaviye'ye karşı düzenli bir girişimde bulunamayacağını tespit ediyordu.

Bir millet kendisinden za'f gösterince, o milletin önderinin herhangi bir hareket başlatamayacağı malumdur. Biz burada bu tahmil edilen barışın, İmam Hasan'ın (a.s.) görüş açısından ne gibi neden ve hedefler taşıdığını nakletmeye çalışıyoruz. İmam bir yerde Kûfelilerin babasına karşı davranışlarına ve kendisine biat etmeleri olayına değinerek şöyle buyurdu: Bugün büyüklerinizin, ileri gelenlerinizin Muaviye'ye katılıp ona biat ettiklerini duydum. Bu, benim için yeterlidir.

"Siz, Sıffin'de hakemiyet meselesini babama tahmil eden kimselersiniz."²

Başka bir yerde de şöyle buyurdu:

"And olsun Allah'a, eğer Muaviye ile savaşsaydım Irak halkı beni yakalayıp bir esir olarak Muaviye'ye teslim edeceklerdi."³

İmam başka tabirlerinde de Irak halkını güvenilemez bir halk olarak vasfedip babasının Kûfe'den edindiği acı tecrübelerine değiniyor.⁴

İmam Müçteba (a.s.) üzerine düştüğü kadarıyla düşmanla savaşmak için halkı uyandırmaya yönelik geniş çapta tebliğde bulundu ama (bazı tarihçilerin yazdığının tam aksine) onun halk arasındaki etkisi babasının tesirinden daha az idi. Ali (a.s.) nasihatleriyle Kûfe halkını savaş için harekete geçiremediği halde İmam Hasan (a.s.) bunu nasıl yapabilirdi? İmam'ın diktatörcesine, hile ve sahtekarlığa sarılarak halkı Kasitin ile savaşmaya hazırlaması caiz miydi? Bundan önce Emir-ül Müminin'in (a.s.) özellik ve hususiyetini açıklarken İmam'ın zulüm yolundan girerek zafere ulaşmak istemediğini söylemiştik.⁵ Bu iki asilzâde; istibdat, zor ve tehdidi alet etmekle halkı savaşa hazırlamak isteselerdi bunu yapabilirlerdi ama böyle yapmak istemiyorlardı.

Savaş, önderin iznine ve halkın rızayet göstermesine dayalı bir konu olduğundan Peygamber'in (s.a.v.) kendisi bile onca sosyal makbuliyetine rağmen yine de "Bedir" ve

¹ El-Fütûh (İbn-i A'sem) c: 4, s: 157, Hindistan basımı/İbn-i Ebil Hadid, c: 16, s: 22/Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 39.

² Aynı adres.

³ El-İhticac (Tabersi), c: 2, s: 90/Bihar-ul Envar (Allame Meclisi), c: 44, s: 20/Evalim'ul Ulûm (Bahranî), c: 16, a: 175.

⁴ El-Kâniku fit-Tarih (İbn-i Esir), c: 3, s: 405.

⁵ Bkz: İmam Ali'nin (a.s.) fikirsel hayatı.

"Uhud" savaşları hususunda ümmeti ile istişarede bulundu.¹ İmam Müçteba (a.s.) halkın, savaşa ilgi göstermediğini, hatta son ana kadar mukavemet iddiasında bulunanların üçte ikisinin geceleyin Muaviye'ye eklendiklerini görüyordu.

Halk savaşı istemeyince ve kendisinden bir hareket göstermeyince ne yapılabilir? İmam'ın kendisi savaşmak istiyordu ama, bu savaşın getirdiklerini halk yüklenmeliydi. Halk savaşa meyillenmeyince, Muaviye ve Emevi mübelliğlerin doğurduğu zehirleyici koşullar altında savaşın felsefesini ve fikirsel temellerini idrak etmekten aciz kalınca, tabiatıyla İmam da bir girişimde bulunamazdı.

İmam Müçteba (a.s.) bu sorunu en iyi bir şekilde çözümleyecek, aydınlığa kavuşturacak çok güzel ve net sözler buyurmuştur:

"And olsun Allah'a Şamlılarla savaşmamızı engelleyen, şüphe ve pişmanlık duygusu değil, biz rahatça ve sabırla Şam ehli ile savaşıyorduk ama rahatlık ve huzurumuz düşmanlığa, sabır ve dayanıklılığımız ise tedirginliğe dönüştü. Sıffin'e azmettiğinizde dininizi dünyanızdan üstün tutunuz, şimdi ise dünyanızı dininize. Bilin ki bu gün iki çeşit ölü arasında kalmışsınız. Uğrunda gözyaşı döktüğünüz Sıffin ölüleri ve intikamını almak istediğiniz Nahrevan ölüleri. Bilmiş olun ki, Muaviye'nin bizi davet ettiği şey (barış) ne bize ve size izzet getirir ve ne de bu barışta bir zerre dahi insafa rivayet edilmiştir. O halde eğer ölümden korkmuyorsanız bunu (barışı) kendisine çevirip keskin kılıçlarımızla onu Allah'ın hükmüne döndürelim ve eğer hayat peşindeyseniz biz de kabul edip sizin hoşnutluğunuzu hazırlarız. Halk her taraftan baki kalıyoruz diye seslenince İmam da barışı imza etti."²

Bu cümleler, İmam'ın savaş kastı olduğunu ve bu gibi koşullarda kan dökmenin beklenen neticeyi vermeyeceğini farz etmedikçe kan dökmeyi önleme meselesinin söz konusu olmadığını iyice aydınlatmaktadır. Savaşın başlamasını engelleyen, barışı kabul ettiren ve Kasitine karşı askeri girişimde bulunmak için İmam'ın elini kolunu bağlayan tek nedenin halkın isteği olduğu kesindir. Bu hususta İmam'ın kendisi bu sulhu tahlil ederek, yorumlayarak şöyle buyuruyor:

"Halkın çoğunun barışa meyillendiğini ve savaştan hoşlanmadığını görünce ben de hoşlanmadıkları bir şeyi onlara yüklemek istemedim."³

Bu, Emir-ul Müminin'in (a.s.) defalarca kendisine değindiği konunun başka bir tabiri⁴ ve önderin halka karşı nasıl davranması gerektiğini gösteren bir temel ilkedir. Başka bir yerde de şöyle buyuruyor:

"And olsun Allah'a ashabımın olmayışından dolayı hükümeti Muaviye'ye teslim ettim; eğer dostum, yaverim olsaydı Allah bizimle onların arasında hükmedinceye kadar gece gündüz demeden onunla savaşırdım."⁵

İmam'a itirazda bulunanlar karşısında İmam'ın kendi tutumunu savunması hakkında buyurduğu başka sözlerinden, esasen mevcut bulunan Şiaların korunması, gizli kalması

¹ Es-Sahih-u min-es siret-i (Allame Seyyit Cafer Murtaza), c: 3, s: 145-146.

² İbn-i Esir, c: 3, s: 406/Tarih-i Dimaşk (İbn-i Asâkir), s: 178-179/Üsd-ül Ğabe (İbn-i Esir), c: 2, s: 14/Tezkiret-ül Havas (İbn-ül Cüzi), s: 199/Bihar-ul Envar (Allame Meclisi), c: 44, s: 21/Evalim-ul Ulûm (Bahrani), c: 16, s: 179/A'lam-ud Din (Daylemî), s: 181.

³ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 220.

⁴ Şerh-u Nehc-ül Belağa (İbn-i Ebil Hadid), c: 11, s: 29.

⁵ Bihar-ul Envar (Allame Meclisi), c: 44, s: 147.

için böyle bir barışı kabullendiği de anlaşılmaktadır. Emir-ül Müminin'in (a.s.) has Şialarının çoğu Camel, Sıffin ve Nahrevan savaşlarında şehadete ermiş ve çok az bir grubu yaşamaktaydı. Irak halkının za'fını dikkatte bulundurarak savaş başlatılsaydı kesinlikle İmam Hasan (a.s.) ve Şiaları telafi edilemez zararları yükleneceklerdi. Çünkü Muaviye böyle bir durumda onları daha da ezmeye çalışacaktı. Ama barış, ileride hazırlanacak koşullar için onların kalmasına neden olabilir ve kanlarının akıtılması mukadder ise daha faydalı bir verim için akıtılmasını ve bunun daha etkili bir olayın tarihte yaratılmasını sağlayabilirdi.

Şimdi İmam'ın ashabından bazılarının İmam'a yönelik itirazları karşısında İmam'ın buyurduğu sözlere dikkat edelim:

"Dostlarımın savaş hususundaki tavizlerini ve savaştan yüz çevirdiklerini görünce, sizi kurtarmak düşüncesi beni Muaviye'yle barışmaya zorladı."¹

Başka bir yerde de bir takım koşullar altında barışın zorunluluğu hakkında konuşma yaparken Hüdeybiye sulhunu şahid getirerek şöyle buyuruyor:

"Eğer böyle yapmasaydım Şialarımızdan bir kişi bile yeryüzünde kalmazdı."²

Malik b. Hamza'nın itirazı karşısında ise şöyle buyuruyor:

"Ya Malik! Böyle deme; çünkü onların çoğunun savaşı bırakıp gittiklerini görünce sizin yeryüzünden silineceğinizden korktum ve yeryüzünde İslam uğruna haykıran kimselerin kalması için barışı kabul ettim."

İmam Hasan'ın (a.s.) yüzyüze geldiği böyle bir durumda savaş başlatılsaydı kesinlikle onun ve has ashabının zararına tamam olurdu. Emir-ul Müminin (a.s.) bile bu gibi bir durumla karşılaşınca Muaviye ile kendi arasında o an savaşın durulmasına hazır oldu. Şimdi de savaşın sürdürülmesini isteyen bir gruba karşı, İmam'ın sözlerinden bir kısmına dikkat edin:

"Ey millet! Gördüğünüz gibi dostlarınız savaşa muhalefet ettiler, siz ise bunların arasında bir azınlığı teşkil etmedesiniz. Eğer savaşa devam ederseniz bu savaşta arkadaşlarınız, sizin için Şam ordusundan daha tehlikeli olacaklar ve eğer onlar Şam ordusuyla ittihat edip karşınızda dursalar sizi ortadan kaldıracaklar. And olsun Allah'a ben böyle bir olaya razı olamaz ve buna katlanamazdım, bu nedenle de kökünüzün kazılmasından korktuğumdan dolayı çoğunluğun oy ve görüşüne ehemmiyet gösterdim."³

Gördüğünüz gibi Emir-ül Müminin (a.s.) kendisi de böyle bir durumda Şianın korunmasını konu edip, tahmilî hakemiyeti kabul etmesinin nedenlerinden birinin yakın dost ve ashabını tehdit eden tehlikeyi ortadan kaldırmak olduğunu vurguluyor.

İmam Hüseyin'in (a.s.) kardeşiyle muhalefet ettiği şayiasını tarih sayfalarına sığdırmak isteyen bazı tarihçilerin bu çirkin oyununa rağmen İmam Hüseyin (a.s.) kardeşinin yolunun doğruluğuna, sağlamlığına derinden inanıyor ve bir çok yerlerde de öyle bir durumda kardeşinin yaptığı hareketten başka hiçbir girişimin netice vermeyeceğini hatırlatıyordu. İmam Hüseyin'in (a.s.) harekete geçmesini isteyen kimselere İmam'ın verdiği cevap konumuzun teyidine yönelik çok sarihtir:

¹ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 221.

² Evalim-ul Ulûm (Bahrani), c: 31, s: 174.tamam olurdu. Emir-ül Müminin (a.s.) bile bu gibi bir durumla karşılaşınca Muaviye ile kendi arasında olan savaşın durdurulmasına hazır oldu.

³ Ensab-ul Eşraf (Balezeri), c: 1, s: 338, Mahmudi basımı/Nehe-üs Saadet (Muhammed Bâkır Mahmudi), c: 2, s: 368-369, Beyrut Baskısı.

"Ebu Muhammed'in (Hasan'ın) yaptığı iş tamamen doğrudur, Muaviye hayatta olduğu müddetçe, her biriniz kendi evinizin kilimi olun."¹

"Ben bugün savaş için müspet bir cevap vermiyorum, o halde Muaviye yaşadığı müddetçe kendi yerlerinize oturun, evlerinize saklanın ve Muaviye'nin art niyetini kendinize yöneltmeyin."²

Bu tabirler İmam Hasan'ın (a.s.) Muaviye karşısında silahlı girişimde bulunmanın faydasız olduğuna dair görüşünü teyit etmektedir.

TAHMİL EDİLEN BARIŞ VE ONUN MADDELERİ

İmam Hasan'ın (a.s.) Irak halkının za'fını görmeye savaştan vazgeçmiş olduğunu farz etsek bile, Muaviye'nin kendi elçilerini Medaîn'e göndermesi ve –önceden de değindiğimiz- İmam'ın sözleri nazara alındığında Muaviye'nin de savaşa ve kan dökülmesine sarılmadan meselenin çözümlenmesine meyilli olduğu kesinleşir. Muaviye, kurnazca kendini sessiz sedasız ve sabırlı biri olarak halka göstermekle, savaşmadan Irak'a musallat olmak istiyordu. Haliyle böyle bir tutum Irak halkının ona karşı kinci bir şekilde hareketlenmelerini önlüyordu. Buna ilaveten, Muaviye kendi girişimine resmî ve kanunî bir cilve vermiş ve "Muaviye zora el atarak İslam'ı hilafeti kabzasına almadı; başlarında İmam Hasan (a.s.) olmak üzere halkın kendisi hilafeti ona sundular" düşüncesini halkın zihninde canlandırmıştı. Ancak Muaviye'nin barış bildirisinde her iki tarafın kabul ettiği anlaşmalara uymaması bütün kurnazlık ve sahtekarlıklarını iptal edip çirkin ve aldattıcı çehresini açıkça gösterdi. Tarih –tarihçilerin sonraki nesiller için her iki tarafın kabullendiğini öne sürdükleri- maddeleri nakledeken İmam Hasan'a (a.s.) büyük bir zulüm etmiştir. Ayrıntılı bir şekilde konuyu incelemekle, bir grup rivayet edenlerin ve tarihçilerin, tarihi haberlerini tanzim ederken mezhebî eğilimlerini bırakmayıp Emevi siyaseti yararına ve Şianın zararına nasıl haber uydurdıkları ve tarihî gerçekleri tahrif ettikleri kolayca anlaşılır. Onlar bu cinayeti işlemekle aşağıda gelecek olan birkaç noktayı ispat etmek istiyorlardı:

İmam Hasan (a.s.) acizâne bir şekilde barış istedi.

İmam maddi isteklerinden dolayı ve dirhem ve dinar kazanmak için böyle bir işe teşebbüs etti.

O sadece kendini düşünüyordu ve halkı Muaviye'nin karşısına salıvermişti...

Hişam b. Abdül Melik'in sarayına bağlı ve Beni Ümeyye'nin faal taraftarlarından ve de bu tahrifi çıkararak asıl kaynaklardan biri olan Zühri, barışın esasının sadece malî şartlar ve "Ahvaz" ve "Darabcerd" in maliyetini almak olduğunu söylemiştir.³

Amacımız kısa olarak geçmek olduğundan barışın maddeleri hakkındaki tarihin bütün rivayetlerini araştırıp incelemeye fırsatımız yoktur. Bu yüzden, sadece eski kaynaklarda kamil bir metin olarak nakledilen bir rivayeti zikretmekle yetinecek ve onun hakkında açıklamalarda bulunacağız. Bu rivayet senetleri tamamen birbirinden ayrı olup, birbirine yakın ve benzer bir şekilde rivayet edilen iki eski tarihçiden nakledilmiştir. Bu iki rivayetin, barışın kamil metnini nakletmedeki yakınlık ve benzerliği bunların doğruluğunun alametlerindedir. Bu rivayette şöyle belirtilmiştir:

¹ Ahbar-ut Tuvval, (Dinveri), s: 221.

² Ahbar-ut Tuvval, (Dinveri), s: 222.

³ Bkz: Taberi, c: 4, s: 125/Tabakat-ul Kubra (İbn-i Sa'd), s: 168

İmam, Abdullah b. Nufel'i "halkın can ve malına dokunulmayacağı taktirde önerilen barışı kabul etmeye hazır olduğunu" söylemesi için Muaviye'nin yanına gönderdi. Ama Abdullah b. Nufel Muaviye'nin yanında başka bir takım şartlar da öne sürdü. Onlar da şundan ibaret: 1- Muaviye'den sonra hilafet İmam Hasan'a (a.s.) bırakılması, 2- Darabcerd'in maliyetinin yanı sıra her yıl elli beş bin dirhem ödenmesi... Muaviye de bu şartları kabul etti. Abdullah b. Nufel İmam'ın yanına dönüp kendi şartlarını bildirince Hazret onları kabul etmeyip "Ben hilafet peşinde değilim ve Muaviye'nin bana vermesine taahhüt ettiği mallar da beyt-ül maldan olduğu için onun, müslümanların beyt-ül malında böyle bir yetkisi yoktur" buyurdu. Bu sırada kâtibini sesleyerek bu aşağıdaki metni yazmasını emretti:

"Hasan b. Ali ve Muaviye b. Ebi Süfyan'ın üzerinde ittifak ettikleri anlaşma budur:

Muaviye'nin Allah'ın kitabına, Resulullah'ın (s.a.v.) sünnetine ve salih halifelerin siyerine uyması şartıyla Hasan b. Ali (a.s.), Müslümanlar üzerinde olan vilayet yetkisini ona bırakıyor. Muaviye kimseyi kendine halife olarak tayin etmemeli ve ondan sonraki halifenin kim olduğu müminlerin oy ve görüşünce seçilmelidir. Halk ülkenin herhangi bölgesinde olursa olsun Şam'da, Irak'ta, Tahame ve Hicaz'da tam bir güvence ve emniyette yaşamlarını sürdürmelidirler. Aynı şekil Emir-ül Müminin'in (a.s.) ashab ve Şiaları can, mal ve evlatları bakımından emniyette olmalıdırlar. Muaviye, Hasan b. Ali ve kardeşi İmam Hüseyin'in aleyhine açıkta veya gizlide komplo düzenlemeyeceğine dair taahhüt ediyor."¹

Tafsilatıyla veya hülasa olarak nakledilen diğer şartların da bu noktaya işaret olup hadisçilerin tabirlerinden olduğu ilgi çekmektedir. Gerçi bu metnin kendisinde bile kulanılan bazı tabirlerde tarihçiler tarafından müsamaha edildiği muhtemeldir.

Ancak malî şartı İmam'ın şahsen tekzip ettiği önceden de söylendi. Ama başka bir rivayette Camel ve Sıffin şehidlerinin ailelerinin geçimini sağlamak için bu şartın dikkate alındığı da söylenmiştir.² O halde antlaşma metninin dışında böyle bir şarta ittifak edilmiş olması muhtemeldir. Her ne olursa olsun İmam'ın tarihin kendisi hakkında yazdığı onca cömertliği ile böyle bir şartı şahsi çıkarları için konu edinmediği kesindir. Gerçi Ehl-i Beyt'in müslümanların beyt-ül malında büyük bir hakkı vardır.

Ayrıca tarihî bir haber şekline giren bu malî şart sayıyası belki de Muaviye'nin barışı kabullendirmek için İmam'a gönderdiği haberden menşe bulmuştur. Şöyle ki, Muaviye sulhu kabullendirmek için her yıl "Darabcerd" ve "Fasa"nın maliyetine ilaveten bir milyon dirhem İmam Hasan'a (a.s.) teslim etmeye hazır olmuştu³ ama sonraları kasıtlı ve cahil tarihçiler bu şartı da antlaşmanın maddelerinden biri olarak nakletmişler. Aynı şekil naklettiğimiz rivayetteki Muaviye'den sonra İmam Hasan'ın (a.s.) halife tayin edilmesi mevzuu, antlaşmanın metninde mevcut olmamakla birlikte İmam tarafından da tekzip edilmiştir. Bu konu hakkındaki tarihî haberlerin çokluğuna rağmen bunların tümünün, Muaviye'nin bir takım taahhütler zımında kendinden sonra hilafeti İmam Hasan'a (a.s.) bırakacağına dair verdiği sözden kaynaklanmış olması hakikatten uzaktır.

İmam nakledilen antlaşmada sadece şöyle buyurmuştu: "Halife tayin etmeye Mua-

¹ el-Fütuh (İbn-i A'sem), c: 4, s: 158 ila 160/Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 42/Menakib (İbn-i Şehraşûb), c: 4, s: 33. Bu antlaşmanın metni Belazeri'den çevirisi ise el-futuh'tandır.

² Bihar-ul Envar (Allame Meclisi), c: 44, s: 30/Avalim-ul Ulûm, c: 16, s: 182-187-188.

³ Ensab-ul Eşraf (Belazeri), s: 42.

viye'nin hakkı yoktur ve bu, müminlerin şûra ve istişaresi yoluyla gerçekleşmelidir." İmam'ın bu sözü, Ömer'in şûrası veya yeni bir kalıba giren şûra gibi "halife tayin etme şûrasını" resmiyeten tanımak anlamına gelmez; çünkü İmam'ın maksadı, bir hakimin bütün halk kitlelerine uygunluğu ve kabul edilmesidir. Bu da, Şia itikadına aykırı değildir. Çünkü her halükârda masum İmam bile hükümeti ele almak isterse halkın kendisini kabul etmesine muhtaçtır. Allah bile ister halk istesin, ister istemesin bütün varlık alemi üzerinde mutlak tekvini vilayeti olmasına rağmen, teşriî hakimiyete de sahip olabilmesi için halk Allah'ı ve dinini kabul etmelidir.

İmam Hasan'ın (a.s.) böyle bir girişimde bulunmasının nedeni bir taraftan Muaviye'nin hilafeti miras gibi değerlendirmesini umulan şeklinden kurtarmak, başka bir taraftan da o dönemin halkı, hilafeti, hubre ehlinin özgürce biat etmesiyle eşit bildiğinden İmam bu ilkeyi ihya ederek, Muaviye'yi bu ilkeden tecavüz ettiği takdirde halkın muhalefeti mahzuruyla karşı karşıya bırakmak idi. Muaviye öyle cahil bir halk arasında muradına eremeyecek biri değil idiyse de en azından Muaviye'nin nifak çehresini halka göstermek ve menfî şahsiyetini gelecek nesiller için tarihte tersim etmek için İmam'ın öyle zor bir durumda yapabileceği en büyük önlemci tedbir bundan ibaret idi.

Bu antlaşmanın en mühim hususları kısaca şunlardan ibaret idi:

Halkın, özellikle Osmanlılara karşı Camel ve Sıffin savaşlarına katılan Emir-ül Müminin'in (a.s.) Şialarının güvencesini sağlamak.

Hilafetin Muaviye'den sonra miras olarak bırakılmaması.

Hasaneyn (İmam Hasan ve Hüseyin) başta olmak üzere Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'inin emniyetini temin etmek.

Fakat Muaviye bu maddelerin hiçbirine riayet etmedi; hatta şimdi bile Muaviye'ye sevgi duyan kimselerin Muaviye'nin kendi kabul ve imza ettiği bu şartların en basit ve en kolayına dahi amel etmediğini bilmeleri daha dikkat çekicidir. Muaviye, antlaşmanın maddelerini kabul edip imzaladıktan sonra Kûfe'ye girip halkın fal taşı gibi fırlayan gözleri önünde konuşma yaparak konuşmasında İmam Hasan'ın (a.s.) karşısında antlaşma hakkında yüklediği taahhütlerin sırf hakimiyeti kazanmak olduğunu ve bu antlaşmanın kendi açısından hiçbir değer ve itibar taşımadığını söylemesi daha da dikkat çekicidir.

"Savaşın ateşini söndürmek ve fitneyi yatıştırmak için bir takım şartları kabullendim ve bazı vaatlerde bulundumsa da Allah, söz birliğini ve müslümanlar arasındaki dostluğu bizim lehimize sağladıktan ve bizi ihtilaf tehlikesinden kurtardıktan sonra o şartların tümünü ayak altına alıyorum."¹

"Ant olsun Allah'a namaz kılasınız, oruç tutasınız, hacc edesiniz veya zekat veresiniz diye sizinle savaşmadım. Siz bunları yapıyorsunuz. Ben sadece hüküm sürmek için sizinle savaştım ve şimdi de siz hoşlanmadığınız halde Allah bunu bana verdi."²

Ebu Sasan Hasîn b. Münzir şöyle diyor: "Muaviye İmam Hasan'a verdiği sözlerin hiçbirine amel etmedi, Hücr ve dostlarını şehid etti, kendisinden sonra halife seçme konusunu müminler şûrasına bırakmayıp oğlu Yezid'i kendine veliaht tayin etti ve de İmam Hasan'ı (a.s.) zehirletti."³

¹ Ensab-ul Eşraf (Belazerî), c: 2, s: 44-46-48/Ve "el-Futuh" (İbn-i A'sem), c: 4, s: 163.

² Makatil-ut Talibin (el-İsfahani), s: 44, Necef basımı.

³ Ensab-ul Eşraf (Belazerî), c: 2, s: 47-48.

İMAM'IN MUAVİYE KÜFE'YE GELDİKTEN SONRAKİ KONUŞMALARI

Muaviye Kûfe'ye gelince halka hitaben "Herkes üç güne kadar kendisine biat etmezse emniyette olmayacağına dair" tehditli bir bildiri dağıttı. Halk Kûfe'nin büyük mescidinde toplandılar. Muaviye, İmam Hasan'ı (a.s.) tahkir etmek, küçümsemek ve ayrıyeten halkın arasında O Hazretten teyit almak amacıyla İmam Hasan'ın (a.s.) minbere çıkıp konuşmasını istedi. Tarihçilerin naklettikleri rivayetler farklıdır; her biri İmam'ın sözlerinin bir kısmını nakletmişler. Bir rivayete göre İmam şöyle buyurdu:

"Halife Allah'ın kitabına ve peygamberin sünnetine uygun olarak amel eden kimse dir. Halk karşı zalimce davranan biri halife değil; saltanatı ele geçiren, kısa bir müddet ondan yararlanan, daha sonra bütün lezzetleri yok olan ve zahmetleri kendine kalan bir padişaktır ancak."¹

İmam bu sözlerinde, ima ile Muaviye'yi zalim bir padişah olarak halka tanıtıyor. Başka bir rivayette ise şöyle söylenmiş: İmam Hasan (a.s.) yeryüzünde ceddleri İslam Peygamberi (s.a.v.) olan tek kişinin, kendisi ve kardeşi Hüseyin (a.s.) olduğuna değine rek şöyle buyurdu:

"Allah bizim ceddimiz vesilesiyle sizi hidayete kavuşturdu. Muaviye bana ait olan bir hakka sahip olmak için benimle çatıştı, ben de ümmetimin maslahatı ve kan dökülmemesi için hakkımdan geçmeye mecbur oldum."²

Evet, İmam yedi ay yedi gün hilafet ettikten sonra hükümeti Muaviye'ye bırakıp Medine'ye döndü. Bu süre boyunca sadece savaşı ve ıslah etmeyi düşünüyordu. Hükümet açısından babasının valilerini kendi yerlerinde teyit etti. İbn-i Hayyat'ın naklettiğine göre Muğayre b. Şû'be kendisi için İmam tarafından bir hüküm uydurdu ve bu Ehl-i Sünnet açısından hepsi adil ve fiilleri şer'an hüccet olan sahabenin bazısının yaşamında ki en önemli hususlardandır.

İMAM, MUAVİYE VE HARİCİLERLE SAVAŞ

İmam Medine'ye dönerken Irak'ın bazı köşe bucağında harici isyanı yeniden başlatılmıştı. Emir-ül Müminin (a.s.) önceleri bu hususta şöyle buyurmuşlardı:

Benden sonra Haricilerle savaşmayın. Bunun delili de şundan ibaret idi:

"Hakkı arayıp hataya düşen (harici) bâtil peşinde olup onu elde eden (Muaviye) gibi olamaz."

Bu hedefine varmak için Şialardan yararlanmak isteyen Muaviye, bu sırada "Kasidiye"ye gelip çatan İmam Hasan'a (a.s.) bir mektup göndererek haricilerle savaşmada kendisine yardım etmesini İmam'dan istedi. İmam da ona hitaben şöyle bir mektup gönderdi:

"Seninle savaşmak bana caiz iken onu ümmetin maslahatı ve aralarındaki bağlılığı korumak için terk ettiğim halde senin yanında savaşmamı mı istiyorsun?"³

Başka rivayetlerde de İmam'ın şöyle buyurduğu söylenmiş:

"Eğer kible ehlinden biriyle savaşmak isteseydim önce seninle savaşmaya başlar-

¹ Makatil-ut Talibin, s: 47/Zehair-ul Ukba, s: 40/Nazm-ı Dürer-is Simteyn, s: 200-201.

² Tarih-i Halifet İbn-i Hayyat, c: 1, s: 234.

³ Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 46.

dım."¹

Bunlar, İmam'ın "Kasitin"e karşı savaşmak hususundaki kesin görüşünü ortaya koyan delillerdendir.

Muaviye başka yollarla da herhangi bir şekilde Ben-i Haşim'i ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Bir zaman "Cömert olmayan bir 'Haşimi', sabırlı olmayan bir 'Emevi' ve cesaretli olmayan bir 'Avami' gördüğünüzde babalarına benzemediklerini bilmelisiniz" demişti.

İmam Müçteba (a.s.) bunu duyunca:

"And olsun Allah'a onun maksadı nasihat etmek değil. O, Beni Haşim'in ellerinde olan bütün mallarını bağışlamalarını ve nitekim Muaviye'ye muhtaç olmalarını aynı şekil Beni Ümeyye'yi halka sevdirmek için onların sabırlı olmalarını ve de ölüme atılmaları için Zübeyrilerin cesaretli olmalarını istiyor" buyurdu.²

İMAM HASAN'IN (a.s.) ÖZELLİKLERİ

İmam Hasan Müçteba (a.s.) insanlık yolunu yürümek isteyenlere bireysel ve toplumsal çehresiyle eşsiz bir kılavuz olabilecek beşeriyet sembollerinden biridir. Bu hususta nakledilen rivayetleri bütün boyut ve ayrıntılarıyla buraya aktaramayacağımıza göre onlardan bazısıyla yetiniyoruz:

İbadî açıdan O Hazretin parlak yüzü beşeriyet tarihine göz alıcı bir güzellik vermiştir. Bir rivayete göre İmam Hasan (a.s.) şöyle buyurdu:

"Yaya olarak Allah'ın evine gitmediğim halde Allah'ımla buluşmaktan haya ederim." Bu yüzden de yirmi defa Medine'den Mekke'ye yaya gitti.³

Yine nakledilmiş:

"İmam yirmi beş defa yaya olarak Hacc seferine gitti."⁴

O Hazretin en belirgin ve mümtaz özelliklerinden başka biri de tarihçilerin dilinde destan olan bağışlama, cömertlik ve ilahi nimetlerden meşru bir şekilde yararlanma sıfatıdır.⁵ Bu husustaki bir rivayette şöyle denmiş: Biri O Hazretin huzuruna gelip muhtaç olduğunu belirtti. İmam "ihtiyacını yazıp getirsin" buyurdu. Yazıp getirdiğinde, ihtiyacının iki mislini İmam kendisine verdi.⁶

Başka bir rivayette de: "İmam hayatı boyunca bütün varlığını hatta ayakkabı ve çoraplarını bile Allah yolunda infak etti, bağışladı" söylenmiştir.⁷

O Hazretin güzel sıfatlarından başka biri de sabırlı ve yumuşak huylu oluşu, riya ve gösterişten kaçınması idi. Bu mevzu hakkında da bir çok hadisler nakledilmiştir, ancak burada onların birine iktifa ediyoruz:

Şamlı biri anlatıyor: Bir gün Medine'de çok güzel ve huzurlu bir simaya sahip, güzel bir elbise giymiş olan, güzelce süslenmiş bir katıra binen birini gördüm. Kim olduğunu sorunca, "Hasan b. Ali b. Ebi Talib'dir (a.s.)" dediler. Yakıcı bir gazap bütün vücudumu kapladı ve Ali b. Ebi Talib'in (a.s.) nasıl böyle bir evlada sahip olduğunu kıs-

¹ İbn-i Esir, c: 3, s: 42/el-Kamil (Müberred), c: 3, s: 133/İbn-i Ebil Hadid, c: 5, s: 98.

² Rabi'ul-Ebrar, c: 3, s: 422.

³ Ahbar-ı İsfahan (Ebu Naim İsfahani), c: 1, s: 44.

⁴ Tarih-ul Hülefa (Suyuti), s: 73.

⁵ Örnek olarak bakınız: Rabî-ul Ebrar, c: 1, s: 617.

⁶ El-Mahasin (Beyhaki), s: 55.

⁷ Tarih-ul Hülefa (Suyuti), s: 73.

kandım. Yanına gidip, "Sen Ebu Talib'in oğlu musun?" diye sorunca "Ben Ebu Talib'in oğlunun oğluyum" dedi. İşte bu sırada onu küfür ve sövüş yağmuruna tuttum. Bu sövmelerimi bitirdikten sonra benden "Garip misin, yabancı mısın?" diye sordu. "Evet" dedim. "Benimle gel; evin yoksa oturacak yer veririm, paran yoksa yardım ederim, ihtiyacın varsa ihtiyacını gideririm" dedi. "Daha sonra yeryüzünde O Hazretten daha çok sevdiğim biri olmadığı duygusuyla ondan ayrıldım."¹

İmam'ın dinî faaliyet açısından imamete vasıta olmasının ve Resulullah'ın (s.a.v.) eser ve hadislerini aktarmayı yüklenmesinin hatta Ehl-i Sünnetin bile fıkhıta bir takım hadisleri O Hazretten nakletmiş bulunmalarının yanı sıra,² İmam'ın en önemli faaliyetlerinden birinin de O Hazretin, halkı hadisleri yazılı bir hale getirmeye teşvik etmesi ve özendirilmesi olduğunu bilmek gerek. Bu husus öyle bir ehemmiyete hâiz idi ki, halifelerin bunu yasaklamaları, bir yandan hadislerin Şialar arasında kalmasına ve başka bir yandan da Ehl-i Sünnetin başlangıçtan beri hadisleri yazmamaları neticesinde hadislerin yok olmasıyla karşılaşmalarına neden oldu.

Bir rivayete göre O Hazret kendi evlatlarına ve kardeşine şöyle buyurdu:

"Siz bugün bir kavmin küçüklerisiniz fakat, bir süre sonra büyüyeceksiniz. İlim öğrenin ve eğer ezberleyemiyor ve rivayet edemiyorsanız onu yazıp evlerinize bırakın."

Bazen de Muaviye'den sorulan bazı sorunları çözümlen İmam'ın kendisi idi.³

İMAM'IN ŞEHADETİ

Muaviye'nin kendi hükümeti boyunca işlediği korkunç cinayetlerden biri de Resulullah'ın (s.a.v.) reyhanesi olan İmam Hasan Müçteba'yı (a.s.) şehid etmesi idi. Bu faciyanın izleri açıkça tarihte görülmektedir. Bu cinayet şöyle gerçekleşti: Muaviye haince bir komplo düzenleyerek ve Aş'as b. Kays'ın kızı (O Hazretin karısı) gibi fasit bir aletten yararlanmakla İmam'ı zehirleyerek şehit etti. Böylece siyasi hayatı boyunca şeytanî, ahit bozucu, ikiyüzlülük ve nifak çehresini defalarca gösteren Muaviye'nin iç yüzü bu cinayeti işlemekle her zamankinden daha açık bir şekilde herkesin gözleri önünde sergilendi.

Tarih, bu mevzuu yeterince ispat etmiştir.⁴ Taberi, İmam Müçteba'ya (a.s.) defalarca zehir yedirildiğini, her defasında kurtulduğunu ve nitekim son defasında ciğeri parçalanarak bu parçaların ağzından gelip böylece dünyadan göçtüğünü "Ümmü Bekr bint-i Musavver"den nakletmiştir.⁵ Buna rağmen herhangi bir delille Beni Ümeyye'yi savunma kastı olan İbn-i Haldun gibi mutaassıp kimseler bu vak'anın temelsiz ve zayıf olduğunu niteleyerek şöyle yazıyor:

"Hasan b. Ali'nin (a.s.) Muaviye eliyle zehirlendiği hakkında nakledilen rivayeti Şia uydurmuştur ve haşa bu, Muaviye'den beklenemez."⁶ Haliyle bu söz, İbn-i Haldun'un

¹ El- Kamil (Müberra), c: 1, s: 235. Daha çok bilgi edinmek için Cenap "Müstefevi"nin yazmış olduğu "el-İmam-ul Müçteba" kitabına bakınız.

² El-Kamil-u fi Züefair Rical (İbn-i Adiy), c: 3, s: 1187.

³ Rabi'ul-Ebrar (Zimahşeri), c: 1, s: 722.

⁴ Muruc-uz Zeheb (Mas'ûdi), c: 2, s: 50/el- İstiâb (İbn-u Abd-il Birr), c: 1, s: 389/Makatil-ut Talibin (İsfahani) s: 48-49/Müstedrek (Hakim-i Nişabûri), c: 3, s: 173 ve 176/Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 55-68/İbn-i Ebi-l Hadid, c: 16, s: 11/Tezkiret-ül Havas (İbn-ul Cûzi) s: 11.

⁵ El-Muntahab min Zeyl-il Mûzil (Taberi), s: 514, Mısır Dar-ul Maarif basımı.

⁶ El-İber (İber-i Haldun), c: 2, s: 187.

Muaviye gibi müphem ve çirkin bir çehreyi savunmakla İslam tarihinin mefhumunu değiştiren bir takım özel din anlayış ve eğilimlerinden kaynaklanmıştır.

O Hazretin defin merasimindeki mazlumiyeti daha çok dikkat çekmektedir. Ehl-i Beyt, İmam Hasan'ın (a.s.) kendi vasiyeti gereğince, O Hazreti Peygamber'in mezarı yanında defnetmek istedikleri zaman; Beni Ümeyye'den bir grubu Peygamber'in hanımı Ayşe ile birlikte buna karşı çıktılar.¹ Bu sırada Mervan b. Hakem bu fitnecilerin arasından kalkıp "Osman Baki'in en uzak bir yerinde defnedilmişken Hasan b. Ali'nin (a.s.) Resulullah'ın (s.a.v.) evinde defnedilmesine izin vereceğimi mi sanıyorsunuz?" dedi.

Fitneyi yaratan, katırının üstünde miras yoluyla eve sahip olduğunu iddia ederek canı pahasına bile olsa İmam'ın, Resulullah'ın (s.a.v.) kabrinin yanında defnedilmesine engel olacağını bildiriyordu, oysa ki Mervan'ın kendisi de, "Biz Peygamberler miras bırakmayız" hadisini nakledenlerden biriydi. –Üzücü bir öyküsü olan- Bu çekişmeden sonra nitekim mazlum şehidi, Baki'de toprağa gömdüler. İmam'ın şehadeti muhtemelen Hicri 49 ve 51 yılları arasında gerçekteşti. Resulullah'ın (s.a.v.) bu reyhanesinin mateminde bize gelip yetişen rivayetlere göre çoğu ensarın evlatlarından olan Medine halkı yas tutup Medine'nin pazarlarını tatil ettiler.² Taberi'nin naklettiğine göre Beni Haşim kadınları bir ay yas tuttular ve bir yıl kadar da süslenmekten sakındılar. Taberi'nin İmam Bâkır'dan (a.s.) naklettiğine göre halk yedi gün Hasan b. Ali'ye (a.s.) ağlayıp pazarları açmadılar.³ İmam Müçteba'nın (a.s.) Bâki'de toprağa verilmesi merasiminde bir iğnenin yere düşmeyecek kadar kalabalık halk topluluğunun olduğunu söyleyen yine Taberi'nin kendisidir.

Ömer b. Beşir Hamdani şöyle diyor: "İşhak'tan halk ne zaman zelil oldular diye sorunca "İmam Hasan'ın (a.s.) şehadetinden, Ziyad'ın (Muaviye ile kardeşlik) nasebi iddia edildikten ve Hücr b. Adiy öldürüldükten sonra cevabını verdi"⁴.

¹ Makatil-ut Talibin, (İsfahani), s: 49/el-Menakib (İbn-i Şehrâşub), c: 2, s: 175.

² Müstedrek (Hakim-i Nişaburi), c: 3, s: 173.

³ El- Muntahab min Zeyl-il Müzîl, s: 514.

⁴ Makatil-ut Talibin (İsfahani), s: 50.

İMAM HÜSEYİN

İMAM HÜSEYİN (a.s.)

İmam Hüseyin (a.s.) buyurmuştur: "Şüphesiz ki nübüvvetin Ehl-i Beyt'i, risaletin madeni, meleklerin inip kalktığı yer ve rahmetin indiği yer biziz. Allah, bizimle başlattı ve bizimle bitirdi, hatmetti."

(el-Futuh, c: 5, s: 17)

Şiaların üçüncü İmamı olan ve aynı zamanda şehit edilişi nedeniyle Şialar üzerinde çok derin ve köklü bir etki bırakan İmam Hüseyin'dir (a.s.). O da aynen kardeşi gibi Resulullah'ın (s.a.v.) sevgilisi idi. "Ehl-ül beyt, zev-il kurba, Seyyida Şebabi ehl-il cennet, ashab-ı Kisa vb..." sözlerinin en belirgin fertlerinden biri sayılıp, Peygamber (s.a.v.) tarafından en güzel cümlelerden biriyle methedilmiştir.

"Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim." İmam'ın faziletleri babındaki rivayetleri birçok kaynaklar bir araya toplamıştır.¹

İmam, babasının imameti dönemindeki Camel, Sıffin ve Nahrevan savaşlarına katılmakla birlikte kardeşinin yanında da hem savaşa azmedilmişken, hem de sulha karar verilmişken dimdik durarak kardeşinin ve müslümanların hak imamının tutumunu savunuyordu. Biz "Siyasi İslam Tarihi" kitabının bir bölümünde "İmam Hüseyin'in (a.s.) barış hakkındaki görüşü"² başlıklı yazımızda bazı düşmanların, İmam'ın görüşünün kardeşiyle muhalif olduğunu ispat etmiştik. Bir takım sarih tarihi rivayetlere göre İmam, sırf itaat etme yönünden değil, hatta tahlil ve yorum açısından bile İmam Hasan'ın (a.s.) olaylar hakkındaki tahlil ve görüşüne inanıyordu.³ İmam'ın, Muaviye karşısındaki tutumlarından bir başkası da Hücr b. Adiy ve dostlarının şehid edilişi dolayısıyla Muaviye'ye uzunca bir mektup yazmasıydı. Bu mektupta; önce Muaviye ile savaş kastı olmadığını ama savaşmamasından Allah'ın razı olmayacağından korktuğunu belirterek Hücr'ün şehadetine deyinip onu zulme boyun eğmeyen, bid'atlarla muhalefet eden ve hiçbir şeyden korkmayan âbid biri olarak vafsetmekle Muaviye'nin Hücr'ü şehid etmesinden dolayı onu kınıyor. Aynı şekil Muaviye'nin hatalarını ve Ziyad'ın, onun kardeşinin oğlu olduğu hakkındaki işlediği hatayı kendisine hatırlatıp Ziyad'ın Irak müslümanları hakkında işlediği cinayetleri anlatıyor. Son olarak da Muaviye'yi kıyametle, hesap-kitapla uyarıp, halkı nedensiz olarak tutuklayıp işkence ve eziyet ettiğiinden dolayı Allah'ın onu kendi başına bırakmayacağına değiniyor ve şarap içen, köpek oynatan Yezid'e biat almakla kendisini ayıplıyor.⁴

Hakikatte İmam Hüseyin'in (a.s.) yaşamının en önemli kısmını oluşturan ve Şia üzerinde ruhsal ve tarihsel açıdan en derin etki bırakan Kerbela vakasıdır. Bu nedenle ve de özet olarak anlatmak niyetinde olduğumuzdan dolayı mukaddimatta bundan fazla yer vermiyoruz, Kerbela vakasını incelemeye ve izah etmeye başlıyoruz.

İMAM HÜSEYİN (a.s.) VE YEZİD'E BİAT

Altmış hicri yılının Recep ayında Muaviye öldükten sonra, önceden hilafeti müslümanlara zorla kabul ettirilen Yezid, babasının yerine oturup olanca gücüyle Medine'deki meşhur muhaliflerinden biat almaya başladı. Çünkü onlar Yezid'in hükümetinin gelece-

¹ Fazaail-ul Hamse fi Sihah-is Sitte (Firuz Abadi), bakınız.

² Siyasi İslam Tarihi, Kırkıncı yıldan birinci hicri asrının sonuna kadar.

³ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 221/el-İmametü ves-Siyaset, c: 1, s: 151/İrşad (Şeyh Müfid), s: 206.

⁴ Ensab-ul Eşraf (Muaviye'nin Hayatı), c: 2, s: 744, Hadis: 303/Ahbar-ut Tuvval, s: 224/el-İmametü ves-Siyaset, c: 1, s: 180-181/Rical-ı Keşşi, s: 48-49Deâim-ul İslam, c: 2, s: 121.

ğini tehdit ediyor ve bir tehlike sayılıyorlardı.¹

Muaviye'nin ölüm haberi henüz Medine halkına gelip çatmamışken, Yezid Medine'deki Valisi Velid b. Utbe b. Ebi Süfyan'a bir mektup yazarak hiç gecikmeden Hüseyin b. Ali (a.s.) ve Abdullah b. Zübeyr'den biat alması emrini verdi. Velid'in müşaviri olan Mervan, Velid'i aynı gece onları valilik ikametgâhına getirmeye, biat etmedikleri takdirde hemen orada öldürmeye teşvik etti. Çünkü bu eşsiz fırsat elden çıktığı takdirde bir daha onları bulmak daha da zorlaşacak ve Yezid'e itaat etmek sözünde bulunmayan kimseler muhalefet ederek halkı toplu bir isyana davet edeceklerdi.²

Hüseyin (a.s.), ashap ve yakınlarından bir grup ile tehlike sezince kendilerini savunabilmeleri için silahlı olarak hakimlinin evine doğru yürüdüler. Hakimlinin evinde Muaviye'nin ölümü ve Yezid'in emri İmam'a bildirdi. İmam cevaben şöyle buyurdu: "Benim gibi birinin gizlide biat etmesi doğru olmaz, böyle bir biat mescitte ve bütün halkın huzurunda olmalıdır."

Velid ikna olmuş idi ama küstahlığı baş alıp giden Mervan, tehditçi sözlerle İmam'ı tutuklaması için Velid'i tahrik etmeye çalışıyordu. İmam ile Mervan arasında bazı sert konuşmalar geçti. Hazret, valinin evini terk ederken Velid'e hitaben şöyle buyurdu:

"Biz nübüvvetin Ehl-i Beyt'i, risaletin kaynağı, meleklerin geliş gidiş yeri ve rahmetin sebebiyiz. Allah (İslam'ı) bizimle başlattı ve bizimle noktalandı. Yezid fasık, şarap içen, öldürülmemesi gereken kimseleri öldüren ve açıkça fasıklığını bildiren biridir, benim gibi biri asla onun gibi birine biat etmez."³

İmam bu mecliste "tathir" ayetine istinat etmekle Ehl-i Beyt'in hilafet makamına daha layık olduğunu bildirdi.⁴

Ertesi gün Abdullah b. Zübeyr Medine'den çıkmış⁵ ve ertesi gece ise (hicri altmışın Şaban ayının üçüncü günü) Hüseyin b. Ali (a.s.) Muhammet b. Hanefiyye hariç, risalet hanedanının bütün fertleriyle birlikte Mekke'ye gitmek için Medine'yi terk etmişti⁶

Mekke İslam'ın en önemli dinî merkezli ve daima büyük ve meşhur İslamî şahsiyetlerin toplandığı yer idi. İmam burada muhtelif şahıs ve fertlerle temasta bulunup Yezid'e biat etmemesinin nedenlerini onlara anlattı.

Kûfe Şiaları, ne zamandan beri böyle bir anın gelip çatmasını beklediklerinden bu haberi duymakla çok sevindiler. Bu nedenle bu konu üzerinde bir toplantı düzenlediler. Onlara önderlik eden Süleyman b. Süred gibi şahıslar bu toplantıda konuşma yaparak İmam'ı Irak'a davet etme hususunu gündeme getirdiler. Süleyman yakın edebilmesi ve konunun hassas olduğuna tekid etmesi için toplantıda bulunanlardan sözlerinden dönmelerine dair taahhüt aldı.⁷ Daha sonra Süleyman, Müseyyib b. Nacebe, Habib b. Mezahir, Rifaet b. Şaddad ve Abdullah b. Val gibi Şia önderlerinin imzasıyla İmam'a bir mektup yazıp İmam'ı Kûfe'ye gelmeye davet ettiler.

İmam bu mektuba cevap vermeyince çok geçmeden peş peşe başka mektuplar da

¹ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 227.

² İbn-i A'sem, c: 5, s: 11.

³ İbn-i A'sem, c: 5, s: 17.

⁴ İbn-i A'sem, c: 5, s: 24-25.

⁵ Anbar-ut Tuvval, (Dinveri), s: 228.

⁶ İbn-i A'sem, c: 5, s: 37.

⁷ Taberi, c: 5, s: 260-261/İbn-i A'sem, c: 5, s: 46.

geldi ve nitekim Kays b. Musahhar Seydavi ve Abdullah b. Val halkın temsilcisi olarak O Hazreti davet etmek ve bunun hakkında diyalogda bulunmak için Mekke'de Hazretin huzuruna vardılar. Bundan sonra Kûfelilerin mektupları bir sel gibi İmam'a taraf akmaya başladı ve İmam bunca mektuba ehemmiyet vermemezlik edemeyecek bir durumda kaldı.¹ Bu sırada, Kûfe'nin durumundan haberdar olanlardan biri olan Hâni b. Hâni Mekke'de İmam'la görüştü. Bu görüşmede halkın hatta Kûfe'nin eşrafının sahnede oluşu ve hazırlıkları hakkında bilgi verdi ve bu da Kûfelilerin mektuplarının muhtevasına bir tekid oldu.

İmam'ın ilk tepkisi Müslim'i göndermek idi. Müslim hareket etmeye hazırlanınca İmam ona hitaben şunları söyledi:

"Halkın topyekün biat ettiklerini görürsen hemen bana haber ver; ben de ona göre davranayım."²

Müslim'in mesajı müspet idi. İmam'a gönderdiği mektupta şöyle yazdı: "Kûfe halkının yirmi binden fazlası size biat etmişler. Mektubumu alır almaz hareket edin."³

Kûfe halkının mektupları, Kûfe temsilcilerinin anlatımları ve de Müslim'in Kûfe'nin durumu hakkındaki verdiği bilgilerin tümü Emevi sultasına karşı güçlü ve ciddi bir savunma ve çatışmanın teşekkül halinde olduğunu gösteriyordu. Zilhacce ayının sekizinde hacc merasimi yerine getirildiği sırada Kûfe'ye doğru harekete geçti. Çünkü onların görüşünce bir an gecikme bile Kûfe'nin durumunu Emevilerin yararına değiştirebilirdi.

İmam, yol boyunca ilk olarak Yemen'den Şam'a hareket eden bir kervan ile karşılaştı. Bu kervan Yezid'in sarayı için Şam'a bir çok hediye götürüyordu. İmam kervanı ve yüklü olduğu hediyeleri müsadere edip kervan ehlini de istedikleri takdirde kendisiyle Irak'a gitmeye davet etti, aksi halde ise geri dönmelerini emretti.⁴

İmam Kûfe'ye doğru yola düştü ve yol arasında bulunan es-Sifah'ta Farazdak ile karşılaşp Kûfe'nin durumunu sordu. Farazdak kısa bir cümlede Kûfe'deki ortamı şöyle vafsetti:

"Halkın kalbi seninleedir, kılıçları ise senin aleyhine kullanılacak."

İmam yoluna devam edip sonraki bir bölgede (Betn-ür Rûme) Kûfe halkına bir mektup yazıp pek yakın bir zamanda Kûfe'ye gireceğini onlara bildirdi.⁵ Mektubu taşıyan Kays b. Musahhar Seydavi henüz Kûfe'ye girmemişken Hasîn b. Nümeyr tarafından tutuklandı. İmam'ın mektubu Emevi memurlarının eline geçmesin diye mektubu çiğneyerek yuttu ve birkaç gün sonra da Kûfe'de şehid edildi. İmam hareketine devam edip Zarud mıntıkasında meşhur ve o ana kadar Osman'ın taraftarı olan Züheyr b. Kayn ile karşılaşp ondan yardım diledi. O da İmam'ın sözleriyle etkilenip, karısının da teşvik etmesiyle İmam'ın davetini kabul etti ve Kerbela'ya doğru ilerleyen bu kervana eklendi.⁶ İmam Zat-ı İrk bölgesindeydi ki Beni Eset kabilesinden biri Hâni ve Müslim'in şahadet haberini İmam'a iletti.⁷

¹ İbn-i A'sam, c: 5, s: 49-50.

² İbn-i A'sem, c: 5, s: 53

³ İbn-i A'sem c: 5, s: 150.

⁴ Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 164, Mahmudi'nin tashihi/Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s:245/Taberi,c:4

⁵ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 245.

⁶ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 247.

⁷ İbn-i A'sem, c: 5, s: 120.

Tarihî bir haber, İmam'ın o an geri dönmeye karar verip ancak Müslim'in kardeşlerinin buna engel olduklarını söylüyor. Ama bu haber sahil değildir çünkü o zaman sadece İmam değil, hatta İmam'ın yanındakiler bile Kûfe'ye güveniyor ve olup bitenleri şöyle değerlendiriyorlardı.

"Sen Müslim'e benzemezsin; Kûfe'ye varınca halk seni destekleyecektir."¹

Müslim'in son anlarında Ömer b. Sa'd'dan İmam'a göndermesini istediği haber, Zübale mıntıkasında İmam'a gelip çatı. Müslim bu haberinde, Kûfe'nin O Hazret için korkunç bir tuzak şekline girdiğini ve hazretin buraya yaklaşmamasını kendisine bildirmişti. Çok geçmeden Kays b. Mushar² ve İmam'ın süt kardeşi olan Abdullah b. Yaktur'un³ şehadet haberi hazrete bildirildi. Bu haberler genel olarak değerlendirildiğinde Kûfe'nin siyasi şartları ve durumlarının Emevilerin lehine olduğunu gösteriyordu. İmam bu durumu dikkate alarak beraberindeki nispeten kalabalık topluluk karşısında durumu şöyle değerlendirdi:

"Ey cemaat! Bizim taraftarlarımız bizi yalnız bıraktılar; evine dönmek isteyen herkes serbestçe dönebilir."⁴

Maddi amaçları nedeniyle İmam'ın etrafını alan bir grup bu sözü işitir işitmez kervanı terk ettiler ve sadece Medine'den veya Mekke'den İmam'la beraberlik eden hashabı ve dostları baki kaldılar.⁵

İmam o güne özgü siyasi durumları dikkate almakla bu itirazcı hareketin askeri yenilgiye uğrayacağını katiben biliyordu ama Resulullah 'ın (s.a.v.) evladı Hüseyin'in (a.s.) Emevilerle bir ayarda ve denk olmayan savaşının daha başka manevi boyut, neden ve amaçlarının da olduğu ve bunların bilinen siyaset görüşü açısından asla değerlendirilemeyeceği malumdur.

İmam olduğu gibi Kûfe'ye gidiyordu ve nitekim Şerat bölgesine geldi. Orada dinlenip ertesi gün yoluna devam etti ve günün ortalarında Hürri İbn-i Yezid-i Riyahi'nin komutası altındaki Kûfe ordusunun ilk nişanesi uzaktan görüldü. Hürri bir askeri komutan olduğundan ve memuriyeti hakkında sadece askerlik görevine amel ediyor ve bu meselenin siyasi boyutlarını asla dikkate almıyordu. Bu nedenle İmam namaz kılmaya kalkınca kendisi de bütün askerleriyle birlikte inanılmayacak bir samimiyet ve sadakatle bu cemaat namazına katıldı. Hürri'nün vazifesi İmam'ı Kûfe'ye götürmek ve geri dönmelerini önlemek idi. İmam namazdan sonra orada bulunanlara hitaben konuşma yapıp şöyle buyurdu:

"Benim amacım Kûfe'ye gelmek değildi ama mektuplarımız ve elçileriniz bana gelince Kûfe'ye gelmeye karar verdim. Şimdi eğer Kûfe'de bana itiraz etmeyeceğinize dair söz veriyorsanız şehrinize gelirim, aksi halde geldiğim yolu tutup geri dönerim."⁶

Hürri, mektuplar hakkında hiçbir şey bilmediğini belirtti, mektupları gördüğündeyse askerlik görevini öne sürdü. İmam Kûfe'ye gitmeyi kabul etmeyip Hicaz'a doğru ilerle-

¹ Taberi, c: 4, s: 300.

² Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 247-248.

³ Bazı tarih kitaplarında (Nefes-ül Mahmum) Kays b. Musahhar ve Abdullah b. Buktar olarak yazılmıştır.

⁴ Ensab-ul Eşraf (Belazeri), s: 169.

⁵ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 248/Ensab-ul Eşraf (Belazeri), s: 169/Taberi, c: 4, s: 300-301.

⁶ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 249/Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 170/İbn-i A'sem, c: 5, s: 135.

di.¹ Hürr ise süvarileriyle İmam'ın yolu üzerinde sıraya geçtiler, kısa bir dil kavgasından sonra onları Kûfe'den uzaklaştırmayan ve Hicaz'a yaklaştırmayan orta bir yolu yürümeğe her iki taraf da ittifak etti. Bu ittifak esasınca el-Üzeyb'e doğru ilerlediler.²

Burada Tirimmah b. Üdey, İmam'ın "Tayy" dağlarına doğru hareket etmesini istedi fakat İmam, Hürr ile antlaşmasından dolayı bu öneriyi kabul etmedi.³ Yol boyunca İmam Kûfe'den daha çok uzaklaşmak için defalarca yolunu çöle doğru eğmeğe çalıştı ama Hürr buna engel oldu. Nihayet Kasr-ı Beni Mukatil'e gelip çattılar ve ondan da Neyneva'ya kadar ilerlediler.⁴ İbn-i Ziyad'ın İmam'ın tutuklanması hakkındaki emri Neyneva'da Hürr'e iletildi:

"Onu kurak, susuz ve ot yeşermeyen bir çölde beklet."⁵

Bu sırada Kûfe Şialarından bir kaçı geldiler ve Hürr'ün muhalefet etmesine rağmen İmam'ın ordusuna eklendiler.⁶ Belazerî "İmam Şam'a gidip Yezid'e biat etmek için Hürr'den izin istedi" yazıyor.⁷

Bazı araştırmacıların bu rivayeti zayıf bilmelerine ilaveten, bu çekişmelerin tümünün İmam'ın Yezid'e biat etmemesinden doğduğu ve Hazret biat etmeğe hazır olduğu takdirde savaş ve kan akıtmanın kendi kendine ortadan kalkacağı tabii idi.

İmam, Hürr ile hareket ettiği sürece Züheyr b. Kayn, Hürr'ün ordusunun azlığından dolayı onlara saldırmalarını İmam'dan istiyordu fakat İmam kabullenmeyerek şöyle buyuyordu:

"Onlarla savaşı kendimin başlatmasından hoşlanmıyorum."⁸

İmam Muharrem ayının ilk Çarşamba günü veya ikinci Perşembe günü Kerbela'da zorla bekletildi fakat Dinveri, Çarşamba günü olduğunu söylemiştir.⁹

O günün ertesinden itibaren İbn-i Ziyad'ın orduları tedricen Kerbela'da toplandılar. İbn-i Ziyad, İmam Hüseyin'in (a.s.) şehid edilmesinin intikamını almak amacıyla ileride çıkması muhtemel kıyاملarı önlemek için bütün Kûfe halkının ve kabilelerinin elini, Peygamberin evladının kanına bulaştırmaya çok ısrar ediyordu. İbn-i A'sem'in rivayet ettiğine göre takriben yirmi iki bin kişi Kûfe'den yola düştüler ama Belazerî¹⁰, Dinveri¹¹ ve İbn-i Sa'd'ın rivayetlerinden anlaşıldığı üzere onların bir çok grubu yolun yarısında ordudan ayrılıp kaçtılar. Çünkü Kûfe halkının çoğunluğu asla Resulullah'ın (s.a.v.) evladıyla savaşmak istemiyorlardı, bu nedenle İbn-i Ziyad şöyle bir bildiri yayınladı:

"Bugünden itibaren orduya katılmamalık eden herhangi biri eman ve emniyette olmayacak."¹²

Bu cemiyet ve topluluk böyle bir tehdidin etkisinde kalarak Kerbela'ya akın ettiler.

¹ Ahbar-ut Tuvval (Dinverî), s: 250.

² Aynı kaynak: s: 250/İbn-i A'sem, c: 5, s: 139-141/Ensab-ul Eşraf (Belazerî), c: 2, s: 170.

³ Taberî, c: 4, s: 307/Ensab-ul Eşraf (Belazerî), c: 2, s: 173.

⁴ Anbar-ut Tuvval, (Dinverî), s: 250-251.

⁵ Belazerî, c: 2, s: 176/Dinverî, s: 251.

⁶ Belazerî, c: 2, s: 172.

⁷ Belazerî, c: 2, s: 173.

⁸ Dinveri, s: 252.

⁹ Dinveri, s: 253.

¹⁰ (Belazerî), c: 2, s: 176., Ensab-ul Eşraf.

¹¹ Ahbar-ut Tuvval, (Dinverî), s: 254.

¹² Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 178.

Hatta Rey şehrinin hakimi olarak ve müşrik Deylemiyan ile savaşmak amacıyla İran'a hareket etmeye hazırlanan Ömer b. Sa'd b. Vakkas –kendisi de Beni Zühre¹ de Hüseyin'in (a.s.) kanının akıtılmasına razı olmamalarına rağmen önce Hüseyin'in (a.s.) işini bitirip daha sonra Rey'in valiliğini üstlenmesi için oraya gitmesine dair emir aldı ve bu yüzden Kûfe ordusunun komutanlığına atandı. O Kerbela meselesi hakkında eziyet edici, huzuru kaçıracı ruhsal bunalım aşamasını geride bırakıp nihayet Resulullah'ın (s.a.v.) evladının kanının akıtılması pahasına bile olsa Rey valiliğini seçti.²

Ömer b. Sa'd'ın Kerbela'ya varır varmaz yaptığı ilk iş İmam'ın huzuruna bir elçi gönderip gelişinin nedenini sormak oldu. İmam, Kûfe konusu hakkında kendisine gönderilen mektupları İbn-i Sa'd'ın elçisine gösterip buyurdu:

"Eğer Kûfe halkı beni kabullenmek istemiyorlarsa geldiğim yoldan çekip giderim."

Bir çare peşinde gezen Ömer b. Sa'd, İbn-i Ziyad'a yazdığı mektupta şöyle dedi: "Hüseyin (a.s.) Hicaz'a döneceğine veya İslam ülkesinin sınır bölgelerinden birine gidip orada herhangi biri gibi yaşayacağına dair bana söz verdi."

"Senin razılığın da ümmetin maslahatı da bundadır."³

İbn-i Ziyad, İbn-i Sa'd'ın tavsiyesine meyilli idi ama Şimr onu kararından döndürdü ve neticede İbn-i Ziyad, Ömer b. Sa'd'a çıkışarak şöyle bir mektup yazdı:

"Hüseyin'e (a.s.) yumuşak davranman için seni göndermedim, hemen Yezid'e biat etmesini kendisinden iste; eğer kabul etmezse onu öldür, ortadan kaldır."⁴

İbn-i Ziyad'ın mektubunun içeriği İmam'a bildirilince şöyle buyurdu:

"İbn-i Ziyad'ın isteğine müspet cevap vermeyeceğim; eğer ölümden başka bir çare yoksa ölüme göğüs gererim."⁵

İbn-i Ziyad, Aşûra'dan birkaç gün önce Ömer b. Sa'd'a bir mektup yazarak İmam'a su verilmemesi emrini ısrarla belirtti.

"Osman gibi takvalı ve temiz birine yaptıkları gibi sen de Hüseyin ile su arasında engel ol; hatta bir damla bile su tadamasınlar."⁶

Başka bir mektupta da şöyle yazdı: "Hüseyin ve ashabının kuyu kazıp onun suyundan yararlandıklarını duydum; bu mektubu alır almaz mümkün oldukça onlara engel ol ve su hakkında onlara daha da baskı yap."⁷

İmam son günlerde birkaç kez İbn-i Sa'd ile görüştü ve yapmasını yüklediği korkunç cinayetten vazgeçirmeye çalıştı ama -tarihi rivayetlere göre- Rey valiliği hevesi onu kendinden almıştı.

Kûfe ordusu Tasûa'nın ikinci vakti savaşı başlattı ama İmam'ın isteğine uyararak savaş, ertesi güne ertelendi. İmam geceleyin kendi beraberindekilerle şöyle buyurdu:

"Ben biatimi üzerinizden kaldırdım; gecenin karanlığından yararlanarak buradan uzaklaşabilirsiniz. Her biriniz ailemin birinin elinden tutup tehlikeden kurtarın." Ama

¹ İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 178.

² İbn-i A'sem, c: 5, s: 173.

³ İrşad-ı Müfid, s: 339, Basireti-Kum.

⁴ İbn-i A'sem, c: 5, s: 166, Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 183.

⁵ Ahbar-ut Tuvval, s: 254.

⁶ Ahbar-ut Tuvval, s: 255/Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 180/İbn-i Ziyad'ın Osman hakkındaki iftirası hakkında bakınız: "Siyasi İslam Tarihi" kırkıncı hicri yıkına kadar, s: 377.

⁷ İbn-i A'sem, c: 5, s: 162/Taberi, c: 4, s: 311.

Hazretin ashabı Allah yolunda direneceklerini ve fedakarlık edeceklerini bildirdiler.¹

İmam aynı gece düşmanın, saldırılarını çeşitli yerlerden yapamamaları için çadırların her tarafında hendek kazmalarını fakat bir yeri açık bırakmalarını emretti. Aşûra gecesi bitince sabah erkenden her iki ordu birbirinin karşısında saflarını düzenleyip İmam ve ashabı kararlı ve dimdik bir şekilde savaşa hazırlandılar.

Hüseyin (a.s.) yanında bulunan savaş görmüş ve savaş yeteneği olan elli ve İbn-i Sa'd'ın yazdığına göre Kûfe ordusundan İmam'a eklenen² yirmi kişi ile saflarını münezze edip Kûfe askerlerine hitaben şöyle söze başladı:

"Ben sizin ve hemşehrilerinizin daveti üzerine size doğru gelmişim. Siz "sünnet ortadan kalkmış ve nifak İslam alemini sarmış" diye yazmış ve ümmetin ıslahı için Kûfe'ye gelmemi benden istemiştiniz; şimdi eğer sözünüzden pişman olmuş iseniz buradan dönüp giderim. Kendinize gelin! Peygamber'in ve -İslam'a ilk inanan ve Hamza, Cafer ve Abbas gibi büyük İslamî şahsiyetlerin kendisinin amcaları olan- amcası oğlunun evladının kanını dökmeyi kendinize nasıl yakıştırabilirsiniz? Benim ve kardeşimin hakkında Resulullah'ın (s.a.v.) "Hasan ve Hüseyin cennet bahçesinin gençleridir" buyurduğunu duymamış mısınız? Eğer bana inanmıyor, bunu benden kabul etmiyorsanız henüz yaşayan Cabir b. Abdullah-ı Ensari, Ebu Sâid-i Hudri ve Zeyd b. Erkam'dan sorun."³

Hürr b. Yezid o ana kadar bu hazırlıkların ve girişimlerin Resulullah'ın (s.a.v.) evladı ile gerçek bir savaşa sürükleneceğini hiç sanmıyordu. Ama şimdi meselenin ciddileştiğini görüyordu. İbn-i Sa'd'ın yanına gidip "Hüseyin'in (a.s.) sözlerinden hiçbiri sizi ikna etmiyor mu?" diye sordu. Ömer b. Sa'd "Benim elimde olsaydı onu öldürmezdim" cevabını verdi.

Bu olaylardan sonra Hürr kendini İmam'ın huzuruna iletip önceki hareketlerinden, tavırlarından dolayı özür dileyerek affedilmesini istedikten sonra şehadet yolunu seçip İmam'ın vefalı ashabının ilk şehidi oldu.⁴

Emir-ül Müminin (a.s.) yaptığı savaşların hiçbirinde savaşı kendisi başlatmamıştı ve bu da İmam'ın metodu idi.

Şimdi de onun oğlu Hüseyin (a.s.) babasının yöntemine uyarak savaşı kendisi başlatmadı.

Ömer b. Sa'd İmam'ın ordusuna ilk oku savurdu ve Hüseyin'in (a.s.) ordusuna ilk oku atanın kendisi olduğuna İbn-i Ziyad'ın yanında tanıklık etmeleri için de Kûfe ordusuna şahit tuttu.⁵

Şimdiyse savaş başlamıştı. Önce teke tek başlatılınca düşman ölüleri Müslümanların şehidlerinden daha çok oldu. Bu sahneyi gören Amr b. Haccac paniğe kapılarak "Ey millet! Arap kahramanlarıyla savaşmakta olduğunuzu unutmayın" diye bağırdı.

"Eğer onları taş yağmuruna tutmazsanız, hepimizi öldürecekler."⁶

Kûfe ordusu aniden hep beraber İmam'ın ve ashabının başına üşüştiler. Birkaç ça-

¹ İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 178/el-Kamil-u fit-Tarih (İbn-i Esir), c: 4, s: 58-59.

² İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 178.

³ İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 181/el-Kamil-u fit-Tarih (İbn-i Esir), c: 4, s: 60-61.

⁴ El-Kamil-u fit-Tarih (İbn-i Esir), c: 4, s: 64-65.

⁵ Taberi, c: 4, s: 326/İbni A'sem, c: 5, s: 183.

⁶ Taberi, c: 4, s: 331/İbn-i Esir, c: 4, s: 67

tışma sahnesinde önce İmam'ın ashabı, daha sonra da O Hazretin ailesinin gençleri şehadet şerbeti içtiler. İmam'ın ve yetmişen çok ashabının şehid edilmesiyle savaş sona erdi.

KARBELA VAKIASININ MEYDANA GELMESİNDE DİNİ TAHRİFATIN ROLÜ

Yüce İslam Peygamberinin ölümünden Kerbela vakiasına kadar olan fasılada İslam toplumunda birçok kültürel değişmeler ve tahrifat çıkmış idi. Bu tahrifatın çıkışı, gelişip güçlenmesi bir sızıntı şeklinde ve yavaş yavaş gerçekleşiyse de çoğu din bilginleri görüşünce bu tahrifatın temelleri Peygamber'in ölümünden sonraki ilk yıllarda atılmıştı.

Buradaki tahrifattan maksadımız, sultanların ve siyaset adamlarının halkı ahmaklaştırmak, kendi zulüm ve istibdatlarını tevil etmek amacıyla alet edindikleri saptırmalar ve tahrifattan ibarettir.

Bu tahrifatın çıkıp yayılmasında Beni Ümeyye önemli bir rol oynadı ve İslam'a aykırı düşen hareketlerini gizlemek amacıyla kendilerine özgü tüzükleriyle onlardan yararlandılar. Bunların iğneden-ipliğe bütün şahsiyetlerini firavunluk özentisi ve cahiliyet özellikleri teşkil ettiğinden dolayı, bunlar kendilerini İslam'a uyduramıyorlardı. Yezid'in başına geçişi, Beni Ümeyye'nin İslam'a hiçbir itibar ve değer vermediklerini fakat çirkin çehrelerini gizlemek, kendi hakimiyetlerini tevil etmek ve hükümetlerini halka kabulendirmek için İslam'ı alet edindiklerini açıkça gösteren tarihi olaylardan biriydi.

İmam Hüseyin (a.s.) Beni Ümeyye'yi şöyle vafediyor:

"Onlar (Beni Ümeyye) şeytana itaat etmeyi kabullenip Allah'a itaat etmeyen, yeryüzünde fesadı yayan, ilahi ahkâmın uygulanmasına engel olan ve de beyt-ül mala tecavüz eden kimselerdir."¹

Onlar şeytani ve fesat doğuran planlarını yürütmek için asıl İslamî unsurları tahrif edip onları gayri meşru yerlerde kullanıyorlardı. Biz burada onların tahrifatına uğrayan ve Kerbela faciasının meydana gelmesinde önemli bir rol oynayan o unsurların bazı örneklerini –onların tarihî şahidlerine dayanarak- açıklayacağız.

EHL-İ BEYT'E İTAAT, CEMAATİ KORUMANIN GEREKLİLİĞİ VE BİATTAN DÖNMENİN HARAM OLUŞU

Bu üç söz çoğu halifelerin kullandığı en yaygın ıstıhlardandır ve hatta bu sözlerin onların hilafetini sağlamlaştırdığı ve hilafetlerinin devam etmesini tazmin ettiği de söylenebilir. Bu üç terimin hepsi hem sahihtir hem de esasî, dinî ve siyasî-İslamî unsurları taşımaktadır. Akıl açısından da toplumun devamı ve toplumsal düzeni sarsılmadan korumak bu üç temel ilkeye dayanmaktadır.

İmam'a itaat etmek gerçi büyük bir önem taşımaktadır, çünkü İmama itaat etmek hakim düzene uymak anlamındadır. Acaba her imama hatta zalim olsa bile itaat edilebilir mi? Yoksa imamın âdil olmak, İslamî kanunları doğru ve ayrıntılı bir şekilde uygulamak gibi bir takım şartlara ve sıfatlara da sahip olması mı gerek? Maalesef ki adaleti uygulamanın gerekli olmadığı pratik açıdan kabul edilmekle kalmayıp teorik açıdan da büyük bir grup tarafından makbul görülmüştür.

Cemaati korumak, yani kargaşalık çıkarmamak, ayaklanmamak, vahdeti ortadan kaldıran girişimlere el atarak İslamî toplumda sarsıntı ve fitne ortamı yaratmamak. Ama

¹ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 171/İbn-i A'sem, c: 5, s: 144-145/Taberi, c: 4, s: 304.

istibdadî bir saltanat ve fasık bir hakim karşısında da susulabilir mi?

Böyle bir hükümete itiraz amacıyla yükselen her sesi, toplumsal düzene ve cemaata darbe indiren ve tefrika sebebi diye tanıtmak mı gerek? Biattan dönmenin haram oluşu; ahde vefa etmek unvanıyla İslam'da çok methedilmiş, söz ve biattan dönmek ise çok yerilmiştir. Fakat Yezid gibi bir halifeye biat edilmez veya edilen biatten dönülürse cemaat bozulur mu? Yine buna karşılık biatten dönemin haram oluşu ilkesini öne sürerek itirazda bulunanı mahkum mu etmeli, bir kenara mı itmeli yoksa böyle yerleri bu ilkedan istisna mı etmeli?

Söylendiği üzere, Beni Ümeyye halifeleri ve onlardan sonra da Beni Abbas halifeleri bu mefhumların tahrif edilen şeklini kullanarak, yani bu üç ilkedan yararlanıp İslam'ın bu ilkeler için belirlediği şartları, koşulları bir kenara itip halkı kendi hükümetlerini kabullenmeye mecbur ediyorlardı.

Muaviye, Yezid için biat almak istediği zaman, muhalifleri biat etmeye zorlamak için, Medine'ye gitti. Ayşe'nin kardeşi Muhammed b. Ebi Bekir, Muaviye'nin eliyle şehid edildiğinden Ayşe de muhaliflerden biriydi. Muaviye biat meselesini Ayşe'nin huzurunda dile getirdiği zaman Ayşe'ye hitaben şunları dedi:

"Ben Yezid için bütün müslümanlardan biat almışım, sabit ve tekid olan bu biati kırıp, hiç olmamış gibi göz ardı etmeme razı olur musun?"

Ayşe dedi: "Bunu benimsemem fakat sen de halka iyi davran, onlara yumuşaklık göster."¹

Bu husus, Ayşe'nin biatten dönme ilkesi karşısında nasıl yumuşadığını, taviz verdiğini ve Muaviye'yi kendi haline bıraktığını açıkça gösteriyor. Çünkü Muaviye'nin kullandığı şeklindeki biattan dönmek ilkesi Ayşe ve Ayşe gibilerinin düşüncesinin ürünüydü.

İbn-i İshak söylüyor: (Her halde Mescid-ül Haram'da) namaz kılmakla meşgul idik. Şimr b. Zil-Cuşen de bizimle namaz kılıyordu. Namazdan sonra ellerini kaldırıp şöyle dua etti: "Allah'ım! Benim şerefli biri olduğumu kendin de biliyorsun beni affet." Ona "Peygamberin evladının şahadetinde senin de elin olduğu halde Allah seni nasıl bağışlar" dedim. Şimr "Biz ne yapabildik? Bizim yetkilerimiz, emir sahiplerimiz öyle yapmamıza emir verdiler biz de muhalefet etmeden emri yerine getirmeliydik. Çünkü muhalefet etseydik bu suçuların merkeplerinden daha aşağı olurduk" dedi.²

İbn-i Ziyad, Müslim b. Akîl'i tutuklattıktan sonra ona şöyle dedi:

"İmam'ına baş kaldırıp müslümanların birliğini bozdun."³ İmam Mekke'den çıkar-ken (Mekke'nin hakimi) Amr b. Saîd b. Âs'ın Elçileri İmam'a şöyle dediler:

"Müslümanların cemaatinden çıkmakla ve ümmetin arasında tefrika yaratmakla Allah'tan korkmuyor musun?"⁴

Kûfe ordusunun komutanlarından biri olan Amr b. Haccac gurur duyarak kendi cinayetini şöyle tevîl ediyordu:

¹ İbn-i A'sem, c: 4, s: 237/el-İmamet ves-Siyaset (İbn-i Kutaybe) c: 1, s: 183.

² İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 197/Lisan-ul Mizan (İbn-i Hacr), c: 3, s: 152-153 (el-Hamir es-Seggaat).

³ İbn-i A'sem, c: 5, s: 98.

⁴ Taberî, c: 4, s: 289.

"Biz İmam'a itaat ettik ve cemaatten ayrılmadık."¹

Kûfe ordusunu savaşa teşvik ettiğindeyse şöyle diyordu:

"Halifeye itaatınızı sürdürün, halkın cemaatinden çıkmayın, dinden çıkan ve imama başkaldıran birini öldürmek hususunda şüpheye düşmeyin."²

-Ehl-i Sünnetin fakihlerinden ve hadisçilerinden sayılan- Abdullah b. Ömer gibi kimseler, heves peşinde gezen ve layık olmayan Yezid gibi birine halk biat ederse, kendilerinin de onu kabul etmeleri gerektiğini sanıyorlardı ve bu yüzden de Yezid'e biat etme hususunda Muaviye'ye dedi:

"Halk oğlun Yezid'e biat ederse buna ben karşı çıkmam."³

Abdurrahman b. Avf'ın kızı Ümre gibileri de İmam Hüseyin'e (a.s.) şöyle yazdılar:

"İtaat etmeye riayet etmeli, cemaatten ayrılmamalı ve onu korumalısın."⁴

CEBR'E İNANMAK

İslam tarihinde özellikle de Kerbela vakiasında tahrif rolü oynayan konulardan biri de "Cebr'e inanmak idi. Ebi Hilal Askeri'nin dediğine göre "Cebr" inancını icad eden Muaviye'nin kendisi idi.⁵

Muaviye, Yezid'e biat etmek hususunda şöyle diyordu:

"Yezid'e biat etmek ve onun hükümet etmesi ilahi kaza ve takdirlerden biridir ve bu hususta da kimsenin seçim hakkı yoktur."⁶

Ubeydullah b. Ziyad, İmam Seccad'a (a.s.) şöyle dedi:

"Ali'yi (a.s.) Allah öldürmedi mi?"

İmam buyurdu:

"Ali ismindeki büyük kardeşimi halk öldürdü."⁷

Ömer b. Sa'd, İmam Hüseyin'in (a.s.) öldürülmesine katıldığı hususunda eleştirilince şöyle dedi: "Bu iş Allah tarafından takdir edilmişti."⁸

Müslüman görünen Yahudi Ka'b-ul Ahbar Beni Ümeyye sultanları karşısında dalavukluk ve yağcılık yapmak amacıyla gaybdan haber vermeye başlayıp şöyle diyordu:

"Hükümet asla Beni Haşim'in eline geçmeyecek." Ancak sonraları her ikisi de Beni Haşim'den olan Beni Abbas ve Aleviler hükümetin başına geçtiler.

Abdullah b. Ömer'den de bu gaybdan haber verme nakledilmiştir:

"Haşimi birinin hükümetin başına geçtiğini görürsen dünyanın sonu olduğunu bilmelisin."⁹

Ehl-i sünnetin bazı tarihçileri ve araştırmacıları bu tahrifata dayanarak İmam Hüseyin'in (a.s.) hükümetini fesada karşı bir kıyam değil, sadece kanun dışı bir ayaklanma olarak nitelmişler.¹⁰

¹ Taberî, c: 4, s: 275.

² Taberî, c: 4, s: 321.

³ İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 167.

⁴ İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 167.

⁵ El-Evâil (Ebi Hilal Askeri), c: 2, s: 125.

⁶ El-İmamet ves-Siyaset, c: 1, s: 183 ve 187.

⁷ İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 188.

⁸ Tabakat-ul Kübra (İbn-i Sa'd), c: 5, s: 148, Beyrut.

⁹ Tarih-i Dimeşk (İmam Hüseyin'in Hayatı) İbn-i Asakir, s: 193.

¹⁰ İslam Tarihi, Cambridge Üniversitesi, c: 1, s: 81, İngilizce metni/el-İthaf bi-hubb-il Eşraf (eş-Şebravi) İmam Hüseyin'in Hayatı.

KARBELA VAKIASINA KARŞI KÛFELİLERİN TUTUMU

Tarih kitaplarında ve de halk arasında bir atasözü olarak Kûfelilerin hilekâr ve hâin oldukları, aralarında ahde vefa etmenin çok az görüldüğü yaygın olup biz de, Kûfelilerin ruhsal karakterleri hakkında onların aceleci olduklarına ve karar vermede bu acele etmelerinin daima kendilerine ve hükümdarlarına zararlı olduğuna önceden değinmiştik. Çabuk incinmeleri ve bunun yanında çabuk ikna olmaları aynı şekilde çabuk teslim olmaları, çabuk başkaldırmaları, isyan etmeleri bu halkın ruhlarına işlemiş, hakim olmuştu. Burada Kûfelilerin Kerbela vakiası karşısındaki tutumu hakkında bir takım konuları sergilemeye çalışacağız:

Kûfe halkı, muhtelif hakimler döneminde teşekkülleri değişime uğrayan çeşitli kabilelerden oluşan bir mecmua idi. Kabilelerin teşekkülünün değişmesi daima hakimlerin çıkarlarını içeren bir takım maslahatlara uygun olarak gerçekleştiriliyordu. Aynı zamanda hakimler, kabile büyüklerinin, ileri gelenlerinin durumunu mülhaza ediyorlardı. Çünkü çoğu yerlerde onların şehrin valilerinden daha güçlü olduklarını kendileri de biliyordu.

Şialar bu halkın bir kısmını teşkil ediyordu. Bazı kabileler Şii olmakla meşhur idiyeler de hiçbir kabilenin yüzde yüz Şii olduğu düşünülemezdi. Böylece Şii kabileler arasında dağınık olduklarından bir bütünlüğe sahip değildiler ve kabileliğe özgü özelliklerin yanı sıra, Kûfelik karakterleri de onlara hakim olmuş idi.

O dönemdeki Şiilerin sayısı pek de fazla değildi. Hücr b. Adiy Kûfe mescidinde Ziyad ile muhalefet ettiğinde mescittekilerin yarısının veya üçte birinin onu destekledikleri söylenmiş. Ama onların çoğu sadece siyasi konularda Ali'nin (a.s.) evlatlarıyla eşlik ediyorlardı. Bu gibi kimselere siyasi Şiilik, akidevi Şiilikten daha çok yaklaşıyordu. Bu yüzden Emir-ül Müminin'in (a.s.) Kûfe'deki gerçek Şiileri, sayı ve savaş aletleri bakımından pek de güçlü sayılmazlardı.

Kûfe halkının İmam Hüseyin'i (a.s.) davet edip fakat kendisine yardım etmedikleri bir yana, hatta onu öldürmek için doğrudan doğruya yardımlaşmada bulduklarında şüphe yoktur. Aynı zamanda bunların kim olduğunu, kimlerin mektup yazdıklarını ve neden yardım etmediklerini araştırmamız yerinde olur.

Önce, Şii düşünce tarzının sonraları Kûfe'de göz alıcı bir ilerlemesi olduğunu, hatta Beni Abbas'ın Ali (a.s.) evlatlarının hilafet makamını gasbetmeleri karşısında onlarla muhalefet ettiklerini ve bu yüzden Emevi sarayına bağlı tarihçileri ve hadisçilerin Kûfe halkından nefret ettiklerinin yanı sıra, Beni Abbas sarayı alimlerinin de Kûfelilere karşı böyle bir kin beslediklerini hatırlatmamız gereklidir. Şiaya yapılan zulüm sadece siyasi zulüm değildi ve hatta düşünce ve inanç açısından da daima satılmış düşünürler tarafından küfür ve İslam'dan çıkmak ile suçlanıyorlardı. Buna göre mütalaa ederken ve tarihî olayları naklederken, onların tarihçilerin Şiiliğe karşı düşmanlık edercesine ve onlardan nefret ederek tarihi olayları değerlendirdiklerine tamamen dikkat etmek gerek. Bu noktaya dikkat ederek böyle tarih yazarlarının daima Şia'yı vefasız göstermeye ve Kûfe'nin Hüseyin b. Ali'den (a.s.) himaye etmemesinin günahını Şia'ya yüklemeye çalıştıkları kolayca anlaşılabilir. Oysa ki aşağıdaki açıklamalar, Kûfelilerin uygun ve iyi karakterlere sahip olmadıklarından dolayı Hüseyin'i (a.s.) destekleyemediklerine biraz da olsa açıklık getirecek. Fakat Kûfelilerin isar edecek derecede fedakarlık etme amaçları olsaydı durumu bir yere kadar değiştirebilirlerdi. Bu husustaki görüşümüzün hulasası

bundan ibarettir; şimdi bu görüşümüzü şahitlerle, delillerle ispatlamaya çalışacağız:

O koşullar altında bulunan Kûfe'den şöyle bir tablo sergilenebilir: Şam halkı Yezid'i kolaylıkla kabullenebiliyorlardıysa da bu iş Kûfe halkı için zor idi. Bu nedenle Yezid başa geçtiğinde Kûfe Şiileri muhalefete başladılar ve Kûfe halkının ekseriyeti de Yezid'in yerine oturabilecek uygun birine sahip olmadıklarından Hüseyin b. Ali'nin (a.s.) tarafına çekildiler. Bu doğrultuda Şiiler tarafından davet başlatıldığı zaman halkın avam kitlesine –genelde her milletin avam kitlesine- özgü olan sefa ve içtenlikle kendi himaye ve desteklerini bildirmekle kalmayıp kendi mevki ve makamlarını tehlikede gören veya halk kitlesinin ruhsal karakterlerinin tesiri altında kalan büyükler ve ileri gelenler dahi kendilerini kıyamın gerçek taraftarları olarak gösterdiler. Neticede İmam Hüseyin'i (a.s.) destekleme doğrultusunda Kûfe'de yalancı bir ortam meydana geldi; bilhassa yumuşak huylu ve müdaracı Mü'man b. Beşir gibi birinin Kûfe'nin valisi oluşu böyle bir fezanın yaratılmasında ve yayılmasında katkılı oldu. Bu ortam İbn-i Ziyad Kûfe'nin hükümetini ele alıncaya kadar yayılmakta ve daha da kapsamlı olmakta idi.

İmam Hüseyin'in (a.s.) şu sözünü nazara aldığımızda "Bana mektup yazmalarından asıl amaçları beni aldatmak ve Yezid'e yakınlaşmak idi."¹ Kûfe büyüklerinin O Hazreti davet etmeleri hususunda onların İmam'ı Irak'a çekip orada feci bir şekilde olduğu gibi, şehid etmeleri için böyle bir ortamı bilerek yarattıkları ihtimali de ortaya çıkıyor.

Bunlara rağmen bu ortamın büyük bir bölümü müspet idi. Öyle ki Müslim bile Kûfe'nin durumunu görünce böyle yorumlamış ve buna dayanarak İmam Hüseyin'i (a.s.) Kûfe'ye davet etmişti.

İBN-İ ZİYAD'IN KÛFE HALKI ÜZERİNDEKİ BASKISI

Musallat ve atılan bir diktatör karşısında muhalefet edip direnen bir millete pek nadir rastlanabilir.

Zorbalık etmeyen ve halkın işine karışmayan Nü'man b. Beşir'in hükümeti döneminde Irak halkı kendi inanç ve görüşlerini örneğin Peygamber'in hanedanına karşı duydukları inanç ve eğilimi özgürce ortaya koyabiliyorlardı. Bu ilke esasınca Müslim Kûfe'ye geldiğinde halk şiddetle onu desteklediler ama İbn-i Ziyad'ın Kûfe'ye gelişi ve Nü'man'ın yerine geçişi tamamen durumu değiştirdi.

İbn-i Ziyad'ın sert tavrı Kûfe halkının hemen hemen hepsini paniğe kapılmasına sebep oldu. Çabuk incinen, kararlarında aceleci olan kimseler hem İbn-i Ziyad tarafından tehdit edileceklerini görüyor ve hem de İbn-i Ziyad'ın Şam ordusunun pek yakın bir zamanda geleceğine dair çıkardığı şayiaların tesirinde kalıp tamamen kendilerini kaybediyorlardı.

Eşraf, Beni Ümeyye hakimiyetinin rayına oturduğuna emin olup İbn-i Ziyad'a eklenince bu taviz ve geri dönüş daha da yoğunlaştı ve dolayısıyla halk kitlesi de kabile reisleriyle muhalefet etmenin pek de yararlı olmadığına inanıyorlardı. Müslim, İbn-i Ziyad'ın evine saldırınca eşraf, halkı tehdit etmek ve hırslandırmakla hem Müslim'in etrafındakileri en aşağı bir seviyeye indirdiler hem de halkın üzerindeki etkili geçerliliklerini gösterdiler.²

İbn-i Ziyad'ın istibdadı karşısında kabile reislerinden biri dahi muhalefet etseydi

¹ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 185/İbn-i A'sem, c: 5, sayfa: 169.

² Taberi, c: 4, s: 227.

kendi kabilesinin fertleri ondan himaye etmeye cüret edemiyorlardı. O günün Arap toplumunda en çok kudret ve ehemmiyete sahip olan kabilelik himaye durumu dahi böyle olunca İmam Hüseyin'den (a.s.) mezhebî himayede nasıl bulunabilirlerdi? Benî Murad kabilesinin reisi olan Hâni b. Ürve tarihçilerin yazdığına göre bir savaş için hazırlandığı zaman dört bin atlı ve sekiz bin yaya asker etrafını alıyor, ona eşlik ediyorlardı; Benî Murad'ın antlaşma yaptığı Kinde kabilesini de bunlara eklersek Hâni'nin taraftarlarının sayısı otuz bine varıyordu, buna rağmen İbn-i Ziyad'ın emriyle onu tutuklayıp Kûfe pazarında yerde sürükledikleri zaman her ne kadar bağırıp kendi kabilesinden yardım istediyse de kimse yardım etmedi¹ ve bundan sonra da onu şehid ettiklerinde kimse muhafefete kalkışmadı.

İmam Hüseyin (a.s.) Kerbela'da durmaya, beklemeye mecbur edildiğinde, İbn-i Ziyad Kûfelilerin, İmam'ı öldürmeye katılmalarına teşvik ve tehdit etme hususundaki konuşmasında onlara hitap edip şöyle dedi:

"Bu günden itibaren orduya katılmamazlık eden biri emniyette olmayacağını bilmelidir."²

Böylece karşı gelenleri ölümle tehdit ediyordu. İbn-i Ziyad, bu hususta hilaf edenleri arayıp bulmak için Ka'ka' b. Süveyd'e emir verdi, o da babasının mirasını almak için Kûfe'ye gelen Hamdan kabilesinden birini tutup isyancı adıyla İbn-i Ziyad'ın yanına getirdi ve onun emriyle başı kesildi. Bundan sonra da bazı tarihçilerin yazdığına göre:

"Baliğ olan herkes Kûfe'den çıkıp Nuhayle'deki karargâha doğru ilerledi."³

Kılıçlar Hüseyin'i (a.s.) öldürmek için işe başladı oysa ki eğer halkın kendi elinde olsaydı kesinlikle böyle bir işe el atmazlardı. Şimdi Farazdak'ın Kûfeliler hakkında İmam Hüseyin'e (a.s.) demiş olduğu sözü daha iyi algılayabiliriz:

"Halkın kalbi seninledir, kılıçları ise sana karşıdır."⁴

Başka bir rivayete göre:

"Halkın yanında insanların en iyisi sensin ve mukadderat gökyüzünde belirlenir. Kûfe'de görüldüğüne göre Kûfelilerin kılıçları sana karşı kullanılacak."⁵

O şartlar altında halk Kerbela'ya gitmemelik edemezlerdi, çünkü Kerbela'ya gitmek öldürülmekle eşit idi. Şiiler veya Kerbela'ya gitmek istemeyen herkes iki yoldan birini seçmeliydi ya İmam Hüseyin'e (a.s.) katılmalıydılar veya sahneden kaçmalıydılar. Tabii ki bu halkın dinî teklif ve görev açısından mazur olduğu anlamına gelmez.

HALKIN KAÇIP İMAM'IN ORDUSUNA KATILMALARI

Çok eski bazı belgelerden, Kûfe halkının tehdit ve zorla İmam Hüseyin'e karşı savaşmaya gönderildikleri ve bu nedenle onların çoğunun yolun yarısında ordudan kaçıp Kerbela'da hazır olmadıkları anlaşılıyor.

İbn-i Ziyad'ın Kerbela'daki ordusu hakkında gösterilen sayılar genelde ordunun Nuhayle'de toplandığı zamanda hazırlanan sayılardır ve sonraları da anlaşılacağı üzere

¹ Muruc-uz Zeheb (Mas'ûdi), c: 3, s: 59.

² Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 178/Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 254-255.

³ Ahbar-ut Tuvval, s: 179.

⁴ Taberi, c: 4, s: 290/İbn-i A'sem, c: 5, s: 124-140/Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 245/Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 165.

⁵ İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 1710. "İmam Hüseyin'in (a.s.) Hayatı", Tarih-i Dimeşk, s: 206.

Kûfe'den gönderilen ordudan sadece on bin kişi civarında, hatta daha az sayılı bir ordu Kerbela'da hazır oldu ve bu sayı, bazı tarihçilerin sadece Kûfe mescidinde kırk bin kişi toplanıyordu¹ rivayetlerine göre Kûfe'nin nüfus ve cemiyetlerine oranla çok az bir sayı idi.

Bu yukarıda söylenen sözlerin tümünden, halkın çoğunun ya Kûfe'de saklandığı ve ya yolun yarısında ordudan kaçtığı anlaşılıyor.

Belazeri bu hususta şöyle yazmış:

"Genelde bir komutan bin askerle birlikte yola koyuluyordu ama sadece üç yüz veya dört yüz veya hatta bundan daha da az sayıda olan bir ordu ile Kerbela'ya varıyordu, çünkü halk Resulullah'ın (s.a.v.) evladıyla savaşmaktan şiddetle çekiniyorlardı."²

Dinveri ise şöyle yazıyor: İbn-i Ziyad bir komutanı çok sayıda asker ile Kerbela'ya gönderdiğinde;

"Onların çok az bir kısmı Kerbela'ya varıyorlardı, çünkü onlar Hüseyin'le (a.s.) savaşmaktan hiç hoşlanmadıklarından dolayı ordudan ayrılıp yollarını değiştiriyorlardı."³

Kûfe halkının bir grubu da İmam'a katılmaya çalışıyorlardı. İmam Kerbela'ya varınca şehid olacağı güne henüz sekiz gün kalmış idi ve halkın çoğu bu meseleyi ciddiye almıyorlardı. Hatta Hürr b. Yezid bir ordunun komutanı olmasına rağmen sadece aşûra gününün sabah vakti durumun feci oluşunu anlayıp kendini İmam'a ilettiler. Bu nedenle Şia'nın ekseriyeti İmam'ı desteklemek, himaye etmek isteselerdi bile acele etmediler ve sadece bir takım has kimseler çabucak kendilerini İmam'a iletme düşüncesindeydiler. Bu şahıslardan, önce Nafi' b. Hilal Muradi, Ömer b. Hâlid Sevdavi, Ömer b. Hâlid'in azad ettiği kölelerden olan Sa'd ve Mezhic kabilesinden olan Mecme' b. Abdullah el-Âizi, O Hazretin ordusuna katıldılar.⁴ Müslim b. Avsece ve Habib b. Mezahir de Aşûra gününe yakın bir zamanda kendilerini İmam'a ilettiler. İbn-i Sa'd'ın yazdığına göre Aşûra gününün sabah vakti yirmi kişi O Hazrete eklendiler.⁵ İbn-i Kutaybe ise bunların otuz kişi olduklarını yazmıştır.⁶

En eski tarih rivayetçilerinden olan İbn-i Sa'd yazıyor:

"Halk bir bir veya iki iki ve üç üç Hüseyin'e doğru gidiyorlardı."

Bu kaçışları gören İbn-i Ziyad bir çare aramaya koyuldu ve Amr b. Hüreys'i, halkı Nuhayle'de yani Kûfe ile Kerbela yolunu birbirine bağlayan köprüyü göz altına alması ve kendilerini Hüseyin'in (a.s.) ordusuna iletme isteyen yolcuları engellemesi için görevlendirdi.⁷ Aynı şekil "Kadisiye" ile "Kutkutane" arasındaki mıntıkeyi göz altına alması, denetlemesi ve kesinlikle Mekke'ye gittikleri bilinen kimseler dışında Hicaz yolundan kendilerini Hüseyin'e (a.s.) iletme isteyenleri durdurması, hareket izni vermesi için Hasin b. Nümeyr'i görevlendirdi.⁸

Ayrıyeten Basra'daki valisine bir mektup yazarak, bütün yolları kontrol etmeleri ve

¹ Tarih kanalında Teşeyyü, s: 160, İngilizce metni.

² Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 179.

³ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 254.

⁴ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 72.

⁵ İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, s: 10, s: 178.

⁶ İbn-i Kutaybe el-İmamet ves-Siyaset, c: 2, s: 7.

⁷ İbn-i Sa'd, Turasuna, sayı: 10, s: 178-179.

⁸ İbn-i Sa'd, Turasuna, sayı: 10, s: 178-179.

bu yollardan Hüseyin'e (a.s.) doğru hareket edenleri tutuklamaları için her yere gözcüler bırakmasını istedi¹ ve de Şam yolunun Basra yoluna kadar uzanan Vakısa arasındaki yollarını sıkıca denetlemesine dair emir verdi.

"Girip çıkan herkes kontrol edilmeli, denetlenmeli."²

Yolların denetlenmesi, sıkıca ve dikkatle gerçekleştirildi. Öyle ki Kerbela'nın yakınlıklarında yaşayan ve Habib b. Mezhahir'in teşvikiyle İmam Hüseyin'e (a.s.) katılmak isteyen Beni Eset kabilesinden yetmiş bin kişi İbn-i Ziyad'ın gözcüleri tarafından geri püskürtüldüler.³ Bu sıkı kontrol ve denetleme Kûfelilerin İmam Hüseyin'i (a.s.) himaye etmemeleri hususunda çok etkili bir sebep idi. Bu önemli etkenin yanında diğer bazı sebepler de vardı:

Muhtar b. Ebi Übeyde de dahil olmak üzere Kûfe'nin bir grup etkili, sözü geçen şahsiyetleri İbn-i Ziyad'ın emriyle tutuklanmıştı.

Tehdit, öyle güç ve baskıyla gerçekleştiriliyordu ki hatta taraf gözetmeyenler bile öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya olduklarına göre İmam Hüseyin'e (a.s.) katılmak isteyen kimseler daha da kötü bir durumdaydılar.

Halkı hırslandırmak, tamahlandırmak da başka bir önemli etken idi. Öyle ki bir gün İbn-i Ziyad Kûfe halkına hitaben şöyle dedi: "Yezid sizin aranızda bölmem, daha sonra sizi Kerbela'daki düşmanımla savaşa göndermem için dört bin dinar ve iki yüz bin dirhem bana göndermiştir."⁴

HALKIN MALÎ BAHŞİSLERE BAĞLILIĞI

İmam Kûfe halkının kesinlikle kendini öldürmek istediklerini görünce konuşma yaparak onlardan sordu:

"Ey Kûfeliler! Dinleyin, bizim sizinle ne işimiz var? Bu tuttuğunuz tavır nedir? Niçin bizi öldürmek istiyorsunuz?" Cevap verdiler ki: "Bize bahşiş etmemelerinden korkuyoruz." İmam buyurdu: "Allah'ın size vereceği bahşiş daha iyidir."⁵

Ama kimse o Hazretin sözlerine tevccüh etmedi.

Bu şahitlerin tümünden şu anlaşılıyor ki halkın eşraf ve onların yanlılarını içeren bir kısmı, her çeşit kötülük ve azarlamaya layık olan bir takım cinayetkârlardan ibaret idiler ki tarihte kötülükleriyle anılmıştır. Ama bu arada Kûfe'nin o günkü ortamına hakim olan onca diktatörlük ve istibatlara rağmen İmam'a eklenmek istenen ama bunu beceremeyen bir çok kimseler de vardı. Belazeri'nin kendisi de buna itiraz ediyor:

Sa'd b. Übeyde şöyle diyor: Kûfeli olan çok sayılı büyüklerimiz o gün bir tepeye çıkıp dua ediyor ve şöyle diyorlardı: "Allah'ım nusret ve yardımını Hüseyin'e (a.s.) indir ve onu zafere ulaştır." Kim onlara dedi: "Ey Allah'ın düşmanları! Ona yardım etmek için niye aşağı inmiyorsunuz?"⁶

IRAK'A SEFER ETMENİN DEĞERLENDİRİLİŞİ

Kerbela vakıasının, başka bir yerde açıklayacağımız gaybî boyutundan göz yumup burada İmam Hüseyin'in (a.s.) Irak'a hareket edişinin siyasi boyutunu kısa bir şekilde

¹ Taberi, c: 4, s: 263.

² Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 173-179/Taberi, c: 4, s: 259.

³ Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 180/İbn-i A'sem, c: 5, s: 159-160.

⁴ İbn-i A'sem, c: 5, s: 157.

⁵ İbn-i Sa'd, Turasuna, sayı: 10, s: 178.

⁶ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 226.

değerlendirmeye çalışacağız.

İmam Hüseyin'in (a.s.) Irak'a gitmekten başka bir yolu yok muydu?

Âl-i Ümeyye'ye karşı Irak'ta bir muhalefet merkezinin kurulabileceği ve Yezid'i devirecek bir kıyamın düzenlenebileceği bekleniyor muydu?

Tarih kitaplarında peş peşe ve bir çok şahsiyetler tarafından dile getirilen bir takım itirazlarla karşılaşırız. Bu eleştirilerin tümünde İmam'ın Irak'a gitmesinin asla maslahatı olmadığına dikkat çekilmiştir. İmam biat etmekte muhalefet edip Mekke'ye yöneldiğinde, İmam'ın Irak'a gitme ihtimali gündemde idi. Bazı rivayetlere göre Abdullah b. Müri' Medine ile Mekke yolu arasında İmam'ın Kûfe'ye gitmekten sakınmasını istedi.¹

İmam Mekke'ye girdiğinde itiraz edenlerin sayısı göz alıcı bir şekilde çoğalıyordu. Şimdi burada İmam Hüseyin'in (a.s.) Kûfe'ye gitmesine karşı çıkan kimselerin bazısına değiniyoruz:

Abdullah b. Abbas, İmam'ın Irak'a gitmekten vazgeçip Yemen dağlarına doğru gitmesini önerdi. Çünkü orası bir taraftan dağlık bir bölge olduğundan savaş ve kaçış için çok münasip idi ve başka bir taraftan da babasının Şiaları o bölgede daha çok idiler. Bu nedenle İmam'ın emniyetini tazmin edebilecek tek yer orasıydı.²

Muhammet b. Hanefiye de İbn-i A'sem'in rivayetlerine göre İbn-i Abbas'ın önerisini İbn-i Abbas'a sundu.³

Amr b. Abdurrahman b. Hişam şöyle diyordu: "Halk dirhem ve dinara kul olmuşlar, bu ikisi de bugün hakimlerin elinde bulunmaktadır; sakın Irak'a gitmeyisin."⁴

Abdullah b. Ömer has bir korku ve dehşetle ümmet arasında kan döküleceği hususunu durmadan tekid ediyordu.⁵

Abdullah b. Cafer İmam'ın Irak'ta öldürüleceğine değinerek şöyle diyordu:

"Senin öldürülmen ile yeryüzünün nurunun söneceğinden korkuyorum, çünkü sen hidayetin ruhu ve müminlerin emirisin. Irak'a gitmek için acele etme; ben senin için Yezid'e eman (dokunulmazlık hakkı) alırım."⁶

Ebu Saîd Hudri ihtimalen şöyle demişti:

"İmamına karşı isyan etme."⁷

Musavver b. Muharreme, İmam'a şöyle yazmıştı: "Irak halkının oyununa gelme."⁸

Ebu Vâkıd Laysi de İmam'a aynı Musavver b. Muharreme gibi demişti.⁹

Farazdak, Mekke ile Kûfe yolu arasında İmam'a şöyle demişti: "Halkın kalbi seninledir, kılıçları ise sana karşıdır."¹⁰

Tarih kitaplarında bu gibi itirazlar, acımlar ve benzerleri çok bir şekilde görülüyor ve belki de çoğu kasıtlı, garazlı rivayetçiler böyle uzun bir listeyi İmam'ı suçlamak amacıyla yakıp-yakıştırmışlar.

¹ İbn-i A'sem, c: 5, s: 36-37/Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 228-246.

² Ahbar-ut Tuvval, s: 224/İbn-i A'sem, c: 5, s: 113/Taberi, c: 4, s: 287/Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 161.

³ İbn-i A'sem, c: 5, s: 32.

⁴ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 161/İbn-i A'sem, c: 5, s: 110-111/Taberi, c: 4, s: 287.

⁵ Bakınız: Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 163/İbn-i A'sem, c: 5, s: 39/İbn-i Sa'd, "Turasuna" sayı: 10, s: 166.

⁶ İbn-i A'sem, c: 5, s: 116/Taberi, c: 4, s: 291.

⁷ Aynı kaynak.

⁸ Aynı kaynak, s: 167.

⁹ Aynı kaynak, s: 166.

¹⁰ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 165.

İTİRAZ VE ELEŞTİRİLERE CEVAP

Irak'a gitmek için İmam'ın gösterdiği delili açıklamadan önce bu delilin zeminini hazırlamak, rayına oturtmak amacıyla bir ön deyimde bulunmak, önsöz kurmak zorundayız:

Geçmişteki ve şimdiki siyaset tarihi, kendi siyasi faaliyetlerinde en az bir engelle karşılaşmadan ve olanca ciddiyetle kendi siyasi hedeflerine ulaşmış olan kimselerin çok az görüldüğünü göstermektedir. Kudreti ele almak amacıyla ya da müspet veya menfi hedefler uğrunda faaliyet eden kimseler daima ihtimaller üzerinde muhasebe ederler. Siyaset dünyasında en başarılı ve halk yanlısı kimseler bile terör vb. gibi bir takım tehlikelerle karşı karşıyadırlar. Buna göre idealist kimseler gibi düşünmemeli ve sadece kesinlikle hedefe varacağımız ve bunda en küçük bir yenilgi ihtimali olmadığı takdirde girişimde bulunmanın, harekete geçmenin doğru olduğunu sanmamalıyız. Tarihi gerçekler bu gibi bir düşünce tarzını asla teyit etmemiştir ve bu böyle siyasi görüşü olan kimsenin saflığının göstergesi, alametidir.

Burada da "İmam bu yolculuğunun başarıyla sonuçlanacağına en az bir yenilgi ihtimali bulunmadığına yakın etmeliydi gibi yanlış bir düşünceye kapılmamız gerek. İmam'ın hareketinin aslını kabul etmeyen birinin İmam'ın yenilme ihtimalinin mevcut olduğuna dair tarihten şahitler göstermeye hakkı yoktur. Mesela, bundan önce başka bir defa da Kûfeliler imtihan olmuş, sınanmışlardır diyemeyiz. İmam'ın hareketini kabul eden kimse de asla yenilgi ihtimalinin olmadığını düşünmemelidir. Bunu dikkate alarak önce İmam'ın o şartlar altındaki durumu ölçmeli, daha sonra tarihî şahitleri ve İmam'ın girişimlerini dikkate almakla İmam'ın Irak'a hicret edişini değerlendirmek gerek.

İmam, muhalefeti şehadetle sonuçlansa bile, Yezid'e ve sultasına asla boyun eğmek istemiyordu. Aynı zamanda mümkün oldukça Yezid'in aleyhine bir kıyam başlatmak ve İslam toplumunun hakimiyetini Benî Ümeyye'nin kanlı pençesinden kurtarmak için bir çare bulmaya çalışıyordu.

İmam'ın siyasi düşüncesini belirleyen sınır bundan ibaret idi. İmam bu hudut ve alan içinde kendi yolunu seçmeli, öneriler ve eleştirilere karşı bir tepki göstermeliydi ve bu sınırdaki katiyen değiştirilemezdi. Bu yüzden bu sınırla hiçbir yönden bağdaşmayan her öneri, İmam'ın açısından mahkum ve kabullenilmeyecek bir şey idi.

Diğer bir taraftan da o günün siyaset dünyası özel bir sınıra sahip idi ve bunun bir kısmını da ihtimaller teşkil etmekteydi. O halde İmam amelde kendine özgü siyaset tutumunu tahrif ve tahribata uğratmayacak ve de o günkü mevcut gerçeklere aykırı olmayacak bir şekilde kendini ayarlamalı ve ona göre hareket etmeliydi.

O günün bilinen siyasi ihtiyaçları açısından Yezid, Hüseyin (a.s.) gibi birinin ona biat etmeden yaşamını sürdürmesine asla izin vermezdi. Çünkü Hüseyin (a.s.) Yezid'in işlerine karışmayan ve vurdum duymazcasına hiçbir mesuliyet taşımazcasına normal hayatını yaşayacak biri değildi. Buna göre İmam biat etmediği takdirde Yezid'in seçebileceği tek yol İmam'ı şehid etmek idi. Başka bir taraftan da Şam bir yana, hatta Medine ve Mekke ve genel olarak Hicaz ve Yemen... bile Yezid'in karşısında duracak, Hüseyin'i (a.s.) savunacak ve O'nun öldürülmesine engel olacak bir durumda değildi. Sadece savunma ve İmam'ı destekleme ihtimali olan bölge Kûfe idi. Kûfe'nin önceki tutumunu ve halkının Emir-ül Müminin'e (a.s.) İmam Hasan'a (a.s.) karşı düşman karşısında tuttuğu tavrı dikkate almak bu ihtimali zayıflatıyor idiyse de İmam'ın Kûfe'ye gelmesi için

Kûfelilerin sabırsızlanması, Kûfe eşrafının ve avam halkının İmam'ı mektup yağmuruna tutması, Beni Ümeyye karşısında duracaklarına ve İmam'ı savunacaklarına dair söz vermeleri bu za'fı gideriyordu ve Kûfelilerin İmam Hüseyin'i (a.s.) destekleyeceklerine dair ısrarları arttıkça İmam'ın düşman karşısında zafere ulaşma ihtimali yüzde kaç güçleniyordu, ancak tehlike ve yenilgi ihtimali yüzde yüz ortadan kalkmış değildi.

Şimdi İmam bu yolu seçmeseydi sizce ne yapmalıydı? İmam biat etmediği takdirde Yezid onu yaşatır mıydı? İmam, Yezid'e nasıl biat eder ve İslam devletine egemen olan İslam'a aykırı ve küfürçül hareketler karşısında ancak ve ancak kendi can, yaşam ve çıkarlarını düşünen vurdumduymaz bir seyirci ve hiçbir risaleti, mesuliyeti olmayan bir şahıs gibi nasıl yaşayabilirdi?

Eğer İmam Kûfe'ye gitmez ve Mekke'nin içinde terör edilip öldürülseydi bu şahısların kendisi, "Kûfelilerin İmam'ı davet etmeleri hususunda kendisine gönderdikleri onca mektupları ve ısrarları karşısında İmam Hüseyin (a.s.) neden aldırış edip oraya gitmedi. Halbuki eğer gitseydi Kûfelilerin askerlerine dayanıp terör tehlikesinden güvencede kalır ve siyasi hedeflerini başarıyla elde ederdi" demezler miydi?

İtirazda bulunanlar genelde, İmam'ın kıyam etmesine karşı çıkıyorlardı ve İmam'ın kıyam etmemesi Yezid'in hükümetine boyun eğmek, kabullenmek anlamını taşıyordu ve bu da İmam açısından imkansız idi. Hatta Abdullah b. Cafer'in O Hazret için Yezid'den almak istediği eman ve dokunulmazlık hakkı da bu anlamda idi. Çünkü Yezid'in eman vermesi haliyle O Hazret kıyam etmediği takdirde gerçekleşebilirdi ancak İmam ise Yezid'e biat etmek zilletine boyun eğmiyordu.

Şimdi İmam'ın bu meseleyi nasıl yorumladığına ve tarihî şahitlerin bunu nasıl gösterdiğine bir göz atalım.

İmam bir çok yerlerde Yezid ve uşaklarının O Hazretin Mekke'de yaşamasına izin vermeyip nihayet kendisini öldürecekleri hususuna değinmiştir. Şimdi bu yerlerden bir kaçını örnek olarak gösteriyoruz:

İbn-i Abbas'ın itirazı karşısında şöyle cevap verdi:

Mekke'nin iki karış ötesinde öldürülmem, bir karış ötesinde öldürülmemden daha iyidir.¹

İbn-i Ömer'in itirazını şöyle cevapladı:

"Bunlar beni kendi başıma bırakmazlar, benden biat almak için her şeyi yapacaklar; ben ise öyle yapmayınca nihayet beni öldürecekler."

Başka bir itiraza karşı şöyle buyurdu:

"Yeryüzündeki haşerelerin birinin yuvasına girsem dahi beni oradan çıkaracak ve öldürecekler."²

Başka bir yerde de böyle acele etmesinin nedenini sorduklarında dedi:

"Acele etmezsem başım derde düşer."³

Başka bir yerde ise şöyle buyurdu:

"Beni Ümeyye malımı aldı sabrettim, onuruma, şahsiyetime dokundu sabrettim ve

¹ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 164 Taberi, c: 4, s: 289 İbn-i A'sem, c: 5, s: 113/İbn-i Asakir, s: 190/el-Marifetü vet-Tarih, c: 1, s: 541 Macma-uz Zavaid (Haysemi), c: 9, s: 192/Muruc-uz Zaheb, c: 3, s: 55.

² İbn-i A'sem, c: 5, s: 116.

³ Taberi, c: 4, s: 290.

kanımı dökmek istediklerindeyse ellerinden çıkıp kaçtım."¹

Bu konu hakkındaki İmam'ın vardığı sonuç budur ve aynı zamanda bu, Yezid'e biat etmediği taktirde kesinlikle öldürüleceğine apaçık, canlı bir delildir.

Meselenin diğer bir tarafı da Irak'a doğru hareket etme konusudur. İmam Mekke'den çıkmağa karar verdiğinde İslam devletinin hangi noktasına gitmeyi seçmeliydi? İmam Mekke'de olduğu birkaç ay boyunca, Irak halkından fazla bir miktarda mektup O Hazrete gelip çatmıştı. Bu mektuplar öyle fazla ve öyle ciddiyetle yazılmıştı ki, sonraları İmam'ın Irak'a gitmesinin asıl nedenlerinden birini oluşturmuştu. Ve çoğu zaman da İmam'dan niçin Kûfe'ye gitmek istediği sorulunca, Irak halkının mektuplarını dile getiriyordu.² Mesela Hürr, Ömer b. Sa'd,³ Buhayr b. Şaddad⁴ ve Abdullah b. Ömer'in⁵ cevabında ve hatta Aşûra gününün sabah vakti⁶ Kûfe ordusunun karşısında kendi gelme nedeninin Kûfe halkının mektupları olduğu olarak niteledi ve Irak'a doğru hareket etmesinden soranların cevabında defalarca şöyle buyurdu:

"Atımın heybesi Iraklıların mektuplarıyla doludur."⁷

İmam, Müslim'in "Hemen Kûfe'ye gelmesine dair" yazılı haberini alınca aceleyle Mekke'den çıkıp Mekke ile Kûfe arasındaki mesafeyi çok çabuk bir şekilde hızla geride bıraktı. Ama Müslim'in şehadet haberi gelince⁸ bu şehadeti duyduklarından dolayı kervanın hareketi hissedilir bir şekilde yavaşladı. Zaman geçtikçe de hareketin, ilerlemenin hızı da azalıyordu ama İmam'ın ve ashabının Kûfe'ye doğru ilerlemesini asla önlemedi. Çünkü Müslim ve Hâni'nin şehid edilişlerinin haberi İmam'a iletdikten sonra İmam'ın Kûfe halkı hakkındaki hoşgörü ve itimadı gitgide azalıyordu gerçi ama Kûfe'de başarıya ulaşma ihtimali yüzde yüz ortadan kalkmış değildi. Başka bir deyimle, İmam'ın kervanı Kûfe'ye yaklaştıkça savaşta zafer elde etme ümitleri daha çok sarsılıyordu ama daima İmam'ın Kûfe'ye gitmek ve harekete devam etmek hakkındaki değerlendirmeleri ve ashabıyla istişarede bulunma, danışmalarının neticesi, zafere ulaşmanın mümkün olduğunu andırıyordu. Siz Müslim b. Akîl'e benzemezsiniz diyorlardı. Kûfe halkı sizi görünce hepsi sizin etrafınızda toplanacaklar. Belki de Müslim meşhur biri olmadığından gerektiği şekilde halkı toparlayamadı, kendine çekemedi ama sizin şahsiyetinizin daha başka bir cazibesi, çekiciliği var demek istiyorlardı. İmam'ın bulunduğu durumda ve Kûfe halkının on yıllık mektupları ve isteklerini dikkate almakla böyle bir söz beklenmez değildi. Bu nedenle İmam bir değerlendirme yaparak yola devam etmeyi kabul etti.

Futuh'un rivayetinden de İmam'ın Kays b. Musahhar Saydavi ile Kûfelilere gönderdiği mektubunun Müslim b. Akîl'in şehadet haberinden sonra da ahitlerine vefa etmeleri gerektiği hususunda olduğu anlaşılıyor. Kûfe hakkındaki kuşku zemini İmam'ın ordusunun düşüncesine önemsenecek bir derecede işlemiş olmasına rağmen bunun neticesi, sadece İmam'ın Hürr'ün ordusuyla karşılaştığında geri dönmeye dair alınan kararda or-

¹ İbn-i A'sem, c: 5, s: 124.

² Ensab-ul Eşraf (Belazuri), c: 2, s: 163-165.

³ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 170-177/İbn-i A'sem, c: 5, s: 137-138/Ahbar-ut Tuvval, (Dinveri), s: 249-254.

⁴ İbn-i Sa'd, "Turasuna" dergisi, sayı: 10, s: 173.

⁵ "Turasuna" (İbn-i Sa'd) sayı: 10, s: 181.

⁶ İbn-i Asakir, s: 192.

⁷ İbn-i Asakir, s: 209-210.

⁸ Taberi, c: 4, s: 300.

taya çıktı. Hürr'ün bir ordunun başında gelmesi ve bunun yanında dört bin kişilik düşman ordusunun "Kadisiye"de toplanma haberinin duyulması ve ayrıca Kûfe hakkındaki önceden gelen haberler, bilgiler ve bunlardan biri de İmam'ın Kûfe'ye gelmekten vazgeçmesi hakkında Müslim'in Ömer b. Sa'd ile gönderdiği sözlü mesajın iletilişi olmak üzere artık İmam'ın Kûfe'ye bel bağlamamasına ve Kûfe'ye gitmenin yenilgi ve şehadetten başka bir neticesi olmadığına emin ediyordu.

Tam bu sırada İmam geri dönmeye karar verdi¹ ama Hürr, İmam'ı ve beraberindeki orduyu Kûfe'ye götürmek için Kûfe valisinden emir aldığını öne sürerek İmam'ın dönmesine engel oldu. İşte bu andan itibaren İmam daima düşman ordusunun komutanlarıyla,² elçileriyle görüştüğünde ve hatta Kûfe ordusuna hitap ederek dönmeye karar verdiğini tekrar ediyordu.

"Ey millet! Beni desteklemek, himaye etmek istemiyorsanız en azından emniyetli bir yere –Mekke- dönmeme engel olmayın."³

Bazı tarihçiler şöyle yazmışlar: İmam Kûfe ordusu tarafından kuşatıldıktan, muhasarada kaldıktan sonra Ömer b. Sa'd'ın aşağıdaki üç şeyden birini kabul etmesini istedi: Bırakın Hicaz'a döneyim veya Şam'a gidip Yezid'e biat edeyim veya devletin uzak sınırlarından birine gideyim ve...

Ama bazı delillere göre bu haber doğru değil ve bunu yazarlar da bunu yazmakla İmam Hüseyin'e (a.s.) emsali olmayan şahsiyetini ezmek ve tahkir etmek ve böylece Emevi sultanlarına velinimetlerine karşı bir hizmette bulunmak istemişler. Bu sözün doğru olmadığını kanıtlayan delil ve şahitler şunlardan ibarettir:

Yukarıda söylenen rivayette ve aynı şekil diğer konuşmalarda tekit edilen nokta İmam'ın Şam'a gitmeyi öne sürmemiş olması ve sadece Hicaz'a (Mekke ve Medine) dönmeyi istemiş olmasıdır.

Belazeri bir rivayetinde açıkça şöyle diyor: İmam Ömer b. Sa'd'a sadece Medine'ye dönmeyi söyledi.⁴

Aynı şekil müstenit olarak Übet b. Sem'an'ın şöyle dediği nakledilmiştir: Ben bütün merhalelerde Hüseyin b. Ali'nin (a.s.) yanında idim ve bir an bile ondan ayrılmadım ama halkın arasında yayılmış olan (bırakın Şam'a gidip Yezid'e biat edeyim) söze hatta işaret bile etmedi ve sadece şöyle buyurdu:

"Bırakın geldiğim yere döneyim veya bu geniş yeryüzünün bir yerine gidip oradan halkın işinin nereye vardığın göreyim."⁵

Eğer İmam biat etmeyi kabullenmiş olsaydı Yezid'in, uğruna bunca velvele yarattığı sorun kendi kendine çözümlenir ve Hüseyin (a.s.) de herhangi biri gibi yaşamını sürdürürdü.

KARBELA VAKIASINDA GAYB UNSURU

Karbela vakiasının tarihî boyutunda önemli bir yeri olan meselelerden biri de "Gayb" meselesidir. Bu mesele, Karbela vakiasını araştırırken bir çok ihtilafların ortaya çıkmasına ve daha çok ideolojik bir konunun tarihî bir meseleyle karşılaştırılmasına

¹ Ensab-ul Eşraf (Belazeri), c: 2, s: 170/İbn-i A'sem, c: 5, s: 135/Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 250.

² Bkz: Taberi, c: 4, s: 311/İbn-i A'sem, c: 5, s: 155.

³ Taberi, c: 4, s: 323.

⁴ Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 182.

⁵ İbn-i Esir, c: 4, s: 54 (el-Kamil-u fit-Tarih).

neden olmuştur.

İşin gerçeği şu ki bizim alimlerimiz itikadî açıdan ve de İmam'ın ilminin alan ve kapsamını göz önünde bulundurarak bu konudaki kaynaklarda gerekli araştırma ve incelemede bulunmuşlar ama bu meseleyi tarihî açıklamada, izah etmede bu ideolojik delilleri gündeme getirmeye gerek yoktur; çünkü böyle bir şey konuyu tarihî şeklinden çıkarmakla kalmayıp tarih yazmada görüş ve inancı işe karıştırmakla suçlanmak zemini de hazırlayacak.

Şimdi biz olayın tarihî açıklamasının dışında, daha çok bilgi vermek amacıyla sözün sonu olarak, bu hadise gerçekleşmeden önce gerçekleşeceğinin bilindiğine açıkça delil eden hadislere kısaca değineceğiz. Bu rivayetlerin bazıları Peygamber'in (s.a.v.) dilinden nakledilmiş ve bunda Şia'nın ve Ehl-i Sünnetin büyük râvileri ve hadisçilerinden çok bir miktarı ittifak etmişlerdir.

Allame Emîni'nin telif ettiği çok değerli (Siretuna ve Sünnetuna) kitabı çok sayıda bu gibi hadisler içermektedir. Bu hadisler Resulullah'ın (s.a.v.) şahsının, Kербela vakiasını ve evladı Hüseyin'in (a.s.) orada mazlumca şehid edileceğini bu hâdise gerçekleşmeden yıllar önce izah etmiş olduğunu ve Resulullah'ın (s.a.v.) çok derinden etkilendiğini ve hatta ağlayıp üzüldüğünü bildiriyor. Merhum Allame Emîni bu hadislerin çoğunu Ehl-i sünnetin tarih ve hadis kitaplarından nakletmiştir.

Şimdi bu hadislerden bazıları:

Bir hadiste şöyle denmiş: Bir gün Hüseyin (a.s.), Resulullah'ı (s.a.v.) ve bir grup melek gördüğü rüyasını anlatırken Resulullah (s.a.v.) onu bağrına basıp şöyle buyurmuş:

"Ey Hüseyin! Ümmetimden bir grup tarafından pek yakında Kербela sahrasında susuz öldürüleceğini görüyorum. O zaman baban ve annen benim yanımda olup sabırsızlıkla senin gelmeni bekleyecekler. Cennette senin için öyle makam ve dereceler var ki şehid olmadıkça onları elde edemezsin."¹

Hüseyin (a.s.) Mekke'de buyurdu:

"Ceddîm Resulullah'ı (s.a.v.) rüyada gördüm. Bana bir emir verdi, ben de ona göre davranacağım."²

İmam, Kербela'ya vardığı gün o yerin ismini sorunca "Kербela"dır dediler. İmam buyurdu:

"Babam Sıffîn'e giderken bu sahradan geçti ve ben de onun yanında idim. Burada durup bu yerin hakkında bazı sorular sordu. Ona "Bu yerin ismi Kербela"dır" dediler. Bu sırada babam bu sahranın bazı bölümlerine işaret ederek "Burada bineklerini bağlayacaklar ve burada da kanları akıtılacak" dedi. Ondan "Ya Emir-el Müminin (a.s.)! Kimin hakkında konuşuyorsunuz?" diye sordular.

"Burada incek olan Âl-i Muhammed'in (s.a.v.) bir grubu, bir kafilesi hakkında" dedi.³

Aşûra günü bacısı Zeyneb'e hitaben şöyle dedi:

"Bacıcığım! Dün gece ceddîm Resulullah'ı (s.a.v.), babam Ali'yi (a.s.), annem Fatıma'yı (a.s.) ve kardeşim Hasan'ı (a.s.) rüyada gördüm. Çok geçmeden bizim yanımıza

¹ İbn-i A'sem, c: 5, s: 28-29.

² İbn-i A'sem, c: 5, s: 51.

³ Ahbar-ut Tuvval (Dinveri), s: 253.

geleceksin diyorlardı. Kardeşim! And olsun Allah'a hiç şüphe yok ki bunun zamanı yaklaşımıştır."¹

Bunlar, İmam'ın şehadetinden önce Kerbela hakkında bilgisi olduğuna delalet eden hadislerden örneklerdir. Sadece İmam Hüseyin (a.s.) değil, hatta Peygamber bile nübüvvet veya imametın ispatı dışındaki siyasî ve normal yaşamlarında gayb unsurundan yararlanmıyorlardı ve bu hususlar dışında onlar da İslamî ahkam ve ahlak gereğince hareket ediyorlardı. Peygamberin ve hidayet imamlarının öncü ve sembol olmaları onların mevcut durumlarına göre harekete etmelerine ve zahiri değerlendirmelerine dayalıdır, gayb unsuruna değil. Çünkü gayb unsuruna dayanmak herkesin yapabileceği bir iş değildir.

ŞİA'NIN OLUŞUM VE YAPILANMASINDA KERBELA VAKIASININ ETKİSİ

Kesinlikle Kerbela vakıası tarihin belirleyici olaylarından ve Şii oluşumun en önemli sebeplerinden biridir. Biz önceden de Şiiliğin fikirsel temellerinin bizzat onun en köklü meselesi olan (imamet) Kur'an ve Sünnet'te açıkça göze çarpıyor. Ancak Şii tarihinin diğer İslamî gruplardan ayrılığı zamanın akışıyla ve yavaş yavaş gerçekleşti. Emir-ül Müminin'in (a.s.) hakimiyeti ve olaylar karşısındaki yöntem ve sünneti ve de geride bıraktığı İslamî düşünceler ve öğretiler bir dereceye kadar fikirsel açıdan Şia'nın yapılanmasını, oluşumunu sağladı. Emevilerin diğer İslamî grupların düşünce sistemini ve anlayış tarzını desteklemeleri, Şia ile diğer mevcut grupların birbirlerinden daha çok ayrılmasına neden oldu.

Muaviye'nin hileleri ve aldatıcı davranışları müslümanların Beni Ümeyye'nin İslamî maske altında cahiliyetin insanlık düşmanı şahsiyetlerini gizlediklerini, cahiliyet yaşamının aşığı olduklarını ve cahiliyet kültürünün savunucusu olduklarını anlamalarına fırsat vermedi. Gerçi o günün bilinçli ve düşünür şahsiyetleri bu noktaya vakıf idiler ama oğlu Yezid onun bu maharetine sahip değildi. O günlük şiir ve konuşmalarında kim olduğunu ve ne istediğini açıkça dile getiriyordu ve bu yüzden başa geçtiğinde ve işinin başlangıcında Kerbela vakıasını yarattı ve Hüseyin b. Ali'yi (a.s.) bir grup yakınları ve ashabıyla birlikte şehid etti. Şii tarihinin Emevilerin İslam maskesi altında bulunan diğer gruplarından ayrılığı kesinleşti ve Şia bundan itibaren Ali'yi (a.s.) ve onun halifelelerinin sünnet ve siyerine uyan bir grup olarak varlığını ortaya koydu.

¹ İbn-i A'sem, c: 5, s: 175-176.

İMAM SECCAD

İMAM SECCAD (a.s.)

Şemsüddin Zahebi:

Hüseyin b. Ali (a.s.) çok yüce bir azamete sahipti ve bunu da hak etmişti. And olsun Allah'a böyle bir azamet ancak yüce imamet ehlinde olurdu. Üstün faziletlere sahipti. İlim, ibadet ve akıl açısından da çok yüce bir makama sahipti.

(Siyer-u A'lam-un Nübela, c: 4, s: 398)

Seccad lakabıyla meşhur olan Şiilerin dördüncü İmamı Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib (a.s.) meşhur görüşe göre hicri 98 yılında doğup ve hicri 94 yılında Velid b. Abdül Melik tarafından zehirlenerek şehid edildi.¹

İmam'ın doğumu hicri 38 yılında olduğuna göre İmam Müçteba'nın (a.s.) döneminin bir kısmını ve aynı şekil değerli babası İmam Hüseyin'in (a.s.) dönemini ve Muaviye'nin Irak ve diğer bölgelerin Şiilerini ezme hususundaki istibdadî siyasetini gözleriyle görmüş olduğu malumdur.

Ama bazı yazarlar "Taff" vakıası hakkında nakledilen rivayetlere dayanarak O Hazretin doğum tarihini umumun kabul ettiği şekilde değil de hicri 48 yılında olduğunu yazmışlar. Bu rivayetler şunu bildiriyor ki, kanlı Kerbela savaşından sonra İmam Hüseyin'in (a.s.) çadırları ve ailesinin efradı Kûfe ordusunun eline geçince, o sırada bazıları hasta ve yatakta olan İmam Seccad'ı (a.s.) öldürmek amacıyla ona saldırdılar. Ama bazıları İmam'ın henüz küçük olduğunu ve bulûğ çağına ermediğini öne sürerek İmam'ın öldürülmesine engel oldular.

Taberi'nin rivayet ettiğine göre Kerbela'da hazır bulunan Hamid b. Müslim bu esef verici olayı şöyle anlatıyor:

"Şimr, Ali b. Hüseyin'i (a.s.) öldürmeye kalkışınca ben de onun henüz küçük bir çocuk olduğunu ileri sürerek Şimir'in onu öldürmesine engel oldum."²

Aynı şekil yine rivayet edilmiş ki:

Übeydullah b. Ziyad Kûfe'de İmam Seccad'ı (a.s.) öldürmeye karar verdi ve bu hususta bazılarının bulûğ alametlerini O Hazretin vücudunda aramalarını istedi. Onlar da araştırma yapıp balığ olduğuna tanıklık ettiklerinde İmam'ın öldürülmesine dair emir verdi. Ama İmam'ın ona hitap ederek "Sen Peygamberin hanedanıyla yakınlık iddiasını ettiğine göre (Ebu Süfyan'ın torunu olarak) Resulullah'ın (s.a.v.) hanedanını Medine'ye götürmek için emin ve güvenilir birini görevlendirmelisin" demesi, onu öyle etkiledi ki verdiği emri iptal edip "Senin kendin onları Medine'ye götüreceksin" dedi.³

Başka bir rivayete göre de Zeyneb'in (Aleyha selam) kendisi Ali b. Hüseyin'in (a.s.) öldürülmesine engel oldu. Zeyneb bu hususta Ubeydullah b. Ziyad'a hitap ederek şöyle dedi:

"Eğer o öldürülecekse önce ben öldürülmeliyim."⁴

Cahiz de Emevilerin hatalarını sıralarken bulûğ alametlerini aramak hususunda O Hazrete yapılan ihtiramsızlığa da değinmiştir.⁵

Eğer bu rivayetler doğru olarak kabul edilirse, İmam'ın yaşı meşhurun kabul etti-

¹ El-İthaf bi Hubb-il Eşraf (eş-Şabravi), s: 143

² Tarih-ul Umem-i ve Mülûk (Taberi). c: 5, s: 229 İzzuddin basımı, Beyrut.

³ Taberi, c: 5, s: 231.

⁴ Taberi, c: 5, s: 231.

⁵ Şerh-u Nehc-ül Belağa (İbn-i Ebil Hadi), c: 15, s: 236.

ğinden daha az olmalıdır. Çünkü bulûğ çağının en son merhalesi 15 yaşdır ve bu hadisler gereğince, mecburen o durum İmam'ın bu yaş civarında olduğunu gerektiriyordu.

Bu hadisler gerçi çeşitli kaynaklarda nakledilmiştir ama bunların itibarını zedeleyecek, itibardan düşürecek bazı şahitler de mevcuttur, örneğin:

Tarihçilerin ve siyer yazarlarının meşhuru 38 hicri yılını kabullenmişler ve buna göre İmam Seccad (a.s.) Kerbela'da 23 yaşında olmalıdır. Taberi de bu sözü "Zeyl-ül Müzil" kitabında nakletmiştir. Bazılarının O Hazretin 58 yıl yaşadığını nakletmeleri de bu sözü teyit etmektedir.¹ İmam'ın 33 hicri yılında² dünyaya geldiğine dair edilen tasrih de –meşhurun hilafına olmasına rağmen yani meşhura göre İmam 38 hicri yılında dünyaya gelmiştir- Emir-ül Müminin'in (a.s.) hayatında dünyaya geldiğine başka bir delildir.

Bu gibi rivayetler görüş sahibi tarihçilerin gözünden kaçmış olmayıp İslam'da tarih tedvini çağının başlangıcından beri bu rivayetlerin, meşhurun naklettiği söz ile tezatta olduğunun farkına varmış ve bu çelişkiyi gidermek için bu rivayetleri incelemeye, eleştirmeye başlamışlar. Ehl-i Sünnetin tarihî olayları rivayet eden en seçkin, mümtaz tarihçisi Muhammed b. Ömer Vakidi İmam Sadık'ın (a.s.) Ali b. Hüseyin'in (a.s.) 58 yaşında dünyadan göçtüğüne dair sözünü naklettikten sonra şöyle netice alıyor:

Bu söz Ali b. Hüseyin'in (a.s.) 23 veya 24 yaşındayken değerli babasıyla birlikte Kerbela'da olduğunu kanıtıyor. Bu yüzden O Hazretin Kerbela'da küçük ve baliğ olmayan biri olduğunu söyleyen kimseler hata etmişler. O Hazretin Kûfe ordusuyla savaşmamasının nedeni de o günlerde kendisini rahatsız eden hastalığıydı; savaşma gücü olmaması değil. O Hazretin Kerbela'da baliğ olmaması nasıl kabul edilebilir, oysa ki O Hazretin Bâkır (a.s.) diye tanınan Muhammed b. Ali (a.s.) adındaki oğlu o sırada dünyaya gelmiş bulunuyordu ve İmam Bâkır'ın (a.s.), hicri 78 yılında dünyadan göçen³ Cabir b. Abdullah'ı görmüş olduğunu nazara almamış bizi, Ebu Cafer'in (a.s.) Cabir ile görüştüğü zaman Resulullah'ın (s.a.v.) hadisini dinleyip sonraları o hadisi Cabir'den nakledebilecek bir yaşta olduğu neticesine vardırıyor."⁴

İbn-i Anket de şöyle yazıyor:

"Ali b. Hüseyin (a.s.) Kerbela'da hasta olduğundan savaşa katılamadı. Bazılarının, onun baliğ olmadığını söylemeleri doğru değildir. Zübeyr b. Bakkar da Hz. Ali b. Hüseyin'in (a.s.) Kerbela'da 23 yaşında olduğunu söylemiştir."⁵

İmam Seccad'ın Übeydullah b. Ziyad'a hatta Yezid b. Muaviye'ye karşı davranışlarından, İmam'ın o zaman baliğ olup olmamasında şüphe edilmeyecek bir yaşta olması gerektiği anlaşılıyor. Gerçi bu hususta imamet açısından hiçbir sorunumuz yoktur ama Yezid'i, O Hazretin minbere çıkıp konuşmasına izin vermeye zorlayan durum ve ortamın kendisi de kendi başına O Hazretin böyle bir izni gerektiren bir yaşta olduğunu göstermektedir. Çünkü henüz baliğ olup olmaması şüpheli olan birine, Yezid tarafından böyle bir imtiyazın verildiği kabul edilemez.

¹ El-Muntahab min Zeyl-il Muzil, s: 630.

² Es-Sigat (İbn-i Habban), c: 5, s: 160.

³ El-Ma'rifetü vet Tarih (el-Fesva), c: 3, s: 310/Tarihi Dimaşk, c: 5/251 (el yazılı nüshası, el-Marifetü vet-tarih'in dipnotundan naklen.

⁴ Tabakat-ul Kübra (İbn-i Sa'd), c: 5, s: 222/Keşf-ul Ğumme (İrbili), c: 2, s: 191. Tebriz basımı/Taberi, el-Muntahab min Zeyl-il Müzil, s: 632.

⁵ Umdet-ül Metalib fi Ensab-ı Âl-i Ebi Talib (İbn-i Anbet), s: 193.

İmam Bâkır'ın (a.s.) doğumu hakkında tarih kitaplarında mevcut olan pek çok hadis, O Hazretin Kerbela'da dört yaşında bir çocuk olduğunu ispatlamaktadır. Kimse de bu hadislerin sahih oluşunda şüphe etmeye cüret edememiştir. Bu hadisler kabul edildiğine göre meşhurun görüşünü en çok iki veya üç yaş farkı ile kabul etmekten başka bir çaremiz yoktur.

İMAM SECCAD'IN (a.s.) ANNESİ

İmam Seccad'ın (a.s.) annesinin isim ve nasebinin ayrıntıları ihtilaflı meselelerinden biri olup bunun hakkında araştırma yapmak da faydasız değildir ama maalesef bazı yazarların bu konu üzerinde yaptıkları sürekli çalışmalara rağmen apaçık ve kabul edilecek bir görüş ortaya koyulmamış, gösterilmemiştir. O Hazretin annesinin, Sasaniler boyundan olan İran'ın son padişahı Üçüncü Yazd-i Gerd'in kızı olduğu öyküsü; Şia düşmanları buna dayanarak Şiiliğin İran'da yayıldığına dair atıfı bir neden uyduramasınlar ve İran'ın Şiiliği ile Şia İmamlarının o günün İran saltanat hanedanı ile olan sebebî bağıllığı arasında doğrudan bir bağlantı kuramasınlar diye (bu endişe ile) son zamanlarda daha çok araştırılmış ve eleştirilmiştir. Araştırmacılardan biri¹ bu husustaki bütün hadisleri (veya büyük bir bölümünü) bir araya toplayarak onları eleştirmiş ve incelemiştir. Buna ilaveten O Hazretin annesinin "Ümm-ü veled" –kendi mevlası tarafından hamile olan cariye- olduğunu bildiren birkaç hadisi de kendi kitabında yazmıştır. Bu hadislerin, içerikleri açısından birbirleriyle olan onca ihtilaflara rağmen ve bu hadislerin bazısının fuhat hadisleriyle ve daha başka hadislerle çekişmeleriyle birlikte, asıl mevzuun büyük bir çapta meşhur oluşu ve Şia'nın üçüncü asırda telif edilen "Vak'at-u Sıffin" (sayfa: 13), "Tarih-i Yakubi" ve "Basair-ud Derecat" gibi en eski kaynaklarında nakledildiği kesindir. Biz başlıca bir yazımızda bu meseledeki şüpheyi kabul ve meselenin müphem oluşuna itiraf etmekle bu mevzuun, Şiiliğin İran'da yayılmasıyla olan bağıllığını araştırıp onların arasındaki bağıllık anısını uygun ve ikna edici bir şekilde eleştirmişizdir.²

İMAM SECCAD'IN (a.s.) İMAMETİ

Büyük Şia hadisçilerinin kendi hadis kitaplarında rivayet ettikleri nasslar gereğince İmam Seccad (a.s.), babası Hüseyin b. Ali'nin (a.s.) vasiy ve halifesidir. Bu nassları Küleynî ve diğer Şia büyükleri nakletmişler. Şia'nın on iki imamlarının isimleri hakkında Resulullah'tan (s.a.v.) nakledilen hadisler de bu sözü doğrulamaktadır. Bunu görmezlikten gelsek bile İmam Seccad'ın (a.s.) Şia toplumunda dördüncü İmam ve Hüseyin b. Ali'nin (a.s.) vasiy ve halifesi olarak kabullenmesi ve Şia'nın tarih boyunca bunu amelen kabul etmesi de bu hilafetin, imametın doğruluğuna sağlam bir delildir. Bu zaman diliminde Ehl-i Beyt'i sevenlerin bazılarının karşılaştıkları tek şüphe Muhammed b. Hanefiye'nin imametinin gündeme getirilmesiydi ancak bu da Şia toplumunda bir sapmanın çıkmasına neden oldu. Sonraki bölümlerde kısa olarak buna değineceğiz. Şia'nın bazı nassları gereğince Resulullah'ın (s.a.v.) kılıç ve zırhı gibi bazı özel eşyaları imamların beraberinde olmalıdır konusunu nazara aldığımızda, bunların –hatta Ehl-i Sünnet kaynaklarında da- İmam Seccad'ın (a.s.) yanında olduğunun açıkça söylendiğini göreceğiz.³

¹ "Ali b. Hüseyin" kitabı, yazarı: Dr. Cafer Şehidi, yayınlayan: İslami Kültür Yayın Bürosu.

² Bkz: Şiilik ile İran'ın bağıllığı hakkında kısa bir araştırma, İsfahan Cihad Üniversitesi yayını.

³ Tabakat-ul Kübra (İbn-i Sa'd), c: 1, s: 486-488.

İMAM SECCAD'IN (a.s.) İLMÎ VE AHLAKÎ ŞAHSİYETİ

İmam Seccad'ın (a.s.) yaşadığı dönem, dinî değerlerin Emeviler tarafından tahrif edilmeğe, saptırılmağa çalışıldığı bir dönem idi. Beni Ümeyye'nin İslam'ın toplumsal hukuk ilkeleri karşısındaki küstahlığı öyle bir yere varmıştı ki, İslam'ın ilk ve önemli merkezlerinden birinin halkı –peygamberin ilahi risaletinin, kendisinde büyüyen ve filizlenen ve de halkı, kendi payında Resulullah'ı (s.a.v.) mertçe savunup koruyan ve onu küfr ve isyanın güçlü ve kudretli tağutuna galebe ettiren bir şehrin halkı- şimdi Yezid'in köleleri olarak onun savaş komutanlarından olan Müslim b. Ukbe'ye biat etmeliydiler. İslam'ın ahkamı İbn-i Ziyad, Haccac ve Abdül Melik b. Mervan gibi kimselerin elinde oyuncak olmuş idi. –Abdül Melik'in makamını Resulullah'ın (s.a.v.) makamından daha üstün, daha yüce bilen- Haccac gibi kimseler, İslam'ın kesin, belirli toplumsal hukuk ilkelerinin aksine müslümanlardan cizye alıp en az bir şüphe ettiklerinde halkı, celatlara teslim ediyorlardı.

Hükümetin durumu böyle olunca halkın dinî eğitiminin ne derece bir iniş çıkış yaptığı, cahiliyet değerlerinin izzetli bir ölümden sonra yeniden canlanıp İslam'ın yeni yeni ayakta duran kültürünü yok etmek ve kendi sultası altına almak doğrultusunda nasıl boy gösterdiği malumdur.

İmam Seccad (a.s.) böyle acı toplumsal koşullar altında halk ile Allah arasında bağlantı kurmak zeminindeki en önemli faaliyetini dua ile başlattı. İmam bu faaliyetiyle halkın haysiyet ve şahsiyetlerine indirdikleri derin yaraları iyileştirdi ve halkın manevi boyutta faaliyet etmesi için önlerine bir yol açtı. Halk da bunun sayesinde diri kalabilmek için güçlü bir gaye bulup genelde halkın toplumsal baskı ve sıkı yönetim neticesinde duçar oldukları öldürücü ümitsizlik ve pasifliği çıkarıp atabildi ve yaşantıdaki hareketlenme ve taharrükün asıl nedeni olan o heyecan ve canlılığı yeniden ele geçirebildiler. Böylece halk, O Hazretin yüce ruhsal karakterlerinin tesirinde kalıp onun yol ve yordamına aşık oldular. İlim ve bilgi isteklilerinin çoğu onun hadisini rivayet edenlerin safına katıldı ve onun Resulullah'ın (s.a.v.) ve Emir-ül Müminin'in (a.s.) ilimlerinden kaynaklanan zülal ilim pınarından faydalandılar.

Bilgin tarih yazarlarından biri olan Muhammed b. Sa'd, İmam'ı şöyle vafediyor:

"Ali b. Hüseyin (a.s.) muvassak, emin ve yüce bir şahsiyete ve pek büyük toplumsal bir mevkiye sahip takvalı biriydi. Resulullah'tan (s.a.v.) ve babalarından fazla bir miktarda hadis nakletmiştir."¹

Şafii haber-i vahidin hücciyeti hakkında yazmış olduğu bir yazıda şöyle diyor:

"Medine halkının en fakihî olan Ali b. Hüseyin (a.s.) haberi vahide istinat ediyordu."²

İbn-i Şahab-ı Zührü, Emevilere bağlı olmasına ve hatta Emeviler ile Şiiler arasında olan kinin derin bir ayrılık doğurmasına rağmen İmam Seccad'ın (a.s.) zamanındaki alimlerden biri olup var hırsı ile O Hazretin huzurundan yararlanıyor ve ihtiramla sözlerle O Hazreti methediyordu. İmam, Zührî'ye yazdığı bir mektupta safını belirlemesine, durumunu –Emevi hükümetinin elinde bir alet olarak kullanıldığını- yeniden gözden

¹ Şerh-u Nehc-ül Belağa (İbn-i Ebil Hadid), c: 15, s: 274.

² İbn-i Sa'd, c: 5, s: 222.

geçirmesine dair nasihat etti¹ ve hatta bir defa Emir-ül Müminin Ali b. Ebi Talib'in (a.s.) makamına ihanet etmiş olduğundan dolayı İmam tarafından kınandı, zemmedildi.² Aynı zamanda İmam Seccad'ın (a.s.) ilimlerini rivayet ediyordu; öyle ki, muhtelif kitaplarda onun, İmam Seccad'dan (a.s.) naklettiği rivayetlerin çokluğu göze çarpmaktadır.³ İmam Seccad'ın (a.s.) ibadet ve ihlasına aşık olmuştu, öyle ki nakledilmiştir ki:

"Zühri Ali b. Hüseyin'i (a.s.) hatırladığı her an ağlıyor ve şöyle diyordu: "İbadet edenlerin ziynetidir O"⁴

Aynı şekil Zühri'nin kendisinden nakledilmiştir:

"Bu hanedanda (Resulullah'ın hanedanında) Ali b. Hüseyin (a.s.) gibi üstün birini görmedim."⁵

"Ali b. Hüseyin'e (a.s.) herkesten daha çok minnettarım."⁶

"Ali b. Hüseyin'den (a.s.) daha fakih birini görmedim."⁷

Yahya b. Said de şöyle diyor:

"Medine'de gördüğüm Haşimilerin en üstünü Ali b. Hüseyin'dir."⁸

Diğer hadisçiler arasından da Ebu Hazim şöyle diyordu:

"Ali b. Hüseyin'den (a.s.) daha üstün ve daha fakih birini görmedim."⁹

İmam Seccad'ın (a.s.) Ehl-i Sünnetin yanındaki şahsiyetinin üstünlük ve yüceliği hakkında İbn-i Ebi Şaybe'nin bu sözü yeterlidir: En iyi senet "Zühri Ali b. Hüseyin'den, babasından, Ali'den" böyle başlayan hadistir¹⁰ ama Zühri'nin hakkında ihtilaf var.

Cahiz'in şöyle dediği nakledilmiştir:

"Ali b. Hüseyin'in (a.s.) şahsiyeti hakkında Şii, Mü'tezili, Harici, amme ve hassa hepsi aynı şekil düşünüyor ve onun başkalarından daha üstün ve daha yüce olduğunda hiçbir şüphe etmiyorlar."¹¹

Sonraları da değineceğimiz gibi, İmam'ın halkın içinde geniş çapta meşhur ve mah-bub olmasının en önemli nedenlerinden biri, O Hazretin dua kalıbındaki kalpleri aydınlatan, manevi boyutlarda hareketlenme ve kendilerini ıslah etme heyecan ve canlılığını kendilerine döndüren güzel cümleleridir.

Meşhur hadisçilerin biri olan Saîd b. Musayyib İmam Seccad'ın (a.s.) hakkında şöyle diyor:

¹ Tuhaf-ul ukûl, s: 200.

² İbn-i Ebil Hadid, c: 4, s: 102.

³ Örnek olarak bakınız: İbn-i Sa'd, c: 8, s: 172/Hilyet-ül Evliya (Ebu Naîm), c: 3, s: 141/Keşf-ül Ğumme, c: 2, s: 86.

⁴ Hilyet-ül Evliya (Ebu Naîm), c: 3, s: 86.

⁵ El-Fusul-ul Muhimme (İbn-i Sabbağ Makili), s: 203/Keşf-ul Ğumme, c: 2, s: 86/İkd-ul Ferid (İbn-ü Abd-i Rabbih), c: 3, s: 97/el-Cerhu vet-Ta'dil (Fahr-i Razi), c: 6, s: 279.

⁶ İbn-i Sa'd, c: 5, s: 214 Taberi Zühri'nin bu sözü demesinin nedeni hakkında bir dikkat çeken bir hadis nakletmiştir. El-Muntahab min Zeyl-ul Muzil, s: 630.

⁷ Siyer-u A'lam-un Nübela, c: 4, s: 389/Tarih-i Dimaşk (İbn-i Asakir), 12/19 "Seyyid-ül ehl. Zeynul Abidin" babı, s: 43.

⁸ El-Cerh-u vet-Ta'dil (Fahr-i Razi), c: 6, s: 278/et-Tarih-ul Kebir (Buhari), c: 6, s: 266-268.

⁹ Tezkiret-ul Havas (Şibt b. Cûzi) s: 186 Keşf-ül Ğumme, c: 2, s: 80, Tarih-us Sigat (el-Aceli), s: 345. Bu cümleye benzer bir cümle Zühri'den nakletmiştir. Esmâ-us Sigat (İbn-i Şahi), s: 206.

¹⁰ Zahebi, Siyeru A'lamun Nubela, c: 4, s: 391/Tehzib-ut Tehzib, c: 7, s: 305.

¹¹ Umdet-ul Metalib (İbn-i Anbet), s: 193.

"Ali b. Hüseyin'den (a.s.) daha takvalısını görmedim."¹

İmam kendi hayatında "Aliyyül Hayr, Aliyyül Ağır ve Aliyyül Abid" gibi lakaplarla meşhur olmuştur.²

Malik b. Anes de şöyle diyor:

"Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'inde Ali b. Hüseyin gibi biri yoktur."³

İbn-i Ebil Hadid de İmam'ın vafatında şöyle diyor:

"Ali b. Hüseyin (a.s.) ibadetin son derecesine, doruğuna ulaşmış idi."⁴

Hazreti Hakk Teala'nın azameti huzurunda öyle huşu etmiş, alnını toprağa bırakıp secde etmişti ki, secde yeri mübarek alnında iz bırakmıştı ve bu nedenle kendisine "toprağa serilmiş bir şekilde olan" diyorlardı.⁵

İbn-i Habban onun hakkında şöyle yazmış:

"İmam Seccad Beni Haşim'in en üstün ve yüce şahıslarından ve Medine'deki fakihlerden ve âbidlerden biriydi... Ali b. Hüseyin'in (a.s.) bu zamandaki âbidlerin en üstünü, en âbidi olduğu söyleniyor."⁶

Ebu Zühre şöyle yazıyor:

"Zeyn-ül Abidin diye tanınan Ali b. Hüseyin (a.s.) necabet ve ilim açısından Medine ehlinin önder ve imamı idi."⁷

Allah'a kulluk ve ibadet etmesi herkesin diline destan olmuştu ve bu hususta şöyle nakletmişler:

Abdest almak istediğinde yüzünün rengi değişiyordu. Bunun nedenini sorduklarında ise İmam şöyle buyuruyordu:

"Kimin karşısında durmak istediğimi biliyor musunuz?"⁸

Malik şöyle diyor: Ali b. Hüseyin (a.s.) ihram bağlayıp "lebbeyk" deyince bayılarak kendinden geçip deveden yere düştü. Malik şöyle söylüyor: İmam ölünceye kadar gece gündüz bin rekat namaz kılıyormuş ve böyle ibadet edişinden dolayı Zeyn-ül Abidin diye adlandırılmış olduğunu bana haber verdiler.⁹

O Hazretin cariyesinden, İmam'ı kısa olarak tarif etmesinde şöyle dedi:

"Ben gündüzleri asla kendisine yemek götürmedim ve geceleri yatağını hazırladım."¹⁰

Bir gün namaza kalkmışken bir yılan kendisine doğru ilerledi. İmam yılanı hiç al-dırmadan namazına devam etti ve nitekim yılan, Hazretin ayaklarının arasından geçip gitti. Buna rağmen O Hazret asla yerinden kıpırdamadı.¹¹ İmam sadece ibadet etmekte

¹ Hilyet-ül Evliya (Ebu Na'im), c: 3, s: 141/Tahzib-ut Tahzib (İbn-i Hacr), c: 7, s: 305/Siyer-u A'lam-un Nübela (Zahebi), c: 4, s: 391/Dipnotunda "Tarih-i Dimaşk"tan naklen, 219.

² İbn-i Ebil Hadid, c: 15, s: 273.

³ Tahzib-ut Tahzib, c: 7, s: 305.

⁴ İbn-i Ebil Hadid, c: 1, s: 27.

⁵ Mu'cem-ül Udeda, c: 11, s: 103, bakınız.

⁶ Es-Sigat (İbn-i Habban), c: 5, s: 160.

⁷ El-İmam-us Sadık (a.s.), s: 22.

⁸ Safvet-us Safve (İbn-ül Cûzi), c: 2, s: 55/Nur-ul Absar (Şablenci), s: 127/İbn-i Sa'd, c: 5, s: 216/el-İthaf (eş-Şebravî), s: 136/el-Fusul-ul Muhimme (İbn-i Sabbağ), s: 201/İbn-u Abd-i Rabbih, c: 3, s: 4.

⁹ (Zahebi) siyeru A'lam-ün Nübela, c: 4, s: 392/İbn-i Asakir, 12/20 (Siyerin dipnotundan naklen).

¹⁰ Eimmetuna (Muhammed Ali Duhayyil), c: 1, s: 265/Menakib, c: 2, s: 255'den naklen.

¹¹ İbn-i Ebil Hadid, c: 10, s: 159.

değil, hatta bir lahzası cinlerin ve insanların yetmiş yıllık ibadetinden daha üstün olan düşünmek, tefekkür etmek hususunda da örnek ve sembol idi.

Zimahşeri şöyle nakletmiş: Ali b. Hüseyin (a.s.) abdest almak kastıyla elini suya değdirince aniden:

"Gökyüzüne, ay ve yıldızlara bakıp onların yaratılışı hakkında tefekkür etmeye daldı ve nitekim sabah oldu ama henüz İmam'ın eli su kabındaydı."¹

Sadaka vermek ve mahrumlara, yoksunlara yardım etmek hususunda da darbı mesel olmuştu. Şehid edildikten sonra yüz ailenin İmam'ın infak ve sadakalarıyla yaşadıkları belli oldu. İmam gusledilirken fakirler için taşıdığı yemek yükünün izi O Hazretin sırtında belliydi.²

Halk da O Hazreti çok seviyor, ilgi gösteriyorlardı. Bu hususta şöyle nakledilmiş: Medine'nin Kur'an kâripleri, O Hazret olmaksızın hacc merasimini yerine getirmek için O Hazret de bu niyetle Medine'yi terk edinceye kadar Mekke'ye doğru ilerlemiyorlardı. Hareket ettiği zaman bin atlı O'nun peşinden yola düşüyorlardı.³ Yolculuklarda kendisinin kim olduğunu yanındakilerden gizliyor ve şöyle buyuruyordu:

"Resulullah'ın (s.a.v.) hakkında reva olmayan şeyden başka bir şeyi Resulullah'ın (s.a.v.) adına istemekten hoşlanmam."⁴ Cüveyriyet b. Esmâ şöyle diyor:

Ali b. Hüseyin (a.s.), Resulullah (s.a.v.) ile olan yakınlığından yararlanıp bir dirhem bile yemedi.⁵

Bunlar, İmam Seccad'ın (a.s.) sonsuz faziletlerinin bir kısmıdır sadece.

İMAM SECCAD (a.s.) VE ŞİİLER

Şiilik, Kerbela vakiasından sonra kemmî ve keyfî (nitelik ve nicelik) açısından, siyasî ve itikadî boyutta çok kötü bir duruma düştü. Şiilik inancı taşıyan en önemli merkez olan Kûfe, Şia'yı ezmek için en tehlikeli bir merkeze dönüştü. Medine ve Mekke'den İmam Hüseyin'le (a.s.) gelen meşhur ve gerçek Şiiler ve Kûfe'den İmam'ın ordusuna eklenmeye muvaffak olan Şiiler Kerbela'da şehid edildiler ama onların çoğu henüz Kûfe'de idiler. Fakat İbn-i Ziyad'ın Kûfe'de yarattığı baskı tesirinde varlıklarını mevcudiyetlerini duyurmaya cüret edemiyorlardı.

Kerbela vakiası ruhî açıdan Şia için büyük bir yenilgi sayılıyordu ve o günün toplumunda, artık Şia'nın işi bitmiştir ve asla güçlü, müessir bir grup olarak siyaset sahnesinde kendini gösteremez diye dile getirilmiş ve konu edilmişti. İmam Hüseyin (a.s.) de başlarında olmak üzere Ehl-i Beyt'ten bir grubu şehid edilmişler ve İmam Hüseyin'in (a.s.) evlatlarından sadece bir erkek çocuğu canlı kalmıştı ve o da o durumda önemli bir içtimaî mevki taşımıyordu. Özellikle ki İmam Hüseyin'in (a.s.) büyük oğlu yani Ali Ekber (a.s.) de babasıyla birlikte şehid edilmişti.

Ali b. Hüseyin'in (a.s.) esaretten kurtulduktan sonra Medine'de yaşaması ve Irak'tan uzak olması da mevcudiyetini duyurma fırsatını İmam'dan almıştı. Üstad Cafer Murtaza'nın dediği gibi:

"Beni Ümeyye kendi fikirleri ve siyasi görüşleri açılırlarına göre Muhammed'in

¹ Rabi'ul Ebrar, c: 1, s: 128.

² Rabi'ul Ebrar, c: 3, s: 160-663.

³ İhtiyar-u Ma'rifet-ür Rical (et-Tusi), s: 117, Meşhet Basımı.

⁴ Rabi'ul-Ebrar (Zimahşeri), c: 3, s: 69.

⁵ Siyer-ü A'lam-u Nübela (Zahebi), c: 4, s: 391.

(s.a.v.) asıl, gerçek İslam'ını taşıyan Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'inin siyasî ve içtimâî yaşamlarını noktalamış bulunuyorlardı. Onlar kendilerine özgü siyasi tüzükleri ve şeytanî planlarıyla olayları karşılıyor, halkın ruhî ve itikadî zaafî neticesinde çoğunlukla da kendi planlarında başarı sağlıyorlardı ama onca kurnazlıklarına, şeytanlıklarına rağmen çok zarif ve hassas bir noktadan gafil idiler; o da İmam Seccad'ın (a.s.) varlığıydı. İmam gerçi yaş bakımından yeni yetişen bir genç ve siyasî faaliyete başlaması henüz erken görünüyordu, siyasî şöhret ve etkinlik bakımından da üzerinde titizlik gösterilecek, muhasebe edilecek bir düzeyde değildi: ruh ve şahsiyet açısından ise pek olgun, kamil ve fevkalade yüksek bir düzeyde idi. İmam, o günkü toplumun umduğunun tam aksine Medine'de siyasal kültürel faaliyetini başlattı. Gerçi Şia'nın bulunduğu durumu göz önüne alarak sıfırdan başlaması ve halkı –İslamî öğretilerin asıl ve coşkun kaynağı olan- Ehl-i Beyt'e doğru yöneltmesi gerekiyordu ki bu yolda da büyük bir başarı sağladı."¹

Tarihte İmam'ın muvaffak olduğu tamamen teyit olunmuştur. Çünkü İmam Seccad (a.s.) yeni bir hayat verip İmam Bâkır ve İmam Sadık'ın (a.s.) sonraki faaliyetleri için zemin hazırlamaya muvaffak oldu. İmam'ın 34 yıllık faaliyeti boyunca Şia'nın, Emeviler ve Zübeyriler tarafından ezilmesinden başka hiçbir alameti olmayan çok zor hayat aşamalarından birini geride bıraktığına tarih şahittir. Haccac'ın yirmi yıllık Irak'a hakimiyetinin ve Abdül Melik b. Mervan'ın bütün İslam ülkesi üzerindeki sultasının izlediği tek açık yol Şiileri ezmek ve diğer bölgelerde ise Emevilerin, Hariciler veya Abdurrahman b. Muhammed b. Eş'as gibi ayaklanan bütün muhaliflerini ezmek idi. Haccac, "Şia" kelimesi yerine "Kafir" kelimesini duymaktan daha çok hoşlanan ve onu daha makbul gören biri idi.

İMAM'IN TEVVABIN İLE İLİŞKİSİ

O günler Irak'ta iki Şii kıyâmı gerçekleştirildi ve her ikisi de yenilgiye uğratıldı. Şii-ler bundan sonra yıllar boyunca daha çok Emeviler tarafından ölümlerle, işkenceyle ve zindan ile tehdit edildiler. Bu ikisinden biri, Tevvabin'in kıyâmı idi. Bunun önderliğini Süleyman b. Surad-ı Hüza'i ve Kûfe'nin meşhur Şiiilerinden birkaçı üstlenmişlerdi. Tevvabin'in önderlerinin Ali b. Hüseyin'in (a.s.) imametini kabul etmiş oldukları iddia edilmiştir² ama ana kaynaklarda bu iddiaya bir delil bulunamadı. Mühim olan şu ki "Tevvabin" genel olarak zafere ulaştıkları taktirde toplumun imameti, Ehl-i Beyt'e bırakmak amacıyla olduklarını duyuruyorlardı ve haliyle Fatıma'nın (a.s.) neslinden Ali b. Hüseyin'den (a.s.) başka biri de bu işe layık değildi.

Tevvabin'in halkı davet ettiği konulardan biri de genel olarak Ehl-i Beyt'e davet idi. Başka bir deyimle onlar Ehl-i Beyt'e davet etmeyi, kıyâm planlarının başında yer vermişlerdi.

Tevvabin'in sözcü ve tebliğcisi Übeydullah b. Abdullah halkı kıyama davet ederken şöyle diyordu:

"Ben sizleri Allah'ın kitabına, Peygamber'in sünnetine, Ehl-i Beyt'inin intikamını almaya, Kasitîn ve Marikîn ile savaşmaya davet ediyorum. Bu yolda öldürülürsek Allah'ın ahirette temizler ve takvalılar için hazırlamış olduğu daha iyidir ve eğer zafere

¹ Dirasat-un ve Buhûs-un fit-Tarih-i vel-İslam, c: 1, s: 61, birinci baskı.

² Caferi: Tarih Kanalında Şiilik, s: 286. İslamî Kültür Yayın Bürosu.

ulaşırsak, toplumun hükümet ve önderliğini Peygamberimizin Ehl-i Beyt'ine döndüreceğiz."¹

Onlar savaş meydanında da Şam ordusu karşısında hazır vaziyette iken kendi hedeflerini ve kıyama girişmelerinin nedenini şöyle izah ettiler:

Biz muzaffer olduğumuz taktirde:

"Müslümanlara hüküm sürmeyi Peygamberimizin Ehl-i Beyt'ine döndüreceğiz. Ehl-i Beyt, Allah'ın onlar vesilesiyle bize nimet ve keramet verdiği kimselerdir."²

Tevvabin'in hareketi, acı Kerbela vakiasından sonra gizli olarak başlatılmıştı ama 64 ve 65 yıllarında tam doruğuna varıp İbn-i Ziyad'ın ve yardımcılarının aleyhine, Kerbela'daki cinayetlerine karşılık olarak ciddi bir tehdit şekline girmişti.

Bu hareketin önderliği, değinildiği üzere Resulullah'ın (s.a.v.) sahabesinden ve daha sonraları Emir-ül Müminin'in (a.s.) yakın ashabından sayılan Süleyman b. Surad-ı Hüza'f'nin üzerindeydi. O, Şia'nın emin ve sözü geçer şahsiyetlerinden olan Emir-ül Müminin'in (a.s.) ashabından birkaçıyla birlikte Kûfe Şiilerini, Hüseyin b. Ali'yi (a.s.) savunmak ve ona yardım etmek hususunda yavaş davranmak ve kusurlu olmakla işledikleri günahı silip atmak, temizlemek kastıyla kılıca sarılıp İbn-i Ziyad'a ve Hüseyin'in (a.s.) katillerine karşı kıyam etmeye teşvik ettiler.

Ozaman Kûfe Zübeyrilerin eline düşmüş idi ve bunlar da batında Resulullah'ın (s.a.v.) hanedanıyla ve bilhassa Emir-ül Müminin'le (a.s.) derinden muhalif idiler ama hem Tevvabin ve hem de İbn-i Ziyad'la düşman olduklarını, onların birbiriyle savaşması her iki tarafın zayıflamasına ve yorgun düşmesine neden olacağını ve bunun da her iki düşmana inen öldürücü bir darbe olduğunu düşünerek Tevvabin'in kıyamına engel olmamakla kalmayıp hatta onları İbn-i Ziyad'a taraf yönlendirdiler. Tevvabin hareketinin asıl miyarları, mazlumane Kerbela hadisesi olan derin ve güçlü bir atıfı duygudan kaynaklanıyordu. Onlar vicdanları tarafından azarlanıyor ve küçümseniyorlardı. Bu küçümsenme ve alçaklığın da İmam Hüseyin'e (a.s.) yardım etmede yavaş davrandıklarından menşe bulduğu kanısında idiler. Onlar bu lekenin Resulullah'ın (s.a.v.) evladının cinayetkar katilleriyle amansız bir savaştan başka hiçbir şekilde silinemeyeceğine inanıyorlardı.

Onlar Allah yolunda dünya hayatını ayak altına almakla rahat, yüce ve tüm günahlardan arınmış bir ruh ile sonsuzluğa doğru ilerleyebilmeleri için kanlarının bu yolda dökülmesine kararlı idiler. Ve bu nedenledir ki, Kûfe'den ayrıldıklarında şöyle haykırıyorlardı:

"Bu dünyada yaşamaktan bıktık artık ve bu dünya için kıyam etmeğe kalkışmadık."³

Bunların sayısı dört bin kişi idi ama ilk olarak Süleyman'a biat edenlerin sayısı bunun iki veya üç katı idi. Bu biat edenlerin çoğunluğunun savaşa katılmamasının nedeni Muhtar b. Ebi Übeyd'in, Süleyman hakkındaki menfi tutumu idi. Muhtar'a göre Süleyman yeterli maharete ve savaş tecrübesine sahip olmayıp etrafındakileri de yokluk uçu- rumunun kenarına yaklaştırmıştı.

¹ Taberi, c: 4, s: 433/Tecarüb-ül Ümem" (İbn-i Miskveyh), c: 2, s: 97.

² Taberi, c: 4, s: 464/Belazuri, c: 5, s: 210/İbn-i A'sem c: 6, s: 82/Tecarüb-ül Umem (İbn-i Miskveyh) c: 2, s: 109.

³ Taberi, c: 3, s: 455.

Bu yüzden İmam Hüseyin'i (a.s.) öldürenlerle savaşmak hususunda Süleyman'a biat eden Şiiilerin çoğu onun ordusuna katılmaktan çekinip onu kendi haline bıraktılar.

Nitekim bunlar düşmanla karşılaşp her iki taraf arasında kanlı bir savaş başladı ama Süleyman'ın ordusunun yenilgisiyle savaş da bitmiş oldu. Süleyman ve onun büyük komutanları da olmak üzere hemen hemen ordunun hepsi, şehid edildi ve sadece onlardan çok azı kendilerini canlı olarak Kûfe'ye iletebildiler.

Bu kıyamın başlangıcında Medain ve Basra Şiiilerinin de bu savaşta Süleyman'a yardım etmeleri kararlaştırılmıştı ama onlar sahih hadislere göre bu savaşa katılmadılar.

Galiba Muhtar'ın da farkına varmış olduğu gibi Süleyman ve yanındaki diğer Şiiiler meselenin siyasi boyutlarını iyice idrak edememişler veya çok güçlü bir atfı duygunun tesirinde kalıp onu nazara almak istememişlerdi. İşte bu yüzden düşmanı yok etmekten ibaret olan hedeflerine varmak için her ne kadar iyi niyetlilik, doğruluk gösterdi ve her ne kadar direndiyse de yenilgiye uğradılar.

Bunu olanı takiben Muhtar da bir müddet sonra Kûfe'de böyle bir sonuca duçar olmuştu ama Muhtar'ın yenilgisinin daha başka nedenleri vardı ve bunların en önemlisi de dış baskılar idi.

Genel olarak Tevvabin'in kıyamı işlemiş oldukları ve kendilerini çok üzen bir günahın kefaretinin ödemek temeline kurulmuştu. Bu duygu onları öyle etkilemişti ki hatta meselenin siyasi boyutunu bile bastırmıştı ve bu ruhsal durum onların, bu kıyamın siyasi boyutunu doğru ve ayrıntılı bir şekilde değerlendirmesine fırsat vermiyordu.

Bu mevzu Süleyman'ın ordusundaki savaşçıların savaş meydanında okudukları cesaret verici şiirlerinden iyice anlaşılabilir. Bu savaşçılardan biri savaşırken şöyle bağırdı:

"Rabbim! Yaşlandığımdan dolayı günahlarımdan tevbe etmem herkesin dikkatini çekmiştir."¹

"Allah'ım! Tevbe eden kulunu bağışla ve günahından pişman olana azap etme."²

İMAM'IN MUHTAR İLE RABİTASI

Muhtar'ın kıyamı ve onun İmam Seccad (a.s.) ile olan ilişkisi sadece siyasî görüş açısından değil hatta itikadî açıdan bile bir takım sorunlar doğurmuştu. Muhtar Kûfe'deki Şiiileri kendi etrafına çekmeye muvaffak olduktan sonra işini ilerletmek için Ali b. Hüseyin'den (a.s.) yardım diledi ama İmam bu yardım dileğini hoş karşılamadı diye nakledilmiştir.³ O Hazretin, Emir-ül Müminin'in (a.s.) zamanından babasının ve hatta Kûfe'deki Tevvabi'nin hareketi zamanına kadar olan durumu nazara alındığında İmam'ın bu tutumu uygun görünüyordu. Çünkü Kûfe'ye emin olmadığı, güvenmediği o özel koşullar arasında tamamen Şia'nın yok olmasına neden olabilecek bir işe el atması mantıklı uygun olmazdı.

Bunun yanı sıra İmam'ın imameti dönemindeki hareketinin mahiyeti Hazretin asıl faaliyetinin siyaset hususunda olmadığını ve çoğu yerlerde kendini siyaset sahnesinden kenara çektiğini iyice gösteriyor. Belki de o günün hükümetinin siyasetini nazara al-

¹ İbn-i A'sem, c: 6, s: 83.

² İbn-i A'sem, c: 6, s: 83.

³ İhtiyar-u Ma'rifet-ur Rical (et-Tusi), s: 126.

makla onların eline bahane vermesin ve Muhammed'in (s.a.v.) İslam'ından geride kalan bu İmam, zaman doğrultusunda kendi risaletini sonuna iletebilsin diye tamamen ihtiyat ediyordu.

Bu kıyamın itikadî boyutu da Muhtar Muhammet b. Hanefiye'den itibaren başlamış oldu. Muhammed b. Hanefiye Muhtar'a müspet cevap verdi (fakat resmi olarak değil) ve ondan sonra Irak Şiiilerinin Muhammed b. Hanefiye'nin imametini kabul etmiş oldukları yayıldı. Gerçi bu mesele kesin ve kat'i değil ama sonraları "Kisaniye" adında bir fırka ismen veya resmen meşhur oldu ve onun öyküsü Muhtar'ın zamanından itibaren başlıyor.

Gulat'ın Hz. Ali'nin (a.s.) hakkında aşırı gidenler, ifrat edenler bazı inanç temellerinin Kûfe Şiiilerinden bir grubunun arasına sızması sonraları Muhtar'ın eteğini de tutup Gulat macerasının ortaya çıkmasında Muhtar'ın önemli bir katkıda bulunduğu yayıldı. Bu hülâsa kitapta konu edinemeyeceğimiz ama başka bir yerde bahsetmiş olduğumuz bir çok delillere göre bu meselelerin tümünde hatta Muhammed b. Hanefiye'nin imam veya Mehdi olduğu inancıyla "Kisaniye" adında bir fırkanın çıkmış olmasında şüphe var. Ama İmam Seccad'ın (a.s.) Gulat aleyhindeki tutumuna dair bazı deliller mevcuttur ve bu da Irak Şiiileri arasında inhirafın olduğu anlamındadır. Bu ise İmam'ı, onlarla doğrudan doğruya bağlantı kurmaktan ve tamamen onları desteklemekten çekinmeye zorluyordu.

İmam Seccad (a.s.) Iraklıların bir grubuna hitaben şöyle buyurdu:

"İslam'ı sevdiğiniz gibi bizi sevin ve olduğumuzdan daha yüksek bir yere çıkarmanın."¹

Ebu Halid Kabuli de İmam Seccad'ın (a.s.) şöyle buyurduğunu söylüyor:

Yahudiler ve Nasraniler Üzeyr ve İsa'yı sevmeye öyle bir yere vardılar ki, onların hakkında inanmamaları gereken şeye inandılar.

"Bizim taraflarımızdan bir grubu pek yakın bir zamanda bize duydukları sevgi ve muhabbetinde aşırı gidecek, Yahudilerin Üzeyr hakkında ve Nasranilerin İsa hakkında dediklerini bizim hakkımızda söyleyecekler. Bilmiş olun ki onlar bizden değil, biz de onlardan değiliz."²

Şia kaynaklarına göre Muhammed b. Hanefiye Şiiliğin asıl inançlarından sapmamış ve Ali b. Hüseyin'i (a.s.) kendisi ile Allah arasında imam ve hüccet olarak kabul etmiş idi. Bu sözü kabul etmekle Muhammed b. Hanefiye'nin gerçekten Kûfe Şiiilerine kendini imam olarak tanıtmış olmasının ispatı, tahkikî açıdan çok zor olacak ve ispat edildiği takdirde de Muhammed b. Hanefiye, İmam Seccad'ı (a.s.) gizlemek ve Emevi siyasetçileri tarafından O Hazrete yönelebilecek muhtemel tehlikelerden korumak için böyle bir girişimde bulunmuştur gibi bazı çözümleyici yollar farz edilebilir. Gerçi böyle bir çözüm yolu, onun Ehl-i Beyt'e olan kesin inancından başka bir delile dayanmayacak. Bu arada Muhtar'a öyle yalancılık nispeti vermişler ki İmam Seccad'ın:

Muhtar Allah'a, Resulüne yalan isnat ediyor?³ gibi bir söz ile onu yalancılıkla suçlamasına çok zor inanılabilir. Bilakis Muhtar, kan içen câni ve Kerbela katliam faciası-

¹ Hilyet-ül Evliya (Ebu Naîm), c: 3, s: 136/Siyer-ü A'lam-un Nubela, c: 4, s: 389- 290/Tarih-i Dimaşk (İbn-i Asâkir) 12/123/İbn-i Sa'd, c: 5, s: 214.

² İhtiyar-u Ma'rifet-ur Rical (et-Tûsi), s: 102, Meşhed.

³ İbn-i Sa'd, c: 5, s: 213.

nın asıl nedeni olan Übeydullah b. Ziyad'ın başını O Hazrete gönderdiğinde İmam'ın Muhtar hakkında dua edip şöyle buyurduğu ispat edilmiştir:

"Allah Muhtar'ı mükafatlandırın, ona hayır versin."¹

O sırada:

"Benî Haşim'in her biri kalkıp Muhtar'ın methinde bir hutbe okuyarak onun hakkında iyimser olduğunu, güzel düşündüğünü bildirdi."²

İmam Bâkır'dan (a.s.) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muhtar hakkında kötü söz demeyin, ona küfretmeyin, çünkü o katillerimizi öldürdü, intikamımızı aldı, dul kadınlarımızı evlendirdi ve fakirliğimizde bize yardım etti."³

Aynı şekilde O Hazret, kendi oğlunun sorusu karşısında Muhtar hakkındaki tutumunu olumlu bir şekilde belirtti.⁴

Nihayet Muhtar'ın kıyamı da uzun bir süre devam etmeden hicri 67 yılında Zübeyri-ler tarafından bastırıldı.

Muhtar'ın şahsiyeti ve siyasi görüşü hakkındaki incelemeler bir araya toplanarak şöyle denebilir:

Gerçi Muhtar itikadî ve mezhebî-şahsiyeti duygular bakımından tertemiz ve kendisine edilen ithamlardan, isnat edilen yalanlardan beridir ama toplumsal tutumlarında herhangi bir delile göre siyasî davranmak istiyordu. O Ehl-i Beyt'ten birini kıyamın önderi, imamı olarak ileri sürdüğü takdirde düşmanlarının, özellikle de Zübeyri-lerin kendisi hakkında hazırlaması muhtemel olan desise ve komplodan güvencede kalacağını tasarlıyordu. İşte bu yüzden onun siyasi tutum boyutunun dinî tutum boyutuna galebe etmiş olduğu söylenebilir.

Muhtar siyasi açıdan bir çok takdire şayan başarılar elde etseydi de Kûfe'nin dışındaki düşmanları ve hatta Kûfe'de bozguna uğrattığı Kûfe'nin eşrafı Muhtar'ın yolu üzerine o kadar engel diktiler ki nitekim onun başlattığı kıyamın çöküşten başka bir sonucu olmadı.

Muhtar'ın siyasi hareketinin en bariz niteliği, hemen hemen Kûfe'nin toplumsal tabakasını İranlıların oluşturduğu Kûfe'nin mevali toplumuna haddinden fazla dayanması idi. Öyle ki takriben Muhtar'ın Kerbela cânileri aleyhine başlattığı kıyamın bütün ağırlığını bunlar yükleniyorlardı. Arap müslümanların görüş, yorum, değerlendirme, tutum ve tavırlarını kendi istekleri alanında çevreleyen Emevilerin, bazı halifelerin ve hakimlerin şeytanî tabir ve yorumları neticesinde ortaya çıkan aşırı Arap nasyonalist ruhiyesini nazara almakla bu sistemin Muhtar için nice sorunlar çıkaracağı ve o günler İslam topluluğunun en güçlü tabakasını teşkil eden Arap toplumu tabakasının Muhtar'ı mahkum etmeleri için çok uygun bir mevzu olacağı malum idi. Bunların tümüne rağmen Muhtar, bu fertlerin yardımıyla bir yıldan daha fazla bir süre ayakta kalabildi (66-67 hicri kame-ri).

İMAM SECCAD (a.s.) VE ASHABI

Yukarıda söylenen inhiraf nedeniyle ve de Muhammed b. Hanefiye'nin razı olmasına rağmen, onun imameti hakkındaki şüphenin Kûfe Şiileri arasında çıkıp yayılma-

¹ İhtiyar-u Ma'rifet-ur Rical (et-Tûsi), s: 127.

² İbn-i Sa'd, c: 5, s: 285.

³ İhtiyar-u Ma'rifet-ur Rical (et-Tûsi), s: 125.

⁴ İhtiyar-u Ma'rifet-ur Rical (et-Tûsi), s: 125.

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

sı sebebiyle bu Şiilerin bazıları Hüseyin b. Ali (a.s.) tarafından tayin edilen halifeyi tanımak hususunda zorluk çekiyorlardı. İmam Seccad'ın (a.s.) ashabından biri olan Kasım b. Avf, kendi itirafına göre önce Ali b. Hüseyin (a.s.) ile Muhammed b. Hanefiye arasında tereddüt ediyormuş.¹

Keşşi'nin bildirdiğine göre Ebu Hamze Sumali ve Furat b. Ahnef de O Hazretin ashabından idiler.² Saîd b. Musayyib'in hakkında ise ihtilaf edilmiş ve bazıları onu da İmam Seccad'ın (a.s.) ashabından saymışlar. Fakat o, zahiren Ehl-i Sünnetin fetvalarına uygun bir şekilde hükmediyormuş. Keşşi'nin "Rical" kitabında Said'in bu tutumu, Beni Ümeyye'nin baskı ve saf dışı etme siyasetinden kurtulmakla yorumlanmıştır.³

Her ne olursa olsun Muhtar'ın bütün yaşamı boyunca İmam'a gösterdiği ihtiramda şüphe olmayıp Muhtar'ın O Hazretten ilmî ve ahlakî açıdan da faydalandığı kesindir ama İmam'ın cenaze törenine katılmamış ve bu yüzden de kendisine itiraz edilmiştir.⁴

Bu birkaç kişinin dışında Şia kaynaklarına göre Şia'nın en sağlam ve emin kimselelerinden sayılan başka kimseler de var idi. Bir rivayette şöyle söylenmiş: Ali b. Hüseyin'in (a.s.) imametinin ilk günlerinde sadece Saîd b. Cübeyr, Saîd b. Musayyib, Muhammed b. Cübeyr b. Müt'am, Yahya b. Ümmü Tavail ve Ebu Halid Kabuli O Hazretin yanında idiler.⁵

Bundan önce de değindiğimiz gibi, kanlı Kerbela vakiasından sonra Şia toplumu şiddetli bir zaafa ve birbirinden kopmaya duçar olup, tarihî çöküş ve ortadan kalkma ihtimali de umuluyordu, özellikle ki zayıf Şia toplumundan geriye kalanlar da o günler bölünmeye, tefrikaya ve neticede bir nevi inhiraf ve çıkmaza duçar olmuştu. Böyle elverişsiz bir durumda İmam Seccad'ın (a.s.) imameti başladı. İmam önce Resulullah'ın hadislerine dayanarak –bu hadisler Emir-ül Müminin (a.s.), Hasan ve Hüseyin (a.s.) yoluyla O Hazretten nakledilip ve daha sonraları diğer Ehl-i Beyt'ten nakledilen hadisler de bunlara eklenerek Şia açısından Peygamberin gerçek ve güvenilir sünneti olarak nitelendi- Şia fikhinin yol ve alanını belirledi. Şia fikhinin temelini attı ve Şii düşünce tarzını yaymakla onları yok olmaktan, inhiraftan ve tefrikadan kurtarıp yepyeni bir hayat verdi onlara. Şia'nın baki kalmasına neden olan İmam'ın sürekli çalışmalarına rağmen İslam'ın evvelinden beri yanlış düşüncelerin temeli atıldığı ve Şia'nın düşünce ve görüş hattına karşı kötümser ve aldırışsız bir şehir olarak yetiştirilen Medine şehri, Şia'nın tekamülü için uygun bir yer değildi. İmam Seccad'ın (a.s.) kendisi de buyurmuştur:

"Mekke ve Medine'de bizi gerçek olarak sevenlerin sayısı yirmi kişiye ulaşmıyor."⁶

İMAM'IN EMEVİLERE KARŞI TUTUMLARI

İmam'ın ilk olarak Kerbela vakiasından sonra Emevi hakimlerinden olan Übeydullah b. Ziyad ile Kûfe'nin hilafet konağında karşılaştı. Bu karşılaşmada İbn-i Ziyad onun ismini sordu. İmam, isminin Ali olduğunu söyledi. İbn-i Ziyad: "Allah, Ali b. Hüseyin'i Kerbela'da öldürmedi mi?" dedi. İmam "Ali ismindeki kardeşimi halk öldürdü" dedi. İbn-i Ziyad "Onu, Allah öldürdü" dedi. İmam şöyle buyurdu: "Ölüm zamanında insanla-

¹ İhtiyar-u Ma'rifet-ur Rical (et-Tûsi), s: 124.

² İhtiyar-u Ma'rifet-ur Rical (et-Tusi), s: 124.

³ Aynı kaynak.

⁴ İhtiyar-u Ma'rifet-ur Rical (et-Tûsi), s: 116.

⁵ Et-Tusi, s: 115.

⁶ İbn-i Ebil Hadid, c: 4, s: 104/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 143/el-Ğarat, s: 573.

rın ruhlarını alan Allah'tır" (Zümer/42). Şunu demek istedi ki, yaşamın sonunda halkın ruhunu Allah alır ama kardeşimi şehid eden Kûfe halkı oldu.

İbn-i Ziyad İmam'ı öldürmek istedi ama Emir-ül Müminin'in (a.s.) kızı Zeyneb'in müdahale etmesi sonucu bundan vazgeçti.¹

Yezid de Şam'da İmam ile sohbet edip onu kınadı.² İmam ondan sonra uygun bir fırsatta Dimişk camiinde minbere çıkıp coşturucu bir hutbede kendisini ve hanedanını tanıttı. Daima Emevilerin tebliğleri tesirinde gaflete duçar olan ve Peygamberin hanedanını doğru bir şekilde tanımayan Şam halkı, İmam Seccad'ın (a.s.) hutbesiyle birazcık aydınlandılar ve bu yüzden hutbenin yarısında, Yezid hutbenin devam etmesine engel oldu. Ondandır kendi mevkiini korumak amacıyla Seyyid-üş Şüheda'nın öldürülmesi suçunu İbn-i Ziyad'ın boynuna atıp Ali b. Hüseyin'i (a.s.) ve diğer Kerbela esirlerini ihtiramla Medine'ye gönderdi. Kerbela vakiasından bir müddet sonra Medine halkı, Emeviler aleyhine kıyam etmekle "Hürre" vakiasının zeminini hazırladılar. Bu kıyam meleklerin gusül verdiği Hanzele'nin oğlunun önderliğiyle gerçekleşmiş. Bu kıyamın hedefi Yezid'in İslam'a aykırı yaşamı olup Emevilerin aleyhine idi. İmam bu hususta tarafsız bir tutum alıp ailesinden birkaç kişi ile birlikte şehirden çıktı ve Şia'nın İmamı olarak –savaşanlara en az bir yardım etmesi Şia için en tehlikeli sonuçlar doğuracağı- o hassas dönemde, bu hareketin planlı, ölçülü bir hareket olmadığını ve istenen bir düzeyde ve sağlam bir siyasi duruma sahip olmadığını nazara almakla bu kıyama katılmadı.

Bütün bunlara rağmen kıyamın başlangıcında halk Emevileri şehirden dışarı kovduklarında mertlikle ve en kötü düşmanlarından bile esirgemediği şefkati gereğince Mervan b. Hakem'in isteği üzerine onun karısını kendi sığınağına alıp kıyam edenlerin ona bir zarar vermelerinden korudu.

Taberi, İmam'ın bu davranışının Mervan ile olan eski dostluklarından kaynaklandığını belirtmiştir.³ Oysaki İmam ile Mervan arasında olan apaçık yaş farklılığını, Emevilerin ve bizzat Mervan'ın O Hazretin babasına ve ceddine ve tek kelimeyle bütün Haşim oğullarına karşı aldıkları düşmanca tavırları nazara almakla Taberi'nin bu görüşü temelsiz bir iftiradan başka bir şey sayılamaz.

Müsrif diye tanınan Müslim b. Ukbe Medine halkının hareketini bastırıp Emevi döneminin en kanlı en çirkin cinayetlerinden birini yaptı. Ali b. Hüseyin'e (a.s.) özel bir ihtiram ve yumuşaklık gösterdi ve bunun nedeni ise İmam'ın Medine kıyamına katılmaması idi. Gerçi Müsrif'in kendisi de bu davranışının, Yezid'in İmam hakkındaki tavsiyesinin neticesi olduğunu biliyordu. Müsrif, Medine halkının, Yezid'in köleleri olarak ona biat etmelerini istediğinde İmam Seccad'ın (a.s.) alışlagelmiş şekilde biat etmesiyle yetindi.⁴

İmamlardan her birinin ayrıntılı olarak siyasî ve içtimaî tutumunu tanımak için, o İmam'ın dönemindeki topluma hüküm süren genel siyaset durumunu ve askeri muhalefet, örgütlenme ve mübareze etme durumunun imkanının yanı sıra her dönemin özel şartlarını, her durumun bulunduğu durumdaki vazifesini ve bunlardan daha öte bütün koşullar altında gerçek İslam'ı korumak görevini, gayb unsuruna dikkat etmekle nazara

¹ Taberi, c: 5, s: 231, İzz-üd din bakımı/el-Muntahab-u min Zeyl-il Müzil, s: 630.

² İkd-ül Ferid, (İbn-ü Abd-i Rabbih), c: 5, s: 131.

³ Taberi, c: 5, s: 245.

⁴ İbn-i Ebil Hadid, c: 3, s: 259/İbn-i Sa'd, c: 5, s: 215/Keşf-ül Ğumme (İrbili), c: 2, s: 107.

almak gerek. Çünkü her imamın kendi toplumundaki siyasetin ana hatlarını ve hareket sistemini belirleyen böyle şartlardır. Tabii ki her bir koşul, kendine özgü bir hareketi gerektirir ve muhtelif koşullarda bir taktik uygulamanın doğru olmadığını her akıl sahibi bilir.

İmam Seccad (a.s.) da söylendiği üzere, öyle siyasî-içtimaî bir çerçevede kalmıştı ki- o dönemde artık toplumun belirli bir tabakası şeklinde olmayan- Şia'ya yeni bir teşekkül vermek, onu korumak ve yaymak için titizlik göstermek zorundaydı.

Emeviler o zaman İmam hakkında çok kötü düşünüyorlardı ve Hazretin en hafif bir kıpırdaması çok kötü sonuçlar doğuruyordu ve dolayısıyla İmam'ın görüşüne göre hiçbir hareket böyle korkunç sonuçları yüklenmeğe değmezdi.

İmam en önemli bir dinî ilke olan "takiyye"den yararlanmakla kendisini, Şiiilerini ve izleyicilerini düşmanlarının ezici girişimlerinin zararından koruyabildi. Takiyye, aynen bir siper gibi tarih boyunca Şia'nın mevcudiyetini ve yaşamını sürdürmesini tanzim etmiştir. Şia imamları da defalarca ona dikkatle riayet etmeyi ve onda titizlik göstermeyi kendi izleyicilerine hatırlatmışlardır. Tabii ki herhangi bir siyasi baskıda vb. olmayıp haliyle mutlak faaliyet özgürlüğünden yararlanan hatta hakim sultayı destekleyen ve bu yüzden gizli faaliyete (takiyye) gerek duymayan kimseler, Kur'an'da açıkça takiyyeye değinildiği halde Şia'yı zayıflatmak için onu inkar etmişler.

İmam Seccad'tan (a.s.) nakledilen bir rivayette şöyle söylenmiş: Emr-i bil-maruf ve nahy anil- münkeri takiyye halinde olmadığı takdirde terk eden biri, Kur'an'ı bir kenara bırakıp ona sırt çeviren biri gibidir. "Takiyye nedir?" sorulunca şöyle buyurdu:

"Takiyye, inatçı bir zalimin tecavüz ve tuğyanından dolayı kendisinden korkmandır."¹

Takiyyenin aslı Kur'an'dan kaynaklanmıştır ama kendileri de ona duçar olan Ehl-i Beyt imamları fıkhi açıdan ona riayet etmeği daha çok tekit etmişlerdir. İmam Seccad (a.s.) gerçekten elverişsiz bir ortamda yaşıyordu öyle ki takiyyeden başka bir yolu kalmamıştı.

Bir rivayette şöyle denmiş: Biri İmam Seccad'ın (a.s.) yanına gelip "Ey Resulullah'ın (s.a.v.) evladı! Durumunuz nasıldır?" diye sordu. İmam cevabında şöyle buyurdu:

"İsrail oğullarının Firavun oğulları arasında yaşayıp geçindikleri gibi. Oğulları öldürüp kadınları köle ediyorlardı. Halk büyüğümüz ve velimiz Emir-ül Müminin'e (a.s.) küfretmekle düşmanlarınıza yakınlık gösteriyorlar. Kureyş, Resulullah (s.a.v.)'la olan yakınlıklarından, akrabalıklarından dolayı araplara ve araplar da Aziz Peygamber'in (s.a.v.) arap olmasıyla acemlere karşı gururlanıyor ve onlar da arapların ve Kureyş'in üstünlüğünü kabul ediyorlarsa biz Ehl-i Beyt Kureyş'ten daha üstün ve bu gururlanma bize mahsus olmalıdır, çünkü Resulullah (s.a.v.) biz Ehl-i Beyt'tendir. Ama onlar bize zulüm edip en az bir hak bile bize vermediler. Böyle yaşadığımızı bilmiyor isen şimdi bil."

Hadisi nakleden şöyle diyor: İmam etrafta bulunanların, onun sözlerini işitebilecekleri bir şekilde konuşuyordu.²

Yukarıdaki ibarete Ehl-i Beyt'in Benî Ümeyye arasındaki durumu İsrail oğullarının

¹ İbn-i Sa'd, c: 5, s: 214/Hilyet-ül Evliya (Ebu Na'im), c: 3, s: 140.

² İbn-i Sa'd, c: 5, s: 218/220/el-Muntahab min Zeyl-il Muzil (Taberi), s: 631/Bu rivayet Şeyh Tûsi'nin "Emali" kitabında, s: 95 (Bihar-ul Envar, c: 46, s: 360'dan naklen) İmam Bâkır'a (a.s.) isnat edilmiştir.

Firavun oğulları arasındaki durumuna benzetilmiştir, bu da İmam'ın, ailesinin ve Şiilerinin duçar olduğu o kötü, elverişsiz durumu en iyi bir şekilde açıklamakta, sergilemektedir. Ama İmam'ın hatta böyle zor bir durumda bile Emir-ül Müminin'in (a.s.) Kureyş karşısında, Kureyş'in Hz. Resul (s.a.v.) ile akraba, yakın olduklarını iddia ederek rakiplerine üstün gelip hilafeti ele geçirdiklerine ve bu istidlâle göre Emir-ül Müminin Ali (a.s.) koskoca İslam hükümetinin halifesi olmaya daha layık ve hak sahibi olmasının gerekli olduğuna dair ettiği istidlâl metoduna dayanarak Ehl-i Beyt'in hilafet makamı için hakkaniyetini ispat etmeye çalışıp en zor durumlarda bile bu haktan göz yumuyordu.

"Hürra" vakıası gerçekleştiğinde Resulullah'ın (s.a.v.) sahabesinden ve evlatlarından çoğu öldürüldüler ve Müslim b. Ukbe ve onun ölümünden sonra da halifesi Husayn b. Nümeyr, Kâbe'ye saldırarak onu yaktıklarında ve kimsenin de bu İslam'a aykırı davranışlar karşısında itiraz etmeğe cüret edemediği bir zaman, Emir-ül Müminin'e (a.s.) minberlerde küfretmek sürdürülen bir sünnet şekline girip Cuma hatibi onu terk ettiğinde de halkın itiraz çılgınlıkları yükseldiği bir zaman İmam'ın parmakla sayılacak kadar az olan yakın dostlarından başka kimsesi olmadığı, müessir ve etkili bir engelleme hareketine teşebbüs edemediği bir durumda tek çare yolunu Şia topluluğu dağıldıktan sonra onu yeniden başlatmakta ve bazı kimseleri gerçek İslam çerçevesinde eğitip öğretmekte, asıl ve gerçek İslamî öğretileri onlara aşulamakta ve münasip bir fırsatta Şii toplumunun temelini yeniden atmakta ve böylece asıl İslam'ı tarihî olaylar arasında unutulmaktan kurtarmakta görüyordu. Bu yüzden de uzak şehirlerden kendi yanına gelen taraftarlarıyla karşılaştığı zamanlar onları sabretmeye emrediyor ve –etkisiz bir ölümden başka hiçbir semeresi olmayan- ele silah almaktan nehy ediyordu.¹

İMAM SECCAD'IN (a.s.) DUA SİLAHINDAN YARARLANMASI

İslam toplumu inhirafa duçar olup refah isteme ve dünyaya kapılma duygusu ona hakim olmuş, siyasî, ahlakî ve içtimaî fesat onu kuşatmıştı. Baskı aynen bir kanser gibi toplumun her zerresine öyle kök salmıştı ki, nefes almak için en küçük bir baca dahi bırakmamıştı. Böyle bir durumda İmam Seccad (a.s.) İslamî akaid ve kültürün bir kısmını açıklamak için duadan yararlanarak yeniden halkın ibadet ve kulluk etmeğe yönelmesi için onlarda bir canlılık yarattı. Bu dualardan asıl amaç ibadet idiye de onların aralarında bulunan bazı tabirleri nazara almakla İmam'ın ehemmiyet verdiği siyasî mefhumlar biraz da olsa tanınabilir.

Elli duadan fazla miktarda duayı içeren "Sahife-i Seccadiye"de İmam Seccad'ın (a.s.) dualarından sadece bir kısmı bir araya toplanmıştır. Bu hususta derlenen diğer mecmuaların sayısı "Meşhur Sahife-i Seccadiye" ile altıya ulaşmaktadır ve bunların bazıları yüz seksenden fazla duaya hâizdir.²

Bu dualar sadece Şia'nın arasında değil Ehl-i Sünnetin dilinde bile mevcuttur³ ve bu da İmam Seccad'ın (a.s.) dualarının o günkü toplumu etkilediğini ve her iki büyük ve ilk İslamî fırkanın, o dualardan Allah'a doğru bir yol, halk ile Allah arasında bir bağlantı olarak yararlandıklarını gösterir.

¹ İbn-i Sa'd, c: 5, s: 216.

² Ez-Zarîe (Akaa Buzurg Tahranî), c: 15, s: 18-20.

³ İbn-i Ebil Hadid, c: 11, s: 192, c: 6, s: 178-186, c: 5, s: 113.

O Hazretin duaları arasında "Muhammed ve Âl-i Muhammed'e Salavat" ibaresi çok tekrar edilmiştir ve bu tabiri içermeyen dua pek azdır. Hatta Ali ismiyle çocukları adlandırmak Benî Ümeyye hakimleri tarafından beğenilmediği ve böyle bir şey cezalandırmaya şayan bir suç olarak nitelendiği ve bu bahaneyle halk tehdit edildiği, kanun namına arandığı ve Benî Ümeyye sultanlarının işi Emir-ül Müminin'e (a.s.) küfretmekten başka bir şeyle ilerlemediği, düzelmediği bir zamanda¹ bu tabiri kullanmak kendi değerini iyice göstermektedir. "Muhammed ve onun tertemiz, seçkin ve ethar evlatları"² tabirlerine benzer tabirler de defalarca tekrar edilen örneklerdendir.

İmam'ın Muhammed ve evlatları arasında bağlantı kurması, Allah'ın salavat gönderme hususundaki emrine dayalı olup Şia inançlarını açıklamak için büyük bir önem taşımaktadır.

İmam'ın "Sahife"deki mazmunlarını, tabirlerini nakletmeden önce Muhammed (s.a.v.) ve evlatlarının bağlılığını sağlamlaştırma hususunda İmam Seccad'tan (a.s.) nakledilen bir rivayeti zikretmemiz yerinde olur. İmam Seccad'ın (a.s.) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Alimin Peygamber'e salavat göndermesini Allah farz kılmış ve bizi de ona eklemiştir. Peygamber'e salavat gönderip bize göndermeyen biri salavatını eksik bırakmış, tamamlamamış ve Allah'ın emrine itaat etmemiş olur."³

"Sahife'nin siyasî, dinî içeriklerinden biri "imamet" mevzusunu dile getirmesidir. Bu mevzu Ehl-i Beyt'in onu ve İslam toplumunun önderliğini ele almak için daha layık ve hak sahibi olduklarına ilaveten masumluk ve yüce İslam Peygamberinin ilimlerinden yüksek bir düzeyde yararlanma yönlerini de İslamî bir mefhum şeklinde beyan etmiştir. Şimdi o tabirlerden bir kaçını burada naklediyoruz:

"Allah'ım! Yeryüzünde kendi hükümetin için seçtiğin, ilim hazinelerini kendilerine verdiğin, Kendi dininin koruyucuları kıldığın, yeryüzündeki halifelerin ve kullarına kendi hüccetin olarak tayin ettiğin ve kendi iraden ile kendilerini her kötülük ve pislikten tertemiz ve beri kıldığın ve sana ebedî cennetine kavuşmak için vesile seçtiğin Muhammed'in athar Ehl-i Beyt'ine salavat, rahmet gönder."⁴

Başka bir duada da şöyle buyurmuş:

"Allah'ım! Hilafet makamı senin halifelerine ve kullarının arasından seçtiğin kimselere ve bu makamı kendilerine mahsus kıldığın yüce bir derecede senin emanetlerini taşıyanlara mahsustur. Ama başkaları bunu onlardan aldılar... Öyle ki senin seçtiğin kimseler ve halifelerin zalimler karşısında mağlup oldular, yenilgiye uğradılar ve hakları zayi oldu. Rabbim! Onların evvelden sonuna kadar olan düşmanlarına, kendi düşmanlarının zulmüne rıza gösteren kimselere, onların izleyicilerine ve onlara uyanlara lanet gönder."⁵

"Allah'ım! Kullarının arasından seçilme nimetine mahsus kıldığın mümtaz kulların olan Muhammed (s.a.v.) ve pak hanedanına salat ve selam gönder ve emrettiğin şekilde

¹ İbn-i Ebil Hadid, c: 13, s: 220/Ensab-ul Eşraf (Belazuri), c: 1, s: 184.

² Sahife-i Seccadiye, Dua: 6, Bölüm: 24.

³ Tarih-i Curcan, s: 188.

⁴ Sahife-i Seccadiye, Dua: 47, Bölüm: 56.

⁵ Sahife-i Seccadiye, Dua: 48, Bölüm: 9-10.

onları dinlemeye ve itaat etmeye bizleri muvaffak eyle."¹

"Allah'ım! Sen her zamanda bir imamı kulların için bayrak ve yeryüzünde hidayet meşalesi karar kıldın. Kendin ile onun arasında doğrudan bir bağlantı kurduktan, onu senin razılığına ermek için vesile kıldıktan, onun emrine uymayı farz ve ona uymamaktan sakındırdıktan, onun emirlerine göre amel etmeye emir verdikten ve nehyine mürtekip olmayı yasakladıktan sonra kendi dinini teyit buyurdun. O, öyle bir İmam'dır ki, kullarından hiçbirinin ondan öne geçmesine ve ondan ayrılmasına izin vermedin. Bir İmam ki, onu sana yönelenlere emniyet kanalı ve senin inayet ve hidayetine sarılanlara sağlam bir iman, bütün alemlerin iftihar ve müminlerin sığınağı karar kıldın... Allah'ım! Kendi kitap, kanun ve şeriatını ve Peygamberinin sünnetini onun vesilesiyle yücelt, ayakta tut ve dininin zalimler tarafından uçuruma sürüklenen öğreti ve maariflerini onların vesilesiyle dirilt, zalimler tarafından senin yolunda çıkarılan inhiraf ve sapmaları onların eliyle kendi dininin eteğinden kazı ve yolundaki tehlikeleri onun vesilesiyle ortadan kaldır. Bizleri ona itaat eden ve onun rızasını kazanan kimselerden kıl."²

Yukarıdaki cümlelerden İmam'ın Şii mefhumundaki itikadî imamet ilkesini İslam'ın itikadî konularının en önemlisi olarak yaymada yılmadan telaş ettiği iyice anlaşılıyor. Ehl-i Beyt hakkındaki bu methlere benzer övgüler Nehc-ül Belağa'da da bol bir miktarda göze çarpmaktadır.

Masum İmamların genelde en önemli görevlerinden birinin kendilerini Allah tarafından tayin edilen imam olarak halka tanıtmaları olduğuna burada değinmeliyiz. Aynen Emir-ül Müminin'in (a.s.) Kûfe mescidinde değinildiği üzere, Ehl-i Beyt kalıbındaki "Gadir hadisini" izhar etmekte onların makamını iyice açıklamış olduğu gibi. Buna ilaveten Ehl-i Beyt'in zulme uğrayıp halkın arasında münzevi olması Şamlıların Seffah'ın karşısında Resulullah'ın (s.a.v.) Benî Ümeyye'den başka bir Ehl-i Beyt'i yoktur, dedikleri gibi bu durum İslam ülkesinin diğer mıntıklarında da çıkmasın diye Resulullah'ın (s.a.v.) gerçek Ehl-i Beyt'inin tanıtılması gerekiyordu. İmam Seccad (a.s.) Şam'a götürüldüğü zaman (meşhur olduğu gibi) hem hutbede ve hem de muhtelif şahıslarla konuşmalarında Ehl-i Beyt'i tanıtmak için bir takım sözleri dile getirdi. Bu hadisi rivayet eden İbn-i A'sem şöyle naklediyor:³

Resulullah'ın (s.a.v.) hanedanını "Tuma" adındaki bir kapıdan Şam'a getirip diğer esirlerin bekletildikleri mescidin kapısının eşliğinde onları beklettiler. Bu sırada yaşlı biri onlara yaklaşp şöyle dedi:

"Allah'a şükürler olsun ki sizi öldürdü ve halkı sizin ihtişamınızdan kurtardı ve Emir-ül Müminin'i size musallat etti."

İmam Seccad (a.s.) ona şöyle dedi: Ey ihtiyar! Hiç Kur'an okudun mu?

Evet, okudum.

"Ben yakınlarımın hakkında iyilik etmekten başka bir mükafat istemiyorum" ayetini okudun mu?

Evet, okudum.

Ey yaşlı! Yakınlar biziz.

¹ Sahife-i Seccadiye, Dua: 34, Bölüm: 5.

² Sahife-i Seccadiye, Dua: 47.

³ İbn-i A'sem, c: 5, s: 242-243.

Beni İsrail suresindeki "yakınlarının hakkını ver" ayetini hiç okudun mu?

Evet, okudum.

Yakınlar biziz.

"Bilin ki bir şeyden ganimet aldığımızda, faydalandığımızda onun beşte biri Allah ve Resulü ve yakınlarındır" ayetini okumuş muydun?

Evet, okudum.

Ey ihtiyar! Yakınlar biziz.

"Allah, siz Ehl-i Bey'ten pislikleri giderip sizi tertemiz kılmak ister" ayetini okudun mu?

Evet, okudum.

Ey ihtiyar! Allah'ın tathir ayetini sadece bizlere mahsus kıldığı Ehl-i Bey'tiz biz.

Yaşlı adam tam bu sırada biraz susup pişman oldu ve şöyle dedi: Allah'ım! Ben ona söylediklerimden ve bunlara karşı düşmanlık beslediğimden dolayı sana sığınıyorum. Allah'ım! Ben Muhammed (s.a.v.) ve Âl-i Muhammed'in düşmanlarından nefret ediyorum, onlardan uzağım.

İmam Seccad (a.s.) siyasi konuların yanı sıra bu dualar kalıbında "tevhid" ve benzeri konular hakkındaki doğru İslamî akideleri açıklıyordu. Bir zaman bazılarının Allah'ı mahluklara benzettiğini duyunca öfkeli bir halde Peygamber'in kabrinin yanına gelip bir dua biçiminde gerçek tevhid anlayışını dile getirip, teşbihe inanmanın yanlış olduğunu belirtti.¹

Benî Ümeyye'nin yozlaştırdığı, aziz İslam'ı alaya aldığı ve iğrenç, çirkin hedeflerine ulaşmak için İslam'ı alet olarak kullandığı bir toplumda İmam Seccad'ın (a.s.) bu duaları terennüm etmesi, uzun uzadıya ağlayıp inlemeleri o zamanın aldatılmış ve uykuya dalmış halkı için eğitici ve sarsıcı bir ders sayılıyordu. İmam Kerbela faciasını da anarak uzunca ve hazin bir şekilde ağlıyor ve şöyle diyordu: Yakub Yusuf'un –muhakkak öldüğünü bilmediği halde onun uğrunda- öyle ağladı ki gözlerinin karası gitti ama ben Resulullah (s.a.v.) hanedanının en iyi şahıslarından on altısının nasıl kanlarıyla yoğrulduğunu kendi gözlerimle gördüğüm halde nasıl ağlamayayım. Böylece İmam'ın hazin ağlayışları büyük bir ölçüde halkı kanlı Kerbela vakiasına, onun üzerinde titizlik göstermeye ve hedeflerinin kökenini araştırıp bulmaya yönlendiriyordu.²

İMAM SECCAD (a.s.) VE KÖLELERİ CELBETME

İmam'ın dinî-siyasî yönlü faaliyetlerinden bir başkası da ikinci halife zamanından bu yana, bilhassa Emeviler döneminde en ağır toplumsal baskılara tabi tutulup, İslam toplumunun ilk döneminin en mahrum tabakasından olan bir kitleye teveccüh etmesiydi. Genel olarak erkek, kadın, İranlı, Romalı ve Sudanlı köleler en kötü angaryaya koşuyor ve sahipleri tarafından en çirkin ihanetlere tabi tutuluyorlardı.³

Emir-ül Müminin (a.s.) –kendi İslamî tutumuyla Irak kölelerinden bir kısmını kendine cezbettiği- gibi İmam Seccad (a.s.) da bu tabakanın toplumsal haysiyetini yüceltmeye çalışıyordu. Bir cariyeyi özgür edip onunla evlendiğinde O Hazreti yermek ve alay etmek kastı olan Abdül Melik b. Mervan, İmam nasıl böyle bir evliliğe rıza göster-

¹ Keşf-ül Gümme (İrbili), c: 2, s: 89, Tebriz baskısı.

² Bkz: Taberi, c: 5, s: 196-212-213. Beyrut İzzüddin basımı.

³ Bu konu "Kırk hicri yılına kadar Siyasî İslam Tarihi"nde ele alınmıştır.

diğinden dolayı O'nu kınadı. İmam Seccad (a.s.) ise bunun cevabında (Resulullah sizin için en güzel bir örnektir) Ahzab/21 ayeti şerifesine isnat ederek Peygamber'in (s.a.v.) Safiye ile evlenmesine ve aynı şekil kendi amcası kızı Zeyneb'i köle olan Zeyd b. Harise ile evlendirmesine değindi.¹ Böylece Resulullah'ın (s.a.v.) zamanında uygulanan ancak Emeviler döneminde onların müsamahası neticesinde terk edilen hasene siyeri yeniden canlandırdı.

Seyyid-ül Ehl şöyle yazmakta: "İmam Seccad (a.s) köleye ihtiyaç duymadığı halde onları alıyordu ve bunu sadece onları özgür etmek için yapıyordu. İmam'ın yüz bine yakın köleyi özgür ettiği söylenmektedir. Bu mevzudan haberdar olan köleler kendilerinin İmam tarafından alınıp özgür edilmesi için daima O Hazrete görünüyorlardı. İmam Seccad (a.s.) yılın her ay ve her gününde onları azad ediyordu; öyle ki, O Hazretin azad ettiği kadın ve erkek kölelerin Medine'de bir ordu oluşturduğu göze çarpıyordu."²

Allame Seyyid Muhsin Emin şöyle yazıyor: "İmam her Ramazan ayının sonunda kölelerinden yirmisini azad ediyor ve hiçbir köleyi bir yıldan fazla kölelikte tutmuyordu ve hatta azad ettikten sonra malî açıdan bile onlara yardım ediyordu."³

Onlar İmam'ın evinde bir yıl köle olarak barındıkları süre içinde İmam'ın yüce ilim ve ahlakî şahsiyetlerini, takvasını yakından görüp kavriyorlardı ve dolayısıyla çoğunun kalbinde O Hazretin şahsı ve düşünce tarzı hakkında derin bir bağlılık belirliyordu.

İmam Seccad (a.s.) bir gün mescidden çıkarken biri ona küfredince, İmam'ın mevalisi (azad ettiği köleler) onu terbiye etmek için ona saldırdılar fakat İmam buna engel olup, bizim içimizden geçip onun bilmediği şeyler söylediğinden daha çoktur" buyurdu ve böylece onu utandırıp daha sonra onun hakkında lütufta bulundu.⁴

Taberi Abdullah b. Muhammed b. Ömer'den şöyle rivayet ediyor: Emevilerin Medine'deki valisi Hişam b. İsmail komşuluk hakkını ve beraberlik hürmetini göz ardı edip, halka eziyet ediyordu ve herkesten daha çok Ali b. Hüseyin'e (a.s.) eziyet ve ihanet ediyordu. Valilik makamından alınınca Velid, onun herkesin gözü önünde tutulmasına ve onun yaptığı eziyetleri telafi etmeleri için emir verdi. Onu, Mervan'ın sarayının duvarı arkasında beklettikleri sırada İmam Seccad (a.s.) ashabından bir grubu ile birlikte ona uğradı. İmam ona bir şey söylemedi ve ashabına da ona dokunmamalarına ve hatta bir kelime ile dahi onu incitmemelerine dair emir verdi.

"Allah risaletini kimlere vereceğini çok iyi bilir"⁵

İmam Seccad'ın (a.s.) bu gibi tutumları onun yücelik ve azametini halkın kalbine oturtuyor ve halk arasında kendileri için yalancı bir azamet ve büyüklük icad eden hali-felerin gözleri önünde huza derecesine kadar O Hazrete ihtiram göstermelerine neden oluyordu. En güçlü Emevi sultanlarından biri olan Hişam b. Abdül Melik, Allah'ın evini ziyaret etmek için Mekke'ye gelip halkın izdihamı, kalabalığı arasında kendini Hacer-ül Esved'e iletmek ve onu öpmek istiyordu ve haliyle Hacer-ül Esved'e kolaylıkla varılabilmesi için halkın kendisine yol göstermesini umuyordu ama umduğu gibi olmadı. Tam bu sırada İmam, Hacer-ül Esved'e doğru ilerlerken halk hemen geri çekilip O Hazrete

¹ İbn-i Sa'd, c: 5, s: 24/İkd-ül Ferid (İbn-u Abd-i Rabbih), c: 7, s: 140.

² Zeyn-ül Abidin (Seyyid-ül Ehl), s: 47.

³ A'yan-uş Şia, c: 4, s: 468. İmam onun yanından geçtiğinde Hişam b. İsmail bağıarak şöyle dedi:

⁴ (Şehravi) el-ithaf, s: 137-138/Keşf-ul Gümme (İrbili), c: 2, s: 102.

⁵ Taberi, c: 6, s: 526/el-Muntahab min Zeyl-il Müzil, s: 631.

yol açtılar. Hişam tanınamazlıktan gelip O'nun kim olduğunu etrafındakilerden sordu.

O grubun içinde olan arap şairi Farazdak, Hişam'ı görünce kendisinin azamet ve maharetini, duygusunun letafet ve inceliğini gösteren uzun bir kaside okuyarak İmam Seccad'ı (a.s.) şöyle tanıttı:

"Ey cömertlik ve ikramın menşeyini benden soran! Onun nişanesi hakkında bir sözüm var fakat isteyenler geldiğinde onu söyleyeceğim."

(Senin tanımadığın) bu şahısın ayak izlerini Bathâ toprağı tanıyor. Hill (Beyt-ül Haram'ın dışı) da onu tanıyor harem (Beyt-ül Haram) da.

Bu bütün Allah kullarının en iyisinin oğludur. Bu her nevi rezalet ve kötülükten münezzeh, her nevi hata ve noksanlıktan beri, her nevi kusur ve zararlılıktan arınmış, yüce ilim ve fazilet dağı ve azametli hidayet meşalesidir.

Bu, babası Ahmed Muhtar olan kimsedir. Kaza kalemi, kader levhasında döndükçe, Allah'ın rahmet ve selamı onun üzerine olsun.

Eğer "rükun" kimin kendisini öpmek için geldiğini anlarsa şüphesiz onun ayak izlerini öpücük yağmuruna tutmak için aşağı inecek.

Bu, bütün kavim ve ümmetlerin kendisinin hidayet nuru doğrultusunda hidayeteemiş olan Resulullah'ın (s.a.v.) oğlu Ali'dir.

Cafer Tayyar ve sevgisi her özgür insanın ruh ve vicdanına işlemiş olan şanlı kahraman ve aslan gibi düşman avlayan şehid Hamza bunun amcalarıdır.

Bu, alemlerin üstün kadını Fatıma'nın evladı, hınç ve intikam ateşi kılıcından parlayan Peygamberin vasisinin tertemiz oğludur.

Kureyş kabileleri ona baktıkları her zaman, onların şair ve hatipleri onu methetmeye, övmeye başlar ve ister istemez bütün cömertlik ve ihsanın onunla sonuçlanacağına ve iyilik kervanının onun iyiliklerine doğru yöneldiğini itiraf ederler.

Onun cömertlik ve bahşışı öyle bir derecedir ki Hatim, rüknüne el sürmek için ilerlediğinde rükün adeta onu kendi yanında tutmak ve onun bahşişinden, ihsanından faydalanmak ister.

Senin "Bu kimdir?" demen onun azametini, celalini ve yüceliğini aşağı düşürmez çünkü arap ve acem senin tanımadığın o kimseye ulaşmaktan aciz kalmıştır.

O, öyle bir izzet doruğuna adım atmış ki, İslam'da arap ve acem o onur duyucu azamet ve celal zirvesine ulaşmamıştır.

Hayasının şiddetinden gözler kapanıyor ve O Hazretin huzurunda olan kimseler onun heybet ve azametinin tesirinde kalıp gözlerini kapatıyorlar ve dudakları gülümsemedikçe onun huzurunda konuşulmuyor.

Güneşin yansısıyla kalın sis tabakalarının dağıldığı gibi onun alnının nuru ve simasının parlaklığı karşısında karanlıklar perdesi parçalanıyor.

O (daima) muhtaçların ihtiyacını ve istekte bulunanların isteğini güler yüzle ve olumlu bir şekilde karşılamış ve teşehhüt dışında asla "hayır" kelimesi kullanmamıştır ve eğer teşehhüt zikri olmasaydı onun "hayır"ı "evet" olurdu.

Onun güçlü şahsiyeti Peygamber'in şahsiyetinden menşe bulmuştur ve bundan dolayı bütün azaları, ahlaki ve karakteri tertemizdir.

O, zorlukların ağırlığı altında dize gelen kavimlerin zorluklarını yüklenen kimsedir. O, methedilen huya ve güler yüze sahiptir. Yoksulların dileklerini kabul ettiğini duyurmak onun ruhunda daha tatlı ve daha hoştur.

Bu, Fatıma'nın (a.s.) oğludur; onu tanıımıyorsan bil ki, Allah'ın Peygamberleri onun cediti ile tamamlanmış, hatmolmuştur ve semavî risaletler tuğrası onun bereketli adıyla güzel bir şekilde son bulmuştur.

Allah onu üstün kılmış ve onurlandırmış, kaza kalemi de bu iradenin gerçekleşmesi için bunu kader levhasına işlemiştir.

Bu, Peygamberlerin fazilette kendisinden ve ümmetlerinin de onun ümmetinden aşağı olan kimsenin oğludur.

Onun parlak ihsan güneşinin sıcaklığı ve ışığı herkese yansımış ve bu yüzden onun güçlü nuru karşısında inat ve zalalet karanlığı yolunu kaybedenlerin düşünce semasından ve kalbinden, fakirlik karanlığı fakirlerin yaşam çevresinden ve zulüm karanlığı da mazlumların hayat ufuklarından çekip bir tarafa gitmiştir.

Her iki eli feyiz yağmurunun boşaldığı cömert ve rahmet geren bir buluttur. İhsan ve bahşişi asla azalmaz.

Yumuşak ve uyumlu bir tabiatı var. Halk daima öfkesinden güvencededir. Sabır ve ihsan sıfatı şahsiyetinin her yönünü süslemiştir.

Asla vadesini ayak altına almaz ve yapısı hayırla, zâtı da bereketle yoğrulmuştur. İkrâmı herkes için geçerli ve ihsan sofrası gelen herkes için açıktır. Bir zorlukla karşılaşınca akıllıca ve maharetle davranır, gerçekçi bir şekilde bakıp çare arar.

O, sevilmeleri din, düşmanlıkları küfür, onlara yaklaşmak kurtuluş sahili, emniyet ve güvence sığınağı olan kimselerdendir.

Kötülükler ve zorluklar onları sevmekle defedilir ve bu sevginin bereketiyle ihsan ve nimetler çoğalır.

Onlar, Allah'ın adı hariç herkesten öncedirler ve her söz onların adı ile güzel bir şekilde son bulur.

Takvalılar sayılacak olursa, onlar takvalıların önderleridirler ve eğer yeryüzünün en iyileri sorulacak olursa, onların adı söylenir.

Hiçbir cömert kimse onların ikram doruğuna ve ihsan sonucuna varamaz ve hiçbir kavim her ne kadar da cömert olursa olsun kendisini onlarla eşit göremez, kıyaslayamaz.

Bu hanedanın büyükleri zor günlerde ve kuraklıklarda rahmet yağmuru ve savaş zamanı da cesaret ininin aslanlarıdır.

Onların yücelik ve cömertlikleri, kınama ve yermenin onların azamet ve büyüklük sahasına inmesine engeldir.

Geçim sıkıntısı ve yaşam zorluğu onların ihsan eden ellerini ihsan etmekten engellemez ve böyle eli açık olmaları hem rahatlıklarında ve hem de fakirliklerinde onlar için aynıdır, hiç değişmez.

Hangi insan kabilesi bu yüce şahsiyetin babalarından veya bu kerim şahsın kendisinden bir minnet veya nimet taşımamıştır.

Allah'ı tanıyan herkes haliyle bu İmam'ın babalarını da tanır, çünkü dünya halkı Allah'ın dinini onun evinden elde etmişler ve bu hanedanın hidayet ışığında küfür ve şirkten kurtulmuşlardır.

Müşküller, zorluklar, didişmeler ve çekişmeler karanlıklarında Kureyş evlerinin arasında sadece bu hanedanın evi ümitli gözlere ümit nuru serper, halkın zorluklarını çözer ve düşmanlıkları giderir.

Çünkü yüce ceddi Muhammed (s.a.v.) azamet ve celalin nişanesi ve diğer bir ceddi Ali (a.s.) de kudret ve şecaat mazharıdır.

Bedir ve Uhud savaş meydanları ve Ahzab savaşının üzücü sahneleri onun fedakarlığına şahittir ve Mekke'nin fethedildiği günün durumunu dost da biliyor düşman da.

Hayber ve Huneyn savaşları, onun yiğitlik ve kahramanlıklarına şahittir. (Beni Kurayze) Yahudilerinin güçlü derelerinin ve yüksek kalelerinin yanında onun kalp, iman ve kol gücünü hatırlatan, hikayet eden müthiş karanlık ve zor bir gün var.

Bu heyecan dolu sahneler, her bir olay ve vak'a karşısında çare yolunun ve savaş tedbirinin sahabenin elinden çıktığını gösteren sahnelerdir. Bu; hile, haset ve asabiyet ehlinin onu cahiliyet inadı perdesinde gizlediği bir hakikattir fakat ben onlar gibi bunu gizlememişim.¹

¹ Şia'da inkılap edebiyatı (Sadık Ayinevend), c: 1, s: 48-55/Kirvani (ölümü 453) "Zehr-ül Âdab" kitabında bu rivayeti nakletmiş ve bu şiirin 29 beytini orada zikretmiştir.

İMAM

BÂKIR

İMAM BÂKIR

(Aleyhisselam)

Muhammed b. Munkedir şöyle diyor: Ali b. Hüseyin'den (a.s.) daha üstün birini görmedim, hatta bir gün onun oğlu Muhammed'i (a.s.) görüp nasihat etmek isterken o bana nasihat etti.

(Tahzib-ut Tahzib, c: 9, s: 352)

Şia'nın beşinci imamı "Bâkır" lakabı meşhur olan Muhammed b. Ali b. Hüseyin'dir (a.s.). Doğumunun hicri 58 yılında olduğu söylenmiştir.¹ Yakubî O Hazretten şöyle naklediyor:

Ceddim Hüseyin (a.s.) şehid edildiği zaman ben dört yaşındaydım. O Hazretin şehid edilmesini ve o gün başımızdan geçenlerin tümünü hatırlıyorum.²

Yakubi, İmam'ın 117 hicri yılında şehid edildiğini söylemiştir fakat şehadet yılının 114 yılı olduğu daha çok rivayet edilmiştir.³ İmam Bâkır (a.s.), İbrahim b. Velid b. Abdül Melik tarafından zehirlenerek şehid edildi ve Baki kabristanında defnedildi.⁴

O Hazretin imamet delilleri Şia kitaplarında geniş ve detaylı bir şekilde ele alınmıştır⁵ ve genel olarak imamların kendi zamanlarının zorlukları karşısındaki şiarları olan yüzüklerinin nakışı İmam Bâkır'ın yüzüğünde (Tüm izzet Allah'ındır) cümlesinden ibaret idi.⁶

Şiilerin beşinci imamı "Bâkır" lakabıyla meşhur olmuştur. "Bâkır" yaran anlamındadır. Bu terimin tevzihinde Cabir b. Yezid Cu'fi şöyle demiş:

O Hazret ilmi yarıp onun remz ve inceliklerini aydınlattı.⁷

Yakubi şöyle yazıyor:

İlmi yardığından dolayı "Bâkır" diye adlandırıldı.⁸

Muhammed b. Mükerrrem de "Bâkır" kelimesi hakkında şöyle demiş:

Fazla ilim ve mala sahip olmaya "tabakkur" derler. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali (a.s.) de ilmi yarıp onun temellerini teşhis ve ilmin dallarını temellerinden istinbat etme tarzını beyan ettiğinden dolayı ona "Bâkır" denilmiştir.⁹

Cabir b. Abdullah Ansari İmam Bâkır'ın (a.s.) fazileti hakkında bir rivayet nakletmiştir ve İbn-i Şehr Asub'un yazdığına göre bütün Medine ve Irak fahikleri bu rivayeti nakletmişler.¹⁰ Cabir bu rivayette şöyle diyor: Resulullah (s.a.v.) bana hitap ederek şöyle dedi:

"Sen benden sonra bir müddet yaşayacak ve bana çok benzeyen ve adı benim adımdan olan bir evladımı ziyaret edeceksin. Onu gördüğünde selamımı kendisine ilet ve bu

¹ Keşf-ül Ğumme, c: 2, s: 177, Tebriz basımı/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 217-218.

² Yakubi, c: 2, s: 320.

³ El-Marifetu vet-Tarih (el-Fesva), c: 3, s: 346/Tarih-i Ebi Zaret-id Dimaşki, c: 1, s: 294-295.

⁴ El-Fusul-ul Mühimme, s: 221.

⁵ İsbat-ül Hüdat, c: 5, s: 263/İsbat-ül Vasiyet, s: 142/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 229 ve sonrası/Kâfi, c: 1, s: 305/A'lam-ul Vera, s: 260/El-Basair, c: 4, Bab: 48/el-İmamet vet-Tabsire, s: 62-63 müesseset-ül İmam-il Mehdi.

⁶ Kafi, c: 2, s: 473/Hilyet-ül Evliya, c: 3, s: 186/Tarih-i Cürcan, c: 419.

⁷ İlel-üş Şerayi, c: 1, s: 233.

⁸ Yakubi, c: 2, s: 320.

⁹ Lisan-ul Arap "Bâkır" kelimesinin izahında.

¹⁰ Bihar-ul Envar, c: 46, s: 294.

siparişini mutlaka yerine getir, müsamaha etme."

Tarih-i Yakubi'de bu hadisin devamının şöyle olduğu yazılmıştır:

"Cabir yaşlanıp ölümünün yaklaştığını görünce durmadan "Ya Bâkır! Ya Bâkır! Neredesin?" diyordu. Nitekim bir gün O Hazreti görüp kendisini ona ilettili. O Hazretin el ve ayaklarını öperek "Babası Resulullah'a (s.a.v.) benzeyene babam ve anam feda olsun. Resulullah (s.a.v.) sana selam söyledi" diyordu.¹

Bu rivayet İmam Sadık'tan (a.s.) da nakledilmiştir ve O Hazret bu rivayetdeki "Bâkır" kelimesini yüce babasına mahsus olan bir fazilet olarak nitelemiştir.²

Bu rivayetin Resulullah'tan (s.a.v.) nakledilmesi İmam Bâkır'ın (a.s.) bu lakapla meşhur olmasına neden oldu ve bundan sonra da O Hazretin meclisi çok sayıda Ehl-i Sünnet rivayetçi ve hadisçilerinin toplantı ve yararlanma merkezi olunca bu lakap amelendi kendisini gösterdi.

Zeyd b. Ali Hişam'ın yanında iken, Hişam İmam Bâkır'ı (a.s.) bakara kelimesiyle vasıflandırmakla O Hazreti tahkir etmek isteyince Zeyd şöyle dedi:

"Peygamber onu "Bâkır-ul ilim" diye adlandırdı, sen ise bakara diye mi adlandırıyor sun? O halde Resulullah (s.a.v.) ile senin aranda mutlaka ihtilaf olmalıdır."³

İMAM BÂKİR'İN (a.s.) İLMÎ DERECE Sİ

Kuşkusuz Ehl-i Sünnet alimlerinin çoğunun görüşünce İmam Bâkır (a.s.) kendi döneminde dünyaca meşhur olup ders meclisi bütün İslam beldelerinden gelenlerle dolup taşıyordu. Onun alim ve fakih bir şahsiyet olduğundan bizzat Ehl-i Beyt ilimlerinin varisi olduğundan çoğularının İmam'ın huzurundan yararlanmasını, ilmî ve fikhî sorularının çözümünü istemelerini icad ediyordu. Bu arada çoğunu Şiiilerin teşkil ettiğ i Irak halkı O Hazretin şahsiyetine, aşık olmuşlardı.⁴

Müracaat edenler İmam'ın ilmî şahsiyetine öyle bir huzu gösteriyorlardı ki Abdullah b. Atâ Mekki şöyle diyordu:

"Alimleri hiç kimsenin huzurunda, Ebu Cafer'in (a.s.) huzurunda oldukları gibi küçük görmedim. Hakem b. Üyeyne halk arasındaki onca ilmî azametine rağmen O Hazretin huzurunda aynen öğretmenin karşısında duran bir öğrenci gibi duruyordu."⁵

İmam'ın ilmî boyuttaki şöhreti ve İbn-i Anbete'nin tabirince "çok derin ilim ve sabıra sahip idi" birinin onu izah etmek istemesinden çok daha meşhurdur.⁶

Bu şöhret İmam'ın kendi döneminde İbn-i Ebil Hadid'in tabirince "Hicaz fakihlerinin ustası"⁷ sadece Hicaz'da değil, hatta Irak ve Horasan'da bile geniş bir çapta yayılmıştı. Öyle ki şöyle rivayet edilmiştir:

"Horasan halkının onun etrafına toplanıp ilmî sorularını ondan sorduklarını gördüm."⁸

¹ Yakubi, c: 2, s: 320/el-Muntahab min Zeyl-il Müzil (Taberi), s: 642.

² El-İhtisas, s: 62.

³ Uyûn-ul Ahbar, İbn-i Kutaybe, c: 2, s: 212.

⁴ İrşad (Şeyh Müfid), s: 282/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 332/Keşf-ul Ğumme, c: 2, s: 126/el-Fusul-ul Muhimme, s: 214.

⁵ İrşad (Şeyh Müfid), s: 280/Hilyet-ül Evliya, c: 3, s: 180/Keşf-ül Ğumme, c: 2, s: 117-118.

⁶ (İbn-i Anbete), Ümdet-ül Metalib, s: 195.

⁷ Şerh-u Nehc-ül Belağ a (İbn-i Ebil Hadid), c: 15, s: 77.

⁸ El-Kafi, (Kuleyni), c: 6, s: 266/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 357.

Zahebi İmam Bâkır (a.s.) hakkında şöyle yazıyor:

"O, ilim ile ameli, üstünlük ile şerefi ve itimad ile metaneti bir araya toplayan ve hifafete layık olan kimselerden biridir."¹

Ebu Zehre'nin üstadı herkesin İmam'a müracaat etmesi hakkında şöyle yazıyor:

İmam Bâkır (a.s.) imamette ve halkın hidayetinde İmam Seccad'ın (a.s.) varisi idi ve bu yüzden bütün İslam ülkesinin alimleri her taraftan ona doğru koşuyorlardı ve Medine'de gelen herkes İmam'ın huzuruna varıp sonsuz ilimlerinden yararlanıyordu.

Yine şöyle yazıyor:

"Çoğu fıkıh ve hadis büyükleri İmam'ın ilminden faydalanmak amacıyla onun huzuruna geliyorlardı."²

"Uyûn-ul Ahbar"dan da şöyle nakledilmiş:

"Fıkıh alimleri helal ve haramı ondan öğreniyorlardı."³

O da, halk arasında yüce ilmî şöhrete sahip olan babası İmam Seccad (a.s.) gibi herkes tarafından kendisine ihtiram gösteriliyordu. Ehl-i Sünnetin meşhur muhaddislerinden biri olan Muhammed b. Münkedir Şiilerin beşinci İmamının azametini şöyle vasfediyor:

"Ben Ali b. Hüseyin'in (a.s.) –ilim ve fazilet bakımından kendisine daha yakın olan halifesini evlatlarının arasında görmemişim. Nitekim bir gün onun oğlu Muhammed Bâkır'ın (a.s.) huzuruna vardım."⁴

Büyük İslam alimlerinin çoğu İmam Bâkır'ın (a.s.) ilmî makamı ve fikhî derecesi hususunda bir takım güzel cümleler dile getirmişler ve Üstad Esad Haydar bu cümleleri kendi kitabında bir araya toplamıştır.⁵

İmam'ın fıkıh, akâid ve diğer İslamî ilimler hususundaki rivayetlerinin çok oluşu Şia rivayetçilerinin dışında çoğu Ehl-i Sünnet muhaddislerinin de O Hazretten hadis nakletmelerine neden oldu ve bunların en meşhurlarından biri de "Ebu Hanife"dir. Ebu Hanife, Ehl-i Sünnet yoluyla nakledilen hadislerin hemen hemen hepsini kabul etmediğini görünce Ehl-i Beyt yoluyla ve bizzat İmam Bâkır'dan (a.s.) fazla bir miktarda hadis nakletmiştir.⁶

Zahebi'nin yazdığına göre Ebu Hanife'nin dışında Amr b. Dinar, A'meş, Evzai, İbn-i Cüreyyh ve Kurret İbn-i Halid de o Hazretten hadis nakletmişler.⁷

Ebu İshak O Hazretin huzuruna varıp onun hayret edici ve çok yüce ilmî makamını görünce onun vafında şöyle dedi: Onun gibi birini asla görmedim.⁸

Ebu Zur'at da o Hazretin hakkında şöyle diyor:

Ebu Cafer (a.s.) alimlerin en büyüğüdür.⁹

¹ Siyer-u A'lam-in Nübela (Zehebi), c: 4, s: 402.

² El-İmam-us Sadık (Ebu Zuhre), s: 22, Dar-ul Fikr-il Arabi Beyrut.

³ Hayat-ul İmam-il Bâkır (a.s.), c: 1, s: 139.

⁴ El-İthaf (eş-Şibravi), s: 145.

⁵ El-İmam-us Sadık (a.s.) vel-Mezahib-ul Erbeat (Esad Haydar), c: 2, s: 435-439.

⁶ Tezkiret-ul Huffaz (Zehebi), c: 1, s: 127. "Cami-u Mesani'd-il İmam-il Azam Ebu Hanife" kitabına bakınız.

⁷ Tezkiret-ül Huffaz (Zehebi), c: 1, s: 124.

⁸ El-İmam-us Sadık vel-mezahib-ul Erbeat (Esad Haydar), c: 2, s: 445/A'yan-uş Şia, c: 4, s: 20, ikinci bölüm.

⁹ Menakib-u Âl-i Ebi Talib (İbn-i Şehr Aşub), c: 3, s: 27.

Emir-ül Müminin'den (a.s.) sonra Şia İmamlarının arasında hadislerin büyük bir kısmının senedinin İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık (a.s.)'la sonuçlanacağı pervasızca söylenebilir. Bu iki İmamın diğer imamlardan daha çok fırsat bulup Âl-i Muhammed'in (s.a.v.) ilimlerini yaymalarının nedeni o günün toplumunun özel siyasi durumu idi. Ve bunun için de Şia hadis mecmualarında Ehl-i Beyt hadislerinin büyük bir bölümü bu iki Yüce İmamdan nakledilmiştir.

"Bu nedenle tefsir, kelam, fetva, ahkam, helal ve haram hususunda O Hazretten sadır olan hadisler İmam Hasan (a.s.) ve Hüseyin'in (a.s.) diğer evlatlarının hiçbirinden sadır olmamıştır" denilmiştir."¹

Bu, onların o günün toplumunda ve ondan sonraki dönemlerde fıkıh alimi ve Resulullah'ın (s.a.v.) hadislerinin rivayetçisi olarak büyük bir şekilde meşhur olmalarının nedenidir. Ebu Zühre, O Hazrete müracaat eden ve huzurundan ilim öğrenen kimselerin arasından Süfyan Sevri, (Mekke muhaddisi) Süfyan b. Üyeyne ve Ebu Hanife'ye işaret etmiştir.

Abreş Kelbi Hişam b. Abdül Melik'ten şöyle sordu:

Irak halkının çevrelediği ve ilmî sorularını kendisinden sordukları bu şahıs kimdir? Hişam dedi: "Bu, Kûfe'nin peygamberidir ve kendisinin Resulullah'ın (s.a.v.) evladı, ilmi yaran ve Kur'an müfessiri olduğunu söylüyor."²

Başka bir rivayette de Hişam, onu Irak ehlinin aşık olduğu kimse diye tanıtmıştır.³

Alimlerin O Hazreti bunca tazim ve methetmesine rağmen itimad edilen büyük muhaddisler Bâkır'dan hadis nakletmemişler⁴ denilmesi gerçekten insafsızlıktır.

Ethar İmamlar hakkında bu gibi yakışmayan görüşler izhar etmek Şii olmayan muhaddislerin çoğunun dar görüşlülüğünden kaynaklanmaktadır. Ehl-i Beyt'e ve onların ilimlerine az da olsa dikkat eden kimse Şia olmasa bile onların gözünde ilmî hücciyet ve liyakatını elden vermiş olur. Kendi hadis kitaplarında İmam Bâkır'dan (a.s.) hadis nakleden onca Ehl-i Sünnet hadisçileri ve en azından İbn-i Hacr'ın "Tahzib-ut Tahzib" kitabında ismini söylediği Evzai⁵ veya başkaları nasıl olur da İbn-i Sa'd'ın dar görüşünde kendilerinden delil getirilmeyen kimselerden sayılırlar?

İMAM'IN İSLAMÎ FIRKALAR ARASINDA OLAN FIKHÎ İHTİLAFLARLA MÜCADELESİ

94-14 arası hicri yılları fikhî mekteplerin ortaya çıkışının başlangıcı ve tefsir hakkında rivayet etmenin tam doruğuna vardığı dönemdir. Bu dönemde Ehl-i Sünnet alimlerinden Zühri, Mekhul, Kutade, Hişam b. Ürve vb. hadis nakletmek ve fetva vermek hususunda faaliyet ediyorlardı. Zühri, İbrahim Nahai, Ebu-z Zenad ve Reza' b. Hayat gibi alimlerin tümünün Emevi hakimiyet düzenine az çok bağlı olmaları Peygamberin gerçek sünnetini, halifelerin ve onlara bağlı olan alimlerini bile bile tahrif etmeleri lekesinden uzaklaştıracak bir şekilde ihya etmek zaruretini icad ediyordu. İmam Bâkır (a.s.) Sa'd-ul Hayr'a bir mektup yazarak kötü alimlerden büyük bir derecede şikayet edip şöyle buyuruyor:

¹ Menakib-i Âl-i Ebi Talib (İbn-i Şehr Aşub), c: 3, s: 327/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 294.

² Kafi, c: 8, s: 120/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 355.

³ Nur-ul Ebsar (Şablenci), s: 143/Siyer-u A'lam-un Nübela, c: 4, s: 405.

⁴ Tabakat-ul Kübra (İbn-i Sa'd), c: 5, s: 324.

⁵ Es-Sigat (İbn-i Habban) Muhammed b. Ali el-Bâkır (a.s.) isminin altında.

"Allah'ın kitabının üstünü örtüp onu tahrif etmelerine rağmen işlerinden bir kazanç elde edemeyen ve hidayete kavuşamayan Yahudi alimlerinin ve ruhbanlarının benzerlerini gör, tanı."¹

Bu dönemde geniş çapta nakledilen hadisleri ve o zamanın muhaddisleri arasında fıkıh ilminin meşhur olmasını görmekte esasen Ehl-i Sünnetin fıkıh ilminin bu dönemden itibaren derlenme, tedvin edilme aşamasına girdiği söylenebilir. Kerbela vakıasından ve İbn-i Zübyer'in yenilerek aradan çıktığından ve saltanat Beni Ümeyye'ye münhasır olduktan sonra siyasi fikirlerin yatışması, çoğu alimleri siyasi sahnesinden uzaklaştırmaya, din dersleri ve hadislerle meşgul olmaya, hadisler arasında bulunan ihtilafı bir nevi çözüp halka fikhî fetva vermeye zorladı.

İlk olarak hicri 100 yılında Ömer b. Abdülaziz Ebu Bekir b. Hazm'e hadisleri tedbin etme emrini verdi.² Ve bunun kendisi de Ehl-i Sünnetin kültürel araştırmaya ikinci asrın başlangıcında İmam Bâkır'ın (a.s.) imamet döneminde başladığına en iyi bir delildir. Bu yüzden de çeşitli sebeplerden dolayı Ehl-i Sünnet hadislerine sızmış olan saptırmalar karşısında İmam, Ehl-i Beyt'in fikhî görüşlerini izhar etmek ve yaymakla tutumunu belirtmeliydi. O zamana kadar Şia fikhinin görüşleri mahdut bir alanda; ezan, takiyye, ölü namazı vb. yerlerde aydınlatılmıştı ama İmam Bâkır'ın (a.s.) zuhuruyla bu doğrultuda önemli bir adım atıldı ve taktire şayan bir kültürel canlanma Şia arasında meydana geldi. İşte bu asırda Şia kendi kültürünü –fıkıh, tefsir ve ahlak alanında- tedvin etmeye başladı.

Bundan önce İslam toplumunda fıkıh ve fikhî hadislere geniş bir çapta ve tamamen itinasızlık ediliyordu. Hükümetin duçar olduğu siyasi didişmeler ve şiddetli bir şekilde maddiyatçı düşünce tarzı halkın dinden ve bilhassa fıkıhtan gaflet etmesine neden olmuştu. En azından yüzde sekseni Peygamber'den rivayet edilen hadislere dayanan fikhin münzevi edilmesinin asıl nedenlerinden biri, birinci ve ikinci halifelerin hadis tedvinini yasaklamalarıydı. Zahebi Ebu Bekir'den şöyle naklediyor:

Resulullah'tan (s.a.v.) bir şey nakletmeyin ve bir meselenin hükmünü sizden soran kimselerin cevabında "Allah'ın kitabı (Kur'an) bizim ve sizin aranızda mevcuttur, onun helalini helal ve haramını da haran bilin ve anlatın."³

Bu hususta Ömer'den de şöyle nakledilmiş:

"Resulullah'tan (s.a.v.) hadis rivayet etmeyi azaltın ve ben de bu işte size katılacağım."⁴

Muaviye'nin de şöyle dediği nakledilmiştir:

"Ömer'in döneminde Resulullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen hadislerle yetinin, çünkü Ömer Peygamber'den hadis nakletmek hususunda halkı sakındırıyordu."⁵

İslam zaferleri, fütuhâtı başlayınca halkın gaflet ve cehaleti tam doruğuna varmıştı. Hem sultanlar ve hem de halk devleti genişletmeye, savaş hususuna, malî konulara vb. konulara meşgul olmuşlardı ki, ilmî ve dinî eğitim faaliyeti asla göze... İbn-i Abbas

¹ (Kuleyni), er- Ravze, s: 77, İslamiye basımı.

² El-Musannet (Abdurrazzak), c: 9, s: 338/Sünen-i Darimi, c: 1, s: 126/Takyîd-ul İlm (Bağdadi), s: 105-106.

³ Tezkiret-ül Huffaz (Zahebi), c: 1, s: 2.

⁴ Tezkiret-ül Huffaz (Zahebi), c: 1, s: 7.

⁵ Tezkiret-ül Huffaz (Zahebi), c: 1, s: 7.

Ramazan ayının sonunda fütuhatin asıl merkezlerinden biri olan Basra'da minbere çıkıp "oruç sadakanızı ayırın" dediğinde halk bu sözün anlamını idrak edemiyorlardı. Bu nedenle İbn-i Abbas, Medine halkından istekli olanların kalkıp oruç sadakasının ne olduğunu onlara izah etmesini istedi ve şöyle dedi:

"Bunlar farz olan fitre zekatı hakkında hiçbir şey bilmiyorlar"¹ ve daha sonra halkın din hakkındaki bilgisizliği Benî Ümeyye döneminde daha da arttı. Dr. Ali Hasan bu hususta şöyle yazıyor:

"Dini öğretilere önem verilmediği Benî Ümeyye döneminde, halkın fıkıh ve dinî konular hakkında bilgisi yok idi ve ondan bir şey anlayamıyorlardı. Sadece bu gibi konuları anlayanlar Medine halkı idi."²

Başka kaynaklarda da hicri birinci yüzyılın ikinci yarısında halkın, nasıl namaz kılacağı ve hacc farizesini yerine getireceği hususunda bile bilgisi olmadığı yazılmıştır.³

Enes b. Malik kendi dönemini göz önünde bulundurup şöyle diyordu:

"Resulullah'ın (s.a.v.) zamanında olan şeyler şimdi göze çarpmıyor. "Ya namaz?" dediler. "Namaz hakkında bile yapmadığınız tahrifler mi kaldı?" dedi."⁴

Bunların tümü fıkıhın halk arasında unutulduğunu gösteriyor. İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık'ın (a.s.) fıkha ehemmiyet vermelerinin en önemli delillerinin biri de halk arasında fıkıhı diriltmek ve fıkıhı tedvin ederken kesinlikle yapılacak olan tahrifi önlemek idi.

İmam Bâkır (a.s.) Ehl-i Beyt mektebinin temsilcisi ve Şia mektebi açısından fıkıh ve tefsire çeki düzen veren ilk şahsiyetlerden biri idi. Bu mektep açısından ancak ve ancak Resulullah'ın (s.a.v.) ilim kapısı olan Ehl-i Beyt yoluyla asıl İslamî ilimler elde edilebilir. İşte bu yüzden İmam, Selamet İbn-i Küheyl ve Hakem b. Üyeyye'ye şöyle buyuruyordu:

"İster dünyanın doğusuna gidin, ister batısına. Bizim ilmimizden başka doğru bir ilim bulamazsınız."⁵

Yine buyuruyordu:

"Hasan Basri ister güneye, ister kuzeye, nereye giderse gitsin and olsun Allah'a burdan başka bir yerde ilim bulunmaz."⁶

Ayrıca yine şöyle buyuruyordu:

"Halk istediği yere gitsin, and olsun Allah'a ilim meselesi burdan –kendi evine işaret ederek- başka bir yerde düzelmez."⁷

Bu yüzden İmam bu mektebin temsilcisi olarak tartıştığı zaman Ehl-i Beyt'in fikhî görüşlerini yaymaya ve aynı zamanda Ehl-i Sünnetin inhiraf hususlarını belirleyerek halka göstermeye çalışıyordu. İmam kendi zamanının en büyük alimlerinin gözünde bile doğru ile yanlış tamamen birbirinden ayırt eden bir ölçüt olarak tanınıyordu. Bundan

¹ El-Ahkam fi Usûl-il Ahkam (İbn-i Hazm), c: 2, s: 131.

² Nazret-ül Ammet fi Tarih-il Fıkh-il İslami, s: 110.

³ Keşf-ul Kına fi Hücciyet-il İcma, s: 56.

⁴ Zuha-i İslam, c: 1, s: 386. Buhari ve Tirmizi'den naklen/Cami-ü Beyan –il İlm, c: 2, s: 244/Dirasat-un ve Buhûs-un fit-Tarih-i vel-İslam, c: 1, s: 56-57.

⁵ Keşşi, s: 209-210/el-Kafi, c: 1, s: 399/Basair-ud Derecat (Saffar), s: 9.

⁶ Kafi, c: 1, s: 51/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 42.

⁷ Kafi, c: 1, s: 399/Basair-ud Derecat (Saffar), s: 12.

dolayı da çoğu zaman kendi inançlarını O Hazretin huzurunda sunup doğru ve yanlışlıklarına vakıf oluyorlardı. Ebu Zühre Ebu Hanife ile İmam arasında olan münazara toplantılarından birini naklettikten sonra şöyle yazıyor:

"Bu haberden İmam Bâkır'ın (a.s.) imameti, alimler için aydınlanır. Onlar O Hazretin huzuruna varıp inanç ve görüşlerini sunuyor ve O Hazret de onları eleştiriyordu. Adeta O Hazret kendi eli altında olanlara hüküm süren ve onları hidayet caddesine ulaştıran bir reis idi. O asrın alimleri de onun emrine uyup itaat ediyorlardı."¹

Bir defa Abdullah b. Muammer (Ümeyr) el-Leysi İmam Bâkır'ın (a.s.) huzuruna gelip sordu: "Mut'anın helal olduğuna dair fetva vermiş olduğunuz yaygındır; acaba doğrudur?"

İmam şöyle buyurdu:

"Allah onu kendi kitabında helal kılmış ve Peygamberin sünnetinde yer almış ve ashabı da onunla amel etmişlerdir."

Abdullah, "fakat Ömer onu yasaklamıştır" dedi. İmam şöyle cevap verdi:

"Sen kendi dostunun fetvasına uy ve ben de Resulullah'ın (s.a.v.) hükmüne."²

Gördüğünüz gibi İmam kitap ve sünnet gereğince istidlâl ediyor ve onlardan başkasına itinat ve istidlâl eden kimselere karşı koyuyordu. Aşağıdaki rivayet, İmam'ın bu tutumunu göstermektedir:

Manhul b. İbrahim Kays b. Rabi'den şöyle rivayet ediyor: Ebu İshak'tan ayakkabı üzerinden mesh etmek hakkında sorunca şöyle cevap verdi: Halkın ayakkabı üzerinden meshettiklerini görüyordum ama bir gün Haşimoğullarından olan Muhammed b. Ali b. Hüseyin'i (a.s.) görüp ondan ayakkabı üzerinden meshetmek hakkında sordum. Şöyle buyurdu:

"Emir-ül Müminin Ali (a.s.) ayakkabı üzerinden meshetmez ve (şöyle buyurdu) Allah'ın kitabı da onu caiz görmemiştir."³

Daha sonra Ebu İshak sözlerine şöyle devam ediyor: "İmam beni nehy ettikten itibaren artık ayakkabı üzerinden meshetmedim. Kays b. Rabi' ben de bu meseleyi Ebu İshak'tan duyduğum andan itibaren artık ayakkabı üzerinden meshetmedim" diyor.

İmam'ın kitap ve sünnet doğrultusunda istidlâl etmesinin metaneti sadece Ebu İshak'ı değil, Kays b. Rabi' de onun sözüne boyun eğmeğe mecbur etti.

Başka bir yerde de Ömer'in azad ettiği kölesi Nafi' bir hükme istidlâl etmek amacıyla bir hadisi tahrif edip yanlış bir şekilde naklettiğinde İmam tahrifi aşikar edip hadisi olduğu gibi doğru bir şekilde rivayet etti.⁴

İmam Bâkır'ın (a.s.) ashabları da Ebu Hanife'nin fikhî konular hakkındaki yersiz istidlâlleri karşısında dikilip fikhî açıdan onu mahkum ediyorlardı.⁵

İmam Bâkır (a.s.) kıyas eden kimselerin istidlâllerini şiddetle reddediyordu⁶ ve O Hazretten sonra da oğlu İmam Sadık (a.s.) ciddi bir şekilde onlarla muhalefet etti. İmam (a.s.) saptırılan diğer İslamî firkalar karşısında da sert bir tutum alıyor ve bu tavriyla

¹ El-İmam-us Sadık (a.s.) (Ebu Zühre), s: 24.

² Keşf-ül Gümme, c: 2, s: 362/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 356/Bakınız: el-Mizan, c: 3, s: 389.

³ (Eset Haydar) el-İmam-us Sadık (a.s.) vel-Muzahib-ul Erbea, c: 2, s: 452.

⁴ Devaim-ul İslam, c: 2, s: 260/Müstedrek-ul Vesail, c: 15, s: 285-286-300.

⁵ Desim-ul İslam, c: 1, s: 95/Müstedrek-ul Vesâil, c: 15, s: 286-287.

⁶ El-Mecalis (Şeyh Mifid), s: 39. Necef basımı/Vesail-uş Şia, c: 15, s: 286-287.

muhtelif konularda Ehl-i Beyt'in sahih itikadî sınırını diğer fırkalarda ayırmaya, belirlemeye çalışıyordu. İmam'ın "Mürchie" fırkası karşısındaki tutumu çok sert ve hassas idi. Mürchie fırkası "İman sadece içsel, batınî bir inanç olup bizim iyi ve kötü işlerimiz onu hiç değiştirmiyor ve böylece toplumdaki salih amelin, iyi işin değerini kendi kendine ortadan kaldırıyor. İmam başka bir yerde de bu fırkaya işaret ederek şöyle buyurdu:

"Allah'ım! Mürchie'yi kendi rahmetinden uzak tut çünkü onlar hem dünyada hem de ahirette bizim düşmanlarımızdır."¹

İmam kendi zamanında bile meşhur olan Hariciler karşısında da mevzi alıyordu. Onlar İmam'ın görüşünce bilgisiz abid, kendilerini mukaddes gösteren ve inançlarında ise mutaassıp ve dar görüşlü bir topluluk idiler. Onların hakkında İmam şöyle buyuruyordu:

"Hariciler bilgisizliklerinden dolayı meydanı kendilerine daralttılar; din ise onların tuttıkları yordamdan daha geniş, daha uygundur."²

YAHUDİ DÜŞÜNCE VE İNANÇLARIYLA MÜCADELE

O günler, İslam toplumuna girip onun kültüründe derin bir etki bırakan yahudiler de tehlikeli gruptan birini oluşturuyordu. Bir grubu zahirde müslüman olup diğer bir grubu da henüz kendi dininde kalan ve İslam toplumuna dağılan yahudi alimleri saf ve sade kimselerin ilmî mercii olmuşlardı. Onların İslam kültürü üzerinde bıraktıkları etki israiliyat adındaki uydurma hadisler şeklinde ortaya çıktı. Bu hadislerin büyük bir bölümü tefsir ve geçmiş peygamberlerin yaşam durumları hakkında uydurulmuştu. Bu hadisleri kendi teliflerinde zikreden İslam alimlerinden biri de meşhur müfessir Taberi'dir. Taberi, Kur'an tefsiri hakkındaki çoğu hadisleri bu yoldan etmiştir.

Yahudilerin –İslam toplumu içerisinde, özellikle de ilmî toplantılarda- fikhî ve ke-lamî konular hakkındaki ilmî çalışmaları da endişelendirici bir tesir bırakmıştı. Bu, tarihte öyle apaçık bir mevzudur ki, en az bir tereddüt ve şüphe bile onda yoktur.³

Yahudiler ve onların İslam kültürüne aşıladıkları kötü zihniyet ile mübareze etme, İmamların çalışma programının büyük bir bölümünü kendine ihtisas etmişti. Hain yahudilerin ilahi peygamberler hakkında uydurdukları gerçek dışı hadisleri ve de ilahi peygamberlerin melekutî çehrelerinin lekelenmesine neden olan bir takım sözler İmamlar tarafından tekzip edilmiş ve bu tekzip İmamların tutumlarında açıkça görülüyor. Şimdi bu uydurma hadislerden ikisine örnek olarak değiniyoruz:

İki kişi Hz. Davut'un (a.s.) yanında bir davayı dile getirip bu davada hakemlik etmesini ondan istiyorlar. Sâd sûresinin 23 ve 24. ayetleri bu hadiseye değinmekte. Hz. Davud'un (a.s.) yanında konu edilen dava şundan ibarettir: On iki kişiden birinin 99 koyunu var idi, diğerinin ise bir koyunu. Bir koyunu olan şahıs, diğerinden, 99 koyunu olduğu halde onun bir koyununa da sahip olmak istediğine dair şikayet ediyor. Davut (a.s.) da diğerinin sözlerini dinlemeden şöyle hükmediyor:

"Senin koyununu istemek ve onu kendi koyunlarına katmakla sana zulüm etmiştir..."

Yahudiler bu hususta bir hadis uydurarak müslümanlar arasında yaydılar. Hadis

¹ (Kuleyni) Kafi, c: 8, s: 276/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 291.

² Tahzib (Tûsi), c: 1, s: 241/Men La Yahzuruh-ul Fakih, c: 1, s: 83.

³ Buhûs-un mac Ahl-is sünnet-i ves-Salefiye (es-Seyyid Ruhani), s: 50-51.

şöyledir: Bu öykü Davud'un (a.s) Evriya'nın karısıyla evlenmesine ima etmektedir. Bu uydurma hadislere göre Hz. Davud bir güvercinin ardı sıra Evriya'nın evine bakan dama çıkararak onun karısını görüp aşık oluyor ve kendi hedefine varmak için Evriya'yı savaşın ön safında yerleştiriyor, o da öldürülüyor. Davud ise onun karısıyla evleniyor. Allah da bu ayetlerde bu konuya sembolik bir şekilde işaret ediyor.

Bu gibi gerçek dışı hadislerin Hz. Davud'un şahsiyetini, Allah'ın göndermiş olduğu elçilerden biri olarak ne derecede ve hangi yönlerden lekeleyebileceği malumdur. İslam'ın ilk yüz yılında "Ka'b-ul Ahbar" ve "Abdullah b. Selam" gibi şahıslar tarafından yayılmış olan bu gibi hadislere karşı İmam Ali b. Ebi Talib (a.s.) tavrı alıp şöyle buyurdu:

"Davud'un, Evriya'nın karısıyla evlenmiş olduğuna inanan bir kimse benim yanıma getirilirse ona iki had (ceza) uygulayım. Birini nübüvvete hakaret ettiğinden dolayı ve diğerini de İslam için."¹

İmam Rıza (a.s.) bu gibi israiliyat hadislerini mahkum etmiştir.²

Gerek zahiren müslüman olan ve gerekse kendi dininde baki kalıp İslam toplumunda yaşayan yahudiler –yahudilerin kiblesi olan- Beyt-ül Mukaddes'in Kabe'den üstün olduğunu müslümanlara kabul ettirmeye çalışıyor ve bu hususta bir takım hadisler uydurup geniş çapta müslümanların arasında yayıyorlardı. Onlardan birini Zürrare şöyle naklediyor: İmam Bâkır'ın (a.s.) huzurunda oturmuştum ve İmam da Kabe'ye taraf oturmuş olduğu bir halde "Allah'ın evine bakmak ibadettir" buyurdu. Tam bu sırada Büceyle kabilesinden olan Âsım b. Ömer, İmam'ın huzuruna gelip şöyle dedi: Ka'b-ul Ahbar şöyle diyor:

"Kabe, her seher vakti Beyt-ül Mukaddes'e secde ediyor."

İmam buyurdu: Ka'b-ul Ahbar'ın sözü hakkında görüşün nedir? Âsım b. Ömer, "Ka'b'ın sözü doğrudur" dedi. İmam Bâkır (a.s.) buyurdu:

"Sen de Ka'b-ul Ahbar da yalan söylüyorsunuz."

Daha sonra öfkelenerek şöyle dedi:

"Allah yeryüzünde Kabe'den üstün bir yer yaratmamıştır."³

Sonraları diğer Şia İmamları da (Kendinizi yahudilere benzetmeyin)⁴ gibi tabirler kullanarak müslümanlarla yahudiler arasında çıkan ve gitgide asil ve gani İslam kültürünü inhirafa sürükleyen bu istenilmeyen kültürel bağlantıyı kesmeye çalışıyorlardı. Bu, diğer İslamî fırkaların hadisçilerinin safça bu hadislere meylederek onları kitaplarının muhtelif bablarında nakletmiş ve kendi kültürlerini onlara bulaştırmış oldukları bir durumda gerçekleşiyordu. Ama Ehl-i Beyt'e adım uyduranlar, onlardan ilham alarak bu gibi inhirafı ve avam beğenir düşünceler karşısında uyanık olup onun zararından mahfuz kaldılar.

İMAM BÂKIR'IN (a.s.) KÜLTÜREL MİRASI

Şia'nın fikhî ve tefsirî kaynaklarını gözden geçirmekle Şia'nın fikhî, ahlakî ve tefsirî rivayetlerinden büyük bir bölümünün İmam Bâkır'dan (a.s.) nakledilmiş olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. İmam Bâkır'dan (a.s.) rivayet edilen fikhî meseleleri açıklamak,

¹ Mecme'ül-Beyan (Tabersi), c: 8, s: 472.

² Tefsir-i Safî, c: 4, s: 295-296.

³ Kafi (Küleyni), c: 4, s: 239/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 354.

⁴ Vesail-uş Şia, c: 3, s: 571.

Kur'an ayetlerini ve onların şa'nı nüzulünü (iniş nedenini) izah etmek hususundaki pek çok hadisler "Vesail-uş Şia'da" ve Allame Bahrani'nin yazmış olduğu "el-Bürhan" ve Muhakkik Feyz Kaşani'nin yazdığı "Safi" gibi tefsir kitaplarında toplanmıştır.

Bunlara ilaveten Emir-ul Müminin (a.s) ve Sıffın savaşı hakkında fazla bir miktarda tarihî hadisler de İmam Bâkır'dan (a.s.) nakledilmiştir.¹ Aynı şekil ahlakî konular hususunda pek ihtivalı ve inci gibi cümleler de O Hazretten nakledilmiştir. Bu cümleler kısa olmalarına rağmen son derece güzel ve İmam'ın masumluk ruhundan ve batını kemallerinden kaynaklanmıştır. Ebu Zühre bu hususta şöyle yazıyor:

"O Hazret, Kur'an müfessiri ve İslam fikhını açıklayan biriydi. Emirlerin ve nehylerin felsefesini idrak ediyor ve onun nihai hedefini anlıyordu."²

Ve İmam'ın düşünceleri ve ahlakî –içtimaî sözleri hususunda da şöyle yazıyor:

"İmam nefsanî kemallere sahip olduğundan, kalbinin aydınlığından ve anlayış gücünden dolayı Allah onun dilinden çok ilginç ve anlamlı cümleler anlattı. Bireysel ve toplumsal ahlakla ilgili O Hazretten öyle sözler rivayet edilmiş ki, eğer onlar tanzim edilir, düzenlenirse ahlak hususunda değerli ve çok yönlü bir metod meydana gelir."

İmam'ın ahlakî-ilmî derslerinin bir örneği onun mukaddes görünmekle muhalefet etmesidir. İmam amelen, bütün dünya nimetlerini terk etmenin İslamî takva ve zühd olduğunu sanan kimselerin görüşüne karşı çıkıyordu. Hakem b. Üyeyne şöyle diyor:

"Bir gün Ebu Cafer'in (a.s.) huzuruna varıp kendisini süslenmiş bir evde gördüm. Renkli bir gömlek giymiş ve onun üzerine de rengarenk bir melefe çekmişler ve melefenin rengi omuzlarına çıkmıştı. Evi ve onun süsleniş tarzını seyrettiğim sırada o Hazret bana hitaben şöyle buyurdu: "Bu ev hakkında ne düşünüyorsun?" "Ben de siz bu durumda olduğunuza göre ne diyebilirim ki? Ama bizim aramızda bu işi gençler yapar" dedim. İmam "Ey Hakem! Allah'ın halk için izin verdiği süsleri ve helal rızıklarını kim haram etmiştir; bu gördüklerin Allah'ın halk için helal kıldığı şeylerdendir ve bu gördüğün oda da yeni evlendiğim karımın odasıdır. Benim odamı kendin de tanıyorsun" buyurdu.³

Bazıları daha iyi yaşamının faaliyet nişanesi olan geçinmek için telaş etmenin doğru olmadığını sanıyorlardı. İmam Bâkır'ın (a.s.) dönemindeki Kur'an hafızlarından biri olan Muhammed b. Münkedir, O Hazreti methederek şöyle diyor:

Ona nasihat etmek istiyordum ama O bana nasihat etti. Bunun nasıl olduğunu sordular. Dedi: Bir gün Medine'den dışarı çıktığımda Muhammed b. Ali b. Hüseyin'i (a.s.), şişman olmasına rağmen iki siyah köleyle birlikte çölde çalıştığını görünce kendi kendime şöyle dedim:

Suphanallah! Kureyş kabilesinden yaşlı biri bu saatte, böyle bir durumda dünya uğrunda nasıl çalışabilir? Ona nasihat etmeliyim diyerekten yanına gidip şöyle dedim:

"Allah korusun seni; olduğun bu durumda ecelin gelecek olursa ne yapacağını hiç düşündün mü?" "Olduğum bu durumda ecelim gelirse Allah'a itaat ettiğim halde dünyadan göçmüş olurum. Çünkü ben, çalışmakla kendimi ve ailemi sana ve halka muhtaç olmaktan koruyorum. Allah'a isyan ettiğim bir halde ecelimin gelmesinden korkarım"

¹ Bkz: Şerh-u Nehc-ül Belağa (İbn-i Ebil Hadid), c: 2, s: 212-213-229-234-286, c: 3, s: 324. c: 4, s: 106-108-109-110. c: 6, s: 13/Taberi, c: 3, s: 37. c: 5, s: 176-197. İzzuddin Basımı.

² El-İmam-us Sadık (a.s.) (Ebu Zühre), s: 24.

³ Kafi, c: 6, s: 446/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 292.

buyurdu. "Ey Resulullah'ın (s.a.v.) evladı doğru buyurdun, ben sana nasihat etmek istiyordum ama sen bana nasihat ettin" dedim.¹

İmam Bâkır (a.s.), bilhassa tefsir hususunda çok meşhurdur. Ehl-i Sünnet arasında da O Hazretten tefsir hakkında pek çok hadisler rivayet etmişler. Bu nedenle O'nun ilmî şahsiyeti hakkında şöyle demişler:

İmam Hasan ve Hüseyin'in (a.s.) evlatlarından hiçbiri onun kadar tefsir, kelam, fetva, ahkam, helal ve haram hususunda hadis buyurmamıştır.

Malik b. A'yan Cahani bir şiirinde İmam Bâkır'ı şöyle methetmiştir:

"Eğer halk Kur'an ilimlerini öğrenmeyi istiyorlarsa Kureyş'in buna sahip olduklarını bilmelidirler. Eğer Resulullah'ın (s.a.v.) kızının oğlu {İmam Bâkır (a.s.)} Kur'an ilimleri hakkında konuşmaya başlarsa bir çok ilim dallarını ortaya çıkarır."²

İmam Bâkır (a.s.) "Kelam" ilmi konuları hakkında da Emir-ül Müminin'in (a.s.) Tevhit ve Allah'ın sıfatlarıyla³ ilgili bir çok hutbelerini rivayet etmiştir. Aynı şekilde Şia ile Ehl-i Sünnet arasındaki ihtilaflı olan bir çok zarif "kelam" ilmi konularını açıklamıştır. Bu rivayetlerin büyük bir bölümü "Usul-u Kafi"de görülmektedir.

İbn-ü Nadim "el-Fihrist" kitabında bir tefsir kitabını İmam Bâkır'a (a.s.) isnat etmiş ve onu Eb-ul Carûd Ziyad b. Münzir'in, İmam'dan naklettiğini söylemiştir.⁴

İmam Bâkır'ın (a.s.) yılmak bilmeyen faaliyetleri ve ondan sonra da İmam Sadık'ın (a.s.) telaşları, Şia fıkhnın Resulullah'ın (s.a.v.) hadislerine, Ethar İmamların kalplerine olan gaybî ilham ve yardımlara dayanarak Ehl-i Sünnetten ve... daha çabuk tedvin devresine girmesine neden oldu. Öyle ki Mustafa Abdur Razzak bu hususta şöyle yazıyor:

"Şia fıkhnın diğer İslamî fırkalardan daha çabuk tedvin olunduğunu kabul etmek akla daha uygundur. Çünkü onların, İmamlarının masum olmalarına veya masumluğa benzer bir manaya inanmaları, onların hüküm ve fetvalarının izleyicileri tarafından tedvin edilmesini gerektiriyor."⁵

Peygamberin fikhî mirası masum Ehl-i Beyt yoluyla doğrudan doğruya bize ulaşmıştır. Ehl-i Sünnet, genelde İmam Bâkır'dan (a.s.) naklettiği hadislerin senedini babasından, o da babasından diyerek Resulullah (s.a.v.) ile sonuçlandırıyorlar ama Şia, O Hazretin ve diğer İmamların imamet ve ismetine inandığından dolayı, hadisin senedini zikretmeye gerek görmüyor. İmam Bâkır'ın (a.s.) kendisinden, senet zikretmeden Peygamber'den naklettiği hadisler hakkında sorulunca şöyle buyurdu:

"Naklettiğim ama senedini söylemediğim hadislerin senedi babam Zeyn-ül Abidin'den (a.s.), o da babası Şehid Hüseyin'den (a.s.), o da babası Ali b. Ebi Talib'den, (a.s.) o da Resulullah'tan (s.a.v.), o da Cebrail'den ve o da Allah'tandır."⁶

İmam Bâkır (a.s.) da diğer Şia İmamları gibi dinî açıdan Ehl-i Beyt'in durumunun

¹ Kafi, c: 5, s: 73. c: 6, s: 446/Tahzib. c: 6, s: 325/el-Fusûl-ül Mühimme, s: 213/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 292/Tahzib-ut Tahzib, c: 9, s: 352.

² El-İthaf bi Hubb-il Eşraf, s: 144/Keşf-ul Ğumme, c: 2, s: 123/Undet-ül Metalib (İbn-i Anbet), s: 195/el-Fuzûl-ül Mühimme, s: 210-211/Siyer-u A'lam-un Nübela, c: 4, s: 404/Nur-ul absar (Şablenci) s: 143.

³ El-İmam-ül Bâkır (el-Kuraşi), c:1, s: 190.

⁴ Bkz: Ta'sis-uş Şia li-ulûm-il İslam, s: 327/Eb-il Carûd'un Kummi'nin tefsirinde yazılı olan tefsiri. Ancak Eb-il Carûd'un tefsir yöntemi araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir. Ez-Zariat "Eb-il Carûd'un Tefsiri" isminin altında.

⁵ Tamhid-un li-Tarih-il Fıkh-il İslamî, s: 203.

⁶ El-Emali (Şeyh Müfid), s: 42/A'lam-ul Vera (Tabersi), s: 264.

önemini açıklamak için tebliği girişimlerde bulunuyordu. Bu hususta O Hazretten şöyle bir hadis nakledilmiş:

"Resulullah'ın (s.a.v.) evlatları, ilahî ilimlerin kapıları, Allah'ın rızasına kavuşmanın yolu, cennete davet eden ve halkı ona yönelten kimselerdirler."¹

Yine O Hazretten şöyle nakledilmiştir:

"Bu evden kaynaklanmayan bir şey iyi bir son bulmaz."²

Makhul³ gibi kimseler, Emir-ül Müminin'den (a.s.) bir hadis rivayet ettiklerinde korkularından O Hazreti, Ebu Zeyneb lakabıyla söyledikleri bir durumda; O İmam, Peygamberin ilimlerini, Ali'yi (a.s.) senet göstererek halka aktarıyorlardı. Buna göre Resulullah'ın (s.a.v.) hadislerinin tek varisinin Şia olduğunu görüyoruz. Bunun nedeni de bu mirasın her birinin Kur'an'a dayanmasıdır. Öyle ki İmam Bâkır (a.s.) bu hususta şöyle buyuruyordu:

"Size bir hadis naklettiğimde onun Allah'ın kitabıyla nasıl bağdaştığını benden sorun."⁴

İmam Bâkır'ın (a.s.) bu mirası, hadisi yazmamaktan veya diğer nedenlerden dolayı din imha edilmek ve saptırılmak istenirken Şia'nın Kur'an hakkında tahrifata duçar olmamasına neden oldu. İmam Bâkır (a.s.), çeşitli yollarla Resulullah'ın (s.a.v.) kendisinden nakledilen "Aranızda en iyi ve en doğru hükmeden Ali'dir" hadisine istinat ederek Ehl-i Sünnet alimlerinden birine Ali'nin (a.s.) adlî hükümlerini kabul ettirmeye ve onun, başkalarının adlî hükümlerine amel etmenin caiz olduğuna dair olan inancını iptal etmeye çalışıyordu.⁵ Aynı şekilde O Hazret bazı yerlerde sahabe yoluyla nakledilen ilimlerin batıl olduğunu açıkça duyuruyordu. Hatta bir defa ahkamı, İslamî ve cahilî diye ikiye böldükten sonra şöyle buyurdu:

"Zeyd b. Sabit'in miras hisseleri hakkında cahiliyet ahkamına uygun olarak hükmettiğine sizi şahit tutuyorum."⁶

İMAM AÇISINDAN ŞİA'NIN DURUMU

İmam Bâkır'ın (a.s.) imamet dönemi, Beni Ümeyye halife ve valilerinin Irak Şiaları üzerindeki baskılarını sürdürdükleri bir zamana rastlamıştı. Irak, Şia'nın asıl merkeziydi ve bu yüzden de İmam Bâkır'a (a.s.) şöyle deniyordu:

Iraklıların aşık oldukları kimse.⁷

Iraklıların İmamı.⁸

Iraklıların, etrafına çember kurup soru sordukları bu şahıs kimdir?⁹

Şialar, her yıl hacc mevsiminde İmam ile temas kuruyorlardı ve bu temaslar genelde ya Mekke'de veya Beyt-üllah-il Haram'ın ziyaretçilerinin dönüp Medine'den geçtiklerinde gerçekleşiyordu. İmam Rıza (a.s.) bu hususta şöyle buyuruyor:

¹ Tefsir-i Ayyaşi, c: 1, s: 86/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 9.

² İhtisas, s: 31.

³ İbn-i Ebil Hadid onun, Emir-ül Müminin'e (a.s.) buğzedenlerden olduğunu söylemiştir. "el-İhtisas"ın dipnotu, s: 128.

⁴ El-Mizan, c: 3, s: 176 Kafi'den naklen.

⁵ Tahzib (Tûsi), c: 6, s: 220-221/Furû-u Kafi (Kuleyni), c: 7, s: 408/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 8-9.

⁶ Furû-u Kafi (Kuleyni), c: 7, s: 407/Tahzib, c: 6, s: 217.

⁷ İrşad, s: 282.

⁸ A'yan-üş Şia, c: 4, Bölüm: 2, s: 43.

⁹ Kafi, c: 8, s: 120.

"Halk hacc farizasını yerine getirmenin yanı sıra fikhî konular hakkında düşünüyor ve Ehl-i Beyt'in hadislerini naklediyordu."¹

İmam ve Şiaları bu dönemde gün geçtikçe sayıları artan Gulat (aşırı gidenler) sorunuyla karşılaşmışlardı. Onlar İmam'ın hadislerini kötüye kullanmak ve uydurma hadisleri O Hazrete isnat etmekle, Şia haysiyetinden yararlanmak ve Şia'yı kendi peşlerine çekip hedeflerini gerçekleştirmek istiyorlardı. Özellikle de İmam, Medine'de iken bu girişimlerde bulunuyorlardı. Bu fırsat gütmeler şiddetlenince İmam, onları kendinden uzaklaştırdı, O Hazretin ashabı da onları kendi aralarından çıkardılar. İmam'ın ashabı, "Gulat"ın önderlerinden ve en meşhurlarından olan Muğayret İbni Saîd ve Beyan b. Sem'an'ı tekfir ettiler. Ebu Hurayre İclicî bununla ilgili bir şiirinde şöyle diyor:

"Ya Ebu Cafer! Sen, bizim sevdiğimiz bir İmamsın; senin razı olduğun her şeye biz de razı oluyor ve ona uyuyoruz. Bazıları bizim yanımıza gelip bir takım hadisleri size isnat ediyorlar ve bu da bizi rahatsız ediyor. Bu hadisler Muğayre'nin sizden rivayet ettiği hadislerdir. En kötü şey de yalan ve uydurma hadislerdir."²

Bu beyitler "Gulat"ın Irak Şiilerini kendilerine çekmek için nasıl çalıştıklarını ve Ehl-i Beyt adına uydurma hadisleri yaydıklarını göstermektedir. Onlar İmam'a itaat etmeğe sarılarak kendilerini İslamî vazifelere amel etmekten muaf görüyor ve saadete ve yüce İslamî hedeflere ermek için sırf İmam'ı tanımının yeterli olduğuna inanıyorlardı. İmam Bâkır (a.s.) ise buna karşılık daima salih amele dayanmanın gerekli olduğuna durmadan tekit ediyor, vurguluyordu. İmam Bâkır (a.s.):

"Bizim Şialarımız Allah'a itaat edenlerdir"³ gibi hadisler buyurarak "Gulat"ın tutumlarını ve yanlış düşüncelerini reddediyordu. İmam bu gibi hadisleri buyurmakla belki de onların düşüncelerinin Şia arasında bıraktığı etkiyi imha etmek istiyordu. Örneğin şu hadis:

"Bizim Şialarımız takvalı, çalışkan, ahde ve emanete vefa eden, zühd ve ibadet eden kimselerdir. Her gece ve gündüz elli bir rekat namaz kılan kimselerdir. Geceler ibadet eder gündüzler de oruç tutarlar. Mallarının zekatını verir ve hacca giderler, bütün haramlardan da sakınırlar."⁴

Bu husustaki başka bir rivayet de bazı "Gulat"ın desiseleri karşısında İmam Bâkır'ın (a.s.) şiddetle dikildiğini göstermektedir. Ali b. Muhammed Nufali şöyle diyor:

"Muğayret ibn-i Saîd, İmam Bâkır'ın (a.s.) yanına gelip şöyle dedi: Benim gayb ilmi bildiğimi halka söyle, ben de halkın bunu kabul etmesi için onları hazırlarım. Ebu Cafer (a.s.) sert bir şekilde onu yanından kovdu. Muğayret daha sonra bunu Ebu Haşim b. Muhammed b. Hanefiye'ye anlattı ve o da Muğayret İbn-i Saîd'i iyice patakladı, neredeyse onu öldürecekti."⁵

Irak ehlinin duçar olduğu başka bir sorun da İmam'ın onların itikat ve sağlamlıklarına fazla itimat etmemesiydi. Onlar Ehl-i Beyt'i çok sevdiklerini izhar ediyor ve olanca hırslarıyla Ehl-i Beyt'in hadislerini yayıyorlardı ama –onlardan bazıları Kûfe ve Irak halkının sabıkalarını taşıdıklarından dolayı– bu vefadarlığın kesin olduğu telakki edile-

¹ Vesail-uş Şia, c: 8, s: 8.

² Ensab-ul Eşraf, c: 2, s: 77.

³ Fusûl-ül Mühimme, s: 213.

⁴ Sıfat-uş Şia, s: 163.

⁵ İbn-i Ebil Hadid, c: 8, s: 121.

mezdi.

Bürayd İcli, İmam Bâkır'a (a.s.) şöyle dedi:

"Bizim ashabımız Kûfe'de çoğunluğu oluşturmaktadır. Eğer onlara emrederseniz size itaat edecek ve emirlerinize uyacaklarını söylüyorlar."

İmam Bâkır (a.s.) şöyle buyurdu: "Mümin kardeşinizin cebinden ihtiyacınız kadarını alabiliyor musunuz?" "Hayır" dedim. İmam cevap verdi:

"Onlar kanlarını vermek hususunda daha da cimridirler."¹

Başka bir taraftan da İmam bir takım maslahatlardan dolayı takkiye etmeğe mecbur idi ve Irak Şialarından çoğu da onlara yüklenen ezici baskı tesirinde İmam'ın Irak'a gelip kılıca el atmasını bekliyorlardı. İmam'ın bu işe teşebbüs etmemesinden dolayı da onun imametinde tereddüt ediyorlardı. İşte bu yüzden ve İmam Bâkır'ın (a.s.) imameti hakkında yeterli bilgiler kendilerine ulaştırılmamasından dolayı O Hazret ile kardeşi Zeyd arasında bir takım fırkaların meydana çıkmasına neden oluyordu. İmam, kardeşi Zeyd'in Kûfe'deki kıyamından yedi yıl önce vefat etti ama bu zaman kesiminde ve ondan sonra bir grup Şialar arasında Zeyd'e eğilim kökleri kuvvetlendi. Bütün bu zorluklara rağmen Şialar Benî Ümeyye'nin çıkarlarıyla muhalif olduklarından iç ihtilafla daha az tehdit ediliyorlardı. Ama onların üzerinde uygulanan siyasi baskının yatışmasıyla hemen "Gulat" meselesi tedricen daha da genişliyor, yayılıyordu. Öyle ki İmam Sadık'ın (a.s.) zamanında Şia'nın asıl sorunu bundan ibaret idi. Emevilerin Şia üzerinde uyguladıkları baskı Ömer b. Abdül Aziz'in iki yıl hükümet süresi hariç onların hükümetleri boyunca şiddetle sürdürülüyordu.

"Şialarımızdan bir belaya duçar olup sabır ve tahammül eden herkese Allah bin şehidin sevabını verecek" gibi cümleler, Şiaların müptela oldukları baskı ve zorlukları anlatmaktadır. İmam bu gibi cümleleri söylemekle onları daha çok dayanıklılığa ve kendilerine sahip olmaya sevk ediyordu. Şia'nın siyasi durumunun ve halifelerin başlangıçtan O Hazretin zamanına kadar yaptıkları baskıların yorumu hakkında O Hazretten mufassal, ayrıntılı bir hadis nakledilmiştir. İmam'ın bu husustaki görüşlerinin aydınlanması için o hadisi burada naklediyoruz:

"Biz Ehl-i Beyt, Kureyş'in zulmünden ve karşımızda saf bağlamalarından neler çekmedik. Şialarımızın ve bizi sevenlerin halkın elinden çekmediği ne kaldı? Resulullah (s.a.v.) dünyadan göçtüğünde bizim, halktan kendilerine daha evla olduğumuzu duyurdu. Ama Kureyş sırt sırta verip onu kendi mihverinden çıkardılar. Onlar, hükümeti ele geçirmek için hükümetin bizim hakkımız olduğuna istidlâl ettiler, ancak hakkımızı gasbettiler ve daha sonra da hükümet elden ele dolaştı ve yeniden biz Ehl-i Beyt'e döndürüldü ama halk bize ettiği biatini ayak altına alıp bize karşı savaşmaya hazırlandılar. Öyle ki, Emir-ül Müminin (a.s.) yüce şehadet derecesine erinceye kadar (olayların) iniş çıkışına duçar olmuştu. Daha sonra oğlu İmam Hasan'a (a.s.) biat edip vefadar kalacaklarına dair söz verdiler ama ona da hıyanet ettiler... Ondandan sonra da Irak halkından yirmi bin kişi İmam Hüseyin'e (a.s.) biat edip ona da hıyanet ettiler... Ve bundan sonra da da-ima bize ihanet edildi, zulme uğradık, şehrimizden ve evimizden sürüldük, haklarımızdan mahrum edildik, öldürüldük ve tehdit edildik. Öyle ki, kendimizin ve Şialarımızın can güvencesi tamamen bizlerden alındı. Yalancılar ve hakkı inkar edenler, yalanların-

¹ Vesail-uş Şia, c: 3, s: 425.

dan ve inkarlarından dolayı ortam yaratarak İslam ülkesinin her noktasında yalanları ve inkarları vasıtasıyla zalim sultanlara, onların kadılarına ve mümessillerine yaklaştı ve uydurma hadisler nakletmeye ve onları yaymaya başladılar. Bizim dilimizden öyle hadisler naklettiler ki, ne biz onları söylemiştik ne de onların içeriğine amel etmiştik. Onlar bunu yapmakla bizi halka kötü tanıtmak, bize düşmanlık ve kin besleme tohumunu onların kalplerine ekmek istiyorlardı. Bu siyaset, İmam Hasan'ın (a.s.) vefatından sonra Muaviye'nin zamanında daha da şiddetle takip ediliyordu. Bu zehirleyici tebliğlerin sayesinde her yerde Şiaları öldürmeye ve en az bir şüphe etmekle onların el ve ayaklarını kesmeye başlıyorlardı. Bizi sevmek ve bize uymakla tanınan kimseler zindanlara gönderilerek malları yağma edildi ve evleri de yıkıldı. Bu tutum Haccac b. Yusuf Kûfe'de işbaşına gelinceye kadar Übeydullah b. Ziyad'ın döneminde gün geçtikçe daha da şiddetleniyordu. Haccac da çeşitli işkencelerle Şiaları öldürüyor, şüphelendiği ve herhangi bir şeyle suçlanan her Şia'nın yakalanmasını emrediyordu. Şialarımız dize gelmiş ve iş bir yere varmıştı ki, onun yanında birinin zındık veya kafır diye vasfedilmesi onun için Emir-ül Müminin'in (a.s.) Şiası diye vasfedilmesinden daha iyiydi. Durum öyle olmuştu ki, iyilikle tanınan kimseler hakikatte takvalı ve doğru kimseler olmuş olsaydılar bile, önceki halifelerin üstünlüğü ve fazileti hakkında öyle hayret edici hadisler naklediyorlardı ki, ne Allah o üstünlüklerden birini onlarda yaratmıştı ve ne de böyle bir şey gerçekleşmişti. Bu hadisleri rivayet eden kimseler de bunun hak olduğuna inanıyorlardı çünkü bu hadisleri yalancılık ve takvasızlıkla meşhur olmayan kimseler naklediyorlardı.¹

Bu rivayet Şia imamlarının o dönemin siyasi durumu hakkındaki yorum ve tahlil tarzını ve Emevi halifelerinin genelde Irak'ta yaşayan Şialar üzerindeki baskılarını göstermektedir. Tabii ki Medine ve Mekke'de de Şia var idi ama onların sayısı Irak Şialarına oranla çok az idi. Bu Şialardan biri de İbn-i Meymun idi. Bir gün İmam "Mekke'de kaç kişisiniz?" diye ona sordu. "Dört kişiyiz" dedi. İmam, "Siz yeryüzünün karanlıklarındaki nurlarsınız"² buyurdu. (Bunların İmam'ın gerçek ve ihlaslı Şiaları oldukları muhtemeldir).

Şiaların çoğu Şialığın yüce derecelerine varmamışlardı ve onların bir grubu Ehl-i Sünnet hadislerinden yararlanmanın yanı sıra Ehl-i Beyt'in ilimlerinden de faydalanmak istiyorlardı. Ve bu yüzden de onlar "Rical" kitaplarında İmam'ın ashabından sayılmışlardır. İmam Bâkır'ın (a.s.) Rical-ı Tûsi'de sayılan 467 ashabının İmam ile güçlü bir bağlantıları var idi. Aksi halde Ehl-i Sünnet kitaplarında İmam Bâkır'dan (a.s.) hadis nakleden ve aynı zamanda O Hazretin ashabından sayılmayan pek çok kimseler mevcuttur. Irak'ta –Şia İmamlarının imametini inandıkları için değil Ehl-i Beyt'in insanî ve siyasî şahsiyetlerinin üstünlüklerinden dolayı onların hakimiyetini savunan- siyasî Şialar pek fazla idiler ama kimse yüzde en az bir zafer ihtimalini nazara alarak siyasî bir kıyım gerçekleştirmek için onlara güvenmiyordu. Önceki sayfalarda yazmış olduğumuz Burrayd İcli'nin, İmam Bâkır (a.s.) ile konuşması bu hakikati göstermektedir.

İmam'ın ashabından birkaç kişi diğerlerinden daha meşhur olup İmam Bâkır'ın (a.s.) Şia hadis kitaplarındaki hadislerinin yarısından çoğu onlar vasıtasıyla nakledilmiştir.

¹ Şerh-u Nehc-ül Belağa (İbn-i Ebil Hadid), c: 11, s: 44/el-İmam-us Sadık (Ebu Zuhre), s: 111-112.

² Rical-ı Keşşi, s: 246.

Harrabuz diye tanınan Züret İbni A'yan, Burayd b. Muaviye el-İcli, Ebu Basir Esemi, Füzeyl b. Yesar ve Muhammed b. Müslim, İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık'ın (a.s.) zamanında olup, onlarla birlikte olan ve Şia alimleri tarafından tamamen teyit edilen kimselerdendirler.¹

Özellikle de Züret teyit edilmiş ve İmam Sadık (a.s.) onun hakkında şöyle buyurmuştur:

"Züret'e Allah rahmet etsin eğer Züret olmasaydı nübüvvetin eserleri ve babamın hadisleri yok olup giderdi."²

Muhabbet b. Müslim gibi kimseler İmam'ı gerçekten tanıyor ve kendi ilmini sadece İmam Bâkır (a.s.) ve ondan sonra da İmam Sadık (a.s.) vasıtasıyla elde ediyorlardı. Onun kendisi de bu hususta şöyle diyordu:

"Tereddüt ettiğim her şey hususunda Ebu Cafer'den (a.s.) sordum. O Hazretten otuz bin hadis ve Ebu Abdullah'tan (a.s.) da on altı bin hadis sordum."³

Bazı Şialar onun (Muhammed b. Müslim'i) Şia'nın en fakih şahsı olduğuna inanmışlar.⁴

Meşhur Şiilerden başka biri olan Cabir b. Yezid Cu'fi, İmam Bâkır'dan (a.s.) hadis naklettiğinde şöyle diyordu:

"Vasiyelerin vasiyyi ve peygamberlerin ilminin varisi Muhammed b. Ali b. Hüseyin (a.s.) bana şöyle hadis buyurdu."⁵

Bu söz, Malik Eşter Nahai'nin, Emir-ül Müminin'e işaret ettiğinde halka hitap edip söylediği sözlerin kendisidir.

"Ey insanlar, vasiyelerin vasiyy ve peygamberlerin ilminin varisidir bu."⁶

Ebu Hanife onun eşsiz biri olduğuna inanıp şöyle diyordu:

"Bence Kûfe'de kendi dalında ondan daha büyük biri yoktur."⁷

Hamran b. A'yan ve Abdullah b. Şerik de İmam'ın ashâbı arasında çok az rastlanan şahsiyetlerdendir.⁸

İmam Sadık (a.s.) aziz babasının hadislerini taşıyan kimselerin hakkında şöyle buyuruyor:

"Sadece Züret, Ebu Basir Muradi, Muhammed b. Müslim ve Burayd b. Muaviye babamın hadislerini yok olmak tehlikesinden korudu. Eğer bunlar olmasaydı kimse hidayete kavuşamazdı. Bunlar dini koruyanlar ve Allah'ın helal ve haramı hakkında babamın güvendiği kimselerdir. Dünya ve ahirette bize doğru koşan kimseler, bunlardan ibarettir."⁹

İMAM VE SİYASİ KONULAR

Zeydî Şialar kendi mezheplerinin, imamet hakkındaki ilkelerinden birinin imamın

¹ Rical-ı Keşşi, s: 238.

² Rical-ı Keşşi, s: 90/el-İhtisas (Müfid), s: 66.

³ El-İhtisas, s: 201/Rical-ı Keşşi, s: 109.

⁴ El-İhtisas, s: 203.

⁵ El-İrşad, s: 28/Hilyet-ül Evliya, c: 3, s: 183.

⁶ Tarih-i Ya'kubi, c: 2, s: 18. el-İmam Ebu Hanife (Ebu Zühre), s: 72'den naklen.

⁷ El-Menakib (el-Mekki), c: 2, s: 18, el-İmam Ebu Hanife (Ebu Zühre), s: 72'den naklen.

⁸ Bihar-ul Envar, c: 46, s: 343-344.

⁹ El-İhtisas (Müfid), s: 66.

silahlı kıyam etmesi olduğunu kabul ettiler. Zeydiye açısından Şialardan ancak silahlı kıyama kalkışan biri imam olarak tanınırdı, aksi halde onu imam olarak tanımazlardı. Zeydiye arasındaki bu inancın neticesine dikkat edersek onun, Nefs-i Zekiye, onun kardeşi İbrahim, "fahh" şehidi diye tanınan Hüseyin b. Ali ve diğer bazılarının koskoca İslam ülkesinin köşe ve bucağında başlattıkları birkaç yenilgiyle sonuçlanan ve dağınık kıyamdan başka bir şeyin olmadığını göreceğiz. Önderlerinin Zeydi mi yoksa on iki imama inanan Şia mı olduğunda tereddüt edilen (ancak büyük bir ihtimale göre Zeydi idiler) Taberistan kıyamı hariç, bu silahlı kıyamların hiçbiri göz alıcı bir başarıya ulaşamadı. Bu kıyamların neticesi şunlardan ibaret oldu:

Onlar Allah'ın seçtiği İmamlar yani Ethar İmamların ardı sıra değil de eline kılıç alan her Şia'nın ardı sıra hareket ettiler.

Kültürel açıdan da tefsir, fıkıh ve kelam konuları hakkında Şia gibi düzenli ve birbirine bağlı bir kültüre sahip olamadılar. Tefsir ve fıkıh sahasında takriben Ebu Hanife'nin fikhına, kelamda ise tamamen Mütezile'ye uydular. Zeydilere genel bir açıdan bakılırsa takriben onlar Ehl-i Sünnetin fırkalarından biri sayılmalıdır.

Şia İmamlarının özellikle de İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık'ın (a.s.) faaliyetleri, kendine özgü zengin bir kültüre sahip bir mektebin oluşmasına neden oldu ve bu mektep sonraları Caferi Mektebi diye meşhur oldu. Gerçi Bâkırî mektebi diye yayılsa, meşhur olsaydı yine yerinde olurdu. Bütün alanlarda Ehl-i Beyt'in ilimlerini düzenli bir şekilde ileri süren bu fikirsel mektep, bu iki Şia İmam'ının elli beş yıla yakın (48-94 Hicri Kameri) sürekli çalışmalarının faaliyetlerinin ürünüdür.

Emeviler ve sonraları da Abbasiler kendi hükümetlerini korumak için her muhalefeti şiddetle bastırdıkları o günün siyasi toplumunda böyle bir metod, haliyle mühim siyasi faaliyetlerle birlikte yürütülemezdi. Her zaman ve her yerde ne pahasına olursa olsun hatta hak öğretileri açıklamayı elden çıkarmak pahasına olsa bile bir siyasi harekete katılıp sonsuza dek bütün kapıları bir ümmetin yüzüne kapatmak değer değildir. Şia İmamları bu zaman diliminde kendi asıl metodlarını, İslam'ın gerçek öğretilerini izah etmek temeline oturtular ve bugün neticesini tamamen gördüğümüz asıl faaliyet ve çalışmaları, mezhebî kültürü tedvin etmek idi.

Bu, Şia İmamlarının zalim sultanlara karşı asla cephe almadıkları anlamına gelmez, çünkü Şia İmamlarının hilafet iddiası ettiklerini hemen hemen bütün Şialar ve hatta Emeviler iyice biliyorlardı. Bu hakikat İmam Bâkır'dan (a.s.) nakledilen sözlerde de beyan edilmiştir. Ehl-i Beyt, hilafetin kendilerine ve babalarına mahsus olduğunu ama Kureyş'in zorla bu hakkı kendilerinden aldığını söylüyorlardı ve bu yüzden de bir takım maslahatlardan dolayı istisna olarak müsaade edilen bazı yerler hariç, kendi Şialarının bu zalim sultanlara yardım etmelerini yasaklıyorlardı. Ama bu mevzu resmen sürekli ve silahlı bir mücadele şeklinde ve inkılabî kıyamlara katılmakla gerçekleştirilemedi. Buna göre İmam'ın muhalefeti, onlarla yardımlaşmamaya davet etmesi ve menfî mücadelesi, İmam'ın belirli ve apaçık tutumlarından sayılmaktaydı.

Şialardan biri olan Akabet İbn-i Beşir Esedi, İmam Bâkır'ın (a.s.) yanına gelip kendi kabilesi arasındaki makamına değinerek şöyle dedi: Kabile reisimiz öldü diye kabile halkı beni, onun yerine seçmek istiyorlar,¹ buna siz ne diyorsunuz?

¹ Rical-ı Keşşi, s: 204.

İmam buyurdu:

"Kendi soy ve sopunla bize minnet mi bırakıyorsun? Oysa ki halk, müminleri küçümserken Allah kendilerini, imanlarından dolayı yüce bir makama ulaştırdı; kafirleri ise halk büyük görürken, tazim ederken Allah onları zelil etti. Kabilenizin büyüğünün öldüğü ve onun yerine seni seçmek istedikleri hususuna gelince, eğer cennetten hoşlanmıyor ve onu sevmiyorsan kabile reisliğini kabul et. Bu surette eğer hakim, bir müslümanın kanını dökerse sen de onun kanında ortak olacaksın ve bunun karşılığında ise dünyadan bir şey kazanamazsın belki de."

İmam'ın kendi Şialarını devletteki her makama hatta pek de yetkisi olmayan kabile reisliğine atanmaktan nasıl menettiği bu hadisten anlaşılmaktadır. Bunun nedeninin de hakimlerin halka zulüm edişi olduğunu ve Şiaların onlara yardım etmesinin bu günaha ortak olmaları anlamına geldiğini belirtiyor.

İmam Bâkır (a.s.) çeşitli yollarla halkı hakimlere karşı itiraz etmeğe ve onlara nasihat etmeğe teşvik ediyordu. O Hazret, kendinden nakledilen bir hadiste şöyle buyurmuş:

"Zalim bir sultanın yanına gelip onu Allah'tan sakınmaya davet eden, nasihat eden ve kıyametle uyarın, ikaz eden biri bütün cin ve insanların sevabı miktarınca mükafatlandırılacaktır."¹

Takiyye Şia'nın, Emevi ve Abbasilerin siyasi istibdadı döneminde kendilerini korumak için yararlandıkları en önemli siperlerinden biridir. İmam Bâkır (a.s.) bu hususta babasından şöyle naklediyordu:

"Takiyye, benim ve babalarımın dinindedir, takiyye etmeyen birinin dini yoktur."²

Ehl-i Beyt'in imamet iddiası ettiklerine dair bir çok tarihî delil ve şahitler mevcut olup bu iddiaya açıkça delalet ediyor. Halkın çoğu bu meseleden haberdar olup Şia İmamlarının imameti kendilerine mahsus bir hak olduğunu biliyorlardı. İmam Bâkır (a.s.) ve diğer imamlar, teorik açıdan kendi zamanlarının hakim düzenlerinin uyguladıkları metod ve programlarının batıl olduğunu tekit edip, İslam toplumunda gerçek imametın uygulanma zaruretinin gündeme getiriyordu.

"İşte böyledir ey Muhammed (b. Müslim)! Bu ümmetten hazır, adil ve Allah tarafından tayin edilen bir imama iktida etmeyen herkes sapmış olur ve eğer bu halde ölürse küfür ve nifak halinde ölmüş olur.

Ey Muhammed! Zalim sultanlar ve onların izleyicileri Allah'ın dininden ayrılıp saptılar ve başkalarını da saptırıyorlar, yaptıkları işler de fırtınalı bir günde rüzgarın savurduğu küle benzer, yaptıkları işlerden bir şey ellerinde kalmaz: bu da haktan uzaklaştıran sapıklıktan başka bir şey değil."³

Bu sözler haliyle halifenin valilerinin halka yaptığı zulüm hakkında halkı aydınlatmak için, onları Ehl-i Beyt'e doğru yönlendiriyordu. İmam daima İslam'ın beş temel hükmü olan velayet, namaz, oruç, hac ve zekatın beraber olması gerektiğini tekit ediyordu. Ve bu yüzden de velayet hususuna değinmek amacıyla, hadisin devamında şöyle buyuruyor:

"Allah, halkı velayet kadar önemli olan bir şeye davet ettiği halde onlar, dört hükme

¹ El-İhtisas (Müfid), s: 261.

² Deaim-ul İslam, c: 1, s: 95.

³ Kafi, c: 1, s: 183-184.

(namaz, oruç, hac ve zekat) amel ettiler ama velayeti terk ettiler."¹

Bir gün İmam Bâkır (a.s.) Hişam b. Abdül Melik'in yanına gider ama ona halife ve Emir-ül Müminin diye selam etmez. Hişam bunu görünce öfkelenip etrafındaki halkın İmam'ı kınamalarını ister ve daha sonra da İmam'a şöyle der:

"Her zaman siz Ehl-i Beyt'ten biri müslümanların esasını kırarak halkı kendi imametine davet etmiştir."

Ondan sonra da İmam'ı yererek halkın da onu kınamasını ister. İmam bu sırada halka dönerek şöyle buyurur:

Ey millet! Nereye gidiyorsunuz, nereye sürükleniyorsunuz? Evveliniz biz Ehl-i Beyt vasıtasıyla hidayete erdi ve sonunuz da yine bizim vasıtamızla son buldu. Eğer bizden erken hilafeti ele geçirdiniz ise İslam ümmetinin idaresi ve velayeti nitekim bize dönüp gelecek, çünkü biz akıbeti olan bir soyuz. Allah da buyuruyor ki:

"Akıbet takvalılardır."

Hişam, İmam'ın tutuklanmasını emretti. İmam tutuklanıp zindana gönderildiğinde, zindandakileri etkileyince Hişam, İmam'ın Medine'ye döndürülmesini istedi.²

İmam Bâkır'ın (a.s.) döneminde, Beni Ümeyye sultanları Ehl-i Beyt'in özgürlüklerini daha da kısıtlıyorlardı. Bu baskının nedeni de Ehl-i Beyt'in imamet ve dinî-siyasî önderliğinin kendi hakları olduğunu ama Beni Ümeyye'nin onu gasbettiğini iddia etmeleriydi.

-Doğru olup olmadığı pek de belli olmayan- tarihî senetlere göre Beni Ümeyye halifelerinden sadece Ömer b. Abdül Aziz, Ehl-i Beyt'e karşı biraz da olsa yumuşak davranmıştır. Buna göre Ehl-i Sünnet onun hakkında İmam Bâkır'dan (a.s.) şöyle nakletmiştir:

"Beni Ümeyye'nin en necip halifesi Ömer b. Abdül Aziz'dir."³

Aynı şekilde Şia kaynaklarında Ömer b. Abdül Aziz'in, Ehl-i Beyt'in beyt-ül maldan olan hakkını onlara verdiği⁴ ve de "Fedek"i Beni Haşim'e geri verdiği nakledilmiştir.⁵

Beni Ümeyye döneminde Ehl-i Beyt üzerinde en çok baskı yaratan Hişam b. Abdül Melik idi. Onun kötü ve acı sözleri Zeyd b. Ali'yi (131 hicri kameri yılında) Kûfe'de ona karşı kıyam etmeye zorladı. Hişam ile Zeyd arasında olan bir görüşmede Hişam, hatta Ebu Cafer Muhammed b. Ali'ye (a.s.) ihanet ederek Emevilere özgü alay ve eziyet etmekle, İmam'ın lakabı "Bâkır" olduğu halde ona "Bakara" dedi.

"Resulullah (s.a.v.), ona "Bâkır" lakabını verdiği halde sen ona "Bâkara" diyorsun. O halde senin Resulullah (s.a.v.) ile derin bir ihtilafın var. Onunla dünyada muhalefet ettiğin gibi ahirette de muhalefet edeceksin. O cennete gidecek, sen de cehenneme."⁶

Hıristiyan biri Şia kaynaklarında nakledildiği gibi İmam Bâkır (a.s.), oğlu İmam Sadık (a.s.) ile birlikte Emeviler tarafından tahkir edilmek ve neticede hükümet ve Emevilere muhalefet düşüncelerinden men edilmek amacıyla Şam'a çağrıldılar. Hişam'ın karşısında yüce İslam Peygamberine ihanet ve küfretti, o da hiçbir tepki göster-

¹ Kafi, c: 1, s: 183.

² Eimmetüna, c: 2, s: 358-59. Kafi, c: 1, s: 478'den naklen/el-Menakib, c: 2, s: 280.

³ Tezkiret-ül Hüffaz (Zahabî), c: 1, s: 119.

⁴

⁵ Hisal, c: 1, s: 51/Emali-yi Tûsi. s: 80/Tarih-ul Hülefa (Suyuti), s: 232.

⁶ İbn-u Ebil Hadid. c: 7, s: 132/Ümdet-ül Metalib (İbn-i Anbet). s: 194.

medi. Zeyd daha sonraları bu mesele hususunda acayip bir duyarlılık, hassasiyet gösterdi ve söylendiği üzere Zeyd'i, Emevi hükümetine karşı kıyam etmeye zorlayan asıl ve önemli etkenlerden biri de bu gibi tavırlar idi. Bu kıyam, daha sonraları koskoca İslam topraklarında bilhassa doğu ve İran kesimlerinde peş peşe Emevilere karşı kıyamların başlatılmasına neden oldu.

Şia kaynaklarında söylendiği gibi İmam Bâkır (a.s.) oğlu İmam Sadık (a.s.) ile birlikte tahkir edilmek ve neticede hükümet ve Emevilerle muhalefet etmek düşüncesini başlarından çıkarmaları için Şam'a çağırıldılar.

İmam Sadık (a.s.) bu olayı uzun bir rivayette nakletmiştir. Bu hadisin bazı bölümlerini ravinin dilinden naklediyoruz.

Bir yıl Hişam hac farızasını yerine getirmek için Mekke'ye gelmişti. O yıl İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık (a.s.) da Mekke'de idiler. İmam Sadık (a.s.) Beni Haşim'in Emevilerden üstün olduğunu hikayet eden cümleler diyerek şöyle buyurdu:

"Hamd, Muhammed'i (s.a.v.) Peygamberliğe seçip onun vasıtasıyla bizi ihtiram sahibi kılan Allah'a mahsustur. Biz, Allah'ın mahlukatı arasından seçtiği ve onun tarafından tayin edilen halifeleriz. Bize uyan, itaat eden kimseler saadete erenlerdir; bizimle düşmanlık ve muhalefet eden kimselerse bedbahtlardır."

Bu haber, Hişam'ın kulağına gidip çattı ama Şam'a kadar bu hususta bir şey söylemedi. Şam'a girince Medine valisine bir elçi göndererek ondan İmam Bâkır (a.s.) ile İmam Sadık'ı (a.s.) Şam'a göndermesini istedi. Bu iki İmam Şam'a doğru yola koyuldular. Hişam onları tahkir etmek amacıyla üç gün bekletip dördüncü gün onları kabul etti. Kureyş'in ve diğer kabilelerin büyük şahsiyetlerinin katıldıkları toplantıda –artık yaşlanmış olan- İmam Bâkır'dan (a.s.) onunla atma yarışına katılmasını istedi. İlk önce İmam yaşlılığı bahane ederek bu isteği kabul etmekten çekindi. Ama Hişam ısrar edince İmam mecburen kemani eline alıp ilk oku hedefe isabet ettirdi ve sonraki dokuz oku da diğer okların arka kısmına isabet ettirdi. Derin bir hayrete düşen Hişam şöyle dedi:

"Yeryüzünde bunun gibi ok atan birinin mevcut olduğunu sanmıyorum."

Daha sonra Beni Haşim ile Beni Ümeyye arasında olan akrabalık konusunu ileri sürerek bu iki kabileyi haysiyet yönünden eşit göstermek istedi. Fakat İmam Bâkır (a.s.) Ehl-i Beyt'te mevcut olan manevi kemâllerin ve faziletlerin başka kabilelerde olmadığını vurguladı.

Hişam sözlerinin devamında Şiilerin Emir-ül Müminin (a.s.) hakkındaki inanç ve düşünceleri ile alay ederek şöyle dedi: Ali "gayb"dan haberdar olduğunu söylüyordu. Oysa ki Allah onu kimseye öğretmemişti. İmam bunun cevabında Kur'an öğretilerini ve Peygamberin ilimlerini Ali'nin (a.s.) yaydığına işaret etti. Nitekim Hişam onların serbest bırakılmasına ve Medine'ye döndürülmesine dair emir verdi. Bu arada Medine'de oturan Hıristiyan rahip ve keşişler ile İmam Bâkır (a.s.) arasında karşılıklı bir konuşma, sohbet oldu. Hadis kaynakları bu olayı ayrıntılı olarak nakletmişler. Bu olaydan sonra Şam halkının İmam Bâkır'ın (a.s.) ilmiyle etkilenmemesi için İmam'ın hemen Şam'ı terk etmesini istedi ve Medine valisine bir mektup göndererek İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık (a.s.) hakkında şöyle yazdı:

"Şam'dan Medine'ye doğru yola düşen Ebu Turab'ın¹ bu iki oğlu büyücüdürler ve

¹ Hz. Ali'nin (a.s.) lakaplarındandır.

yalan yere müslüman olduklarını söylüyorlar. Çünkü bunlar Hıristiyan rahiplerin tesirinde kalıp mesihiyete eğilmiş, meyletmişler. Ben bunlarla akraba olduğumdan dolayı kendilerine eziyet etmekten çekindim. Bunlar Medine'ye geldiklerinde benden taraf halka dedi ki: Bunlarla muamele eden, bunlara el veren ve selam eden kimseler İslam'dan saptıklarından dolayı onların hakkında ben sorumlu değilim."

Halk bu emirle etkilenip O Hazrete nice ihanetlerde bulundular fakat İmam onlara nasihat edip Allah'ın azabıyla uyardı ve nitekim onlar da ihanet etmeği terk ettiler.¹ Bu rivayet Hişam'ın, Ehl-i Beyt'in çehresini lekelemek amacıyla yaptığı hileyi ve Şia İmamlarının da kendi makamlarının diğerlerinden daha üstün olduğuna ısrar etmelerini göstermektedir.

¹ Delâil-ul İmamet (Taberi), s: 104/Eman-ul Ahtar (Seyyid b. Tavus), s: 52 Necef Baskısı/Bihar-ul Envar, c: 46, s: 306/Tefsir-i Ali b. İbrahim Kummi, s: 88/Menakib-u Âl-i Ebi Talib (İbn-i Şehr Aşub), c: 63, s: 334-348.

İMAM SADIK

İMAM SADİK

(Aleyhisselam)

Ebu Amr Cahiz:

Cafer b. Muhammed ilim ve fıkıyla dünyayı doldurmuştur. (Resail-i Cahiz, s: 106)

Şiaların altıncı İmamı, hicri 80 veya 83 yılında dünyaya gelen Cafer b. Muhammed es-Sadık'tır (a.s.).

Şia'nın fikrî ve itikadî açıdan asıl dayanağı İmam Sadık (a.s.) olup, Ehl-i Beyt'in hadis ve ilimlerinin büyük bir bölümü bu İmam tarafından yayılmıştır. İmam Sadık (a.s.) Şia'da vücuda gelen fırkalar arasında kalıp Şia'yı inhiraflardan korumak gibi önemli bir vazifeye her şeyden daha çok ihtimam gösteriyor, öncelik hakkı tanıyor ve daima onun fikirsel ve inançsal ihlasını ve mektebî bağımsızlığını tehdit eden kendi zamanındaki inhiraflar karşısında etkilenmesini önlüyordu.

Cafer b. Muhammed Sadık'ın (a.s.) imameti hakkında nakledilen hadisler Kafi (kitab-ul hüccet babı), Keşf-ül Ğumme fi marifet-il Eimme,¹ İsbat-ul Vasiyye, İrşad-ı Müfid ve İsbat-ül Hüdat gibi Şia'nın hadis ve tarih kitaplarının çoğunda zikredilmiştir.

İmam Bâkır (a.s.) Medine'de yaşıyordu ama İmam Sadık'ın (a.s.) Şialarının çoğu Irak'ta olduklarından veya daha başka nedenlerden dolayı O Hazret bir süre Irak'ta yaşadı.

O Hazretin döneminde hükümet Emevilerin elinden çıkıp Abbasilerin eline geçti. İmam Sadık (a.s.) –diğer İmamlara oranla- uzun bir süre halkı aydınlattıktan sonra nitekim 148 hicri kameri yılının Şevval ayında dünyadan göçüp, Şialarını kendi yokluğundan kaynaklanan büyük ve ebedi bir üzüntüde bıraktı. O Hazretin şehadeti hakkında Ehl-i Sünnetten bir hadis nakledilmiştir,² fakat Ebu Zühre onu sahih bilmemiş ve kendi görüşünü ispat etmek için de Mansur'un İmam Sadık (a.s.) hakkındaki övgülerine ve –Yakubi'nin rivayet etmiş olduğu- O Hazretin dünyadan göçüşünden dolayı duyduğu üzüntüye istinat etmiştir.³

Aynı şekilde o, Mansur'dan bu tutumunu onun kendi hilafetinin temellerini sağlamlaştırmak doğrultusundaki tutumuyla muhalif olduğuna inanmaktadır.⁴

Fakat bu iki şeyden hiçbirinin, O Hazretin şehid olmadığına dair tarihî senet ve delil olmadığını söylemek gerek. Çünkü Mansur'un –İmam Sadık'ın (a.s.) onun emriyle şehid edildiğini zahiren kabul etmek istemediği için- bir halife olarak üzüntü duyması tamamen doğal bir şeydir ve bunun benzerini de Mamun, İmam Rıza'nın (a.s.) hakkında yapmıştı. Genelde sultanların ve onların emriyle gerçekleştirilen siyasi öldürmeler hakkında böyle bir tutum doğal ve normal bir şeydir. Ve aynı şekilde Mansur'un hareketi, Şiaların pek çoğunu öldürmesi ve hiç duraksamadan onlara karşı düşmanlık beslemesi, Ebu Zühre'nin Mansur hakkındaki anlayışıyla tamamen çelişkilidir.

Bilakis İmam Sadık'ın (a.s.) Mansur'un emriyle öldürülmüş olması onun hükümet hakkındaki tutumuyla tamamen uygundur. Onun kendi düşmanlarıyla ilgili uyguladığı metodu da buydu. Mansur kendi tutumunun yan etkilerinden emniyette kalabilmek için bu gibi teşebbüslerini perde ardında ve tamamen gizli bir şekilde gerçekleştiriyordu.

¹ Keşf-ül Ğumme, c: 2, s: 167-173.

² El-İthaf (Şebravi), s: 147.

³ Yakubi, c: 3, s: 117/el-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 67.

⁴ El-İmam-us Sadık (a.s.), s: 64.

Buna göre, O Hazretin Mansur'un eliyle zehirletildiği hususunda bir tarihî senet mevcutsa bunun kabul edilme zeminesi Mansur'un üzüntü duyması zeminesinden daha çoktur.

İMAM SADIK'IN (a.s.) AHLAKÎ VE FIKHÎ ŞAHSİYETİ

İmam Sadık'ın (a.s.) ilmî boyutu hakkında bir çok deliller mevcuttur. Şia'ya göre O Hazret, Allah tarafından imamet makamına tayin edilmiştir ve böyle bir inanç ve anlayış tarzının doğrudan bıraktığı netice, O Hazretin imamete has ilme sahip olmasıdır. O Hazret, Ehl-i Sünnet arasında hadis rivayet etmek, fakihlik ve fetva vermek bakımından yüce bir makama sahiptir. Öyle ki Ebu Hanife, Malik b. Enes ve kendi hadisçilerinin büyüklerinden büyük bir grubu İmam Sadık'ı (a.s.) kendi üstad ve hocalarından biri olarak kabul etmişler. Malik b. Enes, İmam Sadık'ın (a.s.) huzurunda uzun bir süre öğrencilik eden, ders okuyanlardan biri olup O Hazretin şahsiyeti hakkında şunları söylüyor:

"Bir süre Cafer b. Muhammed'in (a.s.) huzuruna varıyordum. O Hazret mizah, şaka ehliydi ve daima hafiften bir gülümseme dudaklarında görünüyordu. Onun huzurunda Resulullah'ın (s.a.v.) adı söylendiğinde onun rengi önce yeşile ve daha sonra da sarıya dönüşüyordu. O Hazretin evine gidip geldiğim sürece onu hep namaz kılarken veya oruçlu iken veyahut da Kur'an okumakla meşgulken görüyordum ve asla abdestsiz iken Resulullah'tan (s.a.v.) hadis nakletmez ve faydasız bir şey söylemezdi. O, bütün vücudu Allah korkusuyla dolu olan takvalı, zahit alimlerden idi. Onun huzuruna vardığım her zaman üzerinde oturduğu kendi minderini bana verirdi."¹

Amr b. Mikdam'ın şöyle dediği nakledilmiş:

"Cafer b. Muhammed'e (a.s.) baktığımda onun peygamberler soyundan olduğunu anlıyordum."²

Üçüncü yüzyılın meşhur alimlerinden olan Cahiz, İmam Sadık'ın (a.s.) hakkında şöyle şunları söylüyor:

"Cafer b. Muhammed (a.s.), ilim ve fikhî dünyayı dolduran biridir. Ebu Hanife ve Süfyan Savri'nin onun öğrencilerinden oldukları söylenmektedir. Bu ikisinin O Hazretin öğrencilerinden olması, onun ilmî azameti hakkında yeterlidir."³

İbn-i Hacer Haysemi de O Hazretin ilmî şahsiyetini methederken Yahya b. Said, İbn-i Cürayh, Malik, Süfyan Savri, Ebu Hanife, Şü'be ve Eyyüb Secistani gibilerinin O Hazretten hadis naklettikleri hususuna değinmiştir.⁴

İmam Sadık'ın (a.s.) şahsiyeti hakkında alim ve düşünürler bir çok sözler söylemişler ve Üstad Esed Haydar da bu sözlerin büyük bir bölümünü değerli "el-İmam-us Sadık vel-Mezahib-ul Erbea" kitabında bir araya toplamıştır⁵ ve bu yüzden de onlara burada değinmemize gerek yoktur. O Hazretin dersine katılan veya ondan hadis nakleden ilim-severlerin, muhaddislerin çokluğu İmam Sadık'ın (a.s.) ilmî şahsiyetinin azametini göstermektedir.

¹ El-Menakib (Zavavi), s: 41. el-İmam Malik (Ebu Zühre):s: 94-95'den naklen/el-İmam-us Sadık vel-Mezahib-ul Erbea, c: 2, s: 53/et-Tevessül-ü vel-Vasile (İbn-i Taymiye), s: 52.

² Tahzib-ut Tahzib (İbn-i Hacer Askalani), c: 2, s: 104/Keşf-ül Gümme, c: 2, s: 18/el-Kamil-u fi züfâ-ir Rical (İbn-i Adiy), c: 2, s: 556/Siyer-u A'lam-un Nübela, c: 6, s: 257.

³ Resâil-u Cahiz, s: 106.

⁴ Es-Savaik-ül Mührike, s: 120.

⁵ El-İmam-us Sadık (a.s.) vel-Mezahib-ul Erbea, c: 1, s: 51-62.

Hasan b. Ali el-Veşşa "Kûfe mescidinde, Cafer b. Muhammed (a.s.) şu hadisi buyurdu, diyen dokuz yüz kişi gördüm" diyordu.¹

O Hazretin huzurunda ilim öğrenen ve hadis dinleyen kimselerin dört bin kişi hududunda oldukları söylenmektedir.²

-Ehl-i Sünnet kaynaklarında takva ve ilimle meşhur olan- Süfyan Savri Nasir b. Kesir ile birlikte İmam Sadık'ın (a.s.) huzurunda edeple diz çöküp ilmî ve ahlakî açıdan O Hazretten yararlanmışlardır.³ Nasir hacc mevsiminde Süfyan ile İmam'ın huzuruna gelerek "Ben hacca gitmek istiyorum; bana bir şey öğret de onun sebebine kurtuluşa eriyim" dedi. İmam da onlara bir dua öğretti.⁴ Başka zamanlar da acizcesine İmam'dan, kendisinden bir hadis nakletmesini istiyordu.⁵

Bu arada İmam Sadık'tan (a.s.) uydurma hadisler naklederek onu itibardan düşürmek isteyen kimseler de vardı.

Şerik, bu hususta şöyle diyor: "Cafer b. Muhammed salih ve takvalı biridir ama bazı cahil kimseler, onun yanına gidip geliyor ve dışarda da O Hazretten uydurma hadisler naklediyorlar, onlar mal kazanmak ve halktan para koparmak için her münkeri O Hazrete isnat ediyorlar. Bu şahıslardan biri, "Gulat"ın meşhurlarından biri olan Beyyam b. Sem'an'dır. Bu şahıs, İmam'ı tanımanın namaz, oruç ve bütün şer'i farzlar yerine yeterli olduğunu iddia etmektedir." Şerik, sözlerine şöyle devam ediyor: "Cafer'in (a.s.) makamı bütün bu yalanlardan pak ve beridir fakat halk bunları dinliyorlar ve neticede İmam'ın makamı onların görüşünde sarsılıyor."⁶

Kısacası İmam kendi döneminde bilhassa toplumun alim ve düşünürleri tabakasının gözünde hayret edici bir azamete sahip bulunuyordu. Ebu Zühre bu hususta şöyle yazıyor:

"İslam alimleri, onca görüş farklılıklarına ve mekteplerinin değişik olmasına rağmen İmam Sadık'tan (a.s.) ve ilminden başka birisi hakkında ittifak etmemişler.⁷

Meşhur "Milel ve Nihel" kitabının yazarı Şehristani, İmam'ın ilmî ve ahlakî şahsiyeti hakkında şöyle yazıyor:

"O, din konuları hakkında sonsuz bir ilme, hikmette çok yüce bir görüşe ve dünya işlerine ve onun süsü püsü karşısında ise çok güçlü bir zühd ve takvaya sahip olup nefsanî şehvetlerden de kaçınıyordu."⁸

Ebu Hanife, İmam Bâkır'dan (a.s.) büyük bir ölçüde faydalanmasının⁹ yanı sıra İmam Sadık'tan (a.s.) da hadis nakletmiştir. Onun İmam Sadık'tan (a.s.) naklettiği hadis-

¹ El- İmam-us Sadık (Fazlullah), s: 129/el-İmam-us Sadık vel-Mezahib-ul Erbea, c: 1, s: 67.

² Keşf-ül Ğumme, c: 2, s: 166 Tebriz baskısı.

³ İkd-ül Ferid, c: 3, s: 175/Tezkiret-ül Hüffaz, c: 1, s: 167/el-İthaf bi-Hubb-il Eşraf, s: 147/Keşf-ül Ğumme, c: 2, s: 157.

⁴ Tarih-i Cürcan (es-Sahmi), s: 554/Tahzib-ül Kemal (el-Mazzi), c: 5, s: 92/İbn-u Asakir, Taberi'den naklen, c: 15, Lin Baskısı, s: LXXXIV.

⁵ Tahzib-ul Kemal, c: 4, s: 85/Siyer-u A'lam-un Nübela, c: 6, s: 261.

⁶ İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tûsi), s: 324-325. Meşhed baskısı.

⁷ El-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 66.

⁸ El-Milel-ü ven-Nihel, c: 1, s: 147. Mısır baskısı/el-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 39.

⁹ Cami-ul Mesanid (Ebu Müeyyed Muvaffak b. Ahmed el-Harazmi), c: 2, s: 349-Beyrut baskısı, Yayımlayan: Dar-ul Kutub-il İslamiye.

ler "el-Âsar" kitabında çok görülmektedir.¹

Onun kendisi, İmam Sadık (a.s.) hakkında şöyle diyordu:

"Ben, Cafer b. Muhammed'den (a.s.) daha fakih birini görmedim, şüphesiz O İslam ümmetinde herkesten daha çok bilendir."²

Meşhur tarihçilerden olan İbn-u Hallekan, O Hazret hakkında şöyle söylüyor:

"O, İmamiyye'nin Şialarından on iki İmamından biri ve Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'inin büyüklerindedir. Ve sözleri doğru olduğundan dolayı "Sadık" lakabıyla meşhur olmuştur. Onun fazileti, söylenemeyecek kadar meşhurdur."³

Şeyh Müfid de onun hakkında şöyle diyor:

"İslam alimlerinin, O Hazretten naklettikleri hadis miktarı O'nun hanedanının diğer fertlerinden nakledilmemiştir."⁴

Daima Şiilerle mücadele eden Abbasi halifesi Mansur, Ehl-i Sünnetin Malik b. Enes gibi bazı fakihlerini öne sürmekle İmam Sadık'ın (a.s.) fikhî boyutunu, itibarını sarsmak istiyordu. O, Malik'e şöyle diyordu: And olsun Allah'a halkın en akıllısı sensin... Eğer ömrüm yeterse senin fetva ve sözlerini Mushaf gibi yazdırıp her bölgeye göndereceğim ve halkı da onu kabul etmeye zorlayacağım."⁵

Mansur'un bu hareketi onun Malik'e olan istek ve ilgisinden kaynaklanmıyordu. O, Malik'i halka örnek göstermekle İmam Sadık'a (a.s.) karşı duyduğu kin ve haset ateşini söndürmek istiyordu.

Mansur, İmam'ın fikhî ve ilmî şahsiyetini zedelemek ve sarsmak için her işe el atıyordu ve bu doğrultuda İmam'ı İslamî ilimler sahnesinden saf dışı edebilmek için Ebu Hanife'yi, İmam'ın karşısında durup, onunla tartışmaya zorluyordu. Ebu Hanife'nin kendisi bu macerayı şöyle nakletmiştir:

Mansur bana şöyle dedi: "Halk hayret edici bir şekilde Cafer b. Muhammed'e meyletmiş ve akın akın ona doğru yönelmişler. Sen bazı konuları hazırla ve onların çözümünü Cafer'den iste. O, senin sorularına cevap veremeyince halkın gözünden düşecek. Ben de çok girift ve zor olan kırk konu hazırladım."

İmam Sadık (a.s.) ve Ebu Hanife "Hayre"de Mansur'un karşısında birbirleriyle karşılaşılıyorlar. Ebu Hanife, Mansur'un düzenlediği toplantıya girdiği anı şöyle vafediyor:

"Meclise girdiğimde şahsiyetinden heybet ve azameti, hatta Mansur'un kendisini bile etkileyen Cafer b. Muhammed'i (a.s.) gördüm. Selam edip yerimde oturdum. Bu sırada Mansur bana hitaben şöyle dedi: Sorularını Ebu Abdullah'tan (a.s.) sor. Ben de getirdiğim soruları peş peşe O Hazretten sordum. O da cevabında şöyle diyordu: Bu konu hakkında sizin inancınız şudur, Medineliler şöyle diyorlar ve biz de şöyle diyoruz. Soruların bazısı hakkında O Hazretin görüşü bizim görüşümüzle ve diğer bazı konularda da Medinelilerin görüşüyle muhalif idi. Böylece hazırlanan kırk mesele O Hazrete sunuldu ve cevapları da alındı."

Ebu Hanife, bu manzaradan sonra ister istemez İmam Sadık'a (a.s.) işaret ederek son sözünü şöyle dedi:

¹ El-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 38.

² Cami-ul Mesanid, c: 1, s: 222/el-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 224/el-İmam Ebu Hanife, s: 70.

³ Vefayat-ul A'yan, c: 8, s: 105.

⁴ Keşf-ül Gümme, c: 2, s: 166.

⁵ Tezkiret-ül Hüffaz, c: 1, s: 209.

"Halkın en bilgilisi, halkın muhtelif görüşlerini bilen kimsedir."¹

İmam'ın da aynen yüce cediti Emir-ül Müminin (a.s.) gibi şöyle haykırması tabii idi.

"Beni kaybetmeden önce istediklerinizi bana sorun. Benden sonra kimse benim gibi size hadis söyleyemez."²

İmam Sadık'tan (a.s.) sadece fıkıhla ilgili değil; tefsir, kelim ilmi ve ahlak konuları hakkında da değerli hadisler elimize gelip ulaşmıştır. "Kafi" kitabının "Usul faslına" bakmakla İslam'ın aklî konuları hakkındaki İmam'ın görüşünün derinlik ve genişliği biraz da olsa aydınlığa kavuşur. "el-Bürhan", "Safi" ve "Nur-us Sageleyn" tefsirleri de fazla bir miktarda İmam'ın hadislerini içermektedir.

Ehl-i Sünnet alimlerinden olan Ebu Zühre bu hususta şöyle yazıyor:

"O Hazretin ilmi sadece hadis ve İslam fıkhıyla sınırlı değildi, kelim ilminde dersi veriyordu."³

İmam'ın kelim üzerindeki görüşlerini bütün ayrıntılarıyla burada nakledemeyiz fakat onun "Cebr ve Tafviz" hakkında buyurmuş olduğu en güzel, en bütün ve en zarif meşhur tabirine burada değiniyoruz:

"Ne cebrdir ne tafviz, bunların arasında bir şeydir."

Ebu Zühre kitabının başka bir yerinde İmam Sadık (a.s.) hakkında şöyle diyor:

"İmam Sadık (a.s.), bu ilimlerden daha üstün olan ahlak zeminesinde ve ahlakı bozan nedenler hakkında çok değerli bir bilgiye sahip idi."⁴

İmam'dan hadis nakledenlerin sayısı pek fazladır ve bu şahısların isimleri İmam Mazzi'nin "Tahzib-ül Kemal" kitabında⁵ ve "Tahzib-ut Tahzib" gibi "Rical" hakkındaki kitaplarda mevcuttur. Bu şahısların arasında Ehl-i Sünnetin önemli şahsiyetlerinden çoğu da yer almaktadır. Zahebi, İmam Sadık'tan (a.s.) hadis nakledenlerin isimlerini "Siyer-ü A'lam-ün Nübela" kitabında zikretmiştir.⁶

Bu şahısların tümü, Beni Ümeyye döneminde çoğu hadisçilerin İmam'dan hadis nakletmeye cüret edemedikleri bir zamanda O Hazretten hadis nakletmişler. Malik b. Enes'in hakkında şöyle denmiştir:

"Abbasiler hükümete geçinceye kadar Cafer b. Muhammed'den (a.s.) hadis nakletmedi."⁷

İMAM SADIK'IN (a.s.) ŞİALARI

İmam Sadık'ın (a.s.) ashabının çokluğu ve Şiiliğin genişlemesi, dolayısıyla bir takım uyumsuzluklar ve ihtilafları da doğuruyordu. İmam Sadık'ın (a.s.) bütün öğrencileri ve Şiileri o dönemde kendi fikir ve düşüncelerini doğru bir açıda yönlendiremiyor ve dinî öğretilerin tümünü Muhammed b. Müslim ve Zürene gibi dini öğretilerin asıl kaynağı olan risalet hanedanından alamıyorlardı.

¹ Tahzib-ul Kemal (el-Mazzi), c: 5, s: 79-80/el-Kamil-u fi züefa-ir Rical (İbn-i Adiy), c: 2, s: 556/el-İmam-us Sadık (Ebu Zühre) s: 27-28/el-İmam Ebu Hanife (Ebu Zühre), s: 70-71.

² Tahzib-ul Kemal, c: 5, s: 79/Siyer-u A'lam-un Nübela, c: 6, s: 257/el-Kamil-u fi Züefa-ir Rical, c: 2, s: 556.

³ El-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 66.

⁴

⁵ Tahzib-ül Kemal, c: 5, s: 75-76.

⁶ Siyer-ü A'lam-ün Nübela (Zahebi), c: 6, s: 256.

⁷ El-Kamil-u fi Züefa-ir Rical (İbn-u Adiy), c: 2, s: 555/Siyer-ü A'lam-ün Mübela (Zahebî), c: 6, s: 256.

Onların çoğu, Ehl-i Sünnet hadisçilerinin dersine de gidiyorlardı. Bu da onların düşünce ve anlayış tarzını etkiliyordu. Başka bir taraftan da O Hazretin izleyicilerinin çokluğu, onların uzak ve yakın bölgelerde dağılık olmaları, onların her birinin şahsen İmam'a müracaat etmelerini imkansızlaştırıyordu. Bu yüzden onlar fikhî, itikadî vb. konularda on meşhur Şialara müracaat ediyorlardı ve böylece haliyle onların arasındaki görüş farklılıkları bu yoldan diğer Şialara da sızıyordu. Ayrıca bazı Şiaların arasındaki siyasi anlaşmazlıklar onların, önceleri Şia toplantılarına faal olarak katılan Abbasilerin yeni kurdukları hükümete meyillenmelerine neden oluyordu ve bu da Şiilerin arasındaki ihtilafın etkenlerine ekleniyordu.

Bunların yanı sıra Zeydiye hareketi de bu tefrikanın nedenlerinden biriydi. Zeydiye'nin inkılabî hareketlerinin çıkmasıyla siyasî ve eylemci Şiaların çoğu bu fırkaya meyillenerek onların yanlarında yer aldılar ve neticede bu gibi olaylar önceki etkenler gibi Şia üzerinde menfî ve nispeten derin etkiler bıraktı.

Aynı zamanda İmam Sadık'ın (a.s.) ashab ve izleyicileri arasında O Hazretin gerçek Şialarından sayılan ve O Hazretin ilim ve hadis üzerindeki eserlerini korumada yılmadan, yorulmadan sürekli çalışmalarda bulunan kimseler de mevcut idi.

İmam Sadık'ın (a.s.) kendisi bu hususta şöyle buyuruyor:

"Zürare, Ebu Basîr Lays el-Muradi, Muhammed b. Müslim ve Bürayd b. Muaviye el-İclî'den başka kimse bizim velayetimizi ve babamın hadislerini diriltmedi. Eğer bunlar olmasaydı kimse bizden ve hadislerimizden haberdar olmazdı. Bunlar dinin koruyucuları ve Allah'ın helal ve haramları hakkında babamın itimad ettiği kimselerdirler. Bunlar dünyada bize doğru hareket ettikleri gibi ahirette de bize yöneleceklerdir."¹

Yine buyurdu:

"Allah Züraret İbn-i A'yan'a rahmet etsin; eğer Zürare ve onun gibileri olmasaydı babamın hadisleri yıpranıp yok olurdu."²

İmam Sadık (a.s.) bu kimselerin bazılarını Şiaların müracaat etmeleri gereken kimseler olarak tanıtiyordu. Şiaların biri "Bir sorumuz olduğunda kime müracaat edelim?" diye sorduğunda İmam şöyle buyurdu:

"Esedî'den sor yani Ebu Basir'den öğren."³

Başka bir yerde de şöyle buyuruyor:

"Niye Muhammed b. Müslim Sakafi'ye müracaat etmiyorsun? O, babamın hadislerini duymuş ve onun yanında ihtiram sahibi idi."⁴

Bunlara karşılık Zeydiler ile Caferi mezhebi arasında bir nevi arabozuculuk eden kimseler de yok değildi.

Bir gün İmam Sadık (a.s.), Abdül Melik b. Ömer'den niçin savaşa katılmadığını sorunca İmam'a şöyle cevap veriyor:

"Bizim İmam Sadık (a.s.) ile hiçbir ihtilafımız yoktur fakat o cihada inanmıyor."

İmam bu ithamı kendinden defettikten sonra şöyle buyurdu:

"And olsun Allah'a ben de Allah yolunda cihad etmenin farz olduğuna inanıyorum ama onların bilgisizliğinden dolayı kendi ilim ve bilgimi kaybetmek, terk etmek istemi-

¹ İhtiyar-u Ma'rifet-ür Rical (Tûsi), s: 137/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 103-104.

² İhtiyar-u Ma'rifet-ür Rical (Tûsi), s: 136.

³ Vesail-uş Şia, c: 18, s: 104.

⁴ Vesail-uş Şia, c: 18, s: 105.

yorum."

Şia'nın meşhur şairlerinden biri olan Seyyit Himyeri, Abbasilerin Şia önüne kurmuş olduğu başka bir inhirafa duçar olmuştu. O, Abbasilerin kurdukları "Kisani" mezhebine meyletmişti fakat sonraları İmam Sadık'ın (a.s.) huzuruna gelerek inancından dönüp O Hazretin gerçek Şiaları safında yer aldı.¹

O, kendi inancından dönüp İmam Sadık'a (a.s.) eklenmesini hikayet eden biri şiirinde şöyle diyor:

"Yüce ve güçlü Allah'ın adıyla Cafer b. Muhammed'e (a.s.) dönüyorum ve Allah'ın da günahımdan geçeceğine, bağışlayacağına eminim."

Daha sonraları İmam Sadık (a.s.) da ona rahmet dileyerek onun bazı günahları işlediğine değinip şöyle buyurdu:

"Allah'ın indinde Ali'yi (a.s.) günahından geçmek mühim değil."²

Şiaların kargaşalığıyla ilgili, başka bir deyimle Şiaların arasında çıkan tefrika hususunda dikkati çeken başka bir nokta da Abbasi halifelerinden olan Mehdi'nin etrafını alan bazı saray alimlerinin bu ihtilafları tutuşturmaları ve onları abartmada yoğun bir faaliyet etmeleriydi. Keşşi bu hususta İbn-i Mufazzal adında birinden söz ediyor. Bu şahıs, fırkalar hakkında bir kitap yazmış ve İmam Sadık'ın (a.s.) ashabından her birinin bir Şia fırkasının kurucusu olduğunu söylemiştir.

Bu bölümün sonunda İmam Sadık'ın (a.s.) Şialarının, çoğunlukla Irak'ın Kûfe bölgesinde olduklarına değinmemiz zorunludur. Diğer merkezlerde ise Şia mevcut değildi; mevcut idiyse de sayıları çok az idi. Fakat bazen Horasan'dan da bazıları İmam Sadık'ın (a.s.) yanına gelip ondan fikhî hükümler soruyorlardı.³

Hafs b. Kıyas hadis nakletmek için Basra'ya gitmişti. Onun birkaç kişiden hadis nakletmesini istediler. O şahıslardan biri de Cafer b. Muhammed (a.s.) idi. Bunun nedeni de Basralıların Camel savaşının başlangıcından itibaren Osman yanlısı olmalarıydı. Hafs onlara "Eğer bu sözü Kûfe'de söylerseniz sizi ayakkabıyla döverler" dedi.⁴

İMAM SADIK (a.s.) VE GULAT

İmam Bâkır'ın (a.s.) hayatını anlatırken O Hazretin Gulat'a karşı tutumunu açıklamıştık. Burada da bu meseleyi daha geniş bir şekilde ele almayı, Gulat'ın faaliyetini ve buna karşılık İmam Sadık'ın (a.s.) tepkisini açıklamayı gerekli görüyoruz. Bizim görüşümüze İmam'ın onlara karşı tutumu, Şia'yı dengeli ve usulî bir düzeyde tarihte korumak için gösterdiği telaş O Hazretin en önemli faaliyetlerindedir. Genelde bir mezhep hayatı boyunca iki aşamaya sahiptir. Varlığını koruma ve gelişip yayılma. Bu iki aşamanın her birinde esasî ve tehdit edici bir tehlike onun pususundadır.

Gulat'ın itikatları, Allah'ın bazı sıfatlarını bazı insan fertlerine isnat edip onlar için bir nevi ilahlık kabul eden bir takım görüşleri içermektedir. Bu görüşler bazen Allah'ın

¹ İhtiyar-u Ma'rifet-ür Rical (Tûsi), s: 228, Meşhed baskısı, eş-Ağani, c: 7, s: 233. Ebul Farec onun tevbe edişini naklettikten sonra İbn-i Samir'den şöyle bir hadis rivayet ediyor: O kendi inancından tevbe ederek döndü. Ebul Farec'in kendisi onun tevbe ettiğine inanmıyor fakat onun tevbe etmiş olduğu Şia kitaplarında bir çok yerlerde teyid edilmiştir. Bkz.: el-Ağani, c: 7, s: 235.

² El-Ağani, c: 7, s: 242-277.

³ Tarih-i Yahya b. Müin, c: 4, s: 372.

⁴ El-Kamil-u fi Züefa-ir Rical (İbn-u Adiy), c: 2, s: 555/Tahzib-ul Kemal, c: 5, s: 78/Siyer-u A'lam-un Nübeb, c: 6, s: 257.

unvanını ve bazen de Allahlık haddinde olan bazı sıfatları¹ onlara isnat ediyordu. Şia İmamları da kendilerinin Allah tarafından tayin edildiklerini söylediklerinden dolayı bu gibi bir isnada maruz kalma zeminesine sahip idiler ve onları aşırı şekilde sevmek ve velayetlerini kabul etmek de Gulatın bu gibi tavırları için ikinci bir ortam sayılabilirdi.

İmam Sadık'ın (a.s.) asil Şia'nın hayatında önemli bir rol oynayan yaşam boyutlarının en önemlilerinden biri, O Hazretin Gulat ve Guluv meselesiyle açıkça muhalefet ve mücadele etmesiydi. İmam'ın bu tutumu Gulat'ın çeşitli alanlarda mahdudiyetine neden olup onları Şia alanından uzaklaştırıyordu. Aksi halde Şia'dan hiçbir eser kalmaz ve bu mezhep bazı fırsatçıların elinde oyuncak olur ve mesihi-yahudi kültürlerinden etkilenmekle Şia'yı başka bir kalıba sokarlardı.

İmam Sadık'ın (a.s.) Gulat'a karşı tutumuna değinmeden önce bir noktaya işaret etmemiz gerekir. Ehl-i Sünnet alimlerinin sonraları yazmış oldukları "Fırkalar ve Mezhepler" kitaplarında maalesef ki, gerçek Şia'yı Gulattan ayırt edemediklerinden dolayı, kendi okuyucularını meselenin hakikatinden saptırmış ve onların bir çıkmazda kalmalarına neden olmuşlardır. Birkaç yıl öncesine kadar henüz Ehl-i Sünnet ve cemaatin, İmamiye Şialarının Gulat'tan ayrı oldukları ve İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık'ın (a.s.), Gulat'ı kendi topluluklarından çıkarmış oldukları hakikatine varamamışlardı. Bu kitapların müellifleri Şiaların Gulat karşısında sürdürdükleri geniş çaplı mücadelelerden ve Şia İmamlarının onları tekfir ettiklerinden haberdar etmiş olsalardı böyle bir hataya düşmezlerdi. Hatta son zamanlarda bazı şarkiyatçılar tam bir umursamazlıkla gerçek Şia'nın, Gulat'ın inançlarından doğduğunu kanıtlamaya çalışmışlar. Oysa ki aşağıda konu edilecek olan bazı tarihi gerçeklere dikkat etmek, bu iki fırkanın başlangıç tarihlerinden itibaren birbirlerinden ayrı olduklarını gösterip şarkiyatçıların bu husustaki kuruntularının, tevehhümlerinin batıl olduğunu rahatlıkla kanıtlayacaktır. İmamların Gulata karşı kullandıkları siyaset:

GERÇEK ŞİALARI GULAT'TAN SAKINDIRMALARI

İmam'ın Gulat'a karşı tutumlarından biri, gerçek Şialar ile onların arasında mesafe icad etmesiydi. Çünkü onlarla temas kurmak dolayısıyla Şia üzerinde kötü etkiler bırakabilirdi.

İmam Sadık'a (a.s.) isnat edilen bir rivayette O Hazret Ebil Hattab'ın ashabına ve Gulat'a değinerek Mufazzal b. Mazyad'a şöyle buyurdu:

"Ey Mufazzal! Gulat ile oturup kalkmayın, onlar bir arada yemek yemeyin ve su içmeyin, arkadaşlıkla onlara el vermeyin, tokalaşmayın ve onlarla kültürel ve ilmî mübadelede bulunmayın."²

İmam Sadık'tan (a.s.) rivayet edilen başka bir hadis de şöyledir:

"Gulat, gençlerinizi inhirafa düşürmesin diye onları Gulat'tan uzak tutun. Allah'ın yaratıklarının en kötüsü Gulat'tır. Onlar Allah'ın azametini küçültüp onun kullarına ilah-

¹ Maktel-ü Emir-ül Müminin (İbn-u Ebi-d Dünya), "Türasuna" dergisi, sayı: 12, s: 121. Hadis, 92. Bu yüce İslam Peygamberinin önceleri Emir-ül Müminin'i uyardığı bir tehdit idi.

Aynı şekil İbn-i Abbas'a da şöyle buyurmuştu: Guluv etmekten sakın, senden önce guluv edenler helak oldular... Tabakat, c: 2, s: 181.

² İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tûsi), c: 2, s: 586-Âl-ul Beyt müessesesi baskısı. Bu kitapla ilgili diğer kaynaklar Meşhed baskısındanır/Müstedrek-ül Vesail, c: 12, s: 315.

lık isnadında bulunuyorlar."¹

GULAT'IN İNANÇLARINI TEKZİB ETMELERİ

İmam Sadık (a.s.) Gulat'ı, Şia toplumundan çıkarmak için onların inançlarını reddedererek hakkı batıldan ayırt eden ölçütün Allah'ın kitabı olduğunu söyledi. Aslında O Hazret Gulat'ın inançlarını reddetmekle Şia hadislerini ve inançlarını tashih etmek doğrultusunda münasip bir fikirsel hareket başlattı.

Şehristani'nin nakline göre Sudayr Sayrafi İmam Sadık'ın (a.s.) yanına gelip şöyle dedi:

"Kurbanın olayım; Şialarınız sizin hakkınızda ihtilafa duçar olmuş ve bunda da ısrar ediyorlar. Bir grup "İmam'ın halkı hidayet etmesi için ihtiyaç duyduğu her şey onun kulağına söyleniyor" diyorlar. Bazıları "İmama vahiy geliyor" diyorlar ve başkaları da "İmam'ın kalbine ilham oluyor", bazıları da "uykuda görüyor" ve daha başkaları da "babalarının yazılarına bakıp fetva veriyorlar" demektedirler. Bu görüşlerin hangisi doğrudur?"

İmam şöyle buyurdu: "Ey Sudayr! Bu sözlerin hiçbiri doğru değildir. Biz Allah'ın hücceti ve kulları hakkında onun emin tanıdığı kimseleriz; helal ve haramı Allah'ın kitabından elde ediyoruz."²

Bu rivayet Gulatçı inançların, Şialar arasına nüfuz etmesiyle nice ihtilaf ve tefrikalar doğurduğunu, hakikati arayanların hayrette kalmalarına neden olduğunu ve onların bu çıkmazlar içinde sadece İmam Sadık'ı (a.s.) emin bir sığınak olarak bulduklarını ve İmam'ın da onlara böyle tavsiyeler ettiğini göstermektedir.

Şehristani'nin naklettiği başka bir rivayet de Şialar arasında ortaya çıkan bu görüş farklılıklarını göstermektedir.

Feyz b. Muhtar, İmam Sadık'ın (a.s.) yanına gelip dedi:

"Kurbanın olayım; Şialarınız arasında meydana gelen bu ihtilaf nedir? Bazen onların toplantılarına katıldığımda neredeyse sizin hakkınızda tereddüt edecek gibi oluyorum. Daha sonra Mufazzal'ın yanına gidiyor ve onun sözleriyle huzur buluyorum."

Ebu Abdullah şöyle buyurdu: "Evet, halk yalana öylesine meyillenmiş ki, güya Allah onu kendilerine farz kılmış ve ondan başka bir şey kendilerinden istemiyor. Ben kendilerine hadis söylüyorum ve benim yanımdan çıkıp gittiklerinde onu kendi ve sahih manasından başka bir şekilde tevil ediyorlar."³

Bu hadisin son cümleleri, bizim inhiraf diye adlandırdığımız Şia arasındaki görüş farklılığı sorununu iyice göstermektedir. Gulat'ın küfre dayanan bazı düşüncelerinin İmamla rabitası olan bazılarının arasına sızması, onların İmam'ın hadislerini yanlış tevil etmelerine neden olmuş ve Şia arasında bir sorun doğurmuştu ve bu sorunu sadece Mufazzal gibi İmam'ın gerçek ve sağlam imanlı bazı ashapı çözümleyebiliyordu.

Başka bir rivayet de şöyledir: İsa Cürcani diyor ki Cafer b. Muhammed'e (a.s.): "Bu cemaatten duyduğum şeyleri söylememi ister misin?" dedim. "Söyle" buyurdu. Ben de şöyle dedim:

"Onların bazıları Allah'ın yerine sana ibadet ediyorlar ve diğer bazıları da senin

¹ Emali-ş Seyh, c: 2, s: 264.

² Tefsir-i Şehristani, el yazısı baskısı, s: 25. Azerşeb'den naklen "Turasuna" dergisi, sayı: 12, s: 17-18. Lel-Milel ven-Nihel yazarının görüşünce Ehl-i Beyt makalesi.

³ Tefsir-i Şehristani, s: 26, "Turasuna", sayı: 12, s: 18.

peygamber olduğunu söylüyorlar..."

Diyor ki: 'İmam bu sözü işitince öyle ağladı ki, mübarek yüzü gözyaşlarıyla ıslandı, daha sonra buyurdu: "Allah onları benim elime verir de onları öldürmezsem Allah evlatlarımı kendi elimle öldürsün."¹

Gulat'ın, İmam Sadık (a.s.) dönemindeki bahanelerinden bir başkası da İmam Bâkır'ın Mehdi olduğuna inanmalarıydı fakat İmam Sadık (a.s.) bunu yalanladı.² Gulat tarafından ileri sürülen masum imamların peygamber olduklarına inanç mevzuu da İmamlar tarafından reddedildi. İmam Sadık'tan (a.s.) bu zeminde şöyle bir rivayet nakledilmiştir:

"Bizim peygamber olduğumuza inananlara Allah lanet etsin ve bu hususta şüphe edenlere de Allah'ın laneti olsun."³

Gulat'ın ifratî inançlarından bir başkası da "İlah" terimini İmam hakkında kullanmalarıydı. Şöyle diyorlardı:

"Göklerin ve yerin Allah'ı odur ve Allah'tan maksadın da İmam olduğunu söylüyor-du."

İmam Sadık (a.s.) bu inancı taşıyan kimselerin Mecus'tan, Yahud'dan, Nasrani'den ve müşriklerden daha kötü olduklarını söylüyordu.⁴

Başka bir rivayette de İmam, Gulat'ın (Ali bulutlardadır) inancını yalanlayarak şöyle buyurdu:

Sihab, Peygamberin (s.a.v.) Ali'ye (a.s.) giydirdiği cübbenin ismidir. Ali (a.s.) âl-i aba ile birlikte Peygamberin huzuruna geldiğinde Peygamber şöyle buyurdu:

Sihab'a doğru ilerleyen Ali'dir.⁵

Gulat'ın dayandığı en önemli mevzulardan biri de İmamların Allahlık sıfatlarına sahip olduklarına inanmaları ve onları kulluk makamından Allahlık makamına yükseltmeleri idi. İmam Sadık (a.s.) bu inancı yalanlamak ve reddetmek için şöyle buyurdu:

Bizim kendi hakkımızda söylediğimiz şeyleri bize isnat edenlere Allah lanet etsin. Bizleri yaratan ve dönüşümüzde kendisine olan Allah'a kul olduğumuzu inkar edenlere Allah lanet etsin.⁶

GULATI TEKFİR ETMELERİ

İmam, Gulat'ın önderlerini ve onların izleyicilerini tekfir ederek kendi Şialarının yolunu onlardan ayırdı. İmam'ın bu tutumu, Şiaların yürümesi gereken yolu onlara iyice gösterip onları Gulat tarafından aşılana inhiraf ve sapıklıklardan kurtarabildi.

Gulat'ın dini mefhumları yorumlamadaki aletlerinden biri sembole eğilmeleri, meyletmeleri idi. Onlar dinî mefhumları kendi gerçek yerlerinde kullanmıyor ve onu kendi farzî manalarının sembolü olarak niteliyorlardı. Dinde apaçık bir inhiraf sayılan ve dini kendi hakikatinden uzaklaştıran böyle bir hareket, İmam Sadık'ın (a.s.) onu inkar ve reddetmesine neden oldu. Bir rivayette O Hazretin, Gulat'ın meşhur öncülerinden biri olan Ebul Hattab'a bir mektup yazarak şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

¹ Tarih-i Cürcan (es-Sahmi), s: 322-323.

² İhtiyar-u Ma'rifet-ür Rical (Tûsi), s: 300.

³ İhtiyar-u Ma'rifet-ür Rical (Tûsi), s: 301

⁴ İhtiyar-u Ma'rifet-ür Rical (Tûsi), s: 300.

⁵ Mizan-u İ'tidal (Zahebi), c: 3, s: 98-99.

⁶ İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tûsi), s: 302.

"Zinanın bir kişi, şarabın başka bir kişi, namazın bir kişi, orucun da bir kişi ve kötü işlerin de başka bir kişi olduğunu sandığını duydum; fakat sandığın gibi değil. Biz hak-kın aslı, kökeniyiz, onun dalları da Allah'a itaat etmektir. Düşmanlarımız da kötülüğün aslı ve köküdür, onun dalları ise kötü işlerdir."¹

Başka bir rivayette de Gulat'ın bazısına hitap ederek şöyle buyurdu:

"Tevbe edip Allah'a dönün, çünkü siz fasık, kafir ve müşriksiniz."²

İmamın Gulat'ı mahkum etmeğe tekit etmesinin nedeni onların tebliğlerinin geniş-lemesi ve Kûfe'deki Şiaların büyük bir bölümünü etkilemeleri idi. Şia'nın o günkü top-lumsal hareketlerinin çoğunda takiyyenin mevcut olması da çoğularının, İmam'ın onları zahiren mahkum ettiğini ama batınen onlara karşı iyimser olduğunu ve kendisinin onları yetiştirdiğini sanmalarına neden olmuştu. Böyle bir anlayış tarzı, İmam'ın Gulat'ı Şia toplumundan uzaklaştırması hususundaki kaygısını daha da arttırmıştı.

Genel olarak Gulat, bir takım has nedenlerin etkisinde kalarak bu gibi inançları ya-yıyorlar, tebliğ ediyorlardı. O nedenler şunlardan ibaret idi:

Amel etme yükünden kurtulma. Bir zamanlar Mürcie de buna duçar olmuşlardı. On-lar İmam Sadık'tan (a.s.) şöyle rivayet ediyorlardı:

"İmamı tanıyan herkes istediği her şeyi yapabilir."³ Fakat İmam onların cevabında şöyle buyuruyordu:

"Ben, '(İmamı) tanıdığımda –az veya çok- istediğin her hayırlı işi yap çünkü senden kabul edilecektir' dedim."

Dolayısıyla şarap, oruç, namaz vb. fikhî anlamlarını kaybettiklerinde birinin onlara amel etmek için teveccüh etmesine gerek kalmaz, bu yüzden de Gulat'ı namaz vaktinde onu kılıp kılmamakla imtihan ediyorlardı.⁴

Gulat'ın amelden kaçmak için bu gibi sözleri alet ettikleri hakikati, İmam Sadık'ın (a.s.) kendi ashabından bazısına mektup yazdığını bildiren geniş bir rivayetten anlaşıl-maktadır. Kadı Numan bu hadisi nakletmiştir.⁵

Şehristani, bu hadisi bütün ayrıntılarıyla nakletmiştir. Onun rivayet ettiğine göre İmam mektubuna şöyle devam ediyor:

"Bunlar bazı şeyleri duymuşlar fakat onların hakikatini idrak edememişler. Dini gerçekleri tanımada kendi görüşlerini ölçü bildiklerinden ve kendi düşünce güçlerine sarıldıklarından bu gerçeklerin sınır ve hududunu tanıyamamışlar. Ve bunun nedeni de Resulullah'ı (s.a.v.) tekzip etmeleri, O'na iftirada bulunmaları ve korkmadan günahları işlemeleridir."

Daha sonra İmam, bu inhirafın asıl nedenine yani İmam Sadık'ın (a.s.) veya diğer masum imamların tekit etmiş oldukları "İmamı tanımak" hususunun, bunların, dini imamı tanımada hülâsa etmelerine ve onun ameli emirlerine amel etmeği bir kenara atmalarına neden olduğunu söylüyor. Bu yüzden de mektubunun devamında ilahi emir-lere amel etmeğe de peygamber ve imamı tanımanın yanında yer verip şöyle buyuruyor:

"Allah kullarının amelini Allah'ı ve tevhidini tanıdıktan, onun rububiyetini itiraf et-

¹ İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tûsi), s: 291.

² İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tûsi), s: 297.

³ Usul-u Kafi, c: 4, s: 464. Gifari baskısı.

⁴ İhtiyar-u Marifet-ir Rical (Tûsi), s: 530.

⁵ El-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 58-59. Deâim-ul İslam'dan naklen.

tikten, peygamberini tanıdıktan, peygamberin Allah tarafından getirdiğini kabul ettikten ve peygamberi tanıdıktan sonra Allah tarafından itaatleri her zaman ve asır ehline farz olan İmamları tanıdıktan, Allah'ın kendi kullarına zahirî ve batınî itaatler gibi farz kıldığı görevlere amel ettikten ve de kendilerine farz kıldığı şekilde zahirî ve batınî haramlardan kaçındıktan sonra kabul eder. Çünkü o, zahiri; batin ve batini de zahir kuralına, mebnasına göre haram kılmıştır. Usul ve furu'un da birbirleriyle olan bağlılığı böyledir."¹

Gulatın meydana gelmesine neden olan etkenlerden biri de düşüncesizlik ve dünya sevgisi idi.² Onlar hak mezhebi himaye etmek bahanesiyle bazılarını etraflarına toplamaya ve böylece kendi istek ve heveslerine kavuşmaya çalışıyorlardı. İmam Sadık (a.s.) bu mevzu hakkında şöyle buyuruyor:

"Bazılarının yalan söylemeleri sebebine halk bize meyillenmişler... Onlardan birine bir hadis naklettiğimde benden ayrılır ayrılmaz onu asıl manasından başka bir manaya tevil etmeye başlıyor. Bunun nedeni de şu ki onlar Allah için bize ve hadiselerimize teveccüh etmiş değiller, sadece kendi dünyevî heveslerini elde etmek için bunu alet etmişler."³

Gulat'ın düşünce ve inançlarının yayılması tamamen Şia'nın zararına oldu ve bütün Şialar hakkında kötü bir feza yarattı. Bunların yanı sıra Ehl-i Sünnetin Şialara karşı kötümser olmalarına ve –Gulat'ın çoğalmasından, gelişmesinden korkarak- Şia'nın ilerlememesine neden oldu. Öyle ki Ebu Hanife gulatın düşünce ve inançlarını önlemek için kendi ashabına, "Gadir" hadisini nakletmemelerini tavsiye etti.⁴

ŞİA FIKHİNİN EHL-İ BEYT HADİSLERİNE DAYANMASI

İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık'ın (a.s.) dönemi Ehl-i Beyt'in ilimlerinin muhtelif alanlarda yayıldığı bir dönem idi. İmam Sadık (a.s.) bu hususta daha çok faaliyet etmişti ve bunun nedeni de bir taraftan güçlü Emevi hakimiyetinin çözülmesinden, çökmesinden ve başka bir taraftan da Abbasilerin O Hazretin imamet döneminden bir bölümünün açık bir siyasi feza ile karşılaşmasıydı. İmam, Şiaların bütün dikkat ve teveccühünü Ehl-i Beyt'e çekerek onları başkalarının hadislerine istinat etmekten menediyordu ve Şia fikhinin kendi başına ve asil olarak yapılanmasının en önemli nedenlerinden biri de buydu ve bunun önemi de İmam Bâkır'ın (a.s.) hayatında biraz da olsa izah edildi.

Burada da İmam Sadık'ın (a.s.) bu husustaki tekitlerini gözden geçireceğiz.

İmam bir rivayette şöyle buyuruyor:

"Ey Şialar! Resulullah'ın (s.a.v.) eserlerini ve sünnetini ve Peygamberin Ehl-i Beyt'inden olan hidayet imamlarının eserlerini daima göz önünde bulundurun."⁵

İmam Sadık (a.s.) Yunus b. Zeyyan'a şöyle buyurdu:

"Ey Yunus! Sahih ilim arıyorsan, o bizim yanımızdadır. Çünkü biz hikmet yollarını ve doğruyu yanlıştan ayırt etme ölçüsünü miras almışız."⁶

¹ Tefsir-i Şehristani, Bkz: Azer Şeb'in makalesi, Turasuna dergisi, sayı: 12, s: 18/Bihar-ul Envar, c: 24, s: 286-289 Şehristani'den naklen.

² İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tûsi), s: 295.

³ İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tûsi), s: 136.

⁴ Vesail-uş Şia, c. 18, s: 23-61. Ravzet-ül Kafi'den naklen, s: 5.

⁵ Vesail-uş Şia, c: 18, s: 23-61. Ravzet-ül Kafi'den naklen, s: 5.

⁶ Vesail-uş Şia, c: 18, s: 48.

Şeyh Hürr Amili "Vesail-uş Şia" kitabında "Bütün hükümlerde Masumlara Müracaat Etmek Farzdır" başlıklı bir fasıl açmıştır ve bu fasıl masum Ehl-i Beyt'in bu mevzu hakkındaki hadislerini içermektedir.¹

Eban b. Tablîğ, İmam Sadık'ın (a.s.) gerçek, şuurlu ve bilinçli bir Şiası olarak Şia mezhebini şöyle vafediyor:

"Şialar, halk Resulullah'ın (s.a.v.) sözü hakkında ihtilaf ettiğinde Emir-ül Müminin'in (a.s.) sözüne ve Emir-ül Müminin'in sözünde de ihtilaf ettiğinde Cafer b. Muhammed'in (a.s.) sözüne sarılan kimselerdir."²

Yunus b. Yakub İmam Sadık'a (a.s.) "Kelam ilminden menettiğinizi kendinizden duydum" deyince İmam Sadık (a.s.) cevabında şöyle buyurdu:

"Ben, 'Benim söylediklerimi terk edip de istedikleri şeyin ardı sıra gidenlerin vay haline' dedim."³

İşte bu yüzden İmam Şiaların birbirleriyle yardımlaşmalarını tavsiye ediyor ve şunu da ekliyordu:

"Yolumuzu sürdürenlere, sünnetimize uyanlara Allah rahmet etsin."⁴

İmam Sadık (a.s.) kendi rivayetlerini öğrencilerine naklediyor ve onlar da hem Şiası ve hem de Sünnîsi onun hadislerini yazıyordu: Cafer b. Muhammed'den, babasından, babalarından, Resulullah'tan (s.a.v.). Başka bir deyimle, hadisi senediyle birlikte naklediyordu. Fakat o Hazretin Şia öğrencileri "Ebi Abdillah'tan" unvanıyla yazıyor ve senedini zikretmiyorlardı. Şia, İmamların masum olduklarına, imametlerine ve sözlerinin hüccet olduğuna inandıklarından dolayı hadisin senedini yazmaya gerek görmüyordu. Bununla birlikte İmam, hadislerinin Peygamberin hadisleri olduğuna tekit ediyordu:

"Benim hadisim babamın hadisidir, babamın hadisi ceddimin hadisidir, ceddimin hadisi Ali b. Ebu Talib'in hadisidir, Ali'nin hadisi Resulullah'ın (s.a.v.) hadisidir ve Resulullah'ın (s.a.v.) hadisi de Allah'ın sözüdür."⁵

Şia İmamlarının buyurdıkları hadislerin hemen hemen hepsi bu hükmü taşımaktadır fakat bazen zaruret icap ettiğinde başka birinden hadis naklediyorlardı. Ebi Bekir b. Ebi Ayyaş'a "Cafer b. Muhammed'in zamanında olduğun halde neden kendisinden hadis dinlemedin?" diye sorulunca şöyle dedi: "Cafer b. Muhammed'e naklettiğin bu hadisleri birilerinden duymuş musun?" diye sordum o da, "Bunlar kendi babalarımından naklettiğim hadislerdir" buyurdu.⁶

Bu hadis büyük biri ehemmiyet taşımaktadır ve hakikatte başlangıç bakımından Şia inançlarının mahiyetini açıklıyor. İbn-i Adi'nin kendisi şöyle diyor:

"Cafer b. Muhammed babasından o da Cabir'den ve de kendi babalarından çok hadisler rivayet etmiştir ayrıca Ehl-i Beyt'in bir nüshası vardır ve Cafer b. Muhammed onu rivayet etmiştir."⁷ O şunu da ekliyor ki, İbn-i Cüreyh Şübet ibn-i Haccac ve daha başkaları ondan hadis nakletmişler.

¹ Vesail-uş Şia, c: 18, s: 41.

² Rical-un Necâşi, s: 9. Daveri Baskısı.

³ Kafi, c: 1, s: 171/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 45.

⁴ Misal olarak bakınız: Tarih-i Cürcan, s: 170-264-265-405-570.

⁵ Keşf-ül Gümme, c: 2, s: 170/Kafi, c: 1, s: 5.

⁶ Keşf-ül Gümme, c: 2, s: 170/Kafi, c: 1, s: 5.

⁷ El-Kamil-u fi Züefa-ir Rical, c: 5, s: 555.

Ebu Zühre, İmam Sadık'ın (a.s.), masum ceddleri vasıtasıyla Resulullah'tan (s.a.v.) hadis naklettiğini gizlemek için onunla Resulullah (s.a.v.) arasında bir takım vasıtalar uydurmaya çalışmış ve onlardan sadece Kasım b. Muhammed b. Ebi Bekir'in adını zikretmiştir.¹

Eğer İmam Sadık (a.s.) da kendi zamanındaki meşhur hadisçiler gibi -Tezkiret-ül Hüffaz'da bu şahısların her birinin en azından on kişiyi vasıta olarak gösterdiklerini görüyoruz- kendi masum babalarından başka vasıtalar yoluyla Resulullah'tan (s.a.v.) hadis nakletmiş olsaydı, kendi vasıtalarını tanıtmaları gerekirdi. Oysa ki onun sadece kendi babaları vasıtasıyla hadis naklettiğini görmekteyiz ve bunlar da hadis şeyhi ve hocası sayılamaz.

Ehl-i Beyt İmamları evvelden beri hadis şeyhlerinin kendilerinden rivayetleri olmadığına ve ilimlerinin hadis şeyhlerinden, üstadlarından başka bir yoldan kaynaklandığına tekit ediyorlardı. Emir-ül Müminin (a.s.) bu sözü açıklamak amacıyla şöyle buyuruyor:

"Benim itretim, hanedanımın salihleri ve temizleri küçüklükte halkın en sabırlısı ve büyüklükte de onların en bilgilisidirler. Biz Ehl-i Beyt ilmimizi Allah'ın ilminden aldık, Allah'ın hükmüyle hükmediyoruz ve sözü de doğru, sadık Peygamber'den işittik. Eğer bize ve eserlerimize uyarsanız bizim kılavuzluklarımızla hidayete kavuşursunuz. Hak bayrağı bizimledir; ona uyan herkes hakka ulaşır, ondan yüz çeviren herkes de zalalet ve çıkmazda boğulur."²

İmam Sadık (a.s.) da şöyle buyurdu:

"Bizim yanımızda öyle bir şey var ki onun varlığı bizi halktan gani ve onları da bize muhtaç etmiş. Bizim yanımızda bir kitap var ki Resulullah (s.a.v.) söylemiş ve Emir-ül Müminin (a.s.) de yazmıştır. Bütün helal ve haram hükümler onda yazılıdır."³

Şia hadis kitaplarında görülen bu uyumluluk asla Ehl-i Sünnetin hadis kitaplarında görülmemektedir. Çünkü onların kitapları, içerikleri birbiriyle bağdaşmayan ihtilaflı görüş ve hadislerle doludur ve bunun nedeni ise genel olarak onların köklerinin sahabe-nin görüş ve inançlarına dayalı olmasıdır. Bunlarla birlikte, birilerinin Şia'yı tanıtırken ona bir çok kuruntuların sızmış olduğu muhtelif görüş ve düşüncelerden oluşan bir mezhep olarak nitelemesi insafsızlıktır.⁴

Bu yüzden İmam Sadık (a.s.) kendi zamanındaki Ehl-i Sünnet hadisçilerinin bilgi ve ilimlerini değerlendirdiğinde şöyle buyuruyor:

"Başkaları, Peygamber'den sonra önceki ümmetlerin yürüdükleri yolu yürüyerek Allah'ın dinini değiştirdiler, tahrif ettiler, ona bir şeyler eklediler ve onun bazı sözlerini de azalttılar. Buna göre şimdi onların elinde bulunan her şey, Allah tarafından indirilen şeyin tahrif edilmiş şeklidir."⁵

Şia İmamlarının hadisleri Ehl-i Sünnetin fihhına da nüfuz etmiş ve onların bir çok muhaddisleri İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık'tan (a.s.) bir çok hadisler nakletmişler.

¹ El-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 88-90.

² İkd-ül Ferid, c: 4, s: 67. "İmam-us Sadık" kitabından naklen. Yazarı: Muhammed Cevad Fazlullah, s: 90.

³ Kafi, c: 1, s: 241. "El-İmam-us Sadık" kitabından naklen, s: 95, Yazarı: Muhammed Cevad Fazlullah.

⁴ El-İmam Ebu Hanife (Ebu Zühre), s: 111.

⁵ İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tüsi), s: 140.

Bu hadislerin bir kısmı onların hadis kitaplarında mevcuttur. Ehl-i Sünnet kitaplarında bazen kelime bakımından ve bazen de içerik bakımından Ehl-i Beyt'in hadislerine benzeyen pek çok hadis mevcuttur.¹

Hakikat şu ki, henüz hükümleri beyan edilmeyen, bu gibi mevzuların hükümleri, hadisî yolları İmam Sadık (a.s.) tarafından ileri sürülüyordu. Böyle bir dönemde içtihad gereksinimi Ehl-i Sünnet arasında ortaya çıkıp yeni hükümleri hadislerden istinbat etmek, elde etmek için işe giriştiler.

Ehl-i Sünnetin asıl sorunu, yeterince hadis kaynaklarına sahip olmamaları² ve mevcut hadislerin de muhtelif ve uzak şehirlere dağılmış olan bazılarının hafızasında, zihninde olmasının yanı sıra içerik bakımından da ihtilafli ve çelişik olmalarıydı ve bu da işi daha da zorlaştırıyordu. Böylece Ehl-i Sünnet alimleri, halifelerin, sahabenin ve hatta tabiinin hareket ve işlerini şer'i telakki etmekle bu çözülemeyecek büyük sorunu az da olsa hallettiler. Ancak böyle bir işin dinî ve aklî temellerle ne derece bağdaştığı başka bir konudur. Şia'dan başkalarının hadis yetersizliği hakkında İmam Sadık'tan (a.s.) güzel bir rivayet nakledilmiştir:

"Onlar kendilerini İslam fakih ve alimlerinden sayıyor ve fikhî, dinî ve halkın muhtaç oldukları bütün ahkamı elde etmiş olduklarını sanıyorlar. Halbuki Resulullah'ın (s.a.v.) ilminden bir şey bilmiyorlar ve Resulullah'tan bir şey onlara ulaşmamıştır. Çünkü ahkam, helal ve haram hakkında onlardan sorulduğunda, Resulullah'tan (s.a.v.) hiçbir eser kendi yanlarında mevcut değildir."³

Ehl-i Sünnetin rivayet yetersizliği ve onların sahabe ve tabiinin amellerine istinat etmeleri haliyle fikhî bünyelerinin yetersizliğine, zaafına yol açtı. Çünkü sahabe ve tabiinin arasında bulunan görüş ve karakter farklılığı o denli idi ki görüş ve fetvaları bir araya toplamayı çok zorlaştırıyordu. Ebu Zühre, Ebu Hanife ile İmam Sadık'ın (a.s.) yaşadıkları dönem hakkında şöyle yazıyor:

"O dönemde sahabenin fetvalarını içeren rivayetler o kadar çok idi ki fakihleri bir hayli meşgul etmişti. Öyle ki bu rivayetleri içtihadlarının meşalesi olarak kabul etmiş ve bunların tesirinde kalmışlardı."⁴

Ehl-i Sünnetin fakihleri, sahabe ve tabiinin siyerlerine istinbat etmelerine ilaveten diğer hüküm ve fetva kaynakları da ileri sürdüler. Bunların en önemlisi de "kıyas" metodudur. Ehl-i Sünnet alimlerinden biri nasslar az olduğu için kıyasta amel etmiştir.⁵ İmam Sadık (a.s.) kendi zamanında bu görüşü gündeme getirmiş ve önceki hadisin devamında Ehl-i Sünnetin yetersizliği hakkında şöyle buyurmuştur:

"Kendilerine halkın cahil demesinden hoşlanmıyor ve sorulan sorulara cevap veremeyince halkın o ilmi asıl madeninden (Ehl-i Beyt) öğrenmelerini istemiyorlar ve bu yüzden de "kıyas" ve "ray'e ameli" Allah'ın dinine katıp Resulullah'ın (a.s.) hadislerini

¹ Bkz: Er-Rivayet-ül Müştereke (Şeyh Muhammed Kansuh) İslamî Tebliğler Teşkilatı Uluslararası İlişkiler Bölümü Yayınlarından.

² Bunun asıl nedeni de Resulullah'tan (s.a.v.) sonra hadis yazmanın yasaklanmasıydı.

³ Tefsir-i Ayyaşi, c: 2, s: 321. İslamiye baskısı/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 40.

⁴ El-İmam Ebu Hanife, s: 105.

⁵ El-Medhel-ül Fıkhiy-yül Âmm. (Mustafa Ahmet Razzak), c: 1, s: 74 . İlim Nuru dergisinden naklen, sayı: 10, s: 55.

bir kenara ittiler ve böylece bid'ata yaklaştılar."¹

İmam, bu rivayette Ehl-i Sünnet fakihlerinin ra'y ve kıyasa meyillenmelerinin nedenini hadislerinin yetersizliği ve bu eğitimin nedenini de hadislerden yüz çevirmeleri olarak nitelemiştir.

Hakikatte onların bu hadis yetersizliğini ra'y ve kıyasa amel etmekle gidermek istemelerinin kendisi, nasslara taabbut etmenin takriben kendi yerini hüküm ve fetva kaynağı olan ra'y ve kıyasa vermesine neden oldu ve böyle bir fıkıh, bu gibi kaynaklarıyla asil ve peygamberin hadis ve rivayetleriyle uygun olan bir fıkıh olamazdı.

İmam Sadık (a.s.) böyle bir fikhî mektebin karşısında menfî bir tutum olarak kültürel faaliyetinin büyük bir bölümünü ra'y ve kıyasla muhalefet etmeye mahsus kıldı. Bu hususta O Hazretten muhtelif rivayetler nakledilmiştir. Onların bazısına ileride değineceğiz.

Ebu Hanife, ra'y ve kıyasa amel etmede aşırı giden kimselerden biriydi ve esasen onun fikhî mektebi, Irak'ta ra'y mektebiyle meşhur olmuştu ve bunun nedeni de onun, Ehl-i Sünnetin naklettiği rivayetlerin sahih olmadığı görüşünde olmasıydı. İbn-i Haldun bu hususta şöyle yazıyor:

"Onun (Ebu Hanife) sahih olarak kabul ettiği hadisler on yedi hadis veya bu hudutta bir şey idi. Malik ise üç yüz hadisin sahih olduğuna inanıyor ve kabul ediyordu."²

Ebu Bekir b. Davut şöyle diyor:

"Ebu Hanife'nin naklettiği hadislerin tümü yüz elli hadis civarında idi."³

Ebu Hanife'nin ra'y ve kıyasa meyletmesi ve nasslara amel etmeği terk etmesinin iki nedeni vardı:

O, mevcut hadisleri sahih kabul etmediği için onları nakletmiyor ve onlara göre amel etmiyordu.

Ra'y ve kıyasa amel ettiğinden itibaren hatta nasslara bile amel etmeğe gerek görmüyordu. Kendi görüşünce sahih ve istinat edilebilir hadislerden de el çekip tamamıyla ra'y ve kıyasa yönelmiş idi.

Ra'y mezhebinin yayıldığı merkez olarak tanınan Irak, Şiaların da çok bulunduğu bir bölge idi. Bu yüzden de Şialarla ra'y ahabının çatışması kaçınılmaz bir şey idi. İmam Sadık (a.s.) da bu doğrultuda ra'y, kıyas ve istihzan temellerini reddetmek için bütün gücünü kullandı.

İmam Sadık (a.s.) Ebu Hanife'yle münazarasıyla ilgili meşhur rivayette İmam önce onu dinde kıyasa amel etmekten sakındırıp daha sonra kıyasın birkaç yerde hiçbir şeyi halledemediğini kendisine hatırlatıyor.

İmam ona soruyor: Zina mı daha ağırdır yoksa haksız yere birini öldürmek mi?

Ebu Hanife: Haksız yere birini öldürmek.

İmam Sadık (a.s.): Allah zinanın tespit edilmesi için dört şahit ve birinin öldürülmesi hakkında ise iki şahit istemiştir. Bu ise kıyasın gerektirdiği hükmün aksinedir.

İmam: Namaz mı önemlidir yoksa oruç mu?

Ebu Hanife: Namaz.

İmam: Kadın, hayızlı olduğu günlerde kılamadığı namazları kaza etmekle müellif

¹ Vesail-üş Şia, c: 18, s: 40.

² Mukaddime-i İbn-i Haldun, s: 434, Beyrut baskısı.

³ Tarih-i Bağdat, c: 13, s: 416.

değildir ama oruç tutamadığı günlerin orucunu kaza etmelidir, bu da kıyasla çözümlenemez.¹

Bu gibi örnekler diğer rivayetlerde de zikredilmiştir.² Böylece İmam, kıyasa amel etmenin fakihî, İslam'ın kesin ve kat'i ahkâmına aykırı nasıl fetvalar vermeye zorladığını gösterdi. Muvaffak Mekki bu rivayeti "Menakib-i Ebu Hanife"de öyle bir şekilde nakletmiştir ki güya bu münazara İmam Sadık'la (a.s.) değil de İmam Bâkır'la (a.s.) olmuş ve de şöyle anlaşılıyor ki güya Ebu Hanife bu örnekleri İmam Bâkır'a (a.s.) söylemiş, o da itiraz edince Ebu Hanife, kendini kıyası kabul etmeyen biri olarak göstermek istiyor.³

İmam kendi ashabının, ra'y ehliyle onların tesirinde kalacak bir şekilde oturup kalkmasını menediyordu.⁴ Ve kıyasla amel etmeyi mahkum etmek hususunda İmam Sadık'tan (a.s.) fazla bir miktarda hadis rivayet edilmiştir.⁵ O Hazret kendisinden hadis nakledip ama kıyasla amel eden kimseler hakkındaki derin endişesini asla gizlemiyordu.

Davud b. Sarhan diyor ki İmam Sadık (a.s.) şöyle buyurdu:

"Bazen birine bir hadis söylüyor ve onu Allah'ın dininde cedel, niza ve kıyas etmekten nehyediyorum. Ama o benim yanımdan gider gitmez benim sözümü maksadımın aksine tevil ediyordu."⁶

Eğer İmam Sadık (a.s.) kıyasın, onun taraftarlarının ve onu icad edenlerin karşısında bu ciddiyetle durmasaydı Irak'taki Şia fikhî kesinlikle onun tesirinde kalacak ve asaletini kaybedecekti. Ama tam tersine, Şia fakihlerinin nasıl küçük bir ölçüde nasslara taabbut ettiklerini, ahkâmı ele getirmede daima ona istinat ettiklerini ve zamanın geçişiyle bu nasslar doğrultusunda fer'i hükümleri açıklayarak sağlam temel ve kaidelerle zengin ve gani bir fikhî mektep ileri sürdüklerini görüyoruz. Şeyh Tûsi de "Mebcut" kitabıyla bu mektebin teşekkülünde önemli bir rol ifa etti.

Ehl-i Sünnet senet sorunuyla ilgili pek çok zorluklarla karşı karşıya idiler ve Ebu Hanife'nin onlara istinat etmemesinin nedeni de buydu. Çünkü Ehl-i Sünnetin çoğu hadislerinin senedi, güvenilecek bir senet değildi. Bir kelimedede anlatmak istersek, Şia fikhînden başka fikhîlerin yetersiz hadisler mecmuasına dayandığını ve bu nedenle de onlara itimad edilmediğini söylemeliyiz.

Fakat Şialar İmamların masumiyetine ve başlarında da Emir-ül Müminin olmak üzere Ehl-i Beyt'in feyiz kaynağına istinat ediyorlardı ve bu yüzden de hiçbir sorunları yok idi, hatta Ehl-i Sünnet alimlerinin çoğu bile bu hakikatte tereddüt etmiyorlardı. Ebu Hanife'nin kabul ettiği hadislerin büyük bir bölümü de Ehl-i Beyt vasıtasıyla nakledilmiştir.⁷

Hatta bir gün İmam Sadık'tan (a.s.) bir hadis duyup onun huzurundan çıktıktan sonra kendisine şöyle soruldu: Cafer b. Muhammed'den, kendisi ile Peygamber arasındaki

¹ Hilyet-ül Evliya, c: 3, s: 197/el-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 296/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 29.

² Vesail-uş Şia, c: 18, s: 30/el-İhticac, s: 196. Necef baskısı/Vefeyat-ül A'yan, c: 1, s: 471.

³ El-İmam Ebu Hanife (Ebu Zühre), s: 69.

⁴ El-Mahasin, s: 205, Hadis: 356/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 16.

⁵ Vesail-uş Şia, c: 18, s: 23-29/Kafi, c: 1, s: 58/İlel-üş Şerayi, c: 1, s: 81-83/Rical-i Keşşi, s: 163-164-189.

⁶ İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tûsi), s: 170-238-239.

⁷ Bakınız: el-Âsar: Ahmed b. Hambel'den, Musa b. Cafer'den, Cafer b. Muhammed'den, Muhammed b. Ali'den, Ali b. Hüseyin'den, Hüseyin b. Ali'den, Ali b. Ebi Talib'den. Peygamberden senedi hakkında sorulduğunda şöyle dedi: Bu öyle bir senettir ki deli birine dahi okunsa hemen akıllanır.

Menakib-i İbn-i Şehr Aşub c: 2, s: 378.

mevcut vasıtaları niçin sormadın? Ebu Hanife "Hadisi bu halinde de kabul ediyorum" dedi.¹

Şia'nın dayandığı, istinat ettiği kaynağı Ehl-i Sünnet de kabul ediyordu. Çünkü İmam Sadık (a.s.) hadislerini kendi babalarından naklediyordu ve onun kökü de Emir-ül Müminin'e (a.s.) ve daha sonra Resulullah'ın (s.a.v.) kendisine varıyordu. Emir-ül Müminin (a.s.) yıllar boyu Peygamberin huzurunda olup bütün fakih ve hadisçilerin itimat ettiği bir fakih ve hadisçidir.

Emir-ül Müminin'in (a.s.) bırakmış olduğu eserleri Beni Ümeyye döneminde Şia hariç herkes unuttular. Onların eserlerini koruyan ve elden ele kendi oğullarına ve onların vesilesiyle kendi Şialarına ileten sadece Ehl-i Beyt oldu.

Ebu Zühre, Emir-ül Müminin'in (a.s.) çoğu sözlerinin Beni Ümeyye döneminde yok edildiğine değinerek şöyle söylüyor:

"Onların minberler üzerinde Ali'yi kötölemeleri ve daha sonra da onun hadislerinin, İslamî ilimlerin gani ve zengin bir kaynak olarak halkın arasında dolaşmasına izin vermeleri tasavvur edilemez. Bu yüzden onun ilimleri sadece kendi evlatları arasında kaldı..."

Ve bu nedenle şu sonuca varıyoruz ki, Emir-ül Müminin'den (a.s.) hadis nakletme ilmi tamamen O Hazretin hanedanı arasında mahfuz kaldı. Onun evlatları, kendisinin Resulullah'tan (s.a.v.) rivayet etmiş olduğu hadisleri ve de O Hazretin fetvalarının ve fikhının tümünü veya ekseriyetini nakletmişler."²

İmamların naklettikleri hadislerin senedi onların babaları ise hiçbir senet onlarla kıyaslanamaz. İmamların şahsiyeti gerek ahlakî ve gerekse ilmî açıdan, hatta Ehl-i Sünnetin kabul ettikleri en basit kurallara göre de herkesten üstündür. Bu nedenle Ehl-i Sünnetin en eski "rical" alimlerinden olan İcli, İmam Sadık'ın (a.s.) ismine gelince şöyle yazıyor:

"Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib"

"Bu beş İmamın sahip oldukları üstünlük kimsede yoktur."³

İMAM SADIK (a.s.) DÖNEMİNDE HADİS TEDVİNİ

Peygamberin rihletinden sonra hadis yazmak yasaklandı öyle ki uzun bir süre halk hadis yazmaktan sakındılar hatta Ehl-i Sünnet hadisçilerinden bazıları üçüncü yüzyılda bile hadis yazmaktan çekiniyorlardı.⁴ Bu tutuma karşılık masum Ehl-i Beyt evvelden beri kendi ashabını hadisleri yazmaya ve onları yok olmaktan korumaya teşvik ediyorlardı.⁵ İmam Sadık (a.s.) da aynen babaları gibi buna tekit ediyordu. O Hazretin zamanında bazıları hadisleri bir araya toplayıp yazmaya başlamışlardıysa da henüz çoğuları bunda tereddüt ediyorlardı. Ebu Zühre, İmam Sadık'ın (a.s.) hadis tedvini taraftarı olduğunu yazarak bu mevzuun o zaman yaygın olup Malik b. Enes'in "el-Muvatta" adlı ha-

¹ Emali (Şeyh Müfid), s: 21-22.

² El-İmam-us Sadık (a.s.) (Ebu Zühre), s: 195.

³ El-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 95.

⁴ Tezkiret-ül Hüffaz, c: 1, s: 382-441-461/Cami-u Beyan-il İlm, c: 1, s: 78-79/Sünen-i Darumi, c: 1, s: 119-120.

⁵ Tabakat-ul Kübra, c: 6, s: 168/Takyid -ül ilm, s: 89-90/Rabi-ul Abrar, c: 3, s: 294/et-Teratih-ül İdariye, c: 2, s: 246/"Hadis Tedvininin Tarihi" makalesi, "İlim Nuru" dergisi, ikinci yıl, sayı: 9-11-12.

dis kitabını o dönemde telif etmiş olduğunu iddia etmiştir.¹ Malik'in "el-Muvatta" kitabını o dönemde yazmış olduğunu kabul etsek dahi bu işin o dönemin genel tutumunun aksine olduğu kesindir, çünkü Ebu Hanife bu hususta en az bir girişimde dahi bulunmamıştı.

Onun şöyle dediği nakledilmiştir: Ben hadis ricalinin, büyüklerini görmüş ve onlardan hadis öğrenmişim ama benim hadis öğrendiğim kimse Cafer b. Muhammed Suhufi'dir. İmam Sadık bu sözü işitince gülerek şöyle buyurdu: O doğru söylüyor, ben Suhufi'yim; ben babalarımın, İbrahim'in ve Musa'nın sahifelerini okumuşum.² İmam'ın, babalarının sahifelerine istinat etmesi kendi babalarından bazı sahifeler, yazılar miras aldığını göstermektedir. Ve bu da Şia fikhının Resulullah'ın (s.a.v.) zamanından beri hadis yazılı nüshalara sahip olduğunu açıkça teyit etmektedir. Bu hususta Şia hadis kitaplarında, İmamların bu sahifeler üzerinden halka hadis naklettiklerini ve bazen de halkın bu sahifeleri görmesine ısrar ettiklerini gösteren onlarca hadis mevcuttur.³

İmam Sadık'ın (a.s.) kendi ashabını hadis yazmaya teşvik etmesi hususuna o Hazretten bir çok hadisler nakledilmiştir ve bu da O Hazretin döneminde hadis tedvin etmeye çok az ehemmiyet verildiğini göstermektedir. İmam Sadık'ın (a.s.) şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"Bildigin her şeyi yaz ve onu din kardeşlerine dağıt ve öldüğünde de onu kendi evlatlarına miras bırak."⁴

İMAM SADIK (a.s.) VE EHLİ SÜNNETİN FIKHÎ İHTİCACLARI

Şia mektebinin fikhı, Ehl-i Sünnetin fikhî görüşüyle bazı yönlerden farklıdır. İmam Bâkır (a.s.) ve Sadık'ın (a.s.) yaşadıkları dönemde fikh yayılmakta ve genel, külli ahkâmın yeni ve fer'i meselelere tatbik edilmesiyle ilgili muhtelif ihticaclar çıkmaktaydı.

İmam Sadık (a.s.) da Resulullah'ın (s.a.v.) bütün hadislerinin sadece Ehl-i Beyt'in yanında olduğuna inanıyordu, çünkü başkaları onu zayettiklerinde onlar bu hadislerin tümüne el değmemiş bir halde sahip idiler.

Rivayet eden diyor ki İmama şöyle dedim:

"Ey Resulullah'ın (s.a.v.) evladı! Resulullah kendi zamanında gerekli olan her şeyi halka iletmi mi?", "Evet, kıyamet gününe kadar muhtaç oldukları her şeyi kendilerine iletmi" dedi. "Onlardan zayedilen oldu mu hiç?" sordum. "Hayır, onlar Resulullah'ın (s.a.v.) Ehl-i Beyt'inin yanında mevcuttur" buyurdu.⁵

ŞİALAR ÜZERİNDEKİ SİYASİ BASKI

İmam Sadık'ın (a.s.) imamet döneminde sadece hicri ikinci yüzyılının üçüncü on yılında nisbî bir özgürlük mevcut idi. Hatta o süre içinde bile O Hazretin ve Şialarının faaliyetleri denetleniyor, göz altına alınıyordu. Ama ondan önce Beni Ümeyye ve onlardan sonra da Abbasi halifesi Mansur, Şiaları en ağır baskılara tabi tutmuşlardı öyle ki her nevi varlık duyuları, boy göstermeleri onların cesaretini kırmıştı. Bu hususta şöyle bir rivayet nakledilmiştir:

"İkinci Ebu Cafer'in (onuncu imam) ashabından biri O Hazrete sordu: "Büyükleri-

¹ El-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 95.

² Revzat-ül Cennet, c: 8, s: 169.

³ Furu-u Kafi, c: 7, s: 77-95-98/Mekatib-ur Rasul, s: 73-76/Rical-i Neccaşi, s: 255.

⁴ Keşf-ül Mühacce (İbn-i Tavus) Bihar-ul Envar'ın nakline göre, c: 2, s: 150. "Kitab-ul ilm".

⁵ Vesail-uş Şia, c: 18, s: 23.

miz, kendi zamanlarında mevcut olan ağır baskılar yüzünden hadisleri nakletmekten sakınmış ve sadece onları yazmakla yetinmişler ve o kitaplar da şimdi bizim elimizde bulunmaktadır; biz bu kitaplardan hadis nakledebilir miyiz?" İmam buyurdu: "Bu kitaplardaki hadisler haktır ve onlardan hadis nakledebilirsiniz."¹

Ehl-i Beyt ve onların Şiaları üzerindeki siyasi baskının, o dönemde ne derece ağır olduğu, hatta İmamların hadislerini Şia büyüklerinin nakletmeye fırsat bulamadıkları bir derecede olduğu bu hadisten iyice anlaşılmaktadır. İmam'ın ashabı kendilerini Mansur'un şerrinden korumaları için tamamen takiyye etmeye ve en ufak bir ihtiyatsızlık etmemeye dikkatli olmaya mecbur idiler.

Bu mahdudiyet, haliyle Ehl-i Beyt ilimlerinin ve fikhî fetvalarının biraz da olsa terk edilmesine neden oluyordu.

Esan b. Tabliğ İmam'a şöyle dedi: Ben mescidde oturuyorum ve halk fikhî konular hakkında bana soru soruyorlar, ben cevap vermeyinceye kadar beni bırakmıyorlar ve eğer sizin görüşünüzü onlara söylersem bazı zorluklarla karşılaşıyorum; ne yapmalıyım? İmam buyurdu: Onların kendi fetvalarını kendilerine söyle.²

İmam Sadık'ın (a.s.) durmadan takiyyeye tekit etmelerinin kendisi, bu gibi siyasi baskının varlığına apaçık bir delildir. Şia'ya saldırı yapılması tehlikesi öyle yakın idi ki, İmam onları korumak için takiyyeyi terk etmenin namazı terk etmekle aynı derecede olduğunu söylüyordu.³

Mesela İmam –zamanının hakimleri tarafından öldürülen- Mualli b. Hunays'a şöyle buyurdu:

"Ey Mualli! Bizim sırlarımızı gizle ve onları herkese söyleme. Allah, bizim sırlarımızı gizleyip kimseye açmayan birini dünyada aziz eder."⁴

Kısacası bazı hadisler, bu baskının o denli yoğunlaştığını, hatta Şiaların aldırmandan birbirinin yanından gelip geçtiklerini bildirmektedir.⁵ Başka bir rivayette Mansur'un casusları hakkında şöyle söylenmiş:

"Mansur Medine'ye birçok casuslar yerleştirmişti. Onlar İmam Sadık'ın (a.s.) Şialarıyla ilişkisi olan kimseleri öldürüyorlardı."⁶

Vakidi'nin naklettiğine göre Mansur, İmam Sadık'ın (a.s.) kölelerinden biri olan Mu'tab-ı alarak ona bin kırbaç vurup öldürdü.⁷

Bu dönemde birinin Rafizilikle suçlanması onun can ve mal ihtiramını ortadan kaldırmaya ve işkence edilmesine yeterliydi.⁸

İMAM SADIK (a.s.) VE SİYASİ OLAYLAR

ZEYD'İN KIYAMI

İmam Sadık'ın (a.s.) döneminde önemli siyasi olaylar gerçekleşti. Mesela Şiaların hareketlenmesi (Zeyd b. Ali'nin kıyımı, Muhammed b. Abdullah b. Hasan'ın ve kardeşi

¹ Kafi, c: 1, s: 53/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 58.

² İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical (Tüsi), s: 330.

³ Müstedrek-ül Vesail, c: 12, s: 254-255/Vesail-üş Şia, c: 9, s: 459 ve sonrası.

⁴ Muhtasar-u Basair-ud Derecat, s: 101/Vesail-uş Şia, c: 9, s: 465.

⁵ İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical, s: 378/Müstedrek-ül Vesail, c: 12, s: 297-300/Vesail-uş Şia, c: 19, s: 32.

⁶ İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical, s: 282-283.

⁷ El-Muhatap-u min Zeyl-il Müzil (Taberi), c: 3, s: 652.

⁸ El-Mahasin, s: 119/Hayat-ul İmam-ıl Bâkır, c: 1, s: 256.

İbrahim'in 145 ve 146 hicri yıllarındaki kıyımları) ve Abbasilerin hareketi ve bu hareket sonucu Beni Ümeyye hükümeti çöküp yerine Beni Abbas geldi. Ve ayrıca O Hazretin zamanında vuku bulan olaylardan başka biri de Abbasilerle Şiaların ayrılması idi. Bu ayrılığın zeminesi de Abbasiler hükümete geçmeden önce hazırlanmıştı.

Şiaların Abbasilerin (Beni Haşim) hicri birinci yüzyılın başlangıcından itibaren yaptıkları önemli siyasi ve dinî olaylar bütün ayrıntılarıyla burada anlatılamaz ama İmam Sadık'la (a.s.) bir nevi bağlantısı olan bazı olayları açıklamaya çalışacağız.

Şiaların –özellikle de Fatımilerin- Ehl-i Beyt'i sevenlerin arasında sahip oldukları mahbubiyete Abbasiler sahip değillerdi. Bu durumun bir çok nedenleri vardı ve Peygamberin onlara karşı davranışı bu nedenlerin en önemlilerinden idi. Bunun yanı sıra en azından Şialar için büyük bir önem taşıyan Emir-ül Müminin ve evlatlarının imamet konusu bu mahbubiyeti daha da çoğaltıyordu. Peygamberin neslinin kalıntıları sadece Fatımiler idi ve bu da onlara has bir değer veriyordu.

İmam Hüseyin'in (a.s.) şehadetinden sonra Muhammed b. Hanefiye bir süre önemsenecek bir içtimai-siyasi mevkiye sahip idi ama İmam Seccad'ın (a.s.) ilmî ve ahlakî şahsiyeti yavaş yavaş kendi yerini toplumda açtı ve Resulullah'ın Ehl-i Beyt'inden teveccüh edilecek tek şahsiyet durumuna geldi. Hüseyin b. Ali'nin korkunç Kerbela vakasından kurtulan tek erkek çocuğu İmam Seccad (a.s.) idi. İmam canlı kalmasıyla aziz Peygamberin kızı Fatıma'nın İmam Hüseyin tarafından olan soyunu tarihte sürdürdü ve onun çözülüp dağılmasına neden oldu.

Abdullah b. Abbas, Peygamberin huzurunda olan sadr-ı İslam'ın meşhur ilmî şahsiyetlerinden ve kendi asrının en büyük ve en güvenilir, muvassak hadisçilerinden biri sayılıyordu. Hayatta olduğu müddetçe (hicri 68) Şialar ile Abbasiler arasında ihtilaf çıkmadı ama ondan sonra tedricen ihtilaf çıkmaya başladı. İkinci yüzyılın başlarında Abbasiler, Aleviler karşısında istiklal düşüncesine koyulup gizlice halkı kendilerine davet ediyorlardı fakat muvaffak olacaklarını pek de ummuyorlardı. Ve bunun nedeni de halkın gözünde Ali'nin evlatlarının Peygamberin neslinden kalan tek kimseler olduklarıydı. Bu hanedanın bilhassa can yakıcı Kerbela vakasından sonraki mazlumiyeti onların halk arasındaki içtimai haysiyetini hayret edici bir şekilde yüceltmmişti.

Zeyd b. Ali b. Hüseyin'in (a.s.) başlattığı hareket Şiaların Irak halkı arasındaki ağırlığını sağlamlaştırdı. Zeyd b. Ali, İmam Bâkır'ın (a.s.) kardeşiydi ve İmam Bâkır (a.s.) ilmî açıdan toplumda büyük bir ehemmiyet taşıdığından Zeyd ve onun inkılabî hareketi göz doldurucu bir ehemmiyet yaratmadı, gerçi kendisi hadisçilerden sayılıyordu ve Şia olmasından dolayı da Irak halkı arasında ihtiram sahibiydi.

İmam Bâkır (a.s.) hicri 114 yılında şehid edildi ve ondan sonra İmam Sadık (a.s.), Şia İmamlarından altıncı İmam olarak dikkatleri kendine çekti. İkinci yüzyılın ikinci yılının sonlarında Zeyd b. Hişam b. Abdül Melik'in arasında geçen ihtilafli konuşmalardan ve tartışmalardan sonra Zeyd, hükümete itiraz etmeye karar verdi ve (122 hicri yılının) Sefer ayında Kûfe şehrinde kıyam edip iki gün savaştıktan sonra şehid edildi.¹ Bu hususta bizim için önemli olan şey, İmam Sadık'ın (a.s.) Zeyd'in kıyamı hakkındaki ve de –Zeyd'in şehadetinden sonra Irak'ta mevcudiyetini başlatan- Zeydiye fırkası karşısındaki tutum ve davranışıdır.

¹ Zeyd'in şehadet tarihi hakkında ihtilaf edilmiştir.

Şia rivayetleri açısından Zeyd, İmam Bâkır (a.s.) ve İmam Sadık (a.s.) da dahil olmak üzere bütün Şia İmamlarının imametine inancı olan kimselerdendir.

Zeyd'in kendisinden şöyle nakledilmiştir:

"İmam Cafer bizim İmamımızdır, hem helalde ve hem de haramda."¹

İmam Sadık'tan (a.s.) da Zeyd hakkında şöyle bir hadis nakledilmiştir:

"Allah ona rahmet etsin; o, mümin, arif, alim ve doğru konuşan biriydi, eğer muvafak olsaydı vefalı kalırdı, eğer hükümeti ele alsaydı onu kime teslim edeceğini iyi bilirdi."²

Bu hususta bir çok hadis rivayet edilmiştir ve bu yüzden de Zeyd b. Ali'nin İmam Sadık (a.s.) ile rabıtası olmadığı söylenemez. Aynı zamanda onun, İmam Sadık'ın (a.s.) imametini kabul etmesine rağmen O Hazretin emrine teveccüh etmeden ve kendisi için imamet iddiasında bulunmadan böyle bir kıyama başlatmış olması da mümkündür. Zeyd, bu hareketiyle –kendi görüşünce cahiliyet sembolü olan- Emevilere karşı, İslamî hilafet hakkında Ehl-i Beyt hanedanı ile Emeviler arasında seksen yıla yakın yapılan savaşlardan sonra, bir kıyama önderlik etti.

İmam Sadık (a.s.) senediyle nakledilen bazı rivayetlere göre Zeyd'in şehadet haberi Kûfe'nin Kenase bölgesinde önceden bildirilmiştir.³

İmam Sadık (a.s.) başka rivayetlerde Zeyd'den beri olduklarını bildiren Şialar karşısında onu teyit etmiştir.⁴ Bu rivayetlerin her iki kısmı da Ehl-i Sünnet kaynaklarında nakledilmiştir. Bu hadisler itimad edilebilir hadisler olmalarına rağmen İmam'ın bu kıyamdan razı olduğu, bu hadislerden anlaşılmıyor, özellikle Şia'nın Kafi ve diğer hadis kitaplarında Zeyd'in kıyama hakkında bazı eleştiriler de olmuştur.

Zeyd'in kıyamından sonra ve bilhassa Abbasoğulları hükümete geçtikten sonra Beni Hasan (Hasanoğulları) Beni Hüsey'n'den (Hüsey'n oğullarından) ayrılıp Zeyd ve oğlu Yahya'yı bahane ederek Hasan oğullarından Muhammed b. Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali'yi (a.s.) işbaşına geçirmek için çok çaba harcadılar. Bunlar, Şialardan bir grubunu da tedricen kendi etrafına topladılar ve bunlara Zeydiye denildi. İleride de söyleyeceğimiz gibi Caferiler ile Zeydiler arasında derin bir ihtilaf ve çatışmalar başladı ve bunun neticesinde Zeydiler İmam Sadık'ı (a.s.) itham yağmuruna tuttular.

Bir hadiste şöyle nakledilmiş: Zeydiler, İmam Sadık'ı (a.s.) Allah yolunda cihad etmeğe inanmamakla suçluyorlardı fakat İmam bu ithamı reddedip şöyle buyurdu:

"Fakat ben ilmimi onların cahilliğinden dolayı bir kenara atamam."⁵

İMAM SADIK (a.s.) VE EBU SALEME
VE EBU MÜSLİM'İN DAVETİ

İmam Sadık (a.s.) kendi ashabını öyle eğitti, yetiştirdi ki, onlar fıkıh ve hadis bakımından Caferi mezhebinin kurucularından oldular. İmam'ın o koşullar altında hakim düzen karşısındaki siyasi faaliyetleri, mevcut hükümetten razı olmamakla ve İslam'ın

¹ İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical, s: 361-356/Rical-i Neccaşi, s: 130/Kifayet-ül Eser, 327/Zeyd b. Ali'nin siyer ve kıyama (Keriman), s: 49 ve sonrası.

² İhtiyar-u Ma'rifet-ir Rical, s: 385.

³ Uyûn-u Ahbar-u Rıza, c: 1, Bab: 25/Emali (Şeyh Saduk), 10 toplantı, s: 40/Tenkih-u Makâl, c: 1, s: 468/Zeyd b. Ali'nin siret ve kıyama, s: 468.

⁴ Huttat-u Makrizi, c: 4, s: 307/Namei Danişveran, c: 5, s: 92/Fevat-u Vefeyat, c: 1, s: 210.

⁵ Furu-u Kafi, c: 1, s: 332/Tahzib, c: 2, s: 43/Vesail-uş Şia, c: 2, s: 32.

imamet ve önderliğinin Resulullah'ın (s.a.v.) hanedanına mahsus olduğunu açıkça savunmakla mahdud idi.

İmam Sadık (a.s.) silahlı hükümete karşı gerekli hazırlıkları yapmadan –bizzat kültürel konular üzerinde durulmadan- başlatılan silahlı hareketin bozguna uğramak ve yenilmekten başka bir neticesi olmadığına inanıyordu. Hakim düzene karşı hareket başlatmak ve bununla zafere ulaşabilmek için imamete inanan kapsamlı bir Şii hareketi gerekliydi. Aksi halde sade ve aceleyle başlatılan bir hareket devam etmeyecek ve hatta fırsat güden kimseler bundan kendi çıkarlarına göre yararlanacaklardı.

Nasıl ki Zeyb b. Ali ve ondan sonra da Yahya b. Zeyd'in Horasan'da başlattıkları hareketten Abbasoğulları kendi çıkarları doğrultusunda istedikleri kadar faydalandı ve amelen "Âli Muhammed razıdır" şiarından kendilerini hedef olarak tebliğ ettiler ve bu telaşlarına ilave olarak da bazılarının naklettiğine göre Ebu Haşim b. Muhammed b. Hanefiye'nin hilafetinden taraftarlık etmede faal olan Talibiyin'i de öldürdüler.

Bunların neticesi sonraları belli oldu çünkü Caferi fikhî gün geçtikçe yücelen güçlü bir Şiilik oluşturdu ve sadece siyasi yolda faaliyet gösteren Zeydiye ve Hariciler ise çok geçmeden kültürel mahdudiyete duçar olup nispeten güçlü mevzilerini gitgide kaybettiler, çözümlenip dağılmaya yüz tuttular ve neticede Abbasoğulları siyasî-nizamî üstünlük elde ederek koskoca İslam devletinin başına geçtiler. Bu da, Haşimoğullarının adayının Hasan oğullarından sadece Muhammed b. Abdullah adında biri olduğu bir durumda gerçekleşti. İleride bunun kıyımı hakkında bahsedeceğiz fakat burada bu kıyımın sadece İmam Sadık (a.s.) ve Abbasoğullarıyla ilgili kısmını ele alıyoruz.

Abbasoğullarının asıl daveti –Âl-i Muhammed'in veziri diye tanınan Ebu Saleme Hallal¹ ve Ebu Müslim Horasanî tarafından başlatıldı (bu mevzu, kendi yerinde bahsedilmiş ve açıklığa kavuşmuştur). İlk olarak bu hareketin asıl şiarı "Âl-i Muhammed" idi; halk bu sloganı işitince akıllarına gelen tek şahıs Şialardan biriydi fakat Şiaların siyasi pasifliği ve Abbasoğullarının sürekli faaliyeti, perde arkasındaki olayları Abbasoğullarının lehine değiştirdi. Aynı zamanda işin kilidi Ebu Saleme Hallal'ın elindeydi. O, Kûfe'de Saffah ve Mansur'u hazırlamıştı ve Beni Ümeyye çöker çökmez Saffah için halktan biat aldı. Ama bir süre sonra Şialar için davet etmek ve Şiaları Abbasilerin yerine oturtmak istemesi suçuyla öldürüldü. O koşullar altında İmam Sadık (a.s.) münasip bir ortamda değildi ve siyasi açıdan uygun bir durumda bulunan Muhammed b. Abdullah da Abbasiler karşısında duramayıp varlığını sürdürmedi. Buna göre Şiaların güvenebilecekleri hiçbir ciddi siyasi hareket yoktu.

İmam Sadık'a (a.s.) göre Ebu Saleme'nin daveti sağlam bir temele sahip değildi ve bu yüzden de onun yazdığı mektubun cevabında Ebu Saleme'nin elçisine şöyle buyurdu: "Ebu Saleme, başka birinin Şiasıdır". Bazılarının naklettiğinde göre Ebu Müslim de bu hususta İmam Sadık'a (a.s.) mektup yazmış ve İmam Sadık (a.s.) da onun cevabını şöyle yazmıştır:

"Ne sen benim Şialarımdansın ne de zaman benim zamanımdır."²

Kısacası İmam'ın bu hareket karşısındaki tepkisi ihtiyat ve davetin içeriğiyle muvafık olmamasıydı. Nasıl ki İmam, bu tutumları Abdullah b. Hasan'a, kendi oğlu Muham-

¹ El-Vüzera-u vel-Küttab, s: 84. O da Ebu Müslim de mevaliden sayılıyorlardı.

² Bakınız: Hayat-ul İmam-ır Rıza, s: 49.

med'in hakkında tavsiye etti. Ebu Saleme'nin Abbasoğullarına vefadarlığı ve bu hususta tamamen ayrılmaması, onun davetinin ciddi olmadığını göstermektedir. Hatta onun, kendi davetinde kararlı olduğunu farz etsek bile, o Ebu Müslim ve Abbasiler varken kendi davetine nasıl amel edebilirdi? Bu yüzden onun davetini kabul etmek göre göre ölüme atılmak demektir.

İMAM'IN MANSUR'A KARŞI TUTUMU

İmam Sadık'ın (a.s.) yaşamının son kısmı Mansur'un hükümet ettiği dönemle karşılaşmıştı. İmam Sadık (a.s.), Haşimoğulları arasında kendine has manevi bir şahsiyete sahip biri olarak tanınıyordu.¹ O, Mansur'un döneminde hem yüce bir ilmî şöhrete sahip idi ve hem de çoğu Ehl-i Sünnet fakihleri ve hadisçileri tarafından kendisine teveccüh ediliyordu. Mansur'un, Şialara karşı beslediği derin kinden dolayı O Hazreti şiddetli bir şekilde göz altına alması ve özgürce yaşamasına engel olması tabii idi. İmam Sadık (a.s.) aynen babaları gibi, İmametın kendilerine ait bir hak olduğu hususunda itikadını gizlemiyordu ve O Hazretin İbn-i Ebi Ya'fur gibi ashabının, İmam Sadık'a (a.s.) itaat etmenin farz olduğu hakkındaki tutum ve davranışları, Şia'nın bu ilkeye sağlam bir itikadı olduğunu göstermektedir.

İmam Sadık (a.s.) bir hadiste şöyle buyuruyor:

"İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Namaz, zekat, hacc, oruç ve velayet." Zürare diyor ki: "Bunların hangisi daha önemlidir?" diye sordum. İmam buyurdu: "Velayet; çünkü velayet diğerlerinin kilididir ve halkı onlara doğru hidayet eden, yönlendiren valedir."²

Velayet, bu hadiste diğer asıl konuların uygulanmasının ona bağlı bir temel ilke olarak tanıtılmıştır. Bu metod Mansur için çok tehlikeliydi ve bu yüzden de İmam'ı öldürmek için bir fırsat arıyordu. İbn-i Anbet şöyle yazıyor: "Mansur defalarca İmam'ı öldürmek için karar verdi ama Allah İmam'ı korudu."³

İmam, faaliyetlerini genelde gizlice yapıyor ve kendi ashabını, daima Ehl-i Beyt'in sırlarını gizlemeye emrediyordu. Bu hususta O Hazretten bir çok hadis nakledilmiştir.⁴ Bu yüzden de İmam'ın nasıl faaliyet ettiği tamamen tarihte anlatılmamıştır. Fakat önceden de söylediğimiz gibi Şia'nın önderliği, İmamiyenin bütünlüğünü korumak için katı gizli program ve faaliyetlere sahip idi.

İmam genelde Mansur'un sarayına gitmeğe zorlanmadıkça gidip gelmekten çekiniyordu ve bu nedenle de Mansur tarafından kendisine itiraz ediliyordu.⁵ Mansur bir gün İmam'a şöyle dedi: "Niçin başkaları gibi görüşümüze gelmiyorsun?" İmam şöyle cevap verdi:

"Senden korkacak ne yapmışız? Senin yanında ahiretle ilgili ne var ki ona göz dikelim? Sahip olduğun bu makam da aslında tebrik edilecek bir nimet değil ve sen de onu, teselli vermemiz için bir musibet olarak kabul etmiyorsun, o halde senin yanında ne işimiz var?"⁶

¹ (İbn-i İmad Hambeli), Şazerat-uz Zaheb, c: 1, s: 220/Cihad-uş Şia, s: 104.

² Vesail-uş Şia, c: 1, s: 7-8.

³ Ümdet-ül Metalib fi Ensab-ı Âl-i Ebi Talib, s: 195, Necef baskısı.

⁴ Müstedrek-ül Vesail, c: 12, s: 291-304.

⁵ Müstedrek-ül Vesail, c: 12, s: 307.

⁶ Keşf-ül Gümme, c: 2, s: 208-209/el-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 141.

Böylece İmam, onun hükümetinden razı olmadığını izhar ediyor ve kendi ashabına "Padişahlarla oturup kalkmaktan sakının" diyor ve onları padişahların sarayına gidip gelmekten sakındırıyordu ve hatta padişahların sarayına gidip gelen alimleri bu işlerinden dolayı ikaz edip şöyle buyuruyordu:

"Fakihler, peygamberlerin eminleridirler; padişahlarla sultanlarla oturup kalkan bir fakih görürseniz onu suçlayın."¹

Mansur bir gün İmam'a sordu:

"Allah niye sineği yaratmıştır?" Buyurdu: "Sinek vesilesiyle zalimlerin burnunu yere sürmek için."²

"Aranızda hükmetmesi için tağuta başvurmayın" unvanındaki İmam Sadık'tan nakledilmiş olan rivayetler O Hazretin hakim düzene karşı nasıl davrandığını göstermektedir. Bu konuyla ilgili bir soruya İmam şöyle cevap verdi:

"Aralarında hak veya batıl bir iş için onlara –hakim veya onun kadılarına- başvuran biri tağutu hakem seçmiş olur."³

Bazı müellifler İmam'ın hakim düzene karşı bir kıyam başlatacak veya onu yönlendirecek bir siyaseti takip etmesi gerektiğini sanmışlar. Tabii ki bu tasarı, Zeydiler açısından doğrudur; Şia görüşünce ise İmam'ın siyaseti, en aşırı kıyamları Beni Ümeyye ve Beni Abbas'ın fasit düzenlerine karşı önderlik ediyordu ve kendisi de sağlam ve köklü bir fikhî ve kültürel temele dayalıydı. Bu hakikat, Şia tarihinde tamamen gözlenmiş, esasen Caferi isminin İmam Sadık'ın (a.s.) mektebine söylenmesi O Hazretin kendi döneminde başlatılmıştı.⁴ Şehristani'nin bu konuda yazmış olduğu şeyin büyük bir hata olduğu burdan anlaşılmaktadır. O, İmam'ın toplumsal davranışını vafederken şöyle yazıyor:

"Asla imamet düşüncesine koyulmadı ve kimseyle de hilafet uğrunda çatışmadı."⁵

Bu söz, Şia'nın gerek İmam'ın kendi döneminde ve gerekse ondan sonraki durumunun hakikatiyle asla uyum sağlamamakta ve bağdaşmamaktadır.

İMAM'IN MUHAMMED B. ABDULLAH B. HASAN'A
(NEFS-İ ZEKİYYE) DAVRANIŞ TARZI

Hasanoğullarıyla Hüseyinoğullarının ihtilafa düşmelerinin nedeni, Abdullah b. Hasan b. Hasan'ın kendi oğlu Muhammed'i, Âl-i Muhammed'in Kaimi⁶ olarak tanıtmalarıydı. Belki de Abbasiler, özellikle de Mansur bu ihtilaftan siyasî bakımdan faydalanmak için onu tutuşturdular. Zeyd'in kıyamından ve şehadetinden sonra Şia ve Abbasi Haşimoğulları Muhammed b. Abdullah'a biat etmeğe boyun eğdiler (İmam Sadık (a.s.) ve diğer birkaç kişi hariç). Abbasilerin perde ardındaki hareketinden haberdar olduğumuz kadarıyla, bu kıyamı ihtimalen zaruret gereği sırf bir siyasi tutum olarak telakki etmek gerek. Bu biat mevzuunu Ebul Farec İsfahani bütün ayrıntılarıyla nakletmiştir. Onun naklettiğine göre Abbasilerden Davud b. Ali, İbrahim İmam, Salih b. Ali, Mansur

¹ Keşf-ül Ğumme, c: 2, s: 184/Tehzib-ul Kemal, c: 5, s: 88/(Zahebi), Siyer-u A'lam-un Nübela, c: 6, s: 262.

² Keşf-ül Ğumme, c: 2, s: 158/Tahzib-ul Kemal, c: 5, s: 92-93.

³ Furu-u Kafî, c: 7, s: 41/Tahzib, c: 6, s: 218/Vesail-uş Şia, c: 18, s: 453.

⁴ Rical-ı Keşşî, s: 255.

⁵ El-Milel-u ven Nihel, c: 1, s: 147.

⁶ Makatil-ut Talibin, s: 141.

ve Saffah biat toplantısına katılmışlardı. İmam Sadık'tan (a.s.) söz edilince Nefs-i Zekiyye'nin babası Abdullah b. Hasan şöyle dedi:

"Cafer'in burda olmasına gerek yoktur çünkü o burada olsaydı, işinizi bozardı."

İmam toplantıya katılıp onların kıyam etmesiyle muhalefetini bildirince, Abdullah b. Hasan "İmam'ı kıskanarak böyle yaptı" dedi.¹

Bu meseleden sonra çok geçmeden her iki kardeş –Muhammed b. Abdullah b. Hasan Medine'de, İbrahim ise Basra'da- kıyam edip Abbasilerin ordusuyla kısa bir müddet savaştıktan sonra öldürüldüler. Bu yenilgi Irak ve İran'da silahlı kıyam başlatan diğer Zeydilerin yenilgilerinin başlangıcı oldu. Ancak bu kıyamlardan biri –Hasan b. Zeyd'in kıyamı- Taberistan'da nisbi bir başarı kazanıp elli yıla yakın bir müddet (üçüncü yüzyılın ikinci yarısı) devam etti.

¹ Mekatil-ut Talibin, s: 40-41/Zeyd'in siret ve hayatı (Keriman), s: 75, "İrşat"tan naklen, s: 276-277/A'lâm-ul Vera (Tercümesi), s: 383-384/el-İmam-us Sadık (Ebu Zühre), s: 56, "el-İhticac"dan naklen/Keşf-ul Ğümme, c: 2, s: 172-173/Taberi, c: 7, s: 302. İzzüddin baskısı.